

**G
L
O
B
A
L**

JOURNAL
of
ECONOMICS & BUSINESS
STUDIES

2021

YIL 10

SAYI 19

GJEBS

Global Journal of Economics and Business Studies

Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi

<http://dergipark.org.tr/gumusgjebs> - ISSN: 2147-415X

**GLOBAL JOURNAL OF ECONOMICS
AND
BUSINESS STUDIES**

(Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi)

**Cilt: 10 Sayı: 19
Bahar 2021**

DERGİ SAHİBİ

(Owner of the Journal)

Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK

Gümüşhane Üniversitesi Rektörü *(Rector of Gumushane University)*

BAŞ EDITÖR

(Editor in Chief)

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut ERDOĞAN

Alan Editörleri

(Associate Editors)

Doc. Dr. Metin Aksoy

Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım Beyazıt Çiçen

Dr. Öğr. Üyesi Orkun Demirbağ

Dr. Öğr. Üyesi Duygu Şimşek

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Ünlü

Dr. Öğr. Üyesi Umut Denizli

Posta Adresi (Postal Address)

Global Journal of Economics and Business Studies (Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi)

Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Bağlarbaşı / 29100 – Gümüşhane, Türkiye

İletişim ve Teknik Destek (Communication and Technical Support)

Eposta (email): info@gjebs.com

GJEBS Dergisi Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin çıkardığı hakemli akademik bir dergidir. Yılda iki kez yayınlanmaktadır. GJEBS Dergisi, *Index Copernicus, International Citation Index, CiteFactor, DRJI, SOBIAD, International Citation Index of Journal Impact Factor & Indexing, Open Academic Journals Index, Google Scholar ve EBSCO HOST Business Source Ultimate List* veri tabanlarında taranmaktadır.

ISSN: 2147-415X

YAYIN VE EDİTÖRLER KURULU (Editorial Board)

2021 Bahar (Spring) – Yıl (Vol): 10 Sayı (Issue): 19

Prof. Dr. Nalan Akdoğan	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Ender Ethem Atay	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. A. Zafer Acar	Piri Reis Üniversitesi
Doç. Dr. Ulaş Akküçük	Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Alacacıoğlu	Münster University
Prof. Dr. Olcay Bige Aşkun	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Göksel Ataman	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Baş	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. M. Deniz Börü	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Peter Čajka	Danubius University
Prof. Dr. Ebru Çağlayan	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cihan Çobanoğlu	University of Central Florida
Prof. Dr. Erhan Demireli	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Donduran	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan Ege	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Metin Kamil Ercan	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Tevfik Erdem	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Murat Ertuğrul	Roma Büyükelçiliği
Prof. Dr. Bülent Güloğlu	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Talha Harcar	Pennsylvania State University
Prof. Dr. Toğrul İsmayıl	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin Karabınar	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Fazıl Kayıkçı	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Aşkın Keser	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Alan Wong Wing Keung	Asia University, Taiwan
Prof. Dr. Jan Koper	Matej Bel University
Prof. Dr. Burcu Kümbül Güler	Katip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Masca	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Reinhard Meyers	Münster University
Doç. Dr. Peter Ondria	Danubius University
Doç. Dr. Emir Özeren	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Fırat Purtaş	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Nazım Sözer	Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Soyalp Tamçelik	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Wong Hock Tsen	University of Malaysia Sabah
Prof. Dr. Kıymet Tunca Çalıyurt	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Maria Varadinov	Portalegre University of Technology
Prof. Dr. Wan Azman Saini Wan Ngah	University Putra Malaysia
Doç. Dr. Hamid Waqas	Westminister Int'l University
Prof. Dr. Ferda Yerdelen Tatoğlu	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Jülide Yıldırım	TED Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat Yılmaz	Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Sevtap Yokuş	Altınbaş Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur Yozgat	Nişantaşı Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal Zehir	Yıldız Teknik Üniversitesi

2021 BAHAR - YIL: 10 SAYI: 19 HAKEM KURULU (Ünvan ve İsim Sıralaması)

(2021 Spring – Volume: 10 Issue: 19 Review Board) (By Title and Name)

Prof. Dr. İlhan EGE.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Muammer AK.....	<i>Gümüşhane Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Halit Burç AKA	<i>Namık Kemal Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Metin AKSOY	<i>Gümüşhane Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Hale ALAN.....	<i>Akdeniz Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Meral BALCI.....	<i>Marmara Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Cantürk CANER.....	<i>Dumlupınar Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Fatma OKUR ÇAKICI	<i>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Atakan DURMAZ.....	<i>Samsun Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Mustafa KIRCA	<i>Düzce Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Canan SANCAR	<i>Gümüşhane Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Ebru TOLAY	<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi İsmail DURSUNOĞLU	<i>Bayburt Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KARAASLAN	<i>Gümüşhane Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Esra KARAKUŞ	<i>Atatürk Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı KEYİFLİ	<i>Gümüşhane Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Serdar YAMAN	<i>Şırnak Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Ümit YILDIZ	<i>Bayburt Üniversitesi</i>
Dr. Efe ÇINAR.....	<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>
Dr. Nuray TURAN	<i>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi</i>

2021 BAHAR - YIL: 10 SAYI: 19
(2021 Spring– Volume: 10 Issue: 19)

İÇİNDEKİLER
(Table of Contents)

Makale ve Yazar/ları (Article and Author/s)	Sayfa No (Page No)
Türk Siyasetinde Kadınların İntihap (Seçme ve Seçilme) Hakkı Elde Etme Süreci ve Ekekon Gazetesine Yansımaları (The Obtaining Process of the Woman Right to Vote and the Election in Turkish Politics and Reflections on Ekekon Newspaper) İsmail SEVİNÇ, Amine Aybike PALAVAR	01-22
Uluslararası Reel Akımlar, Döviz Kurları ve Türk Bankacılık Sektörü Getirileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Examination of the Relationship Between International Real Flows, Exchange Rates and Turkish Banking Sector Returns) Hikmet AKYOL	23-35
Şiddet Mağduru Kadıma Verilen Sosyal Hizmetler: Trabzon İli Örneği (Social Services Given to Victims of Violence: Case of Trabzon) Kübra YAVUZ, Fatma OKUR ÇAKICI	36-60
Siyasi Partilerin Kadına Yönelik Politikalarının/Vaatlerinin Feminist Perspektiften Analizi: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçim Beyannameleri Özelinde Bir İnceleme (Analysis of Political Parties “Policies/Promises Towards Women” From Feminist Perspective: An Investigation Specific To The Presidential and General Election Declarations of June 24, 2018) Zeynep ŞAHİN	61-86
Duygusal Manipülasyon Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması (The Validity And Reliability Of Turkish Form Of Emotional Manipulation Subscale) Ceren AYDEMİR	87-94

2021 BAHAR - YIL: 10 SAYI: 19
(2021 Spring– Volume: 10 Issue: 19)

İÇİNDEKİLER
(Table of Contents)

Makale ve Yazar/ları (Article and Author/s)	Sayfa No (Page No)
Sosyal Ağlar ve Örgütsel Değişim İlişkisinde Olumsuz Bağların Etkisi (Impact of Negative Ties in the Relationship of Social Networks and Organizational Change) Dr. Ali Rıza KÖKER	95-109
Kredi Temerrüt Takaslarının (CDS) Belirlenmesinde Makroekonomik Göstergelerin Gücü: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel ARDL Analizi (The Power of Macroeconomic Indicators in Determining Credit Default Swaps (CDS): A Panel ARDL Analysis for Developing Countries) Utku ALTUNÖZ	110-126

TÜRK SİYASETİNDE KADINLARIN İNTİHAP (SEÇME VE SEÇİLME) HAKKI ELDE ETME SÜRECİ VE EKEKON GAZETESİNE YANSIMALARI

İsmail SEVİNÇ¹

Amine Aybike PALAVAR²

ÖZET

Kadının toplumsal ve siyasal yaşamdaki konumu her zaman tartışılmalı bir konu olagelmıştır. Antik medeniyetlerden modern toplumlara değin kadına çeşitli roller atfedilmiştir. Kimi medeniyetlerde kadın toplumda etkin bir role sahip olurken kimilerinde çok kısıtlı bir alana sıkıştırılmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla kadınların hem toplumsal hem de siyasal yaşamda konumu tartışılmaya devam etmiş, verilen çabaların sonucu olarak kadınlar siyasal haklarını 1934 yılında elde etmiştir. Akabinde 1935 yılında yapılan genel seçimlerde içlerinde Konya Milletvekili olan Bahire Bediz Morova Aydılek'in de bulunduğu 17 kadın milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yerlerini almıştır. Çalışma kapsamında dönemin meclis tutanakları ve mahalli gazetelerden EKEKON Gazetesi incelenerek kadınların seçme ve seçilme süreçleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları, Seçme ve Seçilme Hakkı, Kadın Milletvekilleri

Jel Kodları: H1, H20, J18

THE OBTAINING PROCESS OF THE WOMAN RIGHT TO VOTE AND THE ELECTION IN TURKISH POLITICS AND REFLECTIONS ON EKEKON NEWSPAPER

ABSTRACT

The position of women in social and political life has been always been a controversial issue. A variety of roles have been attributed to the women from the ancient times to Turkish old societies and modern societies. In some societies women have an active role, but on the other hand in some societies they have been restricted in a limited area. Since the foundation of Republic, the role of women both in social and political life have been continued to be discussed and women has achieved their political rights in 1934. Then, in the 1935 General Elections, 17 women deputies entered the Grand National Assembly including Bahire Bediz Morova Aydılek, deputy of Konya. The parliamentary records and Ekekon, a local newspaper of Konya has been added in our study.

Key Words: Women's Right, The Right to Vote and Stand for Election, Women Deputies

Jel Codes: H1, H20, J18

1. GİRİŞ

Kadınların toplum içerisinde sosyal ve siyasal açıdan erkeklerle eşit hakları elde etmesi uzun süren bir mücadelenin sonucudur. Yirminci yüzyılın başlarına kadar kadınların hem toplumsal hem de siyasal hakları son derece sınırlı kalmıştır. Kadınların toplum içerisindeki rolleri evi ile sınırlandırılmıştır. Kadınların

¹ Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBF, isvinc@erbakan.edu.tr

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, amineaybike.palavar@ogr.erbakan.edu.tr

sınırlandırılmış haklarında yaşanan değişim ilk olarak Fransız Devrimi ile başlamış ve yirminci yüzyıla kadar devam etmiştir.

Orta Asya Türk Devletleri'nde kadının rolü diğer toplumlara nazaran çok daha eşitlikçi ve özgürlükçü bir yapıya sahip olmuştur. Kadınlar siyasal ve toplumsal birçok hak ve özgürlüğü ellerinde bulundurmaktaydılar. Gerek devlet yönetiminde gerekse mesleki bakımdan önemli haklara sahiptiler. Erkeklerle aynı işleri yapıyor ve aynı meziyetleri sergileyebiliyorlardı (Mutlu, 2014:58). İslamiyet'in kabulü ile kadının Türk toplumundaki rolü sınırlandırılmaya başlanmış, İslamiyet'in kabulünün ilk yıllarından itibaren kadının hakları ve görevleri üzerinde büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu dönemde yazılan Kutadgu Bilig'de ve aynı dönemi kapsayan Dede Korkut Destanı'nda kadının toplumsal rolünü korunmaya yönelik bir çabanın olduğu görülmektedir (Önler, 2008:454). Selçuklu Dönemi'nde de kadın çeşitli şekillerde örgütlenerek kendini toplumsal ve siyasal hayattan soyutlamamıştır, bunun en önemli örneği ise dönemin Ahi Teşkilatı'nın bir kolu olan ve kadınların oluşturduğu ilk örgüt olma özelliğini taşıyan Bacıyan-ı Rum Birliğidir (Anadolu Kadınlar Birliği) (Köken ve Büken, 2018:117). Selçuklu devrinde de kadınlar toplumsal yaşamda aktif şekilde yer alabilmekteyken Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemiyle birlikte kadının rolü üzerinde büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu dönemle birlikte kadın toplumsal ve siyasal yaşamdan silinmeye başlamıştır. Ancak kadınlar Meşrutiyet'le birlikte tekrar gündeme gelmişlerdir. Bu süreç öncelikle yapılan reformlar sonucunda kadına birtakım hakların verilmesi ile başlamış, 20 Mart 1930 tarihinde (Belediye Seçimleri) seçme hakkını elde etmişler (TBMM Zabıt Ceridesi, 1930:24) ve devamında 5 Aralık 1934 tarihinde seçme hakkının yanı sıra seçilme hakkına da kavuşmalarıyla son bulmuştur. Kadınlar seçme-seçilme hakkını elde ettikten sonra ilk defa seçilme haklarını 8 Şubat 1935 tarihli seçimlerde kullanmışlar ve 17 kadın milletvekili meclise girmiştir. Bu seçimlerden bir yıl sonra, 1936 yılında yapılan ara seçimle birlikte Çankırı Milletvekili Hatice Özgener'in de meclise girmesiyle 1936 yılında 18 kadın milletvekili mecliste yerlerini almışlardır. Meclise girmeye hak kazanan 18 kadın milletvekilinden biri de Konya Milletvekili Bahire Bediz Morova Aydılek olmuştur (Ekekon Gazetesi, 26 Temmuz 1935:3). Dönemin yerel gazetelerinden olan Ekekon Gazetesi (*Ekekon Gazetesi 14 Mart 1935 tarihinde Konya'da Cumhuriyet Halk Fırkası İl Yönetimince yayınlanmaya başlamıştır. Adını ise bizzat Atatürk vermiştir* (Çıbık, 2019:3). *Halkı aydınlatmak ve haberdar etmek adına yayın hayatına 1950 yılına kadar devam etmiştir*) ve TBMM zabıt ceditlerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda Aydılek'in faaliyetlerini ve bu perspektifte kadının siyasal hayattaki ilk deneyimlerine yer verilmiştir

Kadına tarihin her döneminde farklı roller atfedilmiştir. Avcı-toplayıcı toplumlarda doğurganlığı sebebiyle kadın, toplumda egemen bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda avcı-toplayıcı toplumlarda anaerkil bir yapıdan söz edilebilmektedir. Daha sonraki dönemlerde kas gücünün öne çıkmasıyla birlikte toplumsal roller bakımından erkek söz sahibi konuma gelmiştir. Erkekler kas gücünün yanı sıra ekonomik güçlerini de ekleyince toplum anaerkil bir yapıdan ataerkil bir yapıya doğru evrilmiştir. Ancak bu durum medeniyetlerin ortaya çıkışıyla tekrar şekillenmiş, Mezopotamya uygarlıklarından Sümerler kadına önemli roller atfetmiş ve kadına siyasal haklarını kullanma yetkisini vermişlerdir (Aydın, 2015:85). Hititlerde ise yine kadın toplumda önemli bir role sahip olmuştur ve toplum içerisinde kadınların yargıçlık görevi üstlendikleri ve askerlik görevi ifa ettikleri görülmektedir. Hititlerde kadının siyasal haklara sahip olmasının yanı sıra evlilik sözleşmeleriyle birlikte toplumda tek eşli bir yapı hakimdi. Antik Yunan'a bakıldığında ise çok farklı bir kadın profili ile karşılaşılabilir. Antik Yunan'da kadının siyasal ve toplumsal yaşamda hiçbir rolü olmamış, kadına alınıp-satılan bir eşya muamelesi yapılmıştır. Kadının Sümer ve Hitit Uygarlıklarında elde ettiği haklar Antik Yunan'da karşılığını bulamamıştır. Hristiyan geleneğinde de paralel şekilde kadının rolü evi ile sınırlandırılmış, kadının erkek üzerinde bir hakkı bulunmazken erkeğin kadın üzerinde tüm haklara sahip olduğuna inanılmıştır. Ancak Rönesans hareketi ile kilise ve feodalitenin kadın için çizmiş olduğu kaderden çıkma isteği filizlenmiştir. Kadın vücudu sanatsal olarak resim, heykel gibi alanlarda şekillenmiş daha sonrasında reform hareketleriyle birlikte sosyal hayatta da kadının sesi duyulmaya başlamıştır (Konan, 2011:160). Bu dönemde kadınlar mülk edinme hakkı elde etmiştir. Ancak yaşanan bu hareketlerle bile kadın siyasi ve toplumsal alanda tam olarak kendini gösterememiş, yine silik bir rol almaya devam etmiştir (Akyılmaz, 2017:331).

18. ve 19. yüzyıl boyunca kadın hareketleriyle birlikte ideolojik bir kavram olan feminizm kavramı ortaya çıkmıştır. Kadınlar bu dönemlerde tarih sahnesinde tekrar varlıklarını göstermeyi başarmışlardır. Kadın hareketi Fransa'da işçi sınıfının bir talebi olarak ortaya çıkarken, İngiltere'de ise küçük burjuva sınıfının önderliğinde talep edilen oy hakkına dönüşmüştür. Bu dönemde büyük hız kazanan kadın hareketleri, yine

büyük bir hızla yayılan anayasacılık hareketiyle birleşince 3K olarak bilinen kadının “kirche, küche, kinder” (kilise, mutfak ve çocuk) arasında sıkışıp kalmışlığına değinerek kadının sosyal ve siyasal yaşamda da var olması gerektiği savunulmuştur (Konan, 2011:159). Fransız Devrimi ile özgürlük ve eşitlik arayışı olarak ortaya çıkan kadın hareketlerinin nihai amacı, kendilerine atfedilen rollere ve yaşam tarzlarına bir başkaldırı olarak kendini göstermiştir. Kadınların Fransız devrimine destek vermesi; özgürlük, adalet, eşitlik vb. söylemlerden hak talep etmelerine neden olmuştur. Ancak Fransız Devrimi kadınları içine almamıştır. Eşitlik, adalet ve özgürlük söylemleri kadını kapsamamış, kadın için bir söylemden öteye geçememiştir. Kadın için sözü geçen bu kavramlar yine gerçekleşmemiş hatta devrimle birlikte kadınların birtakım hakları ellerinden tekrar alınmıştır. Fransız Devrimi'nin özellikle kadına karşı olan duyarsızlığını eleştiren en önemli isimlerden biri olan de Gouges; İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde geçen “homme” (insan) kavramının yalnızca erkeği kastetmesinden dolayı 1791 yılında Kadın ve Kadın Yurttaşın Hakları Bildirgesi'ni yayımlamıştır. Bu bildirmede kadın üzerindeki erkek egemenliğini eleştirmiş ve erkeğin kadından daha üstün bir varlık olduğu düşüncesine şiddetle karşı çıkarak kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini dile getirmiştir. Böylelikle kadın hakları mücadelesinde önemli bir isim haline gelmiştir. Kadınlara eşit oy hakkı tanınması gerektiğini savunan de Gouges yazmış olduğu Kadın Hakları Beyannamesi'ni Kral XVI. Louis ve Kraliçe Marie Antoinette'ye göndermiş ancak bir sonuç alamamıştır. Bunun üzerine Olympe de Gouges “Mademki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyleyse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir” diyerek ideolojisinden vazgeçmemiştir (Yürüt, 2017:310).

Fransız Devrimiyle kadın hakları ile ilgili talepler öncelikle Fransa'da ortaya çıkmış ancak 20. yüzyıl ile kadınların siyasal ve toplumsal haklarına yönelik görüşler dünyanın birçok farklı yerinde kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle Fransa, Avustralya ve Yeni Zelanda'da kadınlar eşit oy hakkı taleplerini dile getirmişlerdir (Altındal, 2007:51). Daha sonra 1915 yılında düzenlenen Lahey Konferansı sonrası “Uluslararası Kadın Birliği” kurulmuş, bu birlik ileride Uluslararası Barış ve Özgürlük İçin Kadınlar İttifakı'na dönüşmüştür (Grayzel, Çev. Tümer, 2017:8). Birleşmiş Milletler'in kuruluş taslağında yer alan “erkekler arasında eşitlik” vurgusu “kadın ve erkekler arasında eşitlik” şeklinde tekrar düzenlenmiş, 1946 yılında ise Birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal Konsey çatısı altında Kadın Statüsü Komisyonu kurulmuştur (Ereş, 2006:42). Birleşmiş Milletler tarafından Uluslararası Kadın Yılı ilan edilen 1975 yılında kadın haklarına yönelik gerçekleşmesi gereken hedefler belirlenmiş, 1979 yılında ise Birleşmiş Milletler “Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ni (CEDAW)” kabul etmiş, iki yıl içerisinde de yürürlüğe girmiştir. Toplamda 187 ülke sözleşmeyi kabul etmiş, Türkiye ise 1985 yılında sözleşmeye taraf olmuştur (Öztürk, 2012:13-14). Böylelikle kadın hareketleri ve kadın hakları söylemleri uluslararası platformlarda kendisini göstermeye başlamıştır.

2. SİYASAL YAŞAM VE KADIN

Kadınların siyasal ve toplumsal alanlardaki rolleri 20. yüzyıla kadar neredeyse her toplumda dar ve kapalı şekilde kalmıştır. Bugün ise kitle demokrasilerinde ve çok yönlü güçlerin egemen olduğu demokratik-plüralistlik toplumlarda kadınların büyük etkinlik gösterdiği görülmektedir (Daver, 1972:121). 18. yüzyılın sonlarında başlayan ve 19. yüzyılda büyük ivme kazanan feminist akımların anayasacılık hareketleri ile birleşmesiyle kadın hak ve statülerinde büyük değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadın haklarındaki köklü değişimin en önemli nedenlerinden biri de şüphesiz endüstri devrimidir (Gönenç, 2006:65). Endüstri devrimiyle birlikte makine kullanımı ve bunun sonucu olarak fabrika yaşamına geçişle kadın da erkek gibi işgücü olarak görülmeye başlanmıştır. Kadın haklarında yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Fransız Devrimi sonucunda ortaya çıkmıştır. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Demeci, kadın ve erkek arasında hiçbir ayırım göz etmeksizin tüm yurttaşlarına eşit hak ve özgürlükler vadetmekteydi (Kaypak ve Kahraman, 2016:391). Devrimin bu mesajı, kadınlar arasında sempatiyle karşılanmış, kadınlar Temmuz İhtilali'ne katılmış ve üç renkli bayrağın zaferinde onların da payı olmuştur. 14 Temmuz'da Bastille'e saldıran halk kitleleri arasında kadınları gösteren Delacroix'in tablosu hak isteyen kadınları canlandırmaktaydı (Daver, 1972:122-123). Böylece kadın haklarının varoluş mücadelesi de başlamıştır (Gönenç, 2006:66).

Kadınların siyasal yaşama katılımları ise 19. yüzyılda ortaya çıkan sınıf çatışmalarıyla gündeme gelmiştir. Bu çatışma ortamı kadınların da politikleşmesine neden olmuş ancak kadınların siyasal yaşama katılma süreçleri belirli söylemler sonucunda sürekli sekteye uğramıştır (Daver, 1972:123). Günümüzde dahi kadınların siyasal katılımları sürekli engellenmekte ve olması gereken seviyeye ulaşamamaktadır (Altındal, 2007:64). Kadınların

yüzyıllar boyu aile içi karar almada bile söz hakkına sahip olmadığı bir yapıdan zamanla sınıf mücadelelerinde hak arama bilinciyle hareket eden bir yapıya evrilmiştir. Bu süreçte kadınlar eşit ücretlendirme, mülkiyet ve intihap hakları vb. birçok hakkı elde edebilmek için çok büyük mücadeleler vermişlerdir. Bu mücadele sonucunda kadınların 1893 yılında seçme ve seçilme hakkı elde ettiği ilk ülke Yeni Zelanda olmuştur. Daha sonra sırasıyla 1902 yılında Avustralya, 1906 yılında Finlandiya ve 1907 yılında da Norveç'te kadınlar intihap haklarını elde etmişlerdir. Türkiye'de ise kadınlar seçme haklarını 20 Mart 1930 tarihinde ve 12 Kasım 1933 yılında ise Köy Kanunu gereğince muhtar seçme ve köy heyetine seçilme haklarını elde etmişlerdir. 5 Aralık 1934 tarihinde ise hem seçme ve hem de seçilme hakkını tam anlamıyla kazanmışlardır.

2.1. Eski Türklerde Kadının Siyasal Konumu

Orta Asya'da kadının hem siyasal hem de toplumsal bakımdan erkeklerle aynı konuma sahip olduğu söylenebilir. Orhun Kitabelerinde Hakan'ın karısıyla birlikte devletin başına indirildiği anlatılmaktadır. Aynı şekilde hükümdar ve eşi devletin resmi işlerinde birlikte bulunmaktaydılar. 981 yılında Çin İmparatoru'nun Uygur Hükümdarına yolladığı elçiyle görüşme yapılırken hükümdarın yanında eşi ve çocuklarının da bulunduğu anlatılmaktadır. Bu dönemde kadının aile içerisindeki konumu erkekle aynıydı (Konan, 2011:161). Tüm emirnameler ve fermanlar "*Hakan ve Hatun buyuruyor ki*" şeklinde başladığı ifade edilmektedir (Gökalp, 2019:161) Türk tarihinin en önemli eserlerinden Orhun Anıtları'nda kadın-erkek eşitliğine yönelik benzer söylemlere rastlamak mümkündür. Eserde "*Tanrı Türk Milleti yok olmasın diye babam İleriş Kaan ve anam İlbilge Hatun'u yükseltti*" diyen Bilge Kaan'ın bu sözleri eski Türk toplumundaki kadın profilinin erkek ile eşit olduğunun en açık göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Yine benzer şekilde Uygur Devleti'nde Hükümdarın annesi Uluğ Hatun da devlet işlerinde önemli görevleri yerine getirmekteydi (Konan, 2011:161). Uygurlarda kadınların kendilerine ait yaşam alanları bulunmakta (otağ) ve "K'otun Ch'eng" olarak bilinen Hatunlar Şehri adıyla hükümdarın kızlarının yaşadığı bir şehirden söz edilmekteydi (Bulut, 2013:317). Eski Türk toplumunda kadının rolünü Ziya Gökalp ise şöyle özetlemiştir: "*Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadına hak vermemiş ve saygı göstermemiştir*" (Kuyaksil, 2009:328).

Türklerin göçebe yaşam tarzlarından kaynaklanan demokrasinin ilkel bir yansıması, kadının erkeklerle aynı konuma sahip olmasına neden olmuş ve özellikle Şamanizm geleneğinden kaynaklanan bir ürün olarak ortaya çıkmıştır (Acar, 2019: 396). Şamanizm geleneğinde tüm nesnelere birbirlerinin tamamlamakla yükümlüdür. Bu bağlamda erkek kadını, kadın da erkeği tamamlamaktaydı. Kadınlar ata binebilir, kılıç tutabilir ve erkeklerle birlikte savaşabilir, aynı zamanda siyasal yapıda da söz hakkına sahiptirler; elçilik yapabilir, valilik görevini üstlenebilir ve verilen bir kararda söz sahibi olabilirlerdi (Mutlu, 2014:58).

2.2. İslamiyet Sonrası Türklerde Kadın Profili

Eski Türk devletlerinde kadının toplumdaki rolü uzun süre önemini korumaya devam etmekle birlikte bu durum zamanla değişmeye başlamıştır. Kadının İslamiyet öncesindeki önemi Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle yitirdiği yönünde yorumlar yapılmaktadır ancak zamanın şartları göz önünde bulundurulduğunda İslamiyet kadın hakları konusunda zamanın çok ilerisinde bir anlayışa sahiptir. İslamiyet'in ortaya çıktığı coğrafyadaki kadının rolü ve konumunda büyük reformlar gerçekleştirmiştir. Emeviler döneminden itibaren kadınlar sosyal yaşamdan kopmaya başlamış olsalar da kadınlar diğer dinlerde olduğu gibi toplumsal nefretin merkezi olmamış onun yerine kadına büyük bir kutsallık yüklendiği ifade edilmektedir (Bulut, 2013:317). Öyle ki İslam dininde kadına verilen değerini tespiti noktasında diğer tüm din ve toplumlar göz önünde bulundurulduğunda bir değerlendirmenin yapılmasının daha objektif bir değerlendirme olacağı düşünülmektedir. Örneğin eski Yahudi hukukunda kadının mülkiyet hakkı erkeğin elindeydi. Hristiyan dünyasında ise yüzyıllar boyunca kadın kötülüğünün en büyük nedeni olarak görülmekteydi. Orta çağ Avrupası'nda tarih sahnesine çıkan engizisyon mahkemelerinin toplumda yarattığı korkuyla Katolik Kilisesi'nin halkın üzerinde baskısı artmış, kadın yine en büyük hedef haline gelmiş ve büyücülük, cadılık vb. suçlarla suçlanan kadınlar çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır (Bulut, 2013:317). Günümüzde Fransızlar tarafından halk kahramanı ilan edilen Jeanned' Arc da aynı şekilde büyücülük suçuyla yargılanmış ve ateşe atılmıştır. Orta çağın sonu ve yeni çağın başlarında ise durum daha da kötüye gitmiş, kadının insan olup olmadığı konusunda tartışmalar ortaya atılmıştır. Dönemin din ve toplum yapısında kadının dibe itildiği, siyasal hakları şöyle dursun insani haklarının

dahi tartışmalı olduğu bir ortamda İslamiyet, geniş haklara sahip bir kadın profili çizmiştir. İslam geleneğinde hiçbir zaman kadın hor görülmemiş, tarih boyunca kadın alimler, mutasavvıflar ve şairler yetişmiştir. Öyle ki Hz. Muhammed'in (sav) eşi Hz. Aişe'nin Cemel Vakası'nda devesinin üzerinde kumandanlık yaptığı ifade edilmektedir (Bulut, 2013:317-318).

Türklerin İslamiyet'i kabul ettiği ilk yıllarda da kadının toplumsal ve siyasal yaşamı devam etmiştir. Dede Korkut Destanları ve Kutadgu Bilig eseri, dönemin yaşantısına ve özellikle kadının yaşantısına ışık tutmuştur. Dede Korkut Destanlarında kadının İslamiyet sonrasında da konumunu koruduğu görülmüş ve destan özellikle kadının kahramanlık ve analık vasfını önemle vurgulamıştır. Kahramanlık kadının erkek kadar iyi ata binip savaşması hatta güreşmesiyle devlet yönetimindeki kabiliyetlerini barındırırken analık, ailenin içerisinde kadının sevgi ve şefkatli davranışı olarak görülmekteydi (Deveci vd., 2013:316).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrindeki toplumsal yaşantısı Orta Asya'dan köklerini kopartmamış ve Eski Türk ve Şaman kültürünün devamı niteliğini taşımaya devam etmiştir. Yine bu dönemde kadınlar çeşitli şekillerde örgütlenerek bilinen ilk kadın teşkilatı olan Ahi Teşkilatı'nın bir kolu olarak "Bacıyan-ı Rum" teşkilatını kurmuşlardır. Bacıyan'ı Rum Teşkilatı Türk gelenek, görenek ve yaşantısına uygun olarak yeniden yorumlanmış ve demokratik bir sosyal yapı olarak ortaya çıkmıştır. Türkmen kadınların erkeklerle birlikte yaşamında varlıklarını sürdürmesi amaçlanmıştır (Köken ve Büken, 2018:117).

Kadının toplumsal ve siyasal yaşamdan geri çekilmeye başlaması Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla birlikte hız kazanmaya başlamıştır. İlk olarak büyük şehirlerde ve illerde medrese ve tarikatların etkisiyle cinsiyet yönünde bir ayırma gidilmiş, bu ayırım giderek büyümeye devam ederken diğer yandan İran ve Bizans geleneğindeki harem uygulamaları Osmanlı sarayına da sirayet etmiştir. 15. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve 16. yüzyılda devam eden kadınların giyimleri ve davranışları üzerinde bir yargı oluşmuş ve kadın üzerine tartışmalar ve çeşitli baskılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kadınlar giyinme ve süslenme konusunda saray tarafından edebe uygun davranılmaya davet edildikleri ifade edilmektedir (Bulut, 2013:319).

3. OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET'İN İLANINA KADAR OLAN DÖNEMDE KADIN HAREKETLERİ

Osmanlı Devleti'nde kadınların toplumsal ve siyasal alanda kendilerini göstermeye başlamaları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanmış, hukuk ve eğitim sistemindeki değişim ve dönüşümlerle kadının toplumla olan etkileşiminin arttığı ifade edilmektedir (Gökçimen, 2008:9). Tanzimat fermanıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde batılılaşma politikaları bağlamında askeri, bürokratik, toplumsal ve siyasal vb. alanlarda batılı reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar kapsamında kadınlar 1843 yılında Tıbbiye Mektebi bünyesinde ebelik eğitimi almaya başlamış ve kadınlar ilk defa eğitimin ve sosyal hayatın bir parçası haline gelmişlerdir (Gökçimen, 2008:10). 1847 yılında ise kız ve erkek çocuklara eşit miras hakkı tanınması yönünde emir çıkarılmış, bu emirin 1858 yılında mirasın eşit paylaşımı olarak değiştirilmesiyle kadınlar ilk defa miras yolu ile mülkiyet hakkı elde etmişlerdir (Ayhan, 2009: 48). Yine aynı yıl "Kız Rüştüeleri" açılmış, 1869 yılında ise kız çocuklarına "Maarif_i Umumiye Nizamnamesi" ile yasal olarak eğitim zorunluluğu getirilmiştir. 1870 yılında kız öğretmen yetiştirilmesi amacıyla "Dar-ül Muallimat" açılmış ve kadınlar öğretmenlik yapmaya başlamışlardır ancak 1913 yılında kadınlara devlet memuru unvanı getirilmiştir. 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesiyle birlikte kurulan Meclis-i Mebusan için oy hakkı yalnızca erkeklere tanınmış, kadınlar bu dönemde de oy hakkını elde edememişlerdir (Konan, 2011:162-163). Özellikle kadın hakları konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla birçok dergi ve gazete yayımlandığı görülmekte, bu dergilerden bazıları da kadınlar tarafından çıkarılmıştır, kadınlar tarafından çıkarılan dergilerden bazıları; Kadın (1911), Kadınlar Dünyası (1913), Hanımlar Alemi (1914) ve Türk Kadını (1918)'dir (Şahin, 2018:90). Terakki Gazetesi kadın hakları konusunda yayın yapan ilk gazete olarak bilinmektedir. Terakki-i Muhadderat ise kadınlar tarafından çıkarılan ilk dergidir (Yürüt, 2017:378).

Tanzimat'la birlikte kız çocuklarının eğitim alanına dahil edilmesi kadınların bilinçli şekilde örgütlenmesi ve kadın teşkilatlarının kurulmasına neden olmuştur. Yine meşrutiyet döneminde kadınlar çeşitli birimlerde devlet memuru olarak çalışmaya başlamışlar, kadının toplumsal yaşama katılması, hak ve özgürlük arayışını hızlandırmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile kadınlar bu arayışlarını daha çok dile getirmeye başladıkları ifade edilmektedir (Aydn, 2015:86). Kadınların siyasal yaşamda da varlık gösterme istekleri sonucu bir grup kadın

meclise dinleyici olarak katılma talebinde bulunmuş, dinleyici olarak da olsa mecliste varlıklarını göstermişlerdir (Kurnaz, 1991:47). Böylece kadın hem siyasal hem de sosyal alanda daha etkin bir role sahip olma isteğini göstermeye başlamıştır. Kadınlar bu isteklerini yine dergiler aracılığıyla dile getirmeye devam etmişlerdir. Bu dönemde çıkarılan dergiler arasında “Kadınlar Dünyası” dergisi, kadınların hak taleplerini dile getirdikleri yazarlarının tamamı kadınlardan oluşan bir dergi olarak dönemin koşullarında dikkat çeken dergiler arasında yer almıştır (Yürüt, 2017:380-381). II. Meşrutiyet’in ilanı ile özellikle İttihat ve Terakki partisi kadın haklarını destekleyici bir yol izlemiştir, Cevdet Paşa’nın kızı Emine Seniye Hanım kadınların da siyaset içerisinde bulunması için faaliyetlerde bulunmuş, kadınların intihap hakkı söylemlerinin gündeme gelmesinde önemli rol oynamıştır (Konan, 2011:164).

3.1. Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kadına Siyasal Hakların Tanınması

II. Meşrutiyet’le hız kazanan kadın hareketleri Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte bir dizi reformla kazanımlar elde etmeye başlamıştır. Öncelikle 23 Kasım 1922 tarihinde kadınların intihap haklarının elde etmeleri için verilen önerge üzerine Meclis’te tartışmalar çıkmış ve Mustafa Kemal Atatürk tartışma üzerine şu sözleri etmiştir:

“Büyük Türk kadını mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla yürütmek, Türk kadınının ilmini, içtimai hayatta erkeğe ortak ve yardımcı yapmak lazımdır” (Domaniç, 2007:29).

Dönemin gazete ve dergileriyle yetişip bilinçlenen kadınlar, ilk siyasal parti olan “Cumhuriyet Halk Fırkası”nın kurulmasından 2 ay önce, 15 Haziran 1923 tarihinde Kadınlar Halk Fırkası’nı kurmuşlardır (Gökçimen, 2008:20). Nezihe Hanım ve 13 kadınla fırkanın kuruluşuna ilişkin belge resmi makamlara gönderilmiş ancak bir yanıt alınmamıştır, seçme-seçilme hakkı olmayan kadınların parti kurma haklarının da olmadığı ifade edilmiştir (Toprak, 1994:8). Bu nedenle fırka Türk Kadınlar Birliği derneğine dönüştürülmüş ve kadınların kurduğu diğer dernek ve cemiyetler gibi konferans ve toplantılar düzenleyen bir yapıya bürünmüştür. 1927 yılında Türk Kadınlar Birliği siyasi parti kurma ve kadınların siyasal hakları elde etmesi yönünde isteklerde bulunmuş ancak yine istediği tepkiyi alamamıştır (Gökçimen, 2008:20).

Cumhuriyet’in ilanı ile kadın hakları üzerine gerçekleşen en önemli reform yasal eşitlik hususunda gerçekleşmiştir. Bu reformlar bağlamında kadınlara 1926 yılında medeni hakları, 30 Nisan 1930 tarihinde de belediye seçimlerinde seçme hakkı verilmiştir. Bu hak yalnızca bir defaya mahsus olarak tanımlanmış ancak daha sonraki düzenlemelerle kadınlar tümüyle seçme-seçilme haklarını elde etmişlerdir (Kartal, 2008:126). Belediye seçimleri sonrasında 29 Ekim 1933 tarihinde ise Köy Yasası’nın yeniden düzenlenmesiyle kadınlar seçme ve seçilme haklarını muhtarlık ve köy heyeti seçimlerinde elde etmişlerdir (Güneş, 2010:173). 5 Aralık 1934 tarihinde ise kadınların Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde milletvekili seçme ve seçime hakları için verilen önergenin kabulü ile kadınlar intihap haklarını büyük mücadeleler sonucunda kazanmışlardır (Gökçimen, 2008:21).

4. KADINLARIN TÜRK SİYASAL YAŞAMINA GİRİŞİ

1923 yılında ilk defa Türk kadınlara siyasal hakların tanınması yönündeki tartışmalar mecliste milletvekili seçimi kanunu üzerine görüşmeler yapılırken ortaya çıkmıştır. Kanun tasarısı oluşturulurken tasarıda yer alan “Her yirmi bin erkek nüfusa bir milletvekili seçilecektir” ibaresi üzerine kadınların nüfusa dahil edilip edilmeyeceği sorusu ortaya atılmıştır, bunun üzerine “18 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçimlerine katılabileceği” söylemleri mecliste tepkilere yol açmıştır (Konan, 2011:166). Gelibolu Milletvekili Celal Nuri Bey’in burada kastedilenin erkekler olduğunu öne sürmesi üzerine Recep Bey “Kadınlar Türk değil mi beyefendi?” diye sorması üzerine tartışma devam etmiştir, bu tartışmalara karşın maddeye “her Türk erkeği” ibaresi eklenmiştir (Konan, 2011:166).

Kadınların 30 Nisan 1930 tarihinde belediye seçimlerinde seçme hakkı elde etmelerinin ardından 29 Ekim 1933 tarihinde muhtar ve köy heyeti seçme ve seçilme haklarını kazanmalarıyla 12 Kasım 1933 tarihli muhtarlık seçimlerinde bu haklarını kullanmışlar ve Karpuzlu nahiyesinin merkezi olan Demircidere Köyünde Gül Hanım ilk kadın muhtar olarak seçilmiştir (Güneş, 2010:176). Kadınların intihap hakkı elde etmelerinde 1930 Belediye Kanunu önemli yer tutmaktadır. Nitekim dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın meclise

sunduğu “18 yaşını doldurmuş kadınların da seçimlere katılma haklarının olduğu” önergesi kabul edilmiştir. Şükrü Kaya'nın kadınlara belediye meclislerinde seçme-seçilme hakkı verilmesi hususundaki konuşmasında; “İstibdat ve cehalet devirlerinden arta kalan kötü ve sakat zihniyetlerin, geri ve çürük düşüncelerin Cumhuriyet ve inkılabın temiz ve erdemli muhitinde yeri yoktur. Kadınlarımızın yakın yıllarda yasama meclislerinde erdemli yerlerini alacaklarına şüphe yoktur” ifadesi yer almıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1930:24).

4.1. Kadınların İntihap Hakkı Elde Etmesinin Basına Yansımaları

Kadınların intihap hakkı elde etmesi dönem basını tarafından çok makul karşılanmamış, karikatürler ile kadınların seçme-seçilme hakkı elde etmeleri hicvedilmiştir. Örneğin kadının belediye meclisine aza olmasının erkek tarafından üzücü bir gelişme olarak takdim edildiği aşağıdaki karikatür Cumhuriyet Gazetesi'nde 22 Mart 1930'da yayımlanmıştır.

Şekil 1. Kadın'ın Seçme-Seçilme Hakkı Elde Etmesine Yönelik Cumhuriyet Gazetesinden Yayımlanan Karikatür

*“-Karı Belediye Meclisine aza olmuş, tebrik ederim.
-Tebrik değil, taziye et birader. Evdeki gibi orada da başıma bela kesilecek. Malum ya ben Şehremantinden memnunum.”*

Kaynak: Bolat, B. (2014). 1930 Kadınlara İntihap (Seçme-Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar. Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergisi, 10(19), 32.

Gazetelerde kadınların seçme ve seçilme hakkı elde etmesinin eleştirildiği yazı ve görsellerin yanı sıra şiirlere de yer verilmiştir. Bu şiirlerden biri Hüseyin Suat Yalçın'ın “Gavei Zalim” mahlasıyla yazdığı şiiridir ve kadınların intihap hakkı elde etmesini didaktik bir üslup kullanarak eleştirmiştir (Bolat, 2014:39).

Kadın Devri

“Ey kılıbık, kılıbık
Burma artık gel bıyık
Beni dinlersen eğer
Al bağına taşı sık

Felek yıktı hayatı
Değiştirdi nebatı
Kurulmak üzere zannım

Kadınlar Saltanatı

Kadınlar hep hür olmuş
Birlik içine dolmuş,
Eskiler bakıp bakıp
Saçlarını yolmuş

Kadına hak verilmiş

Değişmiş alışverişi
Hakikat böyle ise
Hapı yutmuş kel Memiş

Gel seninle baş başa
Dertleşip taşta taşta
Yazalım vasiyeti
Hüvelbakili taşta

Belki bizlerden iyi
Her gün yiyip naneyi
Kesip biçip yıkarlar
Olurlar külhanbeyi

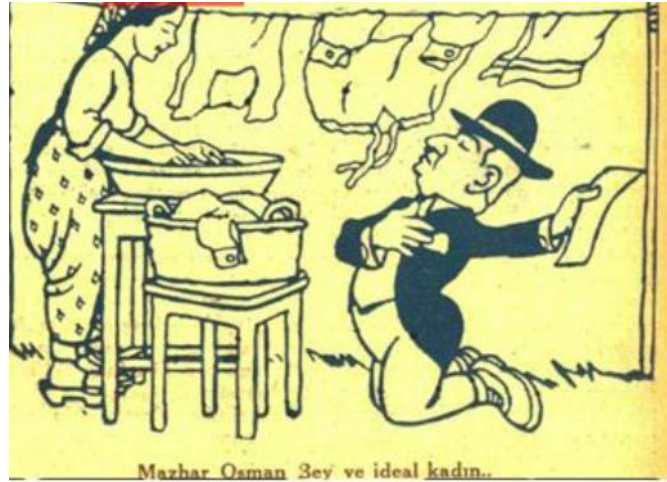
Oynattın da kanımı
Her gün sıkır canımı
Koyduysan gel bul artık
Aza olmuş hanımı

Kapı kapı dolaşır
Gizli dosyaları taşır
Derdini döksen eğer
Bıyık bükmez baş kaşır

Ne günlere kaldık ah
Neler yaptık hak Allah
Kadınlar her gün bize
Giydirecekler külah

Yine kadının ideal görevinin Meclis'te değil kendi evinde olduğunu gösteren aşağıdaki karikatür Cumhuriyet gazetesinde 29 Mayıs 1930'da yayımlanmıştır. Mazhar Osman'a göre ideal kadının "evinde çamaşır yıkayan kadın" görüşünü tekrar hatırlatmaktadır.

Şekil 2. Kadın'ın Seçme-Seçilme Hakkı Elde Etmesine Yönelik Cumhuriyet Gazetesinde Yayımlanan Karikatür

Kaynak: Bolat, B. (2014). 1930 Kadınlara İntihap (Seçme-Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar. Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergisi, 10(19), 48.

Dönem basını kadınlara seçme-seçilme hakkı verilmesine eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve kadınların mecliste ve siyasal yaşamda olmalarının yanlış bir karar olduğunu savunmuştur. Tüm bu eleştirilere karşın pek çok kadın tarafından siyasal katılım hakkı memnuniyet ve mutlulukla karşılanmıştır. Kadınların seçme-seçilme haklarını elde etmesi üzerine 7 Aralık 1934'te İstanbul'da düzenlenen bir mitingle birlikte kutlamalar yapılmıştır (Özdemir, 2014: 183).

4.2. 1935 Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İlk Kadın Milletvekilleri

Bahar-2021

Cilt: 10 Sayı: 19 (195-207)

GJEBS

Global Journal of Economics and Business Studies

Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi

http://dergipark.org.tr/gumusgjebs - ISSN: 2147-415X

Spring-2021

Volume: 10 Issue: 19 (195-207)

Kadınlar siyasal haklarının elde etmesiyle ortaya çıkan olumsuz hava içerisinde 8 Şubat 1935 tarihinde gerçekleşen milletvekili seçimleriyle 17 kadın milletvekili ve bir yıl sonra gerçekleşen ara seçimlerde Çankırı Milletvekili Hatice Özgener'in de seçilmesiyle toplam 18 kadın milletvekili mecliste yerlerini almışlardır. 1935-1936 yıllarında beşinci dönemde mecliste görev yapan kadın milletvekillerinin listesi aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 1. TBMM Beşinci Dönem Kadın Milletvekilleri (1935-1936)

Milletvekili	İli	Milletvekili	İli
Mebrure Gönenç	Afyonkarahisar	Fakihe Öymen	İstanbul
Hatı (Satı) Çırpan	Ankara	Benal Arıman	İzmir
Türkan Örs Baştuğ	Antalya	Ferruh Güpgüp	Kayseri
Sabiha Gökçül Erbay	Balıkesir	Bahire Bediz Morova Aydilek	Konya
Şekibe İnel	Bursa	Mihri Bektaş	Malatya
Hatice Özgener	Çankırı	Meliha Ulaş	Samsun
Huriye Öniç Baha	Diyarbakır	Esmâ Nayman	Seyhan
Fatma Memik	Edirne	Sabiha Görkey	Sivas
Nakiye Elgün	Erzurum	Seniha Hızal	Trabzon

Kaynak: Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadeleleri. Yasama Dergisi, 3(10), 30.

Beşinci dönem TBMM'de görev yapan kadın milletvekillerinin, on üçü öğretmen, ikisi çiftçi, biri yazar ve biri de doktordur. Kadın milletvekillerinin birinin ise mesleği belirtilmemiş ve beşinci dönem kadın milletvekillerinden İonu sadece bir dönem vekillik yapmışlardır. Ancak bazıları iki, üç hatta dört dönem vekillik görevlerine devam etmişlerdir. İzmir Milletvekili Benal Arıman mecliste dört dönem milletvekili olarak görev yapmıştır (Gökçimen, 2008:29).

Tablo 2. Beşinci Dönem Kadın Milletvekillerinin TBMM'de oluşturulan İhtisas Komisyonlarında Aldıkları Görevler

Komisyunun Adı	Kadın Milletvekili Üye Sayısı
Bayındırlık (Nafia) Komisyonu	2
Bütçe Komisyonu	1
Dilekçe (Arzuhal) Komisyonu	1
Gümrük ve Tekel (İnhisarlar) Komisyonu	3
İçişleri (Dâhiliye) Komisyonu	2
İktisat Komisyonu	2
Kütüphane	1
Maliye Komisyonu	2
Milli Eğitim (Maarif) Komisyonu	2
Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu	2
Sayıştay (Divan-ı Muhasebat) Komisyonu	2
Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonu	1
Tarım (Ziraat) Komisyonu	2

Kaynak: Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadeleleri. Yasama Dergisi, 3(10), 29.

4.3. Bahire Bediz Morova Aydılek ve Milletvekili Olarak Faaliyetleri

1897 yılında Bosna'da doğan Bahire Bediz Morova Aydılek, eğitimini Bolu'da tamamlamıştır. Babasının adı Bedi, annesinin adı ise Hasbi Esmadır. Bolu Kız Sanat Okulu'nda resim öğretmenliği yapan Aydılek, daha sonra Belediye Meclis üyesi yapmıştır. Aydılek'e "Bediz" ismini bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk 1934 yılında vermiştir. Kadınlara milletvekili seçilme hakkının tanınmasından sonraki ilk seçimlerde (8 Şubat 1935) TBMM'ye milletvekili olarak giren 17 kadından biridir. Aydılek, beşinci dönem Konya milletvekilliği yapmıştır. Faik Morova ile evli olan Aydılek, Hulusi ve Makbule isimlerinde iki çocuk annesidir. Morova Aydılek, 10 Kasım 1965 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir (Ekekon Gazetesi, 26 Temmuz 1935:3).

Cumhuriyet gazetesinde Bediz Morova Aydılek'in ölümü hakkında verilen haber, "Bolu'nun tanınmış ailelerinden Eczacı Faik Morova'nın eşi Hulusi Morova'nın ve Makbule Yuğurgen'in anneleri Seniye Sungurluoğlu'nun kıymetli ablası Münire Morova ve İzzet Yuğurgen'in çok sevgili kayın valideleri, Esmâ Morova'nın babaannesi, Sabriye, Emin, Ahmet, Nazire ve Hamit Taşman'ların yengeleri her türlü fazileti ve insanlığı şahsında toplamış ismini Atatürk'ün verdiği ilk kadın milletvekilimiz Bediz Morova Hanımefendi Atatürk'ün ölüm günü ani olarak hakkın rahmetine kavuşmuştur. Aziz naaşı 11 Kasım Perşembe günü öğle namazını müteakip Şişli Camiinden kaldırılacaktır. Mevla rahmet eyleye!" şeklinde yer almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1965:7).

1935 yılı seçimlerinde TBMM'ye Konya milletvekili olarak giren Aydilek, vekil olarak göreve başlamasının hemen akabinde rahatsızlanmış ve 1935 Nisan ayında hastalığı dolayısıyla 15 gün rapor almıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 61. İnikat, 1935:66-78). Aydilek, TBMM'de Gümrük ve İnhisarlar Encümenliğinde üye olarak görev almıştır. Buradaki encümen üyeliği görevi esnasında çeşitli mazbatalara imza atmıştır. Bunlardan biri Ankara'ya stadyum ve hipodrom alanlarında yapılacak olan dokuz tribün için İtalya'dan getirilecek olan malzemenin gümrük vergisinden muaf tutulması ile ilgilidir ve Aydilek'in de imzası bulunan 28.03.1935 tarihli mazbatada şöyle denilmektedir:

“Ankara şehrinde stadyum ve hipodrom alanlarında vilâyetçe yapılmasına karar verilen dokuz tribün için İtalya'dan getirilecek demir malzemenin gümrük resminden istisnasına dair Başbakanlığın 24- II- 935 tarihli tezkeresiyle gönderilib encümenimize havale olunan kanun lâyihası Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığı Müsteşarı Âdil ve Mahallî idareler müdürü Naci beraber olduğu halde okundu ve konuşuldu. Vilâyet bütçesinin darlığı yüzünden gümrük resminden istisnası istenilen dokuz tribüne aid demir malzemenin takriben elli bin lira kıymetinde ve yüz elli ton kadar olduğu ve gümrük resminin de on bir bin küsur lira tuttuğu anlaşıldı. Vilâyet bütçesinin darlığı göz önüne alınarak stadyum için Devlet bütçesinden yardım edilmesi esasen evvelce kabul edilmiş olduğundan Hükümetin bu teklifi encümenimizce muvafık görülmüş ve lâyihanın birinci maddesi Ankara stadyumuna konulacak sökülür, kurulur tribünlerin demir malzemesinin gümrük resminden istisnasına dair Başvekâletin 24- II -1935 tarih ve 6/385 sayılı tezkeresiyle Büyük Meclise verilip Gümrük ve inhisarlar encümenince müzakereden sonra encümenimize havale edilen kanun lâyihası tetkik ve müzakere olundu. Encümenimize verilen izahata göre resimden istisna edilen demir malzemenin miktarı şimdiden belli olup bu lâyiha ile gümrük resmi, belediye hissesi ve muamele vergisi olarak takriben on bin lira kadar bir paranın Hazineye verilmemesi istenilmektedir. Stadyum işinin ehemmiyet ve lüzumu aşikâr ise de lâyihanın tanzimi, on bin lira gibi cüzî bir miktara münhasır olduğuna ve esasen stadyum masrafı için geçen senelerde yedi yüz elli bin lira Devlet Hazinesinden hususî idareye toptan verilmiş olduğuna göre bu on bin lira gibi küçük bir para için encümenimiz bir muafiyet kanunu yerine bütçede münakaleler yapılmasını ve on bin liranın evvelki stadyum kolay anlaşılacak şekilde değiştirilerek yazılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 20. İnikat, 1935:1-2).”

Bir diğer mazbata ise Kızılay'ın gelirlerinin artırılması yönündeki bir teklif üzerinedir ve şu şekilde ifade edilmektedir: “Kızılay varidatının artırılmasına dair Afyon mebusu Berç Türker tarafından verilip Sıhhat ve içtimaî muavenet encümenince görüldükten sonra Encümenimize havale edilen kanun teklifi, Gümrük ve İnhisarlar vekâletinden gönderilen mütehassıs memur ve teklif sahibi hazır oldukları halde görüşülmüş ve Sıhhat ve içtimaî muavenet encümeninin bu husustaki mütalaasına encümenimizce de iştirâ edilmiştir. Havalesi mucibince Nafia encümenine verilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur” (Gümrük ve İnhisarlar Encümeni Mazbatası, 1936).

Aydilek, TBMM tarafından çıkarılan kanunlara genel itibariyle kabul oyu vermiştir. Örneğin “Orman Umum Müdürlüğü 1937 malî yılı bütçesinde münakale yapılması hakkındaki kanun'a kabul oyu vermiştir. “Bazı İhracat mallarımız için İtalya tarafından verilen munzam kontenjan listesinin kabulü ve buna mukabil İtalya'nın genel ithalat rejimimizden mutlak surette istifade etmesi hakkında kanun” teklifine de kabul oyu vermiştir. “Posta, telgraf ve telefon umum müdürlüğü 1937 malî yılı bütçesi hakkındaki kanun'a da kabul oyu vermiştir (TBMM, Zabıt Ceridesi, 61. İnikat, 1938:66-78). Aydilek, 1938 yılında 239 oy ile Gümrük ve İnhisarlar Encümeni'ne üye seçilmiştir (TBMM, Zabıt Ceridesi, 2. İnikat, 1938:12-13).

4.4. Aydilek'in Faaliyetlerinin Ekekon Gazetesine Yansımaları

Bediz Morova Aydilek, Konyalı olmayıp Bolu'da ikamet ediyor olmasına karşın Konya'dan milletvekili adayı gösterilmiş ve seçilmiştir. Dolayısıyla Konya hakkında çok da bilgi sahibi olduğu düşünülmemektedir. Konyalılar aday oluncaya kadar Aydilek'i tanımamaktadırlar. Nitekim Ekekon gazetesi seçim sonrası Konya Milletvekili Aydilek ile bir mülakat gerçekleştirmiş, bu mülakatta Aydilek, gazete temsilcisine “Konyalılardan ilk olarak sizinle görüşüyorum” demiştir. Diğer bir anlatımla Aydilek, seçim zamanında hiç Konya'ya gelmemiş, Konya'yı görmeden Konya milletvekili olmuştur. Gazetedeki mülakatta “Ne güzel, Konya'yı, şimdiden daha çok sevmeye başladım, evvelde hiç gitmemiştim, bulacağım ilk fırsatta oraya gitmek, köylerine kadar dolaşmak isterim.” demesi Konya'yı hiç görmediğini göstermektedir. Ayrıca Konya ile hiç irtibatı olmayan, Konya'yı hiç görmemiş bir kişinin Konya milletvekili adayı gösterilmesi ve seçilmesi de demokratik bir anlayışın değil tek parti zihniyetinin

yansıması olarak değerlendirilebilir. Bölgenin seçim-aday-seçmen düşüncesinin çok da bir kıymeti yoktur. Yine milletvekilinin hangi ilden milletvekili seçildiğinin de çok bir anlamı yoktur.

Bediz Morova Aydilek'in dolaylı olarak Konya ile ilk defa tanışmasına neden olan Ekekon gazetesinin 14 Mayıs 1935 tarihli nüshasının birinci sayfasındaki bu mülakat şu şekildedir:

“Saylavımız B. Bediz Aydilek ile Muhabirimiz görüştü.

Değerli saylavımız Bayan Bediz Aydilek'i, misafir buldukları yeğenlerinin evlerinde ziyaret etmek imkânını buldum. Çok sade giyinmiş, güler yüzlü saylavımıza tevazu ile ziyarettteki maksadımı anlattım. Sevgi ve saygılarımı sundum.

-Memnun oldum, Konyalıları ilk defa sizinle görüşüyorum, dediler; Konya'dan, bilhassa bayanlarımızın sosyal yaşayışları hakkında yerinde ve ince sorgular sordular. Bayanlarımızın inkılap yolundaki şuurlu çalışmalarını, 17 bayan saylavdan birinin de kendi olarak kamutaya katılması dolayısıyla, Konyalıların büyük bir sevinç duymakta olduklarını anlattım, konuşmağa başladık.

-Ne güzel, Konya'yı, şimdiden daha çok sevmeye başladım, evvelde hiç gitmemiştim, bulacağım ilk fırsatta oraya gitmek, köylerinde kadar dolaşmak isterim.

-Bugün için Konya'da yapmasını düşündüğünüz işler var mıdır?

-Bugünden bir şey söylemek doğru olmaz, evvela Konya'yı yakından tanımak, sonra karşılaşılacak lüzum ve ihtiyaçlara göre vazifemin icap ettirdiği her şeyi yapmaya çalışmak isterim. Ricam üzerine, Bayan Bediz bana birazda kendilerinden bahsettiler:

-1897'de Bolu'da doğdum. Bayım orada eczacıdır, 21 yaşında bir oğlum var, İstanbul Üniversitesinde Eczacılık tahsil ediyor. Öteden beri memleket işlerinde faydalı bulduğum her kurumda çalışmaktayım. 5 yıl önce ilk C.H.F.'na ben girdim, yine aynı belediyeye üye seçildim.

-Memuriyet hayatınız var mıdır?

-Evet birkaç yıl önce Bolu orta mektebinde resim muallimliği yaptım.

Yanımızda bulunan yeğenleri:

-Yengem güzel yağlı boya yapar. Dedi

Sayın saylavımızı fazla rahatsız etmek doğru olmayacaktı, müsaadelerini diledim. Gösteriştten hiç hoşlanmadığını çok iyi sezdiğim saygı değer saylavımıza tekrar teşekkür ederek ayrıldım, merdivenlerden inerken arkamızdan sesleniyorlardı.

-Aman, yavaş inin, merdivenler çok diktir diye temiz bir koruyuculuk numunesi gösteriyorken Konyalıları selamları unutmayın diyerek de Konya'ya karşı bağımlı gösteriyordu.” (Ekekon, 14 Mayıs 1935:1).

Aydilek, Konya'dan milletvekili seçilmiş ancak Bolu'ya Konya'dan önce gitmiştir. Ekekon'un 5 Temmuz 1935 tarihli nüshasında “Saylavımız Bayan Bediz Aydilek Bolu'da” başlıklı bir haber yapılmış ve bu haberde şöyle denilmektedir: “Arkadaşımızdan öğrendiğimize göre Konyamızın saylavı bayan Bediz Aydilek Bolu'ya gitmiştir. Sayın saylavımızın Konya'ya gelmesini ve bilhassa Konya kadınlığı arasında yeni örgünler geliştirerek başarmasını dilemekteyiz.” (Ekekon, 5 Temmuz 1935:2). Aydilek, Bolu'da iken Konya'ya geleceği haberini vermiş ve bu durum Ekekon gazetesi tarafından büyük bir müjde olarak okuyuculara duyurulmuştur. Gazetenin müjdesi şu şekildedir: “Sayın saylavımız Bediz Aydilek'in Bolu'ya gittiğini önceden yazmıştık. Değerli saylavın sosyal yaşayışında devrin atılımını belgeleyen Bolulu arkadaşımızın iki duyumunu koyuyoruz: “Bayan Bediz'in Konyamıza gelmesi müjdesini sevinçle karşıladık. Bu sevinç hem saylavımıza kavuşmak hem de cidden örgütlemeye çok gereği olan kadınlık durumumuz için çok faydalı olacağı düşüncesinden çıkmaktadır. Bu müjdeyi okurlarımıza sunarız” (Ekekon, 26 Temmuz 1935:2).

Bediz Morova Aydilek'in Konya'ya ilk gelişi, 24 Eylül 1935 tarihinde gerçekleşmiştir. Gazete “Saylavımız Bayan Bedia Bediz Şehrimizde” başlığıyla bu önemli haberi okuyucularına duyurmuş ve bu ziyareti şu şekilde anlatmıştır: “Dün Konyamızın sayın saylavı bayan Bedia Bediz şehrimize gelmiştir. Sayın saylavımız, durakta

Konya sayısları Kazım, Gürel ve eşi CHP il yönetim kurulu Başkanı Şevki Ergun ve eşi, Parti Sekreteri Lütfi Berkmem ve gazetemiz baş yazarı Ziya Çalık ve daha birçok şahıslar tarafından karşılanmıştır. Bayan Bediz'in gelişinin önemi, devrim davamızın sonuç verdiği Türk kadınının siyasal tutkusunun bir ürünağı ilimizin sayısları olmasına bir kat daha önem kazanmaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinde kadına verilen haklar ve onların eşleri gibi her türlü ürünlere seçim salahlıyetlerinin canlı bir örneğı olan sayın sayıslarımızın geliş, Konyamızın soysal tarihinde anılacak bir gündür.

Bayan bediz, bayan Gürel ve Ergun'la birlikte kendilerine tahsis edilen kurağı gitmişlerdir. Sayın sayıslarımız, griperl bir kostüm, bluz üzerinde kravat ve aynı renkte bir kasket giymişlerdir. Çok ciddi ve ağır hareketli bir Türk kadının soy varlığını temsil ediyorlardı. Bayan Saylav, parti kurağını İlbaylığı, müzeyi gezmiştir.

Basımevimize onur veren Bayan Saylav, EKEKON'u beğendiklerini ve özel bir değer verdiklerini söylemişlerdir. Bayan Bediz, şehrimizde kısa bir çağ kalacaktır. EKEKON, kendilerine hoş geldin demekle kıvanç duyar" (Ekekon, 25 Eylül 1935:2).

Bediz Aydilek, 25 Eylül 1935 tarihinde CHP İl Kurul Başkanı Şevki Bey ile birlikte incelemelerde bulunmak üzere Çumra'ya gitmiştir (Ekekon, 27 Eylül 1935:2). Ertesi gün Konya'ya dönmüş ve 27 Eylül'de de Beyşehir ve Seydişehir'e gitmek üzere Konya'dan ayrılmıştır (Ekekon, 28 Eylül 1935:2).

Bediz Aydilek, 8 Ekim 1936 tarihinde Konya milletvekilleri ile yeniden Konya'ya gelmiştir. Ekekon gazetesinde bu ziyaret ile ilgili şöyle denilmektedir: "Sayıslarımızdan Bayan Bediz'le Bey Ahmet Hamdi Dikmen ve Ali Rıza Türel dün şehrimize geldiler. Sayıslarımız biraz istirahati müteakip doğruca parti başkanımız Cemal Bardakçı'yı ziyaret etmişlerdir. Sayın sayıslarımız ilimiz bölgesinde bazı incelemeler yapacaklardır. Kendilerine hoş geldin deriz" (Ekekon, 9 Teşrinievvel 1936:2). Daha sonra da incelemelerde bulunmak üzere vali ve parti başkanı Cemal Bardakçı ile Karaman'a gitmişlerdir.

5. SONUÇ

Türk kadınlarının siyasal yaşama katılmaları uzun soluklu bir sürecin eseridir. Geçmişten günümüze kadın profili sürekli olarak değişmiş kadın rolündeki bakış açıları dönemsel olarak farklı şekillerde ele alınmıştır. Eski Türk toplumlarında kadının hem siyasal hem de toplumsal yaşamdaki rolü göz ardı edilemez bir gerçek olarak düşünülmektedir. Göktürk döneminde de kadın, erkekle birlikte devleti yönetme alanında söz sahibi olmuştur. Kadının erkekle aynı haklara sahip olmasının ilk olarak göçebe hayatın verdiği hareket kabiliyeti doğrutusunda kadının erkek gibi ata binebilmesi, kılıç tutabilmesi ve hatta erkeklerle yan yana savaşabilmesi, ikincisi ise şamanizm geleneğinden doğma olmak üzere iki nedeni bulunmaktadır. Evrende var olan tüm unsurları birbirinin tamamlayıcısı olarak gören şamanizmde kadın da erkeğin bir tamamlayıcısı ve onunla aynı haklara sahip olması gerektiğine inanılmaktaydı (Mutlu, 2014:58).

Kadın, İslamiyet öncesi Türk toplumundaki rolünü uzun dönemler boyunca korumakla birlikte İslamiyet'in kabul edilişiyile Arap kültürünün benimsemesi kadının hem siyasal hem de toplumsal yaşamdan etkisinin azaldığı görülebilmektedir. Burada göz ardı edilmemesi gereken nokta İslamiyet'te kadına verilen önem ve değer dönemin diğer dinlerine kıyasla çok daha ileride olduğu gerçeğidir. İslamiyet'in kabul edilişinin ilk yıllarında kadın yine eski geleneğı devam ettirmiş, kendi rolünü korumaya devam etmiştir. Selçuklu Devleti zamanında da kadın siyasal ve toplumsal varlığını korumuştur. Kadınların siyasal yaşamındaki asıl değişim Osmanlı dönemiyle birlikte başlamıştır. Bu değişimin önemli nedenlerinden biri medrese ve tarikatların cinsiyet yönündeki ayrımı sonucunda olmuştur. Sonuç olarak kadın, siyasal ve toplumsal yaşamdan çekilmek zorunda kalmıştır. Değişimin bir diğer nedeni ise Osmanlı sarayına sirayet eden İran ve Bizans'ta var olan harem gelenekleri olmuştur. (Bulut, 2013:319).

Osmanlı dönemiyle başlayan kadının siyasal ve toplumsal yaşamındaki bu olumsuz değişim ilerleyen Osmanlı dönemiyle birlikte olumlu bir şekilde tekrar değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde kadın hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 1843 yılında kadınlar ilk defa Tıbbiye Mektebi bünyesinde ebelik eğitimi almış, daha sonra 1858 yılında ise Kız Rüştıyeleri açılmış ve 1869 yılında kızların eğitimi zorunlu hale getirilmiştir. I. Meşrutiyet'le başlayan ve II. Meşrutiyet'le birlikte hız kazanan kadının siyasal yaşama tutunma mücadelesi Cumhuriyet'in İlanına değin süregelmiştir (Gökçimen, 2008:9).

Cumhuriyet'in ilanıyla kadının siyasal haklarını elde etme süreci hızlanmıştır. Kadınlar 1926 yılında medeni haklarını, 1930 belediye seçimleri ve 1934 yılında kabul edilen, 1935 yılında milletvekili seçimleri ile uygulanmaya başlayan kadınlara seçme-seçilme haklarının tanınmasıyla kadınlar siyasal haklarını kazanmışlardır. 1930 belediye seçimlerinden 3 yıl sonra da Köy Kanunu'nda yapılan değişiklikler sonucunda kadınlar köy muhtarı ve ihtiyar heyetine seçme-seçilme hakkını kazanmışlardır. İlk kadın muhtar ise Karpuzlu nahiyesinin merkezi olan Demircidere Köyü'nden seçilen Gül Hanım'dır. Ancak kadınların seçme-seçilme hakkının elde edilmiş olması dönemin basınında olumsuz yönde eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Gazetelerde ve dergilerde bu konuyla ilgili şiir ve karikatürlerle durum alaycı bir şekilde ele alınmıştır. Tüm bu olumsuz hava içerisinde 1935 genel seçimlerine gidilmiş ve ilk defa onyediy kadın milletvekili meclise girmeye hak kazanmıştır. Daha sonra 1936 ara seçimleriyle bir kadın milletvekili daha seçilerek sayı onsekize ulaşmıştır.

Bahsi geçen kadın milletvekillerinden biri de Konya Milletvekili Bahire Bediz Morova Aydılek'tir. Daha önce hiç Konya'da bulunmamış olmasına karşın Konya milletvekilliğine aday gösterilmiş ve seçilmiştir. Bu durum demokrasinin değil tek parti döneminin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Dönemin TBMM Meclis Zabıtları'nın incelenmesi sonucunda kadınların meclis koltuklarında pek bir söz sahibi olmadıklarını sadece mazbatalarda imzalarının ve kanun tekliflerinde oylarından başka bir faaliyetleri olmadığı görülmektedir. Bu durum kadının çeşitli zorluklarla seçme-seçilme haklarını elde etmiş olmasını ancak elde edilen hakların henüz yeterli olgunluğa ulaşmadığını ve modernleşme adı altında verilen bu hakların demokratik şekilde kullanılmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Hasan (2019), "Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın", **İnsan ve İnsan**, 6(21), 395-411.
- AKYILMAZ, Sevgi G. (2017), "Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Sorunlar", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Özel Sayı, 325-364.
- ALTINDAL, Yonca (2007), Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- AVCI, Müşerref (2016), "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 55, 225-254.
- AYDIN, Harun (2015), "Meşrutiyetten Cumhuriyete Türkiye'de Kadın", **Current Research in Social Sciences**, 1(3), 84-96.
- AYHAN, Alanur (2009), "Eşitlik İlkesi ve Tarihçesi", **Hukuk Gündemi**, 45-51.
- BOLAT, Bengül (2014), "1930 Kadınlara İntihap (Seçme-Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar", **Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergisi**, 10(19), 27-50.
- BULUT, Sedef (2013), "Türkçülerin Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyoloji Araştırmalar Dergisi**, (1), 313-336.
- Cumhuriyet Gazetesi (11 Aralık 1965).
- ÇIBIK, Ayşe G. (2019), 1942-1950 Dönemi Konya'sına Ekekon Gazetesinin Gözüyle Bakış, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- DAVER, Bülent (1972), "Kadınların Siyasal Hakları", **Ankara SBF Dergisi**, 23(24), 121-130.
- DEVECİ, Handan; Dilek BELET & Hatice TÜRE (2013), "Dede Korkut Hikayelerinde Yer Alan Değerler", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 12(46), 294-321.
- DOMANIÇ, Hayri (2007), **Yaradılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul: Arıkan Yayınevi.

Ekekon Gazetesi (14 Mayıs 1935).

Ekekon Gazetesi (25 Eylül 1935).

Ekekon Gazetesi (26 Temmuz 1935).

Ekekon Gazetesi (27 Eylül 1935).

Ekekon Gazetesi (28 Eylül 1935).

Ekekon Gazetesi (5 Temmuz 1935).

Ekekon Gazetesi (9 Ekim 1936).

EREŞ, Figen (2006), “Türkiye’de Kadının Statüsü ve Yansımaları”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, 19, 40-52.

GÖKALP, Ziya (2019), **Türkçülüğün Esasları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

GÖKÇİMEN, Semra (2008), “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadeleleri”, **Yasama Dergisi**, 3(10), 5-59.

GÖNENÇ, Aslı (2006), “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 27, 63-84.

GRAYZEL, Susan R. (2017), “Kadınların İtirazı ve Barış Siyaseti”, Çev: Öykü Tümer, **Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar**, 31(32), 1-39.

Gümrük ve İnhisarlar Encümeni Mazbatası (1936). Erişim Tarihi: 19.11.2020, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c014/b018/tbmm050140180107.pdf>

GÜNEŞ, Güner (2010), “Türk Kadının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye’nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 9(20), 171-190.

KARTAL, Cemile Burcu (2008), “II. Meşrutiyet’in Cumhuriyet’e Mirası: Makbul Kadınlar”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi**, 38, 215-238.

KAYPAK, Şafak & Mehmet KAHRAMAN (2016), “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13(33), 298-315.

KONAN, Belkıs (2011), “Türk Kadının Siyasal Hakları Kazanma Süreci”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 6(1), 157-174.

KÖKEN, Arif Hüdayi & Nüket Örnek BÜKEN (2018) “XIII. Yüzyılda Güçlü Bir Toplumun Gelişmesine Katkı Sunan Fatma Bacı ve Dünyanın İlk Kadın Örgütlerinden: Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı)”, **Lokman Hekim Dergisi**, 8(2), 113-119.

KURNAZ, Şefika (1991), **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

KUYAKSİL, Ali (2009), “Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi” **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6(11), 328-352.

MULTU, Suna Özlem (2014), “1923 Öncesi Dönemde Türk Kadını”, **Aydınlanma 1923 Dergisi**, 46(46), 59-66.

ÖNLER, Zafer (2008), “Kutadgu Bilig’de Toplumsal Kabul ve Geleneklerden Yansımalar” **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15, 441-455.

ÖZDEMİR, Nuray (2014), “Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması Üzerine Yapılan Kutlamalar”, **History Studies**, 6(5), 177-191.

ÖZTÜRK, Zerrin Ayşe (2012), “Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 3(1), 1-33.

ŞAHİN, Cemile & Mustafa ŞAHİN (2013), “Osmanlı Son dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Yürk Kadınının Sosyal, Siyasî ve Askerî Faaliyetleri”, **Nevşehir Hacı Bektaşî Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, 2(2), 53-72.

ŞAHİN, Elmas (2018), “Geçmişten Günümüze Kadın Süreli Yayınlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, **Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5(16), 86-105.

TBMM Zabıt Ceridesi (16 Mayıs 1938), 61. İnikat.

TBMM Zabıt Ceridesi (20 Mart 1930), 3. İnikat.

TBMM Zabıt Ceridesi (27 Nisan 1935), 20. İnikat.

TBMM Zabıt Ceridesi (29 Nisan 1935), 61. İnikat.

TBMM Zabıt Ceridesi (7 Kasım 1938), 2. İnikat.

TOPRAK, Zafer (1994), “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşıulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935)”, **İ.Ü. Kadın Araştırmaları Dergisi**, 2, 5-13.

YÜRÜT, Berna (2017), “Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareket ve Hukuki Talepleri”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 30(133), 365-396.

Bahar-2021

Cilt: 10 Sayı: 19 (195-207)

GJEBS

Global Journal of Economics and Business Studies

Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi

<http://dergipark.org.tr/gumusgjebs> - ISSN: 2147-415X

Spring-2021

Volume: 10 Issue: 19 (195-207)

EKLER

EK-1

Bahire Bediz Morova Aydılek'in TBMM Albümündeki Resmi

Kaynak: TBMM Albümü, s.273

EK-2

1935 Milletvekili seçimlerinin sonucunu gösteren Cumhuriyet Gazetesi sayısı

Cumhuriyet
Yayın Tarihi : 05.02.1935
Sayfa : 1

Fırka sayılay namzedleri listesi dün neşredildi

Namzedlerden 17 si kadındır, 16 sayılaylık müstakiller için boş bırakılmıştır. Eski sayılaylardan 32 kişi namzed listesinde yoktur

5 inci Millet Meclisine girecek yeni sayılaylardan

Soldan ön sırada eski Tahran elçisi Hüner, Lokantacı Cemal, Talim ve Terbiye heyetinden Kazım Nami, muallim Türkân, muharrir İsmail Müştak, soldan yukarıda Selim Surri, Cevdet Kerim, eşi Ziraat Bankası Umum müdürü Şükrü, muallim Mihri Bektaş, Yeni Türkiye mektebi müdürü Seniha Hızal, İsmirden doktor Şükrü Ozan, İsmirden Benli Nezzad, ve Elgün, doktor Besim Ömer. Şehir Meclisinden Mehmed Ali

Ankara 4 (A.A.) — Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından seçilerek bütün intihab dairelerine isimleri tebliğ edilen sayılay namzedleri şunlardır:

Afyon sayılay adedi: 7

- 1 — Ali Çelikkaya, Nafia Bakan.
- 2 — Haydar Çerçel, eski Afyon sayılayı.
- 3 — Cemal Akçın, eski Afyon sayılayı.
- 4 — İzzet Akosman, eski Afyon sayılayı.
- 5 — İzzet Ulvi Aykurt, eski Afyon sayılayı.

Sayılay namzedlerinden bazıları: Soldan Orta tedrisat Umum müdürü Hasan Ali. Solda İstanbul Müddeiumumisi Kenan, Hicaz mümes-silimiz Celâl

6 — Melbure Güneç -kadın- Mer-sin belediye üyesi.

7 — Müstakil sayılay için boş bırakılmıştır.

Amasya sayılay adedi: 3

- 1 — Ead Uras, eski Amasya sayılayı.
- 2 — İsmail Hakkı Mumcu, eski Amasya sayılayı.
- 3 — Nafiz Aktın, eski Amasya sayılayı.

Ankara sayılay adedi: 13

- 1 — Kamâl Atatürk.
(Arkası yedinci sahife)

Orjinal Boyut : 21 * 27 cm

Kaynak: Cumhuriyet, 5 Şubat 1935

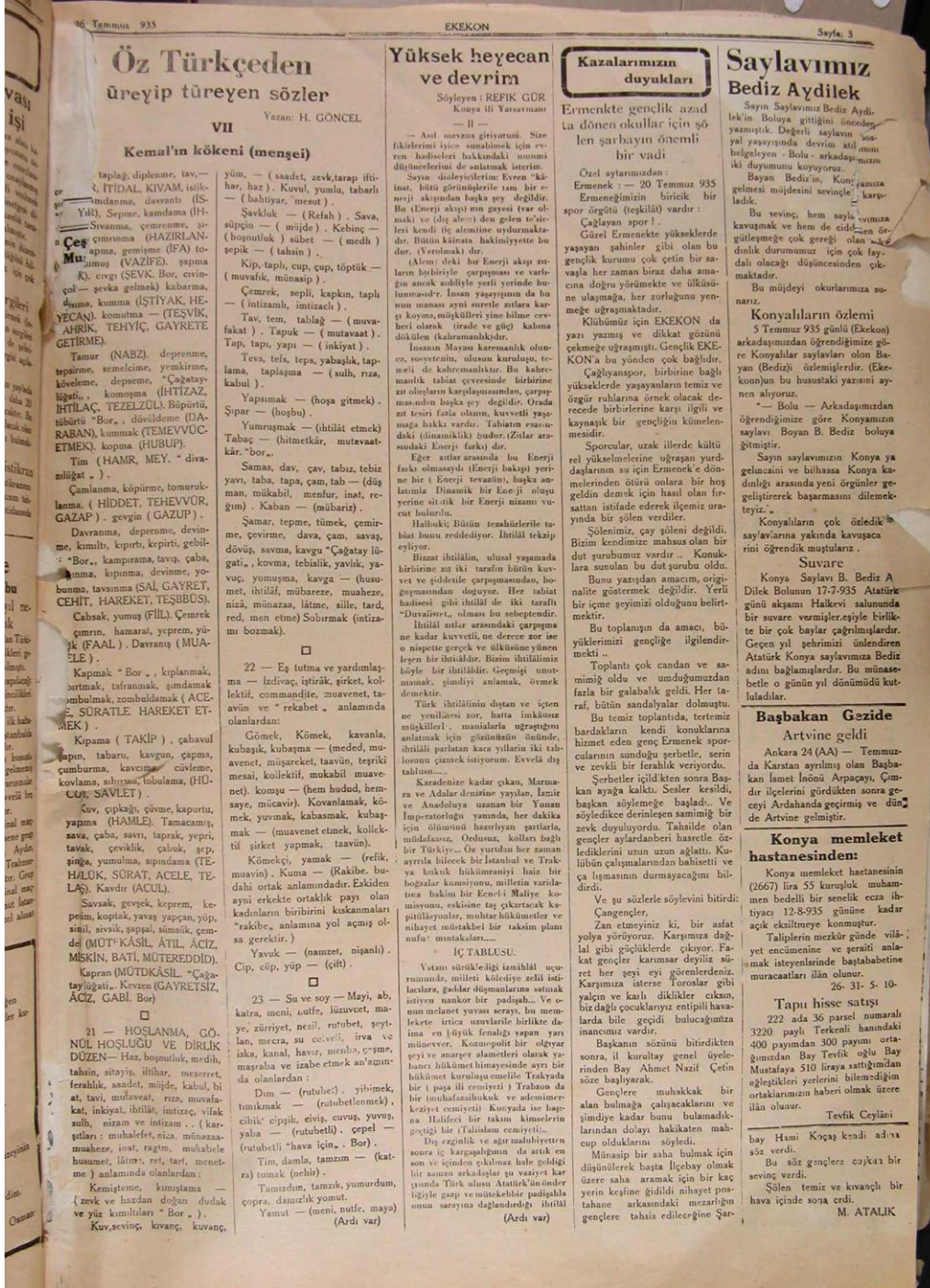
EK-3

Yeni Meclis üyelerini Ankara'da toplandığını gösteren Cumhuriyet Gazetesi sayısı

Kaynak: Cumhuriyet, 28 Şubat 1935

EK-4**Konya'da çıkan Ekekon Gazetesi'nin Bediz Aydılek ile yaptığı mülakat****Kaynak: Ekekon, 14 Mart 1935**

EK-5**Aydilek'in Konya'yı ziyaret edeceğini haber veren Ekekon Gazetesi sayısı**

Kaynak: Ekekon, 26 Temmuz 1935

EK-6

Aydilek'in Konya'ya teşrif ettiğini haber veren Ekekon Gazetesi sayısı**Kaynak: Ekekon, 25 Eylül 1935**

ULUSLARARASI REEL AKIMLAR, DÖVİZ KURLARI VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ
GETİRİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Hikmet AKYOL¹

ÖZET

Türkiye'nin 1980'lerden itibaren uyguladığı serbestleşme politikaları, ülkenin dış dünya ile bağlantılarını ve reel ilişkilerini ciddi ölçüde arttırmıştır. Uluslararası ticaretin artması, dış ticaret dengesi ve döviz kurlarının hisse senedi piyasaları ile olan dinamik etkileşimini güçlendirmiştir. Bu çalışmada Türk Bankacılık Sektörü hisse senedi getirileri ile dış ticaret dengesi ve döviz kurları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 2006-2019 arasındaki dönem Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG-ARDL) ve Dinamik Sabit Etkiler (DFE) tahmincileri kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, uzun dönemde cari denge, reel döviz kurları ve dışa açıklığın hisse senedi getirileri üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, Bankacılık sektörü getirilerinin uluslararası ticaret, mal ve hizmet akımları ile son derece güçlü bir etkileşim içerisinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda, hisse senedi getirilerinin küresel piyasa değişimlerine ve döviz kurlarına karşı oldukça duyarlı olduğu söylenebilir. Kısa dönemde ise cari işlemler dengesinin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi negatif yönlü ve anlamlı iken, reel döviz kurlarının ve dışa açıklığın etkisi anlamsızdır. Buna göre, kısa dönemde cari dengenin Akbank, Finansbank, Vakıfbank, Garanti Bankası, Yapı Kredi, Şekerbank ve İş Bankasının üzerindeki etkisi negatif yönlü ve anlamlı iken, Halkbank ve Denizbank üzerindeki etkisi anlamsızdır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret Dengesi, Döviz Kurları, Türk Bankacılık Sektörü, Hisse Senedi Getirileri.

Jel Kodları: G00, G10, G21, F02, F10.

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL REAL FLOWS,
EXCHANGE RATES AND TURKISH BANKING SECTOR RETURNS

ABSTRACT

Turkey's liberalization policies implemented since the 1980s, the country's connections with the outside world and the real relations has increased dramatically. The increase in international trade has strengthened the dynamic interaction of foreign trade balance and exchange rates with stock markets. In this study, the relationship between Turkish Banking Sector stock returns and foreign trade balance and exchange rates is examined. For this purpose, the period between 2006 and 2019 was analyzed using pooled mean Group (PMG-ARDL) and dynamic fixed effects (DFE) estimators. Analysis results show that current account balance, real exchange rates and openness have a positive effect on stock returns in the long run. This finding is important as it shows that the Banking sector returns are in an extremely strong interaction with international trade, goods and service flows. At the same time, it can be said that stock returns are very sensitive to global market changes and exchange rates. In the short run, while the effect of current account balance on stock returns is negative and significant, the effect of real exchange rates and openness is insignificant. Accordingly, while the effect of current account balance on Akbank, Finansbank, Vakıfbank, Garanti Bank, Yapı Kredi, Şekerbank and İş Bank is negative and significant in the short term, its effect on Halkbank and Denizbank is meaningless.

Keywords: Foreign Trade Balance, Exchange Rates, Turkish Banking Sector, Stock Returns.

Jel Codes: G00, G10, G21, F02, F10.

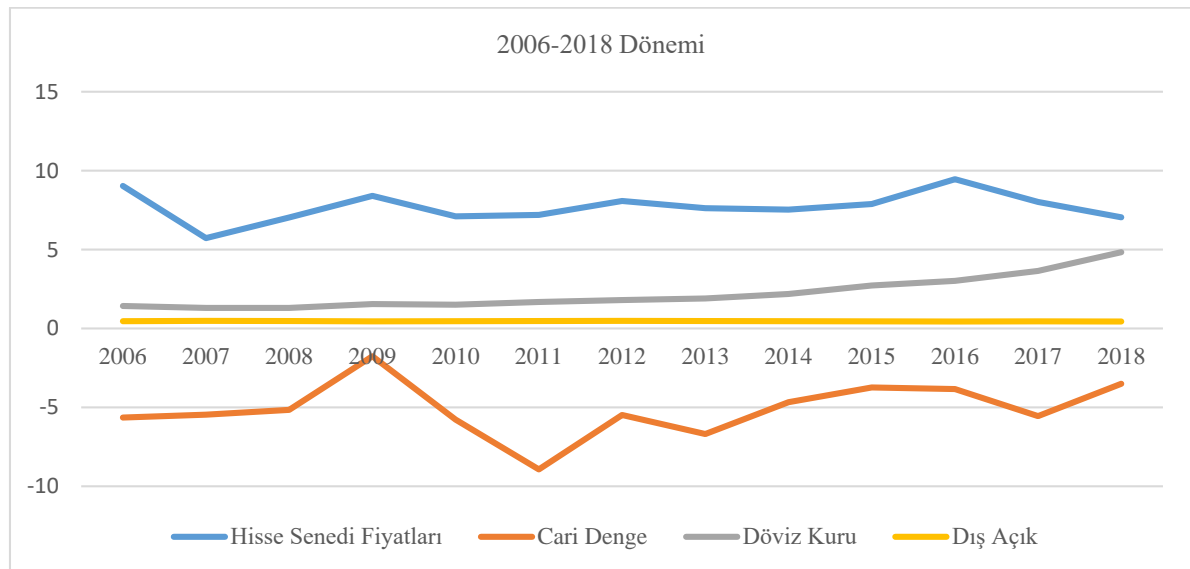
¹ Öğr. Gör. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Şiran Mustafa Beyaz MYO, hikmeytakyol76@gmail.com

1. GİRİŞ

Dış ticaret dengesi, stok akımları ve varlık piyasaları arasındaki ilişki 1980'lerden itibaren literatürde ilgi odağı olmuştur. Bu dönemde küreselleşme hareketlerinin ve uluslararası bağlantıların artması, ülkeler arasında gerçekleşen reel işlemlerin varlık fiyatlarını nasıl etkilediği konusunu tartışılır hale getirmiştir. Bununla birlikte, 2007-2008 Küresel Finans Krizi, söz konusu bağlantı ve reel ilişkilerin bir sonucu olarak, bir ülkedeki istikrarsızlıkların diğer ülke piyasalarını nasıl etkilediğini göz önüne sermiştir. Bu bakımdan, dış ticaret akımlarının finansal piyasalar ile bağlantısı son on yıllık süreçte önem kazanmıştır. Bilhassa, birçok gelişmekte olan ülkede görülen cari açık sorununun makroekonomi açısından yapısal bir probleme dönüşmesi, bu dengesizliklerin finans piyasaları üzerindeki istikrarsızlaştırıcı etkisini arttırmıştır. Benzer şekilde, artan reel bağlantılar, uluslararası ticaretin gelişmesi ve finansal piyasaların güçlü entegrasyonu, döviz kurlarındaki değişimler karşısında hisse senedi piyasalarını daha duyarlı hale getirmiştir. Bu bakımdan, hisse senedi piyasalarının dış ticaret dengesi ve döviz kurlarına verdiği tepki makro-finance teorisinde kendisine önemli yer bulmuştur. Bu çalışmada Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren bankaların hisse senedi getirileri ile dış ticaret dengesi ve reel döviz kurları arasındaki ilişki hem teorik hem de ampirik açıdan incelenmiştir. Türkiye'de 1980'lerden sonra başlayan dışa açılma politikaları dış ticaret dengesini önemli ölçüde etkilemiş, döviz kurlarının makroekonomi ve başta bankacılık kesimi olmak üzere Türk Finans Sistemi ile olan etkileşimini arttırmıştır. Şekil 1'de 2006-2018 dönemi için cari işlemler dengesi, reel döviz kurları ve seçili Türk bankalarının hisse senedi fiyatlarının dönemsel değişimi verilmiştir. Şekil 1 incelendiğinde, cari işlemler dengesinin söz konusu bütün dönem boyunca açık verildiği görülmüştür. Bilhassa, 2008-2009 Küresel Finans Krizi sonrasında cari açıta önemli bir artış kaydedilmiştir. Buna göre, Türkiye'de cari açık ciddi bir makroekonomik sorun olmayı sürdürmektedir. Bununla birlikte, 2011 sonrasında cari açıta azalma yaşanmıştır. Döviz Kurları ise, 2013 sonrasında artışa geçmiştir. Şekil 1'de görüldüğü üzere, 2016 sonrasında döviz kurlarındaki artışa bankaların hisse senedi fiyatlarındaki düşüşler eşlik etmiştir.

Araştırmada Türk bankacılık sektörü hisse senedi getirilerinin dış ticaret dengesinde meydana gelen değişimlere ve uluslararası ticaret akımlarına ne ölçüde tepki verdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece, Türk bankacılık sektörü hisse senedi piyasalarının dış dünya ve reel ticaret ile olan bağlantı ve etkileşim gücü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, politika yapıcılar ve banka yöneticileri açısından çeşitli politik çıkarımlar elde edilmesi ve bireysel yatırımcıların portföy çeşitlendirmelerinde ve yatırım kararlarında bulguların yardımcı olması amaçlanmıştır. Literatür incelendiğinde, Türk bankaları özelinde hisse senedi getirileri ile dış ticaret ve döviz kurları ilişkisini inceleyen herhangi bir ulusal araştırmaya ulaşılmamıştır. Bu bakımdan çalışmanın literatüre önemli katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Şekil 1. 2006-2018 Döneminde Bankaların Hisse Senedi Fiyatları, Cari Denge, Döviz Kurları ve Dışa Açıklık Değişimi

Araştırma altı bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm giriş bölümüdür. İkinci bölümde değişkenler arasındaki ilişkinin teorik çerçevesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ilgili yazında yapılan ampirik araştırmalar verilmiştir.

Dördüncü bölümde çalışmanın veri seti ile ekonometrik yönteminden bahsedilmiştir. Beşinci bölümde ise ekonometrik analizler sonucunda elde edilen bulgular verilmiştir. Son bölüm olan sonuç bölümünde ekonometrik analizler sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmış, teorik açıdan değerlendirilerek, çeşitli politik çıkarımlar yapılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Teorik açıdan dış ticaret dengesi ve döviz kurları ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişki birbiriyle son derece bağlantılıdır. Dış ticaret dengesi, cari işlemler dengesi içerisinde bulunup, bir ülkenin ihracat ve ithalat düzeyleri arasındaki farkı göstermektedir. Bu bakımdan kimi yerlerde cari denge yerine dış ticaret dengesi kavramı kullanılmıştır. Dış ticaret dengesi, ekonomik anlamda ülkenin uluslararası gücünü ve diğer ülkeler ile olan rekabet düzeyini göstermesi bakımından çok önemlidir. Dış ticaret dengesi, uluslararası net varlık pozisyonlarını yansıttığı için hisse senedi gibi çeşitli varlıkların üzerinde etkisi vardır (Aggarwal ve Schirm, 1998:85). Örneğin, yerli para biriminin değer kaybetmesine bağlı olarak ihracatın artması ve ihraç mallarına olan talebin esnek olması durumunda, yerli firmalar için daha yüksek oranlarda nakit akışları ortaya çıkmakta ve bunun nihayetinde hisse senedi fiyatları artmaktadır (Açıkalin vd., 2008:9). *Mal piyasası teorisi (akım odaklı model)* olarak ifade edilen bu yaklaşım Dornbusch ve Fischer (1980), tarafından öne sürülmüştür. Bu modele göre, döviz kurları önemli ölçüde cari hesap ve dış ticaret dengesi performansı tarafından belirlenmektedir (Berke, 2012:246). Buna göre, yerel para biriminin değer kazanması, ihracat yapan firmaların zararına olduğundan, bu firmaların hisseleri daha az arzu edilir hale gelecektir (Tian ve Ma, 2010:491). Mal piyasası teorisi, nedenselliğin döviz kurlarından hisse senedi getirilerine doğru olduğunu savunmuştur (Obben vd., 2006:148). Dornbusch ve Fischer (1980), döviz kurları ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiye odaklandıkları çalışmalarında, döviz kurları ve hisse senedi getirileri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Döviz Kurları ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan bir diğer teorik yaklaşım, *portföy dengeleme modelidir*. Bu model, yatırımcıların portföylerini oluştururken, döviz kurlarına ilişkin beklentilerini ve bu beklentilerin ödemeler dengesiyle olan ilişkisini devimsel olarak, karşılıklı etkileşimle çözümlenmektedir (Atış, 2008:50). Kusurlu ikame edilebilirliği varsayan model, döviz kurlarında yaşanan değişimlerin yurtiçi ve yurtdışındaki görece para arzı ve tahvillerden kaynaklandığını savunmaktadır (Karfakis ve Kim, 2006:576). Bu yaklaşıma göre, artan nominal para arzı portföyün, hisse senedi gibi diğer reel varlıklar karşısında yeniden dengelenmesini sağlar ve bu varlıkların yeniden tahsisi, hisse senedi fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskıya neden olur (Bodurtha vd., 1989:25). Portföy dengeleme modeli, görüldüğü üzere döviz kurları ve hisse senedi getirileri arasında negatif yönlü bir ilişki öngörmektedir. Buna göre, hisse senedi fiyatlarındaki artışlar, ülkeye dönük yabancı sermaye girişlerini olumlu etkileyerek, yerli para birimine olan talebi arttıracak ve döviz kurları düşecektir (Obben vd., 2006:149). Bu model, hisse senedi getirilerinden döviz kurlarına doğru bir nedensellik bulunduğunu savunmuştur (Obben vd., 2006:148).

Dış ticaret dengesine ilişkin haber ve duyuruların hisse senedi getirilerini olumlu ya da olumsuz etkilemesi de söz konusudur (Hogan vd., 1991; Aggarwal ve Schirm, 1992; Aggarwal ve Schirm, 1998). Sadeghi (1992)'in belirttiği gibi, cari denge açığı beklenenden düşük gerçekleşirse yerli para birimi yabancı para birimleri karşısında değer kazanır ve faiz oranları üzerinde aşağı yönlü baskı oluşur. Bu durum aynı zamanda ithalata ucuzlaşmasına neden olacağı için, enflasyon oranları bundan olumlu etkilenecek ve sonuç olarak hisse senedi fiyatları artacaktır (Sadeghi, 1992:5-6). Bununla birlikte, dış ticaret dengesinde enflasyona neden olan bir artış parasal otoritelerin buna daha yüksek faiz oranları ile tepki vermesine neden olacağı için hisse senedi fiyatlarında düşüş görülecektir (Antonakakis vd., 2015:2). Şöyle ki, bir ülkenin ulusal para biriminin önemli ticari ortaklarının para birimlerinin karşısında değer kaybetmesi durumunda ithalat maliyetleri artacağı için enflasyon baskısı oluşabilir ve bu durumda yurtiçi talep ve reel gelir düzeyinin azalması reel sektörü olumsuz etkilemesi hisse senedi getirilerinin negatif yönlü etkilenmesine neden olur (Bodurtha vd., 1989:25). Böyle bir durumda politika uygulayıcıları faiz oranlarını arttırmaları bile tüketimin gerilemesinden dolayı firmalar ve onların hisseleri kötü etkilenir.

Cari işlemler dengesi ile ilgili beklenmedik gelişmeler (özellikle cari açık) daha öncede ifade edildiği üzere ekonomideki çeşitli makroekonomik değişkenleri ve dolaylı olarak hisse senedi getirilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Karfakis ve Kim (2006), piyasa katılımcılarının cari açıkları ile ilgili haberlere karşı tepkilerinde, döviz kurlarının belirleyici olan (teorik açıklayıcısı) üç modeli göz önünde bulunduklarını saptamıştır. Bu modeller; *esnek fiyat parasal model*, *katı (yapışkan) fiyat parasal model* ve *portföy denge modelidir*. Modern döviz kuru teorileri içerisinde yer alan bu üç modelden esnek fiyat parasal model ve katı fiyat parasal model adından anlaşılacağı üzere parasal (monetarist) yaklaşım altında geliştirilmiştir. Bu yaklaşım döviz kurunu yabancı para biriminin ulusal para birimi cinsinden fiyatı olarak ele almakta ve diğer görece fiyatlarda olduğu gibi döviz kurlarının belirleyicilerinin yurtiçi para stokunun görece arz ve talebi olduğunu varsaymaktadır (Taşkın, 1995:69). Esnek fiyat parasal model, döviz kurlarındaki değişimlerin

kaynağını ülkeler arasındaki görece enflasyon değişimlerine bağlarken, katı fiyat parasal model ise döviz kuruyla birlikte nominal faiz oranlarındaki hareketlenmelerin kaynağının beklenen gelecek faiz oranlarındaki değişimler olduğunu kabul eder (Karfakis ve Kim, 2006:576). Söz konusu üç teorik modele göre cari açıkta meydana gelen beklenmedik artışlar döviz kurları ve faiz oranları üzerinde arttırıcı/azaltıcı bir etkiye neden olmaktadır. Buna bağlı olarak ise cari açığın söz konusu makroekonomik değişkenler kanalıyla hisse senedi getirileri üzerinde dolaylı bir etkisi görülebilmektedir. Literatürde dış ticaret dengesi ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi doğrudan açıklamaya dönük çeşitli modeller de kullanılmıştır. Örneğin, Mercereau (2003), cari hesap dinamiklerinde borsaların rolünü sorgulayan dinamik bir denge modeli geliştirmiştir. Kusurlu/eksik bir piyasada oluşturulan keyfi sayıda risksiz varlık ve tahvillere izin veren model, cari hesabın gelecekteki borsa performanslarını tahmin etmede yardımcı olabileceğini savunmaktadır (Mercereau, 2003:15). Kitamura (2009), cari dengenin zamanlararası yaklaşımı modelini kullanarak cari işlemler dengesi ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu yaklaşım, cari dengeyi ileriye dönük olarak dinamik tasarrufların ve tüketimi düzleştirmeyi amaçlayan yatırım kararlarının bir sonucu olarak görmektedir (Kitamura, 2009:302). Diğer bir çalışmada ise Kim (2018), varlık fiyatları, döviz kuru ve ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi Bayes yöntemini kullanan işaret kısıt yapısal vektör otoregresif modelleri ile incelemiştir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Aggarwal ve Schirm (1992), 1980-1988 döneminde ABD’de ticaret dengesi ilanları ve varlık fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Regresyon analizlerinin uygulandığı çalışmada söz konusu duyuruların 1985 öncesinde sadece faiz oranlarını, 1985-87 döneminde ise hisse senedi ve döviz fiyatlarını etkilediği gösterilmiştir.

Sadeghi (1992), 1980-1991 döneminde Avustralya’da hisse senedi getirileri ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Regresyon sonuçları cari açıkta meydana gelen değişimler ile alakalı sürpriz haberlerin hisse senedi fiyatlarıyla pozitif yönlü korelasyon ilişkisine sahip olduğunu göstermiştir.

Aggarwal ve Schirm (1998), 1985-1993 döneminde ABD’de dış ticaret dengesine ilişkin duyuruların varlık fiyatları üzerindeki asimetric etkisini incelemiştir. Regresyon analizi sonuçları hisse senedi ve döviz piyasasının bu tür duyurulara duyarlılığının, bu duyurulardaki sürprizin büyüklüğüne ve işaretine bağlı olduğunu göstermiştir.

Açıklan vd. (2008), 1991-2006 döneminde BIST (Borsa İstanbul) ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testlerinin uygulandığı çalışmada araştırmacılar, BIST ile Cari işlemler dengesi, GSYH, döviz kurları ve faiz oranları arasında uzun dönemde ilişki olduğunu, kısa dönemde ise tek yönlü nedensellik bulunduğunu göstermiştir. Araştırma, cari işlemler dengesinin geçmiş hareketlerinin BIST üstünde negatif yönlü etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Fratzcher vd. (2010), 1974-2008 döneminde ABD ve G-7 ülkelerinde cari denge, varlık fiyatları ve döviz kurları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bayes yapısal VAR modellerinin uygulandığı çalışmada hisse senedi piyasası ve konut fiyatı şoklarının geçmişte ABD cari dengesinin ana belirleyicileri olduğu ve 20 çeyreklik bir ufukta ABD ticaret dengesindeki hareketlerin %30’unu oluşturduğu gösterilmiştir.

Berke (2012), 2002-2012 döneminde İMKB100 endeksi ve döviz kurları ilişkisini incelemiştir. FMOLS, CCR ve DOLS yöntemlerinin uygulandığı çalışmada değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu gösterilmiştir.

Özlen ve Ergun (2012), 2005-2012 döneminde Türkiye’de 11 sektörden 45 firmayı incelemiştir. ARDL analizlerinin uygulandığı çalışmada döviz kurları ve faiz oranları hisse senedi fiyatları üzerinde en önemli etkiye sahip değişkenler olduğu, cari açıkların ise herhangi bir etkisi olmadığı gösterilmiştir.

Bello (2013), 2000-2012 döneminde ABD’de hisse senedi getirileri ve döviz kuru ilişkisini incelemiştir. Regresyon analizlerinin uygulandığı çalışmada Japon yeni ile ABD borsası arasında negatif, Euro ve Pound ile ABD hisse senetleri arasında ise pozitif yönlü ve önemli bir ilişki olduğu gösterilmiştir. Buna karşın, ABD borsası ile Yuan arasında pozitif yönlü ve önemsiz bir ilişki bulunduğu görülmüştür.

Antonakakis vd. (2015), 1792-2013 döneminde ABD’de dış ticaret dengesi ve hisse senedi fiyatları arasındaki dinamik ilişkiyi incelemiştir. Zamanla değişen korelasyon analizleri değişkenler arasındaki ilişkinin, genel olarak 1800 ile 1870 arasında önemli ölçüde pozitif iken, daha sonrasında önemli ölçüde negatif olduğunu göstermiştir.

Belen ve Karamelikli (2016), 2006-2014 döneminde BIST100 endeks getirileri ve döviz kurları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. ARDL yönteminin uygulandığı çalışmada değişkenler arasında negatif yönlü ilişki olduğu gösterilmiştir.

Boyacıoğlu ve Çürük (2016), 2006-2014 döneminde BIST100 endeksinde işlem gören 42 firmanın getiri oranları ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel veri analizlerinin uygulandığı çalışmada döviz kurlarının hisse senedi getirilerini pozitif yönlü etkilediği gösterilmiştir.

Coşkun vd. (2016), 2005-2015 döneminde BIST endeks fiyatları ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Granger nedensellik ve etki-tepki analizlerinin uygulandığı çalışmada BIST'ten sanayi üretim endeksine (SÜE), ihracat ve ithalata doğru tek yönlü nedensellik olduğu gösterilmiştir.

Gupta vd. (2017), 1947-2014 arasındaki iki farklı dönemde ABD hisse senedi primlerinin tahmininde cari işlemler dengesinin rolünü kantil regresyon modelleriyle incelemiştir. Çalışmada doğrusal (ortalamaya dayalı) tahmine dayalı regresyon modelinin aksine kantil regresyon modeli bulguları, borsa kötü performans gösterdiğinde reel cari dengedeki değişimlerin (0.3 kantilin altında) önemli örneklem dışı bilgiler içerdiğini göstermiştir. Buna karşın piyasa normalden yükselişe doğru geçtiğinde (0.3 kantilin üzerinde) herhangi bir bilgi içermediği gözlenmiştir.

Mouna ve Anis (2017), 2006-2009 döneminde sekiz ülkede borsa, faiz oranları ve döviz kuru riskinin teknoloji ve sanayi sektörü getirileri üzerindeki etkisini incelemiştir. VAR-GARCH yöntemlerinin uygulandığı çalışmada, analiz sonuçları çoğu durumda borsa getirileri, faiz oranı ve döviz kurunun kriz sırasında önemli bir etkiye (olumlu ve olumsuz) sahip olduğu gösterilmiştir.

Akyol ve Baltacı (2018), 2006-2015 döneminde BIST100 endeksi ve seçili makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. ARDL sınır testi yönteminin uygulandığı çalışmada döviz kurları ile hisse senedi getirileri arasında uzun dönemde bir ilişki olmadığı gözlenmiştir.

Eyüpoğlu ve Eyüpoğlu (2018), 2011-2016 döneminde BIST100 endeksi ve 23 sektör endeksi ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. ARDL yöntemi sonuçlarına göre, 24 endeks içerisinde yalnız BIST Tekstil Deri endeksi ile Euro/TL döviz kuru arasında, Dolar/TL kuru ile ise BIST Tekstil Deri, Ticaret ve Teknoloji endeksleri arasında uzun dönem ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Döviz kurları ile 3 endeks arasında kısa dönemde negatif, uzun dönemde ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Kim (2018), 1992-2016 döneminde Çin'de döviz kurları, ticaret dengesi ve varlık fiyatların ilişkisini incelemiştir. Yapısal VAR modellerine göre, varlık fiyatındaki değişimler özel tüketim ve yatırımlar kanalıyla Çin'in ticaret dengelerini etkilediğini gösteriyor. Ayrıca, reel döviz kurunun değer kazanması, Çin'deki ticaret dengelerini bozma eğilimindedir. Ayrıca, tahmin hatası varyans ayrıştırma sonuçları, varlık fiyatındaki (hisse senedi fiyatı ve konut fiyatı) değişimlerin ticaret dengesindeki değişimlerin yaklaşık %20'sini, reel döviz kurundaki değişimlerin ise yaklaşık %10'u açıklayabileceğini göstermiştir.

Şekeroğlu vd. (2019), 2004-2017 döneminde BIST100 endeksiyle enflasyon ve dış ticaret açığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Johansen ve Gregory-Hansen eşbütünleşme testlerinin uygulandığı çalışmada değişkenler arasında uzun dönemde ilişki bulunduğu gösterilmiştir.

Tuna (2019), 2010-2015 döneminde BIST Bankacılık endeksi ile altın fiyatları, döviz kurları faiz oranları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. ARDL yönteminin uygulandığı çalışmada hisse senedi getirileri ile altın ve faiz oranları arasında negatif yönlü, döviz kurları ile ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu gösterilmiştir.

Akyol (2020), 2006-2019 döneminde BIST100 endeks getirileri, petrol fiyatları, döviz kurları ve enflasyon oranları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. NARDL yönteminin uygulandığı çalışmada döviz kurlarındaki pozitif yönlü değişimlerin hisse senedi getirilerini negatif yönlü etkilediği, döviz kurlarındaki gerilemelerin ise hisse senedi getirilerini pozitif yönlü etkilediği gösterilmiştir.

Yukarıda verilen ampirik çalışmalarda görüldüğü üzere, özellikle Türk bankacılık sektörü hisse senedi getirileri ile cari işlem dengeleri ve döviz kurları ilişkisini inceleyen çalışmaların genelde BIST Banka endekslerini kullandıkları görülmektedir. Bu çalışmada ise doğrudan doğruya seçili bankaların hisse senedi getirileri kullanılmıştır. Bu bakımdan, araştırma ulusal literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda, değişkenler arasındaki ilişki güncel dönem aralığı kullanılarak tekrar ele alınmıştır.

4. YÖNTEM VE VERİ SETİ

4.1. Veri Seti

Bu çalışmada 2006-2019 arasındaki dönemde artan uluslararası mal ve ticaret akımının Türk bankacılık sektörü getirileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Başka bir ifadeyle dış ticaret dengesi ve döviz kurlarında meydana gelen değişimlere seçili bankaların hisse senedi getirilerinin ne ölçüde tepki verdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan değişkenler Tablo 1'de verilmiştir. Bağımlı değişken olarak bankaların hisse senedi fiyatlarının ay sonu kapanış fiyatları kullanılmıştır. Bankalar seçilirken şube sayıları,

mevduat toplama kapasiteleri ve piyasadaki faaliyetleri ile BIST Banka göz önünde bulundurulmuştur. Bu bakımdan seçilen bankalar, Akbank, Finansbank, Halk Bankası, Vakıfbank, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası, Şeker Bank, İş Bankası ve Denizbank'tır. Açıklayıcı değişkenler olarak ise cari işlemler dengesinin GSYH'ye oranı, döviz kurlarını temsilen ise reel döviz kurları alınmıştır. Aynı zamanda dışa açıklık olarak ifade edilen ticari serbestleşme, uluslararası bağlantıların ve reel akımların temsilcisi olarak kontrol değişkeni seçilmiştir. Değişkenler arasındaki farklılıkları azaltmak ve onları birbirlerine yakınlaştırmak adına hisse senedi fiyatlarının ve döviz kurlarının logaritması alınmıştır.

Tablo 1. Araştırma Değişkenleri

Değişken	Açıklama	Türü	Kaynak
LN(SR)	Bankaların hisse senedi fiyatları	Ay sonu kapanış verilerinin logaritması alınmıştır.	Denizbank verileri Investing.com'dan, diğer banka pay verileri borsaistanbul.com'dan alınmıştır.
CID	Cari işlemler dengesi	GSYH'ye oranı alınmıştır.	Dünya Bankası
LN (DKUR)	Döviz Kuru	Resmi döviz kurlarının (ABD Doları cinsinden) logaritması alınmıştır.	Dünya Bankası
DISACIK	Dışa Açıklık	İthalat ve ihracat toplamının GSYH'ye oranı alınmıştır.	Dünya Bankası

4.2.Yöntem

Bu çalışmada dokuz Türk bankasının 2006-2019 dönemi Kao (1999) ve Pedroni (1999, 2004) eşbütünlük testleri kullanılarak incelenmiştir. Uzun dönem esneklikler ise Pesaran vd. (1999) önermiş olduğu Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG-ARDL) ile Dinamik Sabit Etkiler (DFE) tahmincileri uygulanarak analiz edilmiştir. PMG-ARDL yöntemi, değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini incelerken, katsayıların homojen, kısa dönemde ise katsayıların heterojen olduğunu kabul etmektedir. Bu yöntem, aynı zamanda farklı düzeylerdeki serilerin (I [0] ve I [1]) birlikte tahmin edilmesine imkân tanımaktadır. PMG-ARDL yönteminin temel varsayımları aşağıdaki gibidir (Simoes, 2011:460):

- Hata terimleri seri olarak ilintisizdir ve regresörlerden bağımsız olarak dağıtılır, yani açıklayıcı değişkenler eksojen olarak değerlendirilebilir.
- Bağımlı ve açıklayıcı değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki vardır.
- Uzun dönemli parametreler ülkeler arasında aynıdır.

Bu çalışmada hisse senedi getirileri ile dış ticaret dengesi ve döviz kurları arasındaki uzun dönem ilişkisini tahmin etmek amacıyla kurulan PMG-ARDL modeli aşağıdaki gibidir (Asteriou vd., 2020:7):

$$LN(SR)_{it} = \alpha_i + \sum_{l=1}^k \beta_0 SR_{i,t-l} + \sum_{l=0}^m \beta_1 CID_{i,t-l} + \sum_{l=0}^q \beta_2 LN(DKUR)_{i,t-l} + \sum_{l=0}^p \beta_3 DISACIK_{i,t-l} + \mu_{it} \quad (1)$$

Hata düzeltme modeli ise aşağıdaki gibidir:

$$\Delta LN(SR)_{it} = \alpha_i + \Phi_i (LN(SR)_{i,t-1} \theta_1 + CID_{i,t-1} \theta_2 + LN(DKUR)_{i,t-1} \theta_3 + DISACIK_{i,t-1}) + \sum_{l=1}^{k-1} \lambda_{il} \Delta SR_{i,t-l} + \sum_{l=0}^{m-1} \lambda'_{il} \Delta CID_{i,t-l} + \sum_{l=0}^{q-1} \lambda''_{il} \Delta LN(DKUR)_{i,t-l} + \sum_{l=0}^{p-1} \lambda'''_{il} \Delta DISACIK_{i,t-l} + \mu_{it} \quad (2)$$

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde bağımlı değişken olan LN (SR)'nin ortalama değerinin 1.488, maksimum değeri 2.786 ve minimum değeri ise 0.005'tir. Açıklayıcı değişkenlerden CID'in ortalama değeri -5.044 maksimum değeri -1.761 ve minimum değeri -8.936'dır. Bir diğer açıklayıcı olan LN (DKUR)'un ortalama değeri 0.748 iken maksimum değeri 1.574 ve minimum değeri 0.263'tür. Kontrol değişkeni olan DISACIK'ın ortalama değeri 0.458, maksimum değeri 0.482 ve minimum değeri 0.436'dır. Özellikle, DISACIK değerleri birbirine çok yakındır. CID ise bütün dönem boyunca eksili değerdedir (açık vermiştir). Değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri üzerinden tahmin edilecek modellerin dengeli olduğu çıkarımı yapılabilir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	LN (SR)	CID	LN (DKUR)	DISACIK
Ortalama	1.488090	-5.044062	0.748710	0.458729
Ortanca	1.567161	-5.312881	0.643835	0.458992
Maximum	2.786152	-1.761914	1.574509	0.482986
Minimum	0.005625	-8.936923	0.263534	0.436162
Std. Sapma	0.632407	1.744236	0.402883	0.015007
Jarque-Bera	3.812800	2.803493	9.758482	6.461182
Prob.	0.148614	0.246167	0.007603	0.039534
Gözlem	106	106	106	106

Araştırma kapsamında birden fazla açıklayıcı değişken kullanıldığı için, tahmin edilecek modellerde çoklu doğrusallık probleminin olup olmadığı korelasyon matrisi üzerinden incelenmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, değişkenlere ilişkin korelasyon katsayılarının kabul edilebilir seviyelerde olduğu görülmüştür. Bu bakımdan herhangi bir çoklu doğrusallık problemi söz konusu değildir. Korelasyon katsayıları incelendiğinde, LN (SR) ile CID ve DISACIK arasında negatif yönlü bir korelasyon, LN (DKUR) ile arasında ise pozitif yönlü bir korelasyon bulunduğu gözlenmiştir.

Tablo 3. Korelasyon Matrisi

	LN (SR)	CID	LN (DKUR)	DISACIK
LN (SR)	1.000			
CID	-0.063	1.000		
LN (DKUR)	0.132	0.290	1.000	
DISACIK	-0.055	-0.632	-0.747	1.000

PMG-ARDL ve DFE tahmincileri uygulanmadan önce serilerin durağanlık düzeyleri incelenmiştir. Değişkenlere ilişkin açıklayıcı değişkenler aynı olduğu için yatay kesit bağımlılığı test edilmemiştir. Fakat, bağımlı değişken olan LN (SR)'nin bankalara göre değişmesinden ötürü kullanılan seride yatay kesit bağımlılığı bulunup bulunmadığı Breusch-Pagan LM ve Pesaran (2015) CD testleri uygulanarak sınanmıştır. Testler neticesinde zayıf yatay kesit bağımlılığı bulunduğu ve hesaplama yapılamadığından, test bulguları verilmemiştir². Dolayısıyla, kullanılan bütün değişkenlerin durağan olup olmadığı birinci nesil panel birim kök testleri kullanılarak sınanmıştır. Ekonometrik tahminlerde birim kök içeren seriler ile çalışılması başta sahte regresyon olmak üzere çok sayıda ekonometrik soruna neden olabilmektedir. Bu bakımdan LLC (2001), IPS (2003) ve Choi (2001) testleri kullanılarak durağanlık sınaması yapılmıştır. Tablo 4'te görüldüğü üzere, CID ve DISACIK değişkenleri düzeyde durağan iken, LN (SR) ve LN (DKUR) değişkenleri birinci farklarında (I [0]) durağanlaşmıştır. Bununla birlikte, tüm seriler birinci farklarında durağanlaşmıştır.

² Veri aralığının 20'nin altında olmasından ötürü test hesaplamaları yapılamamıştır.

Tablo 4. Panel Birim Kök Testleri

	LLC		IPS (2003)		Choi (2001)	
	I [0]	I [1]	I [0]	I [1]	I [0]	I [1]
LN (SR)	1.796	-9.679***	-1.213	-7.608***	-0.728	-5.649***
CID	-2.828***	-12.750***	-1.665**	-4.719***	-2.073***	-4.659***
LN (DKUR)	25.274	-2.290***	3.723	-7.460***	4.191	-6.808***
DISACIK	-1.595**	-10.030***	-0.465	-2.442***	-0.813	-3.125***

***, ** ve * sırasıyla $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ anlamlılığı temsil etmiştir.

Panel birim kök testleri hesaplanırken Schwarz bilgi kriteri otomatik olarak seçilmiştir.

LLC panel birim kök testleri için sabitsiz ve trendsiz seçeneği, IPS ve Choi panel birim kök testleri için ise sabitli ve trendli seçeneği kullanılmıştır.

Choi panel birim kök testi hesaplanırken Z istatistiği temel alınmıştır.

Araştırmada kullanılan değişkenlerin durağanlık düzeyleri saptandıktan sonra, tahmin edilecek modellerin heterojen olup olmadığı Swamy Homojenlik testi kullanılarak sınanmıştır. Test istatistikleri tahmin edilecek modellerin heterojen olması gerektiğini göstermiştir. Söz konusu heterojenliğin uzun dönemde mi yoksa kısa dönemde mi geçerli olduğunu tespit etmek amacıyla Hausman testi kullanılmıştır. Test istatistiği, kısa dönemi içeren kısmı bir heterojenliğin olduğunu göstermiştir. Başka bir ifadeyle, uzun dönemde katsayıların homojen olduğu tahminciler daha etkindir. Bu bakımdan değişkenler arasındaki ilişki Pesaran vd. (1999) tarafından önerilen PMG-ARDL ve DFE tahmincileri kullanılarak incelenmiştir.

Tablo 5. Swamy Homojenlik ve Hausman Testi

Model (Temel Formülasyon)	Swamy (χ^2)	Swamy (Prob.)
$LN(SR)_{it} = \alpha_0 + \beta_1 CID_{it} + \beta_2 LN(DKUR)_{it} + \beta_3 DISACIK_{it} + \mu_{it}$	492.21	0.000
	Hausman Testi (χ^2)	Hausman Testi (Prob.)
	0.49	0.920

Değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisi bulunup bulunmadığı Pedroni (1999, 2004) ve Kao (1999) eşbütünlüşme testleri kullanılarak incelenmiştir. Tablo 6'da görüldüğü üzere LN (SR) ve açıklayıcı değişkenler uzun dönemde eşbütünlüşektir. Bunun yanında, Pedroni eşbütünlüşme testinin heterojenliği gösteren test istatistiklerinden rho-istatistiği dışındaki iki test anlamlı çıkmıştır.

Tablo 6. Kao (1999) ve Pedroni (1999, 2004) Eşbütünlüşme Testleri

Pedroni Eşbütünlüşme Testi			
Panel v-İstatistik	-1.594	Grup rho-İstatistik	1.877
Panel rho-İstatistik	0.137	Grup PP-İstatistik	-4.352***
Panel PP-İstatistik	-4.609***	Grup ADF-İstatistik	-4.786***
Panel ADF-İstatistik	-4.377***		
Kao Eşbütünlüşme Testi			
ADF İstatistik	-3.027***		

***, ** ve * sırasıyla $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ anlamlılığı temsil etmiştir.

Tahmin edilen PMG-ARDL ve DFE modeli uzun dönem katsayıları Tablo 7'de verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde, beklenildiği üzere uzun dönem hata düzeltme katsayısı anlamlı ve negatif yönlü bulunmuştur. Uzun dönemde bütün açıklayıcı değişkenlerin ve kontrol değişkeninin LN (SR) üzerindeki etkisi pozitif yönlü ve anlamlıdır. Buna göre, cari işlemler dengesi, reel döviz kurları ve dışa açıklık arttıkça bankaların hisse senedi getirileri bu olumlu değişime pozitif yönlü tepki vermektedir. Bu bulgu, Bankacılık sektörü getirilerinin uluslararası ticaret, mal ve hizmet akımları ile son derece güçlü bir etkileşim içerisinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda, hisse senedi getirilerinin küresel piyasa değişimlerine ve döviz kurlarına

karşı oldukça duyarlı olduğu söylenebilir. Kısa dönemde ise CID değişkeninin LN (SR) üzerindeki etkisi negatif yönlü ve anlamlı iken, LN (DKUR) ve DISACIK'ın etkileri anlamsızdır. Buna göre, kısa dönemde cari işlemler dengesindeki artışlara bankaların hisse senedi getirileri negatif yönlü tepki göstermiştir. Bu bulgu, kısa dönemde bile hisse senedi getirilerinin uluslararası ticarete karşı son derece duyarlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Cari dengenin artması (cari açığın azalması) kısa dönem için hisse senedi getirilerini olumsuz etkilerken, uzun dönemde arttırmaktadır. Bu bakımdan cari dengenin düşürülmesi uzun dönemde bankacılık sektörünün getirileri ve Türk Finans Sistemi açısından olumludur. Buna karşın, kısa dönemde döviz kurlarındaki değişimin ve dış dünya ile ticari serbestleşmenin bankacılık sektörü üzerinde etkisi yoktur. Modelde değişkeni olmayan katsayıyı temsil eden sabit değişkenin (C), LN (SR) üzerindeki etkisi, kısa dönemde pozitif yönlü ve anlamlıdır.

Tablo 7. PMG-ARDL Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	PMG	DFE
LN(SR) bağımlı değişkendir.	Uzun Dönem	
CID	.030*** (.015)	.192* (.109)
LN(DKUR)	.324*** (.047)	.776*** (.320)
DISACIK	6.112*** (2.226)	22.846 (14.878)
	Kısa Dönem	
Ψ	-.746*** (.154)	-.524*** (.088)
Δ CID	-.042*** (.006)	-.081*** (.034)
Δ LN (DKUR)	.019 (.449)	-.050 (.534)
Δ DISACIK	-.666 (1.766)	-.679 (3.121)
SABIT	-.981*** (.207)	-4.508 (3.306)

***, ** ve * sırasıyla $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ anlamlılığı temsil etmiştir.

Kısa dönemde cari işlemler dengesinin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisinin bankalara göre nasıl değiştiğini gösteren PMG-ARDL tahmin sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde, Cari işlemler dengesindeki artışın Akbank, Finansbank, Vakıfbank, Garanti Bankası, Yapı Kredi, Şekerbank ve İş Bankasının üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Buna karşın, cari işlemler dengesindeki değişimlerin kısa dönemde Halkbank ve Denizbank üzerindeki etkisi anlamsızdır. Buna göre, kısa dönemde Halkbank ve Denizbank dışındaki bankaların hisse senetleri cari işlemler dengesine karşı son derece duyarlı ve uluslararası ticaret ile güçlü bir etkileşim içerisindedir. C sabitinin ise hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi Şekerbank dışındaki tüm modellerde anlamsızdır.

Tablo 8. PMG-ARDL Modeli Bankalar Bazında Kısa Dönem Katsayıları

Değişken	Ψ	CID	C (SABIT)
Akbank	-1.612*** (.111)	-.058*** (.016)	-1.398 (1.574)
Finansbank	-.156*** (.178)	-.026 (.021)	-.306 (.285)
Halk Bankası	-.350 (.228)	-.010 (.023)	.117 (.366)
Vakıfbank	-.839*** (.274)	-.069** (.034)	-1.431 (.949)
Garanti Bankası	-.813*** (.248)	-.057** (.029)	-.860 (.840)
Yapı Kredi	-.606** (.301)	-.047* (.028)	-.871 (.767)
Şekerbank	-.800*** (.093)	-.032 (.022)	-1.835** (.809)
İşbank	-1.236*** (.164)	-.037** (.016)	-1.488 (1.210)
Denizbank	-.304 (.311)	-.041 (.041)	-.758 (.825)

***, ** ve * sırasıyla $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ anlamlılığı temsil etmiştir.

6. SONUÇ

1970'lerden sonra küreselleşmenin etkisi bütün dünyada artmıştır. Bunun sonucunda uluslararası reel akımlar artmış, mal ve hizmetin dolaşımı hızlanmış, uluslararası bağlantılar daha güçlü hale gelmiştir. Bu durum aynı zamanda, dış ticaret dengesi ve döviz kurları ile hisse senedi piyasaları arasındaki dinamik ilişkiyi önemli bir hale getirmiştir. Bu çalışmada Türk Bankacılık Sektörü içerisinde seçilen dokuz bankanın hisse senedi getirileri ile dış ticaret dengesi ve döviz kurları arasındaki ilişki teorik ve ampirik yönden incelenmiştir. Teorik olarak, dış ticaret dengesi ve döviz kurları ile hisse senedi getiriler arasındaki ilişki birbiriyle son derece bağlantılıdır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklama çalışmamız iki ana yaklaşım vardır. Bunlar, Mal piyasası teorisi ve portföy dengeleme teorisidir. Mal piyasası teorisi, döviz kurlarının önemli ölçüde cari hesap ve dış ticaret dengesi performansı tarafından belirlendiğini, uluslararası rekabeti arttıracak biçimde döviz kurlarının artmasının ise hisse senedi piyasasını pozitif yönlü etkileyeceğini savunmuştur. Buna karşın, portföy dengeleme teorisi, hisse senedi fiyatlarının artmasının yabancı sermaye girişlerini arttıracak ve bunun sonucunda yerel paraya olan talep yükseleceği için döviz kurlarının düşeceğini ileri sürmüştür. Bu bakımdan, mal piyasası teorisinde döviz kurları hisse senedi getirilerinin nedenseli iken portföy dengeleme modelinde hisse senedi getirileri döviz kurlarının nedenselidir. Araştırma kapsamında değişkenler arasındaki ampirik ilişki panel veri analizleri kullanılarak tahmin edilmiştir. Sonuçlar, cari işlemler dengesi, döviz kurları ve dış açıklığın uzun dönemde bankaların hisse senedi getirileri üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Buna göre, cari işlemler dengesi, reel döviz kurları ve dış açıklık arttıkça bankaların hisse senedi getirileri bu olumlu değişime pozitif yönlü tepki göstermiştir. Bu bulgu, Bankacılık sektörü getirilerinin uluslararası ticaret, mal ve hizmet akımları ile son derece güçlü bir etkileşim içerisinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda, hisse senedi getirilerinin küresel piyasa değişimlerine ve döviz kurlarına karşı oldukça duyarlı olduğu söylenebilir. Kısa dönemde ise cari işlemler dengesinin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi negatif yönlü ve anlamlı iken, reel döviz kurlarının ve dış açıklığın etkisi anlamsızdır. Buna göre, kısa dönemde cari dengenin Akbank, Finansbank, Vakıfbank, Garanti Bankası, Yapı Kredi, Şekerbank ve İş Bankasının üzerindeki etkisi negatif yönlü ve anlamlı iken, Halkbank ve Denizbank üzerindeki etkisi anlamsızdır.

Araştırma sonuçları üzerinden aşağıdaki politik çıkarımlar yapılabilir:

- Cari dengenin artmasını, başka bir ifadeyle cari açığın azaltılmasını sağlayacak politikalar, kısa dönemde hisse senedi getirilerini olumsuz etkilese dahi uzun dönemde hisse senedi getirilerini arttıracaktır.
- Bu bakımdan, Türkiye için kronik bir makro sorun olan cari açığın iyileştirilmesi uzun dönemde bankaların hisse senetlerini etkileyerek, Türk Bankacılık Sektörünün sağlamlaştırılmasına katkı sağlayacaktır.
- Türk Bankacılık getirilerinin uluslararası reel akımlar (mal ve hizmet akımları) ile bağlantılara ve döviz kurlarındaki değişimlere karşı son derece duyarlı olduğu ve bu faktörler ile banka hisse senetlerinin son derece güçlü bir etkileşim içerisinde bulunduğu gösterilmiştir. Bu bakımdan, döviz kurlarına ve uluslararası ticarete yönelik politikalar uygulanırken, bu politikaların hisse senedi piyasaları üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.
- İhracatı teşvik edecek politikaların uygulanması, aynı zamanda banka hisselerini ve finansal sistemi olumlu etkileyecektir.
- Teorik olarak, Türk Bankacılık Sektörü ve döviz kurları arasındaki ilişki mal piyasası teorisini (akım odaklı model) desteklemiştir.

Bu araştırmada, Türk Bankacılık Sektörü getirileri ve açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişki doğrudan bankaların hisse senedi getirileri üzerinden incelenmiştir. Ulusal literatür incelendiğinde değişkenler arasındaki ilişkisinin daha çok BIST Banka endeksi getirileri üzerinden ele alındığı görülmüştür. Bu bakımdan, çalışma özgün olup, literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Araştırmada döviz kurları ve hisse senedi getirileri arasında pozitif yönlü ilişki bulunması, Boyacıoğlu ve Çürük (2016), Eyüpoğlu ve Eyüpoğlu (2018), Tuna (2019), Akyol (2020) ve Kısmen Bello (2013), desteklemiştir. Cari işlemler dengesi ve hisse senedi getirileri arasında uzun dönemde pozitif yönlü ilişki bulunması ise Açıkalm vd. (2008), çalışmasıyla çelişirken, kısmen Antonakakis vd. (2015), çalışmasını desteklemiştir.

KAYNAKÇA

ACIKALIN, Sezgin, Rafet AKTAŞ & Seyfettin UNAL (2008).” Relationships Between Stock Markets and Macroeconomic Variables: an Empirical Analysis of the Istanbul Stock Exchange”, **Investment Management and Financial Innovations**, 5(1), 8-16.

AGGARWAL, Raj, & David C. SCHIRM (1992). “Balance of Trade Announcements and Asset Prices: Influence on Equity Prices, Exchange Rates, and Interest Rates”, **Journul of Internationul Money and Finance**, II, 80-95.

AGGARWAL, Raj, & David C. SCHIRM (1998). “Asymmetric Impact of Trade Balance News on Asset Prices”, **Journal of International Financial Markets, Institutions and Money**, 8, 83-100.

AKYOL, Hikmet (2020). “Petrol Fiyatları, Döviz Kurları ve Enflasyonun Hisse Senedi Getirileri Üzerindeki Asimetrik Etkisinin Tespiti: NARDL Yaklaşımı”, **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(2), 411-423.

AKYOL, Hikmet & Nuri BALTACI (2018). “Ülke Kredi Risk Düzeyi, Petrol Fiyatları ve Temel Makroekonomik Göstergelerin Hisse Senedi Getirilerine Etkisi: BIST 100 Örneği”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22, 459-476. DOI: 10.9775/kausbed.2018.030

ANTONAKAKIS, Nikolaos, Rangan GUPTA & Aviral K. TIWARI (2015). “Time-Varying Correlations between Trade Balance and Stock Prices in the United States over the Period 1792 to 2013”, University of Pretoria Department of Economics, **Working Paper Series**, 2015-100, 1-13.

ASTERIOU, Dimitrios, Keith PILBEAM & Cecilia E. PRATIWI (2020). “Public Debt and Economic Growth: Panel Data Evidence for Asian Countries”, **Journal of Economics and Finance**, 1-18. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12197-020-09515-7>

BELEN, Muhammet & Hüseyin KARAMELİKLİ (2016). “Türkiye’de Hisse Senedi Getirileri ile Döviz Kuru Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: ARDL Yaklaşımı”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 45(1), 34-42.

BELLO, Zakri (2013). “The Association between Exchange Rates and Stock Returns”, **Investment Management and Financial Innovations**, 10(3), 40-45.

BERKE, Burcu (2012). “Döviz Kuru ve İMKB100 Endeksi İlişkisi: Yeni Bir Test”, **Maliye Dergisi**, 163, 243-257.

BODURTHA, James N. Jr., D. Chinyung CHO & Lemma W. SENBET (1989). "Economic Forces and The Stock Market: An International Perspective", **The Global Finance Journal**, 1 (1), 21-46.

BORSA İSTANBUL, <https://www.borsaistanbul.com/tr/> [Erişim Tarihi: 15.03.2019].

BOYACIOĞLU, Melek A. & Derya ÇÜRÜK (2016). "Döviz Kuru Değişimlerinin Hisse Senedi Getirisine Etkisi: Borsa İstanbul 100 Endeksi Üzerine Bir Uygulama", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Nisan, 143-156.

COŞKUN, Metin, Kasım KİRACI & Usman MUHAMMED (2016). "Seçilmiş Makroekonomik Değişkenlerle Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 53 (616), 61-74.

DORNBUSCH, Rudiger & Stanley FISCHER (1980). "Exchange Rates and the Current Account", **American Economic Review**, 70, 960-971.

EYÜPOĞLU, Sinem & Kemal EYÜPOĞLU (2018). "Borsa İstanbul Sektör Endeksleri ile Döviz Kurları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: ARDL Modeli", **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 11(1), 8-28. DOI: 10.25287/ohuiibf.332352

FRATZSCHER, Marcal, Luciana JUVENAL & Lucia SARNO (2010). "Asset prices, Exchange Rates and The Current Account", **European Economic Review**, 54, 643-658.

GUPTA, Rangan, Anandamayee MAJUMDAR & Mark E. WOHAR (2017). "The Role of Current Account Balance in Forecasting the US Equity Premium: Evidence From a Quantile Predictive Regression Approach", **Open Econ Rev**, 28, 47-59.

HOGAN, Ked, Micheal MELVIN & Dan J. ROBERTS (1991). "Trade Balance News and Exchange Rates: Is there a policy signal?", **Journal of International Money and Finance**, 10, 90-99.

INVESTING.COM, <https://tr.investing.com/> [Erişim Tarihi: 15.03.2019].

KAO, C. (1999). "Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data", **Journal of Econometrics**, 90, 1-44.

KARFAKIS, Costas, & Suk-Joong KIM (2006). "Exchange Rates, Interest Rates and Current Account News: Some Evidence from Australia", **Journal of International Money and Finance**, 14 (4), 575-595

KIM, Wongi (2018), "Asset Price, the Exchange Rate, and Trade Balances in China: A Sign Restriction VAR Approach", **East Asian Economic Review**, 22 (3), 371-400.

KITAMURA, Yoshihiro (2009), "The current account and stock returns", **Research in International Business and Finance**, 23, 302-321.

MERCEREAU, Beneoit (2003). "The Role of Stock Markets in Current Account Dynamics: a Time Series Approach", **Topics in Macroeconomics**, 3 (1), 1-28.

MOUNA, A. & Jarboui ANIS (2017). "Stock Market, Interest Rate and Exchange Rate Risk Effects on non Financial Stock Returns During the Financial Crisis", **J Knowl Econ**, 8, 898-915.

OBBEN, James, Andrew PECH & Shamim SHAKUR (2006). "Analysis of The Relationship between The Share Market Performance and Exchange Rates in New Zealand:A Cointegrating VAR Approach", **New Zealand Economic Papers**, 40:2, 147-180. DOI:10.1080/00779954.2006.9558559

ÖZLEN, Şerife & Uğur ERGUN (2012), "Macroeconomic Factors and Stock Returns", **International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences**, 2 (9), 315-343.

PEDRONI, P. (1999). "Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors", **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, Special Issue, 0305-9049, 653-670.

PEDRONI, P. (2004). "Panel Cointegration:Asymptotic And Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests With An Application to The PPP Hypothesis", **Econometric Theory**, 20, 597-625. DOI: 10+10170S0266466604203073

PESARAN, M. Hashem, Yongcheol SHIN & Ron P. SMITH (1999). "Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels", **Journal of the American Statistical Association**, 94(446), 621-634. DOI: <https://doi.org/10.1080/01621459.1999.10474156>

PESARAN, M. H. (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", **IZA**, Discussion Paper, 1240, 1-39.

PESARAN, M. H. (2007). “A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence”, **Journal of Applied Econometrics**, 22, 265–312. DOI: 10.1002/jae.951

SADEGHI, Mehdi (1992), “Stock Market Response to Unexpected Macroeconomic News: The Australian Evidence”, **IMF Working Paper**, 92, 61, 1-22.

SIMOES, Marta C.N. (2011). “Education Composition and Growth: A Pooled Mean Group Analysis of OECD Countries”, **Panoeconomicus**, 4, 455-471. DOI: 10.2298/PAN1104454S

ŞEKEROĞLU, Gamze, Okyay UÇAN & Melek ACAR (2019). “Enflasyon ve Dış Ticaret Açığının Borsa Endeks Getirileri Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul 100 Endeksinde Bir Uygulama”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 82, 221-234.

TAŞKIN, Fatma (1995). “Döviz Kuru Belirlenmesinde 'Parasalcı' Yaklaşım Modeli: Türkiye'deki Döviz Kurları Üzerine Bir Uygulama”. *Ekonomik Yaklaşım*, 6 (18-19), 67-87.

TIAN, Gary G. & Shiguang MA (2010). “The Relationship Between Stock Returns And The Foreign Exchange Rate: The ARDL Approach”, **Journal of the Asia Pacific Economy**, 15(4), 490-508.

DOI: 10.1080/13547860.2010.516171

TUNA, İsmail (2019). “Altın Fiyatları, Döviz Kuru ve Faiz Oranlarının BIST Bankacılık Endeksine (XBANK) Etkisi”, **23. Finans Sempozyumu**, Antalya, 9-12 Ekim, 1169-1178.

WORLD BANK, <https://www.worldbank.org/> [Erişim Tarihi: 10.09.2020].

ŞİDDET MAĞDURU KADINA VERİLEN SOSYAL HİZMETLER: TRABZON İLİ ÖRNEĞİ¹

Kübra YAVUZ²,

Fatma OKUR ÇAKICI³

ÖZET

Kadına yönelik şiddet bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yaygın olarak görülen toplumsal bir sorundur. Kadına yönelik şiddet Batı’da 1970’li yıllarda, Türkiye’de ise 1980’li yılların sonunda, hukukun ve akademik araştırmaların konusu haline gelmiştir. Kadın Konukevleri ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde kurulan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) kadına karşı şiddetle mücadelede önemli rol oynamaktadır. Bu kurumlar şiddet mağduru kadınların sosyal, psikolojik, ekonomik açıdan güçlendirilmesi, hukuki yönden destek verilmesi ve yeni bir başlangıç yapabilmeleri için onlara rehberlik edilmesi amacıyla hizmet vermektedirler.

Çalışmanın amacı kadına yönelik şiddeti önlemede devlet tarafından açılan kurumların üstlendikleri roller, bu rollerin uygulamada kadınlara sağladığı yararlar ve şiddet mağduru kadınların topluma kazandırılmasında üstlendikleri görevleri araştırmaktır. Trabzon Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren Trabzon Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi ve Kadın Konukevi araştırma yapılacak kurumlardır.

Araştırma Trabzon ilinde bulunan Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi ile Kadın Konukevinden hizmet alan kadınlar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, şiddet gördüğü gerekçesiyle bu kurumlara gelen toplam 60 şiddet mağduru kadına verilen sosyal hizmetler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanan soru formu uygulanarak elde edilmiştir. Soru formları katılımcılara yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS 24 programı kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Şiddet, Kadın Konukevleri, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi

Jel Kodları: Z0, Z1, Z18

SOCIAL SERVICES GIVEN TO VICTIMS OF VIOLENCE: CASE of TRABZON

ABSTRACT

As in all countries, violence against women is a social problem also widely seen in Turkey. violence against women in the West in the year 1970, while in Turkey at the end of the 1980s, has become the subject of academic research and the law. Women's Shelters and Violence Prevention and Monitoring Centers (VPMC) established under the Ministry of Family, Labor and Social Services play an important role in combating violence against women. These institutions serve to empower women who are victims of violence in terms of social, psychological and economic aspects, to provide legal support and to guide them so that they can start a new beginning.

The aim of the study is to investigate the roles of institutions opened by the state in preventing violence against women, the benefits of these roles for women in practice, and the roles they undertake in reintegrating women

¹ 2018 yılında hazırlanan Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi” (ŞÖNİM) ve Kadın Konukevinin Rolü: Trabzon İli Örneği adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

² Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yaşlı Bakımı Programı, kubra_yvz_03@hotmail.com

³ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

victims of violence into society. Trabzon Violence Prevention and Monitoring Center and Women's Guest House, which serve under the Trabzon Provincial Directorate of Family Labor and Social Services, are the institutions to be researched.

The research universe of the study consists of women who receive service from the Violence Prevention and Monitoring Center and Women's Shelter under the Provincial Directorate of Family Labor and Social Services in Trabzon. In this study, the social services provided to 60 women victims of violence who came to these institutions on the grounds of being subjected to violence were tried to be evaluated. Research data were obtained by applying the questionnaire prepared by the researchers. Questionnaires were applied to the participants using face-to-face interview technique. SPSS 24 program was used in the analysis of the data obtained.

Keywords: Violence Against Women, Women's Guest House, Violence Prevention and Monitoring Center

Jel Codes: Z0, Z1, Z18

1. GİRİŞ

Son yıllarda sık sık gündeme gelen kadına yönelik şiddet, tüm dünyada yaygın olan en önemli toplumsal meselelerden birini teşkil etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün on farklı ülkeden 24.097 kadını yapmış olduğu çalışmada şiddetin, ırk, kültür, ülke, tarih farklılığı olmaksızın tüm dünyada yaşanan, gittikçe artan ve çoğunlukla bireyin en yakınından gelen davranış olduğu ortaya çıkmıştır (Hatipoğlu, 2008: 98). Toplumsal bir sorun olmasının yanında kadına yönelik şiddet; kadının enerjisini tüketen, fiziksel sağlığını tehlikeye atan ve özsaygısını kemiren bir sağlık problemi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Batı'da 1970'li yılların başında Türkiye'de ise 1980'li yılların sonunda bu sorun akademik araştırmaların ve hukukun konusu haline gelmeye başlamıştır.

Şiddet eylemlerinin çoğunlukla problem çözme yönteminin bir parçası olarak kabul edilmekte bu algıyı kültürel kaynaklar desteklemektedir. Destekleyen kültürel unsurların başında ataerkillik ve erkeklığe ilişkin algılar yer almaktadır (Kızmaz, 2006: 249- 257). Ataerkillik, kadınların bağımlılığı sonucunu doğuran bir dizi kültürel ve kurumsal uygulamayı ele alan bir kavramdır (Çelik, 2017: 56). Kadınların toplumsal olarak erkekler göre daha az hakka, güce ve özgürlüğe sahip olmasıdır. Ataerkillik dinden töreye pek çok alanda kendini göstermekle birlikte toplumsal davranışlarımızı da yönlendirmektedir (Güleker Törer, 2020: 28). Erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü toplumsal yapıyı ifade eden ataerki, kadınlık ve erkeklik rollerinin erkek iktidarı odağında oluştuğu, kadının ikincilleştirildiği, derin bir değerlendirmede aslında erkeğinde başka "güçlü" erkekler tarafından ezildiği bir yapıyı anlatmaktadır (Çelik, 2017: 56).

Kadına yönelik şiddet kadınları olduğu kadar toplumları da etkilemekte, bireylerde ve toplumlarda ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Kadına yönelik şiddetle ilgili yapılan çalışmalar hem küresel boyutta hem de ülkemizde bu sorunun ciddiyetini gözler önüne sermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün 2019 yılında Kadına Yönelik Şiddeti Önleme Raporu'na göre dünya çapında her üç kadından biri partnerinden veya partner dışı kişilerin fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Dünya ölçeğinde hayatlarında hayatlarının bir döneminde en az bir kere şiddete maruz kalmış kadınların oranı Kuzey Amerika'da %7-32, Güney Amerika ve Karayiplerde %14- 38, Afrika'da %6-64, Asya'da %6-67 ve Okyanusya'da %17- 68, Avrupa'da %13-46'dır (Kara ve Uluç, 2019: 1570).

Kadına yönelik aile içi şiddet dünyadaki en yaygın insan hakları ihlallerinden biridir. Avrupa'da kadınların % 12 ila % 15'i günlük yaşamlarında aile içi şiddetle karşı karşıya kalmaktadır (Ahmedshina, 2020: 14). Dünya genelinde kadınların %30 yakınları tarafından fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmaktadır (Roesch, 2020: 1).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun (UNFPA) 2021 Dünya Nüfus Raporu'na göre, gelişmekte olan 57 ülkede kadınların yarısı cinsel ilişkiye girme, doğum kontrol yöntemi kullanma veya sağlık hizmeti alma konularında karar verme hakkına sahip olmadığı, 20 ülke veya bölgede, bir erkeğin tecavüz ettiği kadın veya kız çocukla

evlenmesi durumunda cezadan kurtulmasını sağlayan ‘tecavüzcünle evlen’ yasalarının olduğu, 43 ülkede evlilik içi tecavüz (eş tarafından tecavüz) konusunu ele alan bir mevzuatın olmadığı, 30'dan fazla ülke, kadınların ev dışında dolaşma hakkının sınırlandırıldığı ve kız çocuklarında daha fazla olmak üzere, engelli kız ve erkek çocukların cinsel şiddete maruz kalma olasılıkları diğer çocuklara oranla yaklaşık 3 kat daha fazla olduğu raporda açıklanmıştır (UNFPA, 2021).

Cinsiyetler arasında en yaygın görülen erkeğin kadına uyguladığı şiddet sorununun çözülebilmesi için inşa edilen kurumlar, sivil toplum kuruluşları bünyesinde faaliyetlerini organize ettikleri gibi kamu kurumlarında kamusal hizmet veren birimler şeklinde faaliyetlerini yürütmektedir. Bu kamusal kurumların başında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı hizmet veren ‘Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi’ ve ‘Kadın Konukevi’ gelmektedir. Bu kurumlar şiddet mağduru kadınların sosyal, psikolojik, ekonomik açıdan güçlendirilmesi, hukuki yönden destek verilmesi ve yeni bir başlangıç yapabilmeleri için onlara rehberlik edilmesi amacıyla hizmet vermektedirler.

Kadına yönelik şiddet konusunda yapılan bu araştırma Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne bağlı olan Trabzon ilinde bulunan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi ve Kadın Konukevinden hizmet alan şiddet mağduru kadınları kapsamaktadır. Yapılan çalışmada kadına yönelik şiddeti ve kadın cinayetlerini önlemek için devlet tarafından açılan bu kurumların üstlendiği roller, bu rolleri uygulama noktasında kadınlara sağladığı yararlar ve kadınları topluma kazandırma noktasında yapılan faaliyetlerin tespit edilmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

2. KADINA YÖNELİK ŞİDDET

İnsanlık tarihi ile eşdeğer bir geçmişe sahip olan şiddet kavramı hem ferdi hem de sosyal unsurları içerisinde barındırmaktadır. Özünde saldırganlık duygusu yatan şiddet, iç ve dış etkenlerin rol oynaması ile birlikte çoğunlukla öğrenilen bir davranış modelidir (Kafadar ve Seklikoğlu, 2019: 643). Sosyalleşme sürecinde öğrenilebilen şiddetin gerek ferdi gerek sosyal durumu ile sık sık karşılaşmaktadır (Aktaş ve Uyanık, 2016: 34). Kadının konumuna yönelik sahip olunan algı daha küçük yaşlardan itibaren zihinlere yerleşmekte ve nesiller boyu aktarılmaktadır (Genç vd., 2019: 392). Kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasında köklü bir ataerki sistemin etkilerinin olması ile birlikte, değişen toplumsal koşullar ve değer yargılarına bağlı olarak yeni faktörlerde etkili olmaya başlamıştır (Doğrucan ve Yıldırım, 2020: 130).

Kadına yönelik şiddet, çeşitli düzeylerde küresel olarak karşılaşılan ortak bir sorun olmakla birlikte şiddetin bu türünün bireysel ve toplumsal sonuçları bulunmaktadır (Kandemirci ve Kağnıcı, 2014: 2). Kadına yönelik şiddetin en genel geçer tanımlanmasına bakıldığında 1993 Kadınlara Yönelik Şiddetin Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi’nde kadına şiddet “...ister kamusal ister özel hayatta olsun ... tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi...” olarak tanımlanır (Taşdemir Afşar, 2015: 749).

2012 yılında resmi gazetede yayımlanan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’da şiddet kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğünün isteğe bağlı engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2012).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, mevcut gücü yerinde olan kişi, kişiler veya toplumların, bilinçli olarak mevcut olan gücü, kendinden olmayan kişi, kişiler veya toplumlar üzerinde bir gözdağı şeklinde uygulaması, sonucunda ise fiziksel, psikolojik, duygusal, ekonomik ve sosyolojik kötü sonuca sebep olması biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi şiddet çok farklı etkilere sahip, birçok yönü içinde barındıran bir olgudur. Bu olgu çeşitli şekillerde bölümlendirilmektedir. Şiddet anlamı itibarıyla en genel iki

şekilde ayrıştırılmıştır. İki kitlelere, gruplara ve toplumlara uygulanan ikincisi ise bireye, ferde uygulanan şiddet şeklindedir (Ediz ve Altan, 2017: 399).

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda şiddet tanımına baktığımızda cebir ve şiddet korkutma ve tehdit bir tutulmuş ve 28. Maddede şöyle yer bulmuştur: “Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu gibi hâllerde cebir ve şiddet, korkutma ve tehdidi kullanan kişi suçun faili sayılır.” (TCK, 2004).

Kadının maruz kaldığı şiddetin tarihine baktığımızda ilk olarak şiddet, “dayak yiyen kadın” veya dayağa maruz kalmış kadın” şeklindeki söylemlerle dile getirilmektedir (Boyacıoğlu, 2016: 127). Gültekin ve Şahin kadına yönelik şiddeti; cinsiyet ayrımcılığına dayanan ve cinsiyet temelli sırf kadın oldukları için karşı cins yani erkekler tarafından gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlamaktadır (Gültekin ve Şahin, 2015: 33). Ayman ve Şenol da kadına yönelik şiddeti tüm dünyada görülen evrensel bir problem olarak görmekte ve temel insan hak ve özgürlüklerinin çiğnenmesi şeklinde ifade etmektedir. Aynı zamanda erkek ve kadın arasındaki gücün farklı olmasının bir getirisi olarak cinsiyete dayalı şiddet görülmektedir (Ayman ve Şenol, 2015: 17).

Aile içerisinde, aile üyeleri tarafından kadına uygulanan şiddet 1950’li yıllara değin hiçbir şekilde ciddiye alınacak, önem verilecek bir vaziyet olarak değerlendirilmemiş ve bilimsel açıdan ele alınıp incelenmemiştir. Fakat 1970’li yıllara gelindiğinde kadının maruz kaldığı şiddet ciddiye alınmaya ve incelenmeye başlanmıştır (Vatandaş, 2003). 1970’lere kadar bilimsel ortamda kadının maruz kaldığı şiddetin dile getirilmemesinde ve incelememesinde eşler arasında yaşanan şiddetin normal kabul edilmesi, kadına yönelik şiddet sorununun inkâr edilmesi etkili olmuştur. 1970’lerde gündeme gelmiş ve Vietnam Savaşı’ndan sonra kadına yönelik şiddete toplumsal bir reaksiyon gösterilmeye başlanmış ve kadın hareketi güçlenmiştir (Altun, 2016: 6).

Kadın hareketleri; toplumsal cinsiyetin oluşturduğu şiddetle savaşmak ve şiddeti ortadan kaldırmak için oluşturulmuş mücadele metotları şeklinde algılanabilir. Kadına yönelik şiddete bir başkaldırı olarak Türkiye’de gelişen kadın hareketi, Batı’da güçlenen 2. dalga feminizmin tesirleri, 1980’de yaşanan askerî darbeye sol ideolojinin sarsılması sonucunda ortaya boş bir ideolojik saha çıkmasıyla kadın hareketi güçlenmeye başlamıştır. 1980’li yılların ilk zamanlarında İstanbul ve Ankara şehirlerinde küçük küçük ekipler halinde bilinç artırma görüşmeleri kadınlar tarafından yapılmaya başlanmıştır. Ardından 1990 yılı sonrası şiddetle mücadelede kurumsallaşma başlamış ve etkin kadın lobilerini muhtemel kılan bir dayanışma süreci başlamıştır. İlk mücadele kampanyası 1986 yılında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin fiilen uygulanması amacı ile toplanan imza kampanyası olmuştur. Gerçekleşen kampanyaya artı olarak 1987 yılında Dayağa Karşı Kampanya ve bu konuyla bağlantılı bir dizi hareket devamında gerçekleşmiştir. 17 Mayıs 1987 yılında “Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü” birçok kadının katıldığı, kadınların özel sahada karşılaştıkları şiddeti kamusal sahada dile getirdikleri ilk sokak yürüyüşü olmuştur (Altınay ve Arat, 2007: 17-18).

Kadına karşı gerçekleşen şiddetin, tüm ülkelerde, az gelişmiş, gelişmiş ya da gelişmekte olma seviyelerine bakılmaksızın görülen ehemmiyetli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu problemin çeşitli ülkelerde çeşitli şekillerde ortaya çıktığı görülse de umumi olarak fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet olarak 4 farklı şekilde sınıflandırılmaktadır (Ediz ve Altan, 2017: 400). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı “Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı”nda şiddet türlerini fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet şeklinde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmalar şu şekilde açıklanmaktadır (Civelek, 2008: 7-8):

- Fiziksel Şiddet: Tokat atma, tekmelemek, yumruklamak, hırpalamak, kolunu bükme, boğazını sıkma vb. şeklinde tanımlanmaktadır.
- Psikolojik Şiddet: Bağırma, korkutma, küfretme, tehdit etme, hakaret etme, ailesiyle akrabalarıyla, komsuları, arkadaşlarıyla ya da başkalarıyla görüşürmemek, eve kapatma, küçük düşürme, başka kadınlarla kıyaslamak vb. şeklinde tanımlanmaktadır.
- Cinsel Şiddet: Evli olduğu kişi bile olsa kadını istemediği yerde, istemediği zamanda ve istemediği biçimde cinsel ilişkiye zorlamak (tecavüz), başkalarıyla cinsel ilişkiye zorlamak, cinsel organlara zarar vermek,

çocuk doğurmaya ya da doğurmamaya, kürtaja, enseste (akrabalar arası cinsel taciz ve tecavüz), fuhuşa zorlamak, zorla evlendirmek vb. şeklinde tanımlanmaktadır.

• Ekonomik Şiddet: Para vermemek veya kısıtlı para vermek, kadının mallarını ve diğer gelirlerini elinden almak, çalışmasına izin vermemek, istemediği işte zorla çalıştırmak, çalışıyorsa iş hayatını olumsuz etkileyecek kısıtlamalar getirmek vb. şeklinde tanımlanmaktadır.

3. AİLE ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ HİZMETLERİ

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı, sosyal hizmetler ve aile işlerinden mesul T.C. Cumhurbaşkanlığına bağlı faaliyet yürütmektedir. 27/05/1934 tarihinde 2450 sayılı “İktisat Vekaleti Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile bakanlık içerisinde “İş ve İşçiler Bürosu” olarak ilk kez temelleri inşa edilmiştir. 22/06/1945 tarih ve 4763 sayılı “Çalışma Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun” çıkarılmıştır. 09/07/2018 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Aile ve Sosyal Politikalar” ile “Çalışma ve Sosyal Güvenlik” bakanlıklarının teşkilat kanunlarındaki düzenlemeyle iki bakanlık, "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" adı birleştirilmiştir. 10/07/2018 tarihin de bakanlığın adı "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir (Anadolu Ajansı, 2018).

Bakanlığın birimleri;

- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Avrupa Birliği ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığı
- Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı
- Çalışma Genel Müdürlüğü
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
- Döner Sermaye Merkez Müdürlüğü
- Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- İç Denetim Başkanlığı
- İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- Personel Dairesi Başkanlığı, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
- Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü
- Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü' dür (AÇSHB, 2019).

3.1. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM)

6284 numaralı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” kapsamı içerisinde kuruluşu, vereceği hizmetler, yürüteceği faaliyetler belirtilen Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM), bu kanunla düzenlemesi yapılmış kuruluşlardır. Bu merkezlerde (ŞÖNİM) alanlarında uzman personeller görev yapmakta, tercih olarak kadın personeller çalıştırılmaktadır. ŞÖNİM’ler şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetleri verilmekte olup çalışmalarını tek kapı sistemi ile yedi gün yirmi dört saat esasına göre yürüten, insan onuruna yaraşır etkili ve süratli hizmet sunumu sağlayan, kadının ekonomik, psikolojik, hukuki ve sosyal olarak güçlendirilmesi odaklı merkezlerdir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2019).

ŞÖNİM'e başvuru yolları ve yönlendirmeler; kişisel başvuru, kolluk refakati ve yönlendirilmesi, hâkim kararı, haber kaynaklı, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarından, üçüncü şahısların ihbarı, kamu kurum ve kuruluşları ve ALO 183 bildirimleri ile yapılmaktadır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2017).6284 numaralı Kanununun 15 ve 16'ncı maddelerinde korunan kişiye ve şiddet uygulayan kişiye yönelik ŞÖNİM'lerde faaliyet gösteren hizmetler üç temel başlıkta belirlenmiştir. Bunlar, "Şiddetin önlenmesi ve tedbir kararlarının izlenmesine yönelik hizmetler", "Şiddet mağduru kişilere yönelik hizmetler" ve "Şiddet uygulayan/uygulama ihtimali bulunan kişilere yönelik hizmetler" şeklindedir. ŞÖNİM'lerde gerek şiddet mağduruna gerek şiddet uygulayan ya da uygulama ihtimali bulunan kişilere merkez bünyesinde:

- Koordinasyon hizmetleri
- Hukuki destek hizmetleri
- Sağlık destek hizmetleri
- Eğitim destek hizmetleri
- Çağrı Destek hizmetleri
- Psiko-sosyal destek hizmetleri sunulması yer almaktadır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2019).

Ülkemizde 2012 yılında pilot uygulama olarak açılmaya başlayan ŞÖNİM'ler günümüzde şiddeti ve şiddetin ortaya çıkardığı olumsuzlukların ortadan kaldırılması noktasında üstlendiği görevlerden dolayı Ekim 2018 itibarıyla 79 ilde hizmet verilmeye başlanmış olup, 81 ile yaygınlaştırılması çalışmaları devam etmektedir.

3.2. Kadın Konukevleri (KKE)

Türkiye'ye nazaran dünya genelinde kadın konukevleri daha erken ortaya çıkmış olup ülkemizde bir kamu kurumu tarafından açılan ilk kadın konukevi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bağlı olarak 1990 yılında hizmet vermeye başlamıştır (Karatay vd., 2008: 45). Belediye desteğiyle Kadın Dayanışma Vakfı tarafından bağımsız ilk kadın konukevi 1993 yılında Ankara'da açılmıştır. Şu anda şiddette maruz kalmış kadınlara barınma hizmeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), Belediye, Göç İdaresi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına bağlı kadın konukevlerinde sunulmaktadır (Çiltaş ve Çarlık Var, 2019: 16).

05.01.2013 tarih ve 28519 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Yönetmeliğinde, Konukevi: Fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ve sözlü istismara veya şiddete uğrayan kadınların, şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanmak suretiyle geçici süreyle kalabilecekleri ve kadın konukevi, sığınmaevi, kadın sığınağı, kadınevi, şefkatevi ve benzeri adlarla açılmış ya da açılacak yatılı sosyal hizmet kuruluşu olarak tanımlanmaktadır.

Kamuya bağlı ilk kadın konukevi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı olarak 1990 yılında İzmir ve Ankara illerinde hizmete açılmıştır. Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarına bağlı ilk kadın sığınmaevi Kadın Dayanışma Vakfı tarafından 1993 yılında hizmete açılmıştır. 633 sayılı KHK ile kadın konukevleri, KSGM'nin yetki ve sorumluluğuna bırakılmış olup mülga edilen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı 101 kadın konukevi; İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bağlı 1 kadın konukevi; sivil toplum kuruluşlarına bağlı 1 ve yerel yönetimlere bağlı 33 olmak üzere ülke genelinde toplam 136 konukevi toplam 3.434 kapasite ile hizmet vermektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2017).

05.01.2013 tarih ve 28519 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi yönetmeliği kapsamında Kadın Konukevinin fiziki koşulları(madde 8), başvuru(madde 11), kabul(madde 12), yararlanma(madde 13), kalış süresi(madde 14), giriş çıkış saatleri (madde 15), güvenlik önlemleri(madde 16), gizlilik(madde 17), sunulacak hizmetler(madde 19), beslenme(madde 21), çocuklar(madde 22), harçlık ve yardım(madde 23), eğitim giderleri(madde 25) ve konukevinden ayrılma(madde 28) konularına yer verilmiştir.

4. YÖNTEM

Kadına yönelik şiddeti önlemek için devlet tarafından açılan kuruluşların üstlendikleri roller, bu rollerin uygulanmasında kadınlara sağlayacağı yararlar ve kadınları topluma kazandırmada üstlendikleri görevleri araştırmak amacıyla çalışma planlanmıştır. Çalışmanın yapılabilmesi için Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Eğitim Yayın Daire Başkanlığından izin alınmıştır. Verilen izin tarihleri içerisinde Trabzon Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezine ve Kadın Konukevine başvuran şiddet mağduru kadınların sosyo-demografik özellikleri, şiddet öyküleri, şiddet mağduru kadınlara verilen hizmetler ve bu hizmetleri sağladığı yararlar araştırılmıştır.

Çalışmanın araştırma evrenini kuruma başvuru yapmış kadınlar oluşturmaktadır. ŞÖNİM'de 2016 yılında 898, 2017 yılında 875, Kadın Konukevinde ise 2016 yılında 105, 2017 yılında ise 97 şiddet mağduru kadın bu kurumlardan hizmet almak için başvuruda bulunmuştur. Araştırma yapılan kurumlardan Kadın Konukevinin kapasitesi ve araştırmaya verilen izin tarihi göz önüne alınarak 30 kadınla çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Kadın konukevi ile Şiddet Önleme ve İzleme Merkezinin verdiği hizmetler değerlendirileceği için bu iki kurumun örneklem sayıları eşitlenmiştir. Tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen Trabzon Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezinde 30 kadın, Kadın Konukevinde 30 kadın olmak üzere toplam 60 şiddet mağduru kadın çalışma grubunu oluşturmuştur.

Araştırma teorik ve uygulamalı olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Araştırmanın teorik kısmı için kadına yönelik şiddet üzerine oluşturulmuş literatür taranmış, konuyla ilgili kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiş, internetten konuyla ilgili linklere ulaşılmıştır. Araştırmanın uygulama kısmında ise araştırmaya katılmayı kabul eden, şiddet mağduru 60 kadın ile anket uygulaması yüz yüze yapılmıştır. Araştırma ASPB Eğitim ve Yayın Daire Başkanlığından alınan izin doğrultusunda belirtilen araştırmaya başlanmış ve verilerin toplanması aşamasında gönüllülük ve gizlilik ilkesi içerisinde veri toplamaya özen gösterilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 24.0 paket programı kullanılarak frekans tabloları oluşturulmuştur. Elde edilen verilerden hareketle frekans dağılımını sayısal olarak özetleyen değerler betimsel istatistik yöntemiyle analiz edilmiştir.

5. BULGULAR**5.1. ŞÖNİM Verileri ve Bulguları**

Trabzon Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı ŞÖNİM 2017 tarihinde açılmıştır. ŞÖNİM'de 1 idari personel, 1 psikolog ve 1 sosyal çalışmacı, 1 satın alma memuru, 1 polis memuru, 3 veri giriş görevlisi, 4 danışma görevlisi, 4 güvenlik görevlisi, 3 temizlik görevlisi ve 1 teknisyen bulunmaktadır. Toplam 20 personel görev almaktadır. İlk adım biriminin 10 kapasitesi bulunmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımları

Yaş Aralıkları	N	%
16-21	7	23,33
22-30	10	33,33
31-40	9	30,0
41 ve üzeri	4	13,33
Toplam	30	100,0

Tablo 1. incelendiğinde çalışmaya katılan kadınların %23,33'ü 16-21, %33,33'ü 22-30, %30'u 31-40 yaş arası ve %13,33'ünün 41 ve üzerinde yaşa sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların Medeni Hal Değişkenine Göre Dağılımları

Medeni Hal	N	%
Hiç Evlenmemiş	6	20,0
Boşanmış	3	10,0
Birlikte Yaşıyor	0	0
Dini Nikahlı Evlilik	3	10,0
Resmi Nikahlı Evlilik	18	60,0
Toplam	30	100,0

Tablo 2. incelendiğinde ankete katılan kadınların medeni durum bakımından, %20'sinin hiç evlenmediği, %10'unun boşanmış olduğu, %10'unun dini nikâhlı evli olduğu ve %60'ının resmi nikâhlı evli olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Evlenme Şekilleri Değişkenine Göre Dağılımları

Evlenme Şekli	N	%
Görücü usulü evlilik	7	29,17
Severek evlilik	7	29,17
Kaçarak evlilik	9	37,5
İstemeyerek/ zorla evlilik	1	4,17
Toplam	24	100,0

Tablo 3. incelendiğinde 30 katılımcıların 6'sının evli olmadığı diğer katılımcıların ise; %29,17'sinin görücü usulü evlendiği, %29,17'sinin severek evlendiği, %37,5'inin kaçarak evlendiği ve %4,17'sinin istemeyerek

zorlan evlendiği gözlemlendi. Başvuran müracaatçıların en fazla evlenme şekli olarak kaçarak evlenmeyi kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların Eşi ile Akrabalık Değişkenine Göre Dağılımları

Eşiyle Akrabalık	N	%
Akrabalık Bağı Var	7	29,17
Akrabalık Bağı Yok	17	70,83
Toplam	24	100,0

Tablo 4. incelendiğinden ankete katılan katılımcıların 24'ünün evli olduğu, %29,17' sinin eşleriyle akrabalık bağının olduğu, %70,83'ünün akrabalık bağının olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 5. Katılımcıların Şiddet Uygulayan Eşlerini Şikâyet Sayıları Değişkenine Göre Dağılımlar

Şiddet Uygulayan Eşlerini Şikâyet Sayıları	N	%
1 kez	8	32,0
2 kez	5	20,0
3 kez	7	28,0
4 ve üstü	5	20,0
Toplam	24	100,0

Tablo 5. katılımcıların, şiddet uygulayan(eşlerini) kaç kez polis ya da savcılığa şikâyet ettiği araştırıldığında, %32'sinin 1 kez, %20'sinin 2 kez, %28'inin 3 kez, %20'sinin 4 kez ve üzeri şikâyette bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların Adli Muayene Raporu Değişkenine Göre Dağılımlar

Adli Muayene Raporu	N	%
Evet, Rapor Aldım	22	73,33
Hayır, Rapor Almadım	8	26,66
Toplam	30	100,0

Tablo 6. incelendiğinde ŞÖNİM'den hizmet alan kadınların, uygulanan şiddet nedeniyle adli muayene raporu alıp almadığı araştırıldığında %73,33'sinin rapor aldığı, %26,66'ünün rapor almadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 7. Katılımcıların Tedbir Kararının Varlığı Değişkenine Göre Dağılımlar

Tedbir Kararının Varlığı	N	%
Tedbir Kararı Var	15	50,0
Tedbir Kararı Yok	15	50,0
Toplam	30	100,0

Tablo 8. Katılımcıların Tedbir Kararının Nasıl Alındığı Değişkenine Göre Dağılımlar

Tedbir Kararının Nasıl Alındığı	N	%
Kendi talebim	3	20,0
ŞÖNİM	7	46,67
Kolluk görevlileri tarafından	4	26,67
Cumhuriyet Savcısı	1	6,67
Toplam	15	100,0

Tablo 7 ve 8 incelendiğinde, ŞÖNİM'e giden kadınlarda tedbir kararının varlığı, %50'sinde tedbir kararının olduğu, %50'sinde ise tedbir kararının olmadığı görülmüştür. Aynı şekilde tedbir kararının kimin başvurusu üzerine verildiği araştırıldığında, %46,67'sinin ŞÖNİM, %26,67'sinin kolluk görevlileri, %20'sinin kendi talebi ve %6,67'sinin ise Cumhuriyet Savcısı tarafından verildiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 9. Katılımcıların ŞÖNİM'e Başvuru Zamanı Değişkenine Göre Dağılımlar

ŞÖNİM'e Başvuru Zamanı	N	%
Hemen başvurduğum	2	6,67
1 hafta sonra başvurduğum	0	0
1 ay sonra başvurduğum.	0	0
1 yıl sonra başvurduğum.	0	0
Bütün yolları denedim en son çare olarak başvurduğum	28	93,33
Toplam	30	100,0

Tablo 9. incelendiğinde katılımcıların, şiddete maruz kaldıktan sonra ne kadar süre sonra ŞÖNİM'e başvurdukları araştırıldığında, %93,33'ünün bütün yolları denedikten sonra en son çare olarak başvurduğu, %6,67'sinin ise hemen başvurduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 10. Katılımcıların ŞÖNİM'e Hangi Yönlendirme İle Geldiği Değişkenine Göre Dağılımlar

ŞÖNİM'e Yönlendirme	N	%
Kişisel başvuru	13	43,33
Kolluk refakati ya da yönlendirmesi	16	53,33
Hâkim kararı	0	0
Haber kaynaklı	0	0
Yerel yönetimler ve sicil toplum kuruluşlarından	0	0
Üçüncü şahısların ihbarı	0	0
Diğer sığınma evlerinden nakil	0	0
Kamu kurum ve kuruluşları	0	0
ALO 183 bildirim	1	3,33
Toplam	30	100,0

Tablo 10 incelendiğinde ŞÖNİM'e giden kadınlara, hangi yönlendirmelerle ŞÖNİM'e gittikleri araştırıldığında, %53,33'ünün kolluk refakati ya da yönlendirmesi, %43,33'ünün kişisel başvuru ve %3,33'ünün ise ALO 183 bildirim gibi yönlendirmeler ile gittiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 11. Katılımcıların ŞÖNİM' deki Hizmet/Hizmetler Değişkenine Göre Dağılımlar

ŞÖNİM'deki Hizmet/Hizmetler	Katılımcılar	N (%)
Kadın Konukevi hizmeti	Evet	1(3,33)
	Hayır	29(96,66)
İş ve meslek edindirme	Evet	8(26,66)
	Hayır	22(73,33)
Hukuki süreçlerle ilgili bilgi ve destek verilmesi	Evet	10(33,33)
	Hayır	20(66,66)
Tebdir kararının alınması ve uygulanması	Evet	10(33,33)
	Hayır	20(66,66)
Psiko-sosyal destek verilmesi	Evet	28(93,33)
	Hayır	2(6,66)
Yönlendirme ve rehberlik hizmeti verilmesi	Evet	29(96,66)
	Hayır	1(3,33)
Sosyal Ekonomik Destek hizmeti bağlanması	Evet	4(13,33)
	Hayır	26(86,66)

Tablo 11 incelendiğinde ŞÖNİM' e giden kadınların ŞÖNİM de hangi hizmet/hizmetlerden yararlandıkları araştırıldığında, %3,33'ünün kadın konukevi, %26,66'sının iş ve meslek edindirme, %33,33'ünün hukuki süreçlerle ilgili bilgi ve destek verilmesi, %33,33'ünün tebdir kararının alınması ve uygulanmasını sağlamak, %93,33'ünün psiko-sosyal destek verilmesi, %96,66'sının yönlendirme ve rehberlik hizmeti/hizmetlerinden yararlandıkları gözlemlenmiştir. Aynı şekilde ŞÖNİM' e giden kadınların %13,33'ünün ise Sosyal Ekonomik Destek hizmetinden faydalandırıldığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 12. Katılımcıların ŞÖNİM’de Şiddet Uygulayan Kişiye Verilen Hizmet/Hizmetler Değişkenine Göre Dağılımlar

ŞÖNİM’de Şiddet Uygulayan Kişiye Verilen Hizmet/Hizmetler	N	%
Öfke kontrolü, stresle başa çıkma, şiddeti önlemeye yönelik farkındalık sağlayarak tutum ve danışmanlık değiştirmeyi hedefleyen eğitim ve rehabilitasyon programlarına katılmasını sağlamak.	1	33,3
Alkol, uyuşturucu, uçucu veya uyarıcı madde bağımlılığının ya da ruhsal bozukluğunun olması halinde, bir sağlık kuruluşunda muayene veya tedavi olmasını sağlamak.	0	0
Meslek edindirme kurslarına katılmasını sağlamak.	0	0
Hiçbiri sağlanmadı.	29	96,6
Toplam	30	100,0

Tablo 12 ŞÖNİM’e giden kadınlarda, ŞÖNİM’de şiddet uygulayana verilecek destek hizmetlerinden hangisi/hangileri uygulandığı araştırıldığında, %3,33’üne öfke kontrolü, stresle başa çıkma, şiddeti önlemeye yönelik farkındalık sağlayarak tutum ve danışmanlık değiştirmeyi hedefleyen eğitim ve rehabilitasyon programlarına katılmasını sağladığı, %96,66’sında ise hiçbirinin uygulanmadığı ortaya çıkmıştır.

5.2. KKE Verileri ve Bulguları

Trabzon Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Kadın Konukevi 2017 yılında 15 kapasiteli olarak hizmete açılmıştır. KKE’de 1 idari personel, sosyal serviste; 1 sosyal çalışmacı ve 1 psikolog, 2 sağlık memuru, 1 satın alma memuru, hizmet alımı; 4 güvenlik görevlisi, 1 kalorifer görevlisi, 2 temizlik görevlisi ve 1 teknisyen yardımcısı bulunmaktadır. Toplam 14 personel görev yapmaktadır.

Tablo 13. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımları

Yaş Aralıkları	N	%
16-21	826,67	
22-30	1136,67	
31-40	516,67	
41 ve üzeri	620,0	
Toplam	30	100,0

Tablo 13. incelendiğinde çalışmaya katılan kadınların %26,67'si 16-21, %36,67'sinin 22-30, %16,67'sinin 31-40 ve %20'sinin 41 ve üzeri yaşa sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 14. Katılımcıların Medeni Hal Değişkenine Göre Dağılımları

Medeni Hal	N	%
Hiç Evlenmemiş	2	6,67
Boşanmış	8	26,66
Birlikte Yaşıyor	0	0
Dini Nikahlı Evlilik	4	13,33
Resmi Nikahlı Evlilik	16	53,33
Toplam	30	100,0

Tablo 14. incelendiğinde ankete katılan kadınların medeni durum bakımından, %6,67'sinin hiç evlenmediği, %26,66'sinin boşandığı, %13,33'ünün dini nikâhlı evli olduğu ve %53,33'ünün resmi nikâhlı evli olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 15. Katılımcıların Evlenme Şekilleri Değişkenine Göre Dağılımları

Evlenme Şekli	N	%
Görücü usulü evlilik	11	39,29
Severek evlilik	4	14,29
Kaçarak evlilik	13	46,43
İstemeyerek zorla evlilik	0	0
Toplam	28	100,0

Tablo 15. incelendiğinde 30 katılımcıların 2'sinin evli olmadığı diğer katılımcıların ise; %39,29'unun görücü usulü, %14,29'unun severek ve %46,43'ünün kaçarak evlenme yolunu seçtikleri ortaya çıkmıştır.

Tablo 16. Katılımcıların Eşi İle Akrabalık Değişkenine Göre Dağılımları

Eşle Akrabalık	N	%
Akrabalık Bağı Var	8	28,57
Akrabalık Bağı Yok	20	71,42
Toplam	28	100,0

Tablo 16. incelendiğinden ankete katılan katılımcıların 28'inin evli olduğu, %28,57'sinin eşleriyle akrabalık bağının olduğu, %71,42'sinin akrabalık bağının olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 17. Katılımcıların Şiddet Uygulayan Eşlerini Şikâyet Sayıları Değişkenine Göre Dağılımlar

Şiddet Uygulayan Eşlerini Şikâyet Sayıları	N	%
1 kez	10	37,4
2 kez	5	14,81
3 kez	2	27,41
4 ve üstü	11	40,74
Toplam	28	100,0

Tablo 17. kadın konukevinde kalan kadınların, şiddet uygulayanı kaç kez polis ya da savcılığa şikâyet ettiği araştırıldığında %37,04'ünün 1 kez, %14,81'inin 2 kez, %7,41'inin 3 kez, %40,74'ünün 4 kez ve üzeri şikâyette bulundu ortaya çıkmıştır.

Tablo 18. Katılımcıların Adli Muayene Raporu Değişkenine Göre Dağılımlar

Adli Muayene Raporu	N	%
Evet, Rapor Aldım	23	76,67
Hayır, Rapor Almadım	7	23,33
Toplam	30	100,0

Tablo 18. incelendiğinde kadın konukevinde kalan kadınların, uygulanan şiddet nedeniyle adli muayene raporu alıp almadığı araştırıldığında %76,67'sinin rapor aldığı, %23,33'ünün ise rapor almadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 19. Katılımcıların Tedbir Kararının Varlığı Değişkenine Göre Dağılımlar

Tedbir Kararının Varlığı	N	%
Tedbir Kararı Var	18	60,0
Tedbir Kararı Yok	12	40,0
Toplam	30	100,0

Tablo 20. Katılımcıların Tedbir Kararının Nasıl Alındığı Değişkenine Göre Dağılımlar

Tedbir Kararının Nasıl Alındığı	N	%
Kendi talebim	6	33,33
ŞÖNİM	2	11,11
Kolluk görevlileri tarafından	4	22,22
Cumhuriyet Savcısı	6	33,33
Toplam	18	100,0

Tablo 19 ve 20. incelendiğinde kadın konuk evinde kalan giden kadınlarda tedbir kararının varlığı, %60'ında tedbir kararının olduğu, %40'ında ise tedbir kararının olmadığı görülmüştür. Aynı şekilde tedbir kararının kimin başvurusu üzerine verildiği araştırıldığında %22,22'sinin ŞÖNİM, %33,33'ünün kolluk görevlileri, %33,33'ünün kendi talebi ve %11,11'inin ise müdürlük tarafından verildiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 21. Katılımcıların ŞÖNİM'e Başvuru Zamanı Değişkenine Göre Dağılımlar

ŞÖNİM'e Başvuru Zamanı	N	%
Hemen başvurduğum	1	3,33
1 hafta sonra başvurduğum	0	0
1 ay sonra başvurduğum.	2	6,67
1 yıl sonra başvurduğum.	2	6,67
Bütün yolları denedim en son çare olarak başvurduğum	25	83,33
Toplam	30	100,0

Tablo 21'de Kadın konuk evinde kalan giden kadınlarda şiddete maruz kaldıktan sonra ne kadar süre sonra ŞÖNİM'e başvurdukları araştırıldığında %83,33'ünün bütün yolları denedikten sonra en son çare olarak %6,67'sinin bir ay sonra %6,67'sinin bir yıl sonra %3,33'ünün ise hemen başvurduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 22. Katılımcıların ŞÖNİM'e Hangi Yönlendirme İle Geldiği Değişkenine Göre Dağılımlar

ŞÖNİM'e Yönlendirme	N	%
Kişisel başvuru	8	26,66
Kolluk refakati ya da yönlendirmesi	16	53,33
Hâkim kararı	0	0
Haber kaynaklı	0	0
Yerel yönetimler ve sicil toplum kuruluşlarından	0	0
Üçüncü şahısların ihbarı	4	13,33
Diğer sığınma evlerinden nakil	2	6,66
Kamu kurum ve kuruluşları	0	0

ALO 183 bildirimi	0	0
Toplam	30	100,0

Tablo 22'de kadın konuk evinde kalan giden kadınlarda, hangi yönlendirmelerle ŞÖNİM'e gittikleri araştırıldığında %53,33'ü kolluk refakati ya da yönlendirmesi, %26,66'sının kişisel başvuru, %13,33'ünün üçüncü şahısların ihbarı ve %6,66'sını ise diğer sığınma evlerinden nakil ile geldikleri gözlemlenmiştir.

Tablo 23. Katılımcıların ŞÖNİM' deki Hizmet/Hizmetler Değişkenine Göre Dağılımları

ŞÖNİM'deki Hizmet/Hizmetler	Katılımcılar	N (%)
Kadın Konukevi hizmeti	Evet	30(100)
	Hayır	0(0)
İş ve meslek edindirme	Evet	1(3,33)
	Hayır	29(96,66)
Hukuki süreçlerle ilgili bilgi ve destek verilmesi	Evet	8(26,67)
	Hayır	22(73,33)
Tebir kararının alınması ve uygulanması	Evet	6(20,0)
	Hayır	24(80,0)
Psiko-sosyal destek verilmesi	Evet	23(76,67)
	Hayır	7(23,33)
Yönlendirme ve rehberlik hizmeti verilmesi	Evet	26(86,67)
	Hayır	4(13,33)
Sosyal Ekonomik Destek hizmeti bağlanması	Evet	4(13,33)
	Hayır	26(86,66)

Tablo 23. incelendiğinde kadın konukevinde kalan kadınların kadın konukevine gelmeden önce ŞÖNİM'den yönlendirildikleri için ŞÖNİM'de hangi hizmet/hizmetlerden yararlandıkları araştırıldığında %100'ünün kadın konukevi, %3,33'ünün iş ve meslek edindirme, %26,67'sinin hukuki süreçlerle ilgili bilgi ve destek verilmesi, %20,0'sinin tebir kararının alınması ve uygulanmasını sağlamak, %76,67'sinin psiko-sosyal destek verilmesi, %86,67'sinin yönlendirme ve rehberlik hizmeti/hizmetlerinden yararlandıkları gözlemlenmiştir. Aynı şekilde ŞÖNİM'e giden kadınların %13,33'ünün ise Sosyal Ekonomik Destek hizmetinden faydalandırıldığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 24. Katılımcıların Kadın Konukevindeki Kadınların Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevindeki Kadınların Çocuk Sayıları	N	%
1 çocuk	9	30,0
2 çocuk	4	13,33
3 çocuk ve üzeri	5	16,67
Çocuğu olmayan	12	40,0
Toplam	30	100,0

Tablo 24. incelendiğinde kadın konukevinde çocuk/çocuklarla birlikte kaldıkları araştırıldığında %30'unun bir çocuk, %16,67'sinin üç ve üzeri çocuk, %13,33'ünün ise iki çocuk ile birlikte kaldıkları, %40'ının ise çocuklu olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 25. Katılımcıların Kadın Konukevindeki Kapasite Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevindeki Kapasite	N	%
Evet, Yeterli kapasite	21	70,0
Hayır, Yetersiz kapasite	9	30,0
Toplam	30	100,0

Tablo 25'te kadın konukevi kapasitesinin yeterli olup olmadığı araştırıldığında katılımcıların %70'ine göre yeterli olduğu, %30'una göre yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 26. Katılımcıların Kadın Konukevindeki Verilen Hizmet/Hizmetler Değişkenine Göre Dağılımlar

Konukevinde Verilen Hizmet/Hizmetler	Katılımcılar	N (%)
Güvenlik	Evet	22(73,33)
	Hayır	8(26,67)
Danışmanlık	Evet	18(60)
	Hayır	12(40)
Yönlendirme	Evet	29(96,67)
	Hayır	1(3,33)
Psikolojik destek	Evet	19(63,33)
	Hayır	11(36,67)
Hukuki destek	Evet	15(50)

	Hayır	15(50)
Tıbbi destek	Evet	11(36,67)
	Hayır	19(63,33)
Geçici maddi yardım	Evet	5(16,67)
	Hayır	25(83,33)
İş bulma konusunda destek	Evet	11(36,67)
	Hayır	19(63,33)
Kreş	Evet	4(13,33)
	Hayır	26(86,67)
Mesleki eğitim kursu	Evet	7(23,33)
	Hayır	23(76,67)
Grup çalışmaları	Evet	0(0)
	Hayır	30(100)
Çocuklar için burs	Evet	0(0)
	Hayır	30(100)
Sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler	Evet	5(16,67)
	Hayır	25(83,33)

Tablo 26’da kadın konukevinde kalan kadınlarda, kadın konukevinde sunulan hizmet/hizmetlerden hangilerinden faydalandığı araştırıldığında %73,33’ünün güvenlik, %60’ının danışmanlık, %96,67’sinin yönlendirme, %63,33’ünün psikolojik destek, %50’sinin hukuki destek, %36,67’sinin tıbbi destek, %16,67’sinin geçici maddi yardım hizmet/hizmetlerinden yararlandıkları gözlenmiştir. Aynı şekilde %36,67’sinin iş bulma konusunda destek, %13,33’ünün kreş, %23,33’ünün mesleki eğitim kursu, %16,67’sinin ise sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler hizmet/hizmetlerinden faydalandıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo 27. Katılımcıların Kadın Konukevine Çocukla Birlikte Kabulün Yapılması Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevine Çocukla Birlikte Kabulün Yapılması	N	%
Evet, Çocuk kabulü yapılmadığı takdirde tercih etmezdim	21	70,0
Hayır, çocuk kabulü yapılmaya da tercih ederdim	9	30,0
Toplam	30	100,0

Tablo 27’de kadın konukevinde kalan kadınlarda, kadın konukevine çocuklarla birlikte kabulün yapılması bu hizmet modelini almalarında etkili olup olmadığı araştırıldığında %70’ine göre etkili olduğu, %30’una göre ise etkili olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 28. Katılımcıların Kadın Konukevinde Harçlıkların Ödenme Şekli Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevinde Harçlıkların Ödenme Şekli	N	%
Evet	26	86,67
Hayır	4	13,33
Toplam	30	100,0

Tablo 28’de kadın konukevinde kalan kadınlarda, harçlıkları her ayın birinci günü peşin olarak ödenmesi açısından memnuniyet araştırıldığında %86,67’sinin bu durumdan memnun olduğu, %13,33’ünün ise memnun olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 29. Katılımcıların Kadın Konukevinde Harçlıkların Yeterlilik Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevinde Harçlıkların Yeterliliği	N	%
Evet	14	46,67
Hayır	16	53,33
Toplam	30	100,0

Tablo 29’da kadın konukevinde kalan kadınların, harçlığın yeterli olup olmadığı araştırıldığında %46,67’si verilen harçlığı yeterli bulduklarını, %53,33’ü ise yetersiz buldukları ortaya çıkmıştır.

Tablo 30. Katılımcıların Kadın Konukevinin Korunaklılık Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevinin Korunaklılığı	N	%
Evet, Korunaklı	29	96,67
Hayır, Korunaksız	1	3,33
Toplam	30	100,0

Tablo 30’da hizmet aldıkları konukevinin korunaklı olup olmadığı araştırıldığında %96,67’sine göre korunaklı, %3,33’üne göre korunaksız olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 31. Katılımcıların Kadın Konukevinin Giriş-Çıkış Saatleri Memnunluk Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevinin Giriş-Çıkış Saatleri	N	%
Evet, Memnunum	25	83,33
Hayır, Memnun değilim	5	16,67
Toplam	30	100,0

Tablo 31. incelendiğinde kadın konukeviden hizmet alan kadınların, konukevinin giriş çıkış saatlerinden memnun olup olmama durumu %83,33’ünün memnun olduğu, %16,67’sinin ise memnun olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 32. Katılımcıların Kadın Konukevinin İzin Süresi Memnunluk Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevinin İzin Süresi	N	%
Evet, Memnunum	30	100,0
Hayır, Memnun değilim	0	0
Toplam	30	100,0

Tablo 32’de kadın konukevi hizmetinden faydalanan kadının yazılı bildirimde bulunması kaydıyla en çok on beş gün süre ile konukevinden ayrı bir yerde kalabildiği kararının yeterliliği araştırıldığında, bu kararın yeterli olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 33. Katılımcıların Kadın Konukevinde Kalma Süresi Memnunluk Değişkenine Göre Dağılımlar

Kadın Konukevinde Kalma Süresi	N	%
Evet, Yeterli	10	33,33
Hayır, Yeterli değil	20	66,67
Toplam	30	100,0

Tablo 33’te kadın konukevinde kalma süresi ilk kabul birimine kabul edildiği tarihten itibaren en fazla 6 aydır. Gerekli görülen hallerde uzatılabilir kararının yeterliliği araştırıldığında %33,33’üne göre yeterli olduğu, %66,67’sine göre ise yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır.

6. TARTIŞMA

Tüm dünyanın problemi olan kadına yönelik şiddet, maalesef ki çok yaygın görülmekte ve yaşam biçimi haline gelmektedir. Günümüzde gerek kültür gerek kullanılan dil; kadınları bağımlı, eksik, tamamlayıcı kılmıştır ve kadınlara yaşanan çaresizliği kabullenmeleri öğretmiştir. Şiddeti ortadan kaldırmak adına yapılan tüm çalışmalar hep mağdurlar üzerinden yapılmaktadır. Bu durumda şiddet sorununun kökten çözülmemesine neden olmaktadır. Bu nedenle şiddet sorununun toplumsal olarak değerlendirilmesi müdahalelerin ise sadece mağdurları değil tüm toplumu kapsaması gerekmektedir.

Yapılan bu çalışmada şiddet mağduru kadınların, anket çalışmasına verdikleri cevaplar doğrultusunda çözümlenmeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında ŞÖNİM’de 22-30 yaş aralığı kadınların %33,33; KKE’de 22-30 yaş aralığı kadınların %36,67 oranıyla en fazla başvuru yapan yaş aralığı olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili olarak Çiltaş ve arkadaşının 2019 yılında yaptığı bir çalışmada KKE’deki kadınların yaşlarına ilişkin bulgular incelendiğinde %59,6’sının 35 yaş ve altında olduğu; aynı zamanda Mutlu tarafından 2019 yılında yapılan bir çalışmada ise KKE’de kalan kadınların %50,7’sinin 19-30 yaş arası oldukları bulunmuştur (Çelik , 2017) (Mutlu, 2019: 51).

Araştırma kapsamında ŞÖNİM’e başvuran kadınların medeni durumlarına bakıldığında %20’sinin hiç evlenmediği, %10’unun boşanmış olduğu, %10’unun dini nikâhlı evli olduğu ve %60’ının resmi nikâhlı evli olduğu bulunmuştur. KKE’de kalan kadınların ise; %6,67’sinin hiç evlenmediği, %26,66’sinin boşandığı, %13,33’ünün dini nikâhlı evli olduğu ve %53,33’ünün resmi nikâhlı evli olduğu bulunmuştur. Hizmetten faydalanan ve çalışmaya katılan katılımcıların çoğu evlidir. Küçükali tarafından 2016 yılında yapılan çalışma da KKE’den hizmet alan katılımcıların %69,1’inin evli, %13,6’sının bekâr, %12,3’ü boşanmış, %3,7’sinin

eşinin vefat ettiği ve %1'inin nikâhsız beraberlik yaşadığı bulunmuştur (Küçükali, 2016: 52). Ayrıca Çiltaş ve arkadaşının 2019 yılında yaptığı başka bir çalışmada ise KKE'den hizmet alan katılımcıların %50'si resmi nikâhlı, %33,3'ü boşanmış, %14,3'ü bekâr ve %2,4'ü dini nikâhlı olduğu bulunmuştur (Çiltaş ve Var, 2019: 18).

Araştırma kapsamında ŞÖNİM' de %37,5, KKE'de ise %46,43 oranıyla hizmet alan kadınların en fazla kaçarak evlendikleri gözlenmiştir. Şiddet mağduru kadınların ŞÖNİM'de %70,83; KKE'nin ise %71,42 oranında eşleri ile akrabalık bağının olmadığı görülmüştür.

Şiddet mağduru müracaatçıların şiddet uygulayana kolluk kuvvetine şikâyet oranlarına bakıldığında ŞÖNİM'de 4 kez ve üstü şikâyet edenlerin oranının %20, KKE'de 4 kez ve üstü şikâyet edenlerin oranının %40 olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuca göre şiddetin tekrar eden bir eylem olduğu ve şiddet mağduru tarafından kolluk kuvvetlerine yapılan şikâyetin şiddeti önlemede etkili olmadığı değerlendirilmiştir. ŞÖNİM'den hizmet alan şiddet mağduru kadınların %50'sinin, KKE'den hizmet alan kadınların ise %60'ının tedbir kararının olduğu frekans tablolarından görülmektedir. ŞÖNİM'den hizmet alan kadınların %60'ı tedbir kararını caydırıcı bulurken, KKE'de kalan kadınların %33,33'ü tedbir kararını caydırıcı bulduğunu belirtmiştir.

Müracaatçıların ŞÖNİM'e %53,33'ünün kolluk refakati ya da yönlendirmesiyle ve %43,33'ünün kişisel başvuru ile geldiği görülmüştür. ŞÖNİM'e başvuruda bulunan müracaatçıların %93,33'ünün bütün yolları denemiş en son çare olarak kuruma başvurduğu tespit edilmiştir. Selin tarafından 2016 yılında yapılan araştırmada şiddet mağduru kadınların %34'ünün şiddet sıklığından sonra sığınma evine başvurduğu bulunmuştur (Serin, 2016: 49). ŞÖNİM'de verilen hizmetler değerlendirildiğinde %96,66 ve %93,33 oranlarıyla yönlendirme ve rehberlik hizmeti ve psiko-sosyal destek hizmetinin en fazla verilen hizmetler olduğu tespit edilmiştir. Fakat ŞÖNİM'de şiddet uygulayana da hizmet verilmesine karşılık sadece %3,33'üne "öfke kontrolü, stresle başa çıkma, şiddeti önlemeye yönelik farkındalık sağlayarak tutum ve davranış değiştirmeyi hedefleyen eğitim ve rehabilitasyon programlarına katılmasını sağlamak" hizmeti verildiği tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmada müracaatçıların %60'ının kolluk refakati/yönlendirmesiyle ve %26,67'sinin kişisel başvuru ile ŞÖNİM'e geldiği görülmüştür. Başvuran müracaatçıların %83,33'ünün bütün yolları denemiş en son çare olarak kuruluşa başvurduğu tespit edilmiştir. Başvuru sonrası ŞÖNİM'in fiziki koşullarından ve görüşmelerin görüşme odasında yapılmasından memnun oldukları ifade edilmiş olup ŞÖNİM'in verdiği hizmetler değerlendirildiğinde müracaatçıların %100'ünün kadın konukevi hizmeti, %86,67'sinin yönlendirme ve rehberlik hizmeti ve %76,67'sinin psiko-sosyal destek hizmetinden yararlandığı tespit edilmiştir.

KKE'de kalan kadınların; %26,67'sinin tek kişilik, %60'ının iki kişilik ve %13,33'ünün üç ve üstü odalarda kaldığı, müracaatçıların %40'ının çocuksuz, %30'unun bir çocuklu, %13,33'ünün iki çocuklu olduğu ve %16,67'sinin üç çocuk ve üzeri çocuğa sahip olduğu bulunmuştur. Kadınların %70'i konukevi kapasitesini yeterli bulduklarını ifade edilmiştir. Hizmet alan müracaatçıların %70'i kuruluşa çocuk kabulü yapılmadıkça kuruluşu tercih etmeyeceklerini beyan etmişlerdir. KKE'de verilen hizmetlere bakıldığında; %96,67'si yönlendirme, %73,33'ü güvenlik, %63,33'ü psikolojik destek ve %60'ı danışmanlık hizmetinden yararlanmıştır. Irmak'ın 2014 yılında Bursa, Kocaeli ve Yalova illerinde KKE hizmetinden yararlanan kadınlarla yaptığı çalışmada katılımcıların %56,25'i kadın konuk evindeki hizmetlerin hepsinden yararlandıklarını, %30'u psiko-sosyal hizmetlerden, %11,25'i hukuki destek alırken %1,25'i iş bulma ve meslek edinme hizmetleri, %1,25'i ise ekonomik destek hizmeti aldıkları saptanmıştır (Irmak, 2014: 87).

KKE'den hizmet alan kadınlar; konukevinde verilen harçlıkların ödeme şekliyle memnun olmalarına karşın müracaatçıların %53,33'ü verilen harçlıkların yetersiz olduğunu düşünmektedir. KKE'nin oda ve yemek standartlarını, televizyon/gazete erişimini değerlendiren müracaatçıların çoğu, var olan koşulları çok iyi veya iyi buldukları frekans tablolarından anlaşılmaktadır. Hizmet alan kadınların, %96,67'si KKE'yi korunaklı bulduğunu, kendini güvende hissettiğini dile getirmiştir. Müracaatçılar KKE'nin izin süresinden ve giriş-çıkış saatlerinden memnun olmalarına karşın kuruluştaki kalma süresinin yeterli olmadığı düşünülmektedir. Küçükali'nin 2016 yılındaki çalışmasında KKE'de kalan kadınların verilen hizmetten memnuniyetlerine bakıldığında oldukça yüksek oranda bir memnuniyetin olduğu bulunmuştur. Memnun olanların ve olmayanların eğitim düzeyleri ve ekonomik gelişmişlikleri tercihlerin farklılaşmasında belirleyici olduğu tespit edilmiştir (Küçükali, 2016: 55).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadına yönelik şiddet, Dünya'da ve Türkiye'de önemli toplumsal problemlerin başında gelmektedir. Bu problem etkileri tarihsel süreç içerisinde araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Yapılan araştırmalar da kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasında köklü bir ataerkil sistemin etkili olduğu belirlenmiştir. Ataerkil sistem kadın ve erkeği cinsiyete dayalı bir şekilde toplumda konumlandırmaktadır. Bu konumlandırma kadını eksik, yardımcı, erkeğin himayesine ihtiyaç duyan, himaye edenin himaye edilen üstünde her türlü hakka sahip olduğu şeklinde tanımlamakta ve toplumda kadın üzerindeki erkek egemenliğini arttırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında uluslararası sözleşmeler de taraf olmuş ve yasal düzenlemelerde bulunmuştur. Bu kapsamda şiddetle mücadele de yapılan yasal düzenlemeler içerisinde 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı Kanun'un önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu Kanun Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına, Aile Mahkemelerine ve Kolluk Amirlerine sorumluluk yüklemektedir. Böylece şiddetle mücadele kurumsal hale getirilmiştir.

Yapılan araştırmaya göre; şiddete maruz kalan kadınların büyük çoğunluğunun 22 ile 30 yaş aralığında oldukları, kurum yardımına başvuran kadınlarda kaçarak evlenmenin yaygın olduğu ve çoğunluğunun remi nikâhlı evlilik yaptıkları, şiddet mağduru kadınların sosyal hizmet kurumlarına kişisel başvurularının az olduğu, başvuruların çoğunluğunun ise kolluk refakati ile gerçekleştirildiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırma kapsamından elde edilen sonuçlardan hareketle şiddetle karşı karşıya kalan kadınların haklarının ve şiddetle karşılaştıklarında hangi kurumlara başvurabileceğinin öğretilmesi için tanıtım çalışmaları artırılarak şiddet karşısında güçlendirilmeleri sağlanmalıdır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında projeler, politikalar ve hizmetler geliştirilmektedir. Aynı zamanda 6284 sayılı Kanun, şiddet mağduru kadın ve çocuğun şiddet uygulayıcısından uzak tutulabileceği "koruma tedbir kararı" sunmakta olup günümüzde ŞÖNİM ve KKE'nin koruyucu ve önleyici hizmetlerini yaygınlaştırmıştır.

ŞÖNİM'de şiddet mağduru kadına psikolojik, hukukî vb. destekler sunulmakla birlikte mağduriyetini önlemeye yönelik rehberlik ve yönlendirmelerde de bulunmaktadır. ŞÖNİM'ler bu hizmetlerin yanında güvenlik ve barınma sorunu yaşayan mağdur kadınların KKE'ye yönlendirilmesiyle de ilgilenmektedir. ŞÖNİM'ler, KKE'nin hem gizliliklerini koruyabilmeleri hem de en uygun kadınların KKE'ye yerleştirilmeleri konusunda etkin bir role sahiptirler. Bu kurumlar, hizmet alan kadınların temel gereksinimlerinin giderilmesinin yanında güçlenme ve sosyal hayata etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması açısından kayda değer çalışmalar yürütmektedir. Bu nedenle ŞÖNİM'ler ve KKE'ler her ilde yaygınlaştırılmalı ve ihtiyaca göre sayıları ve kapasiteleri artırılmalıdır.

Kadına yönelik şiddete ilişkin yapılan araştırmalar kapsamında, evli olan kadınların eşleri tarafından evli olmayanların ise babaları ve ağabeyleri tarafından şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir. Toplumun ve içinde buldukları çevrenin şiddet karşısındaki tutumlarından kaçış yolları arayan kadınlar; zaman zaman kolluk görevlilerine şikâyetle bulunmalarına rağmen sosyal çevrelerinin arabuluculuk rolünü üstlenmelerinden dolayı

kendilerine şiddet uygulayan bireylerle yeniden bir araya getirilmeye çalışılmışlardır. Bu yaşanan olaylar sonucu değiştirmemekte aksine şiddeti daha da pekiştirmektedir. Bu konudaki mağduriyetlerin ortadan kaldırılması için Kanun kapsamında sorumluluk yüklenen tüm kurumların iş birliği arttırılmalıdır.

ŞÖNİM'lerde sadece şiddet mağdurlarına değil aynı zamanda şiddet uygulayan kişilere de hizmet verilmektedir. Çalışmada şiddet uygulayan kişilere verilen hizmetlerin uygulamada aktif bir şekilde uygulanmadığı tespit edilmiştir. Bireylere uygulanan şiddetin azaltılması ve ortadan kaldırılması için şiddeti uygulayan kişilere verilen hizmetlerin de yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Şiddetle mücadelede sosyolojik, psikolojik, sosyo-ekonomik, hukuksal ve daha birçok disiplin açısından sorunun çözülmesi için çalışılmalıdır. Şiddet sorunu toplumsal olarak değerlendirilmeli müdahalelerin ve yapılan çalışmaların sadece mağdurları değil tüm toplumu kapsayacak düzeyde olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AİLE ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI, [Erişim Adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 20.05.2019].

AİLE ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, [Erişim Adresi: <https://kadininstatusu.ailevecalisma.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 28.05.2019].

AKHMEDSHİNA, F (2020), Violence against women: a form of discrimination and human rights violations, **Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal**,13-23.

AKKAŞ, İbrahim ve UYANIK, Zeki (2016), Kadına Yönelik Şiddet, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, 32-42.

ALTINAY, Ayşe Gül ve ARAT, Yeşim (2007), **Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet**, İstanbul: Metis Yayıncılık.

ANADOLU AJANSI (09.07.2018), "Yeni Uyum Kararnamesi İle Bazı Bakanlıkların Teşkilat Yasaları Lağvedildi", [Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/yeni-uyum-kararnamesi-ile-bazi-bakanliklarin-teskilat-yasalari-lagvedildi/1198717>, Erişim Tarihi: 01.11.2020].

ALTUN, Müberra (2006), Denizli İli Kırsalında Bir Sağlık Ocağı Bölgesinde 15-19 Yaş Evli Kadınların Fiziksel Şiddet Görme Durumları ve Kadınların Şiddete İlişkin Tutumları, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYMAN, Zelal ve ŞENOL, Nevin (2015), **Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele El Kitabı**, ECORYS Danışmanlık ve Mühendislik Ltd. Şti.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NÜFUS FONU (UNFPA) (2021), My Body Is My Own - Claiming The Right To Autonomy And Self-Determination, [Erişim Adresi: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/SoWP2021_Report_-_EN_web.3.21_0.pdf, Erişim Tarihi: 17.04.2021].

BOYACIOĞLU, İnci (2016), Dünden Bugüne Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet ve Ulusal Kadın Çalışmaları: Psikolojik Araştırmalara Davet, **Türkiye Psikoloji Yazıları Dergisi**, 126-145.

ÇELİK , Gizem (2017), **Öldürülen Erkek(lik)ler, Eşine Şiddet Uygulamış Cezaevindeki Erkekler**, İstanbul: NotaBene Yayınları.

ÇİLTAŞ, Çağrı ve ÇALIK VAR, Esra (2019), Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Konukevi Hizmetine İlişkin Bir Araştırma: Ankara Örneği, **Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırma Dergisi**, 13-23.

DOĞRUCAN, Ayşegül ve YILDIRIM, Zahide (2020), Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Üzerine Bir İnceleme, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 122-138.

EDİZ, Ayşe ve ALTAN, Şenol (2017), Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Alan Araştırması, **Türkiye Barolar Birliği Araştırması**, 397-410.

GENÇ, Yusuf, ALTIPARMAK, İpek Beyza ve USTABAŞI GÜNDÜZ, Dilara (2019), Kadına Yönelik Şiddetin Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 391- 408

GÜLEKER TÖRER, Evin (2020), Kadına Yönelik Şiddet: Diyarbakır İl Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNTEKİN, Mücahit ve ŞAHİN, Meryem (2015), **Türkiye'de ve Dünya'da Kadına Yönelik Şiddet**, İstanbul: SEKAM.

HATİPOĞLU, Burcu (2008), Kadına Yönelik Şiddetle Mücadeleye Anarko-Feminist Bakış: Makrodan Mikroya Sosyal Hizmet, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, 97-109.

IRMAK, Süreyya (2014), Kadın Konuk Evlerinin Kadına Yönelik Şiddeti Azaltmadaki Rollerini: Kocaeli, Bursa, Yalova Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAFADAR, Hüseyin ve SEHLİKOĞLU, Kerem (2019), Bir Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Kadına Yönelik Şiddet Konusundaki Görüş ve Tutumları Belirlenmesi, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 641-664

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, [Erişim Adresi: <http://kadininstatusu.aile.gov.tr>, Erişim Tarihi: 2017].

KANDEMİRCİ, Duygu ve KAĞNICI, Dilek Yelda (2014), Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Baş Etme, **Türk Psikoloji Yazıları Dergisi**, 1-12.

KARA, Zülküf ve ULUÇ, Mehmet Ali (2019), Şiddetin Cinsiyeti: Bir Modern Toplum Anksiyetesi, **e-Sarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi**, 1566-1581.

KARASAR, Niyazi (2007). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

KARATAŞ, Sultan, ŞENER, Ülker ve OKUTAN, Nur (2008), **Kadın Sığınma Evleri Klavuzu**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.

KÜÇÜKALİ, Adnan (2016), Kadın Konukevi Müdürlüklerinden Hizmet Alan Kadınların Genel Profili Ve Kurumlardan Aldıkları Hizmetlerin Verimliliği: Erzurum, Erzincan Ve Bayburt Örneği, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 14, 43-57.

MUTLU, Funda (2006), Aile İçi Şiddet Sürecinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MUTLU, Rıza (2019), Aile İçi Şiddet Nedeniyle Kadın Konukevinden Hizmet Alan Kadınların Sosyo-Demografik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi Trakya Bölgesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SERİN, Sevdâ (2016), Eş Şiddetine Maruz Kalıp Sığınma Evinde Kalan Kadınlarda Bağlanma, Başa Çıkma ve Ruhsal Travma Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

ROESCH, Elisabeth, AMİN, Avni ve GUPTA, Jhumka (2020), Violence Against Women During Covid-19 Pandemic Restrictions, **BMJ (Clinical Research Edition)**, 369-370

T.C. BAŞBAKANLIK KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008), **Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı**, Ankara.

TAŞDEMİR AFŞAR, Selda (2015), Türkiye'de Şiddetin "Kadın Yüzü", **Sosyoloji Konferansları**, 715-753.

VATANDAŞ, Celalettin (2003), **Aile ve Şiddet Türkiye'de Eşler Arası Şiddet**, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

YENİ CEZA ADALET SİSTEMİ TANITIM SİTESİ (2004), [Erişim Adresi: <http://www.cezabb.adalet.gov.tr/mevzuat/5237.htm>, Erişim Tarihi: 01.11.2020].

SİYASİ PARTİLERİN KADINA YÖNELİK POLİTİKALARININ/VAATLERİNİN FEMİNİST PERSPEKTİFTEN ANALİZİ: 24 HAZİRAN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI VE GENEL SEÇİM BEYANNAMELERİ ÖZELİNDE BİR İNCELEME

Zeynep ŞAHİN¹

ÖZET

Kadınlar dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturmalarına rağmen ekonomik, siyasal, toplumsal alanda cinsiyet ayrımcılığı/eşitsizliğine maruz kalmaktadır. Feminizm kadının konumunu erkek karşısında daha sağlam bir temelde inşa ederek, kültürel tabuların neden olduğu ayrımcılığı/eşitsizliği her alanda ortadan kaldırmayı hedefleyen, 18. ve 19. yüzyılda ortaya çıkan kadın hareketi etrafında gelişmiştir. Bu hareket kadının özel ve kamusal alan içindeki yerini sorgulayıp, dönüşüme uğratmıştır. Oy kullanma, istediği mesleği seçme ve girme, yönetime katılım, eğitim hakkı, iş yaşamı vb. alanlarda var olma mücadelesi verip, bunları toplumsal cinsiyet bağlamında şekillendirmiştir. Hak talep alanlarından birini teşkil eden siyasal arenada katılım mücadelesini kazanan kadınlar, oy hakkı sayesinde seçim sonuçları üzerinde erkekler kadar belirleyici olmaktadır. Bu durum siyasal partilerin kampanya çalışmaları sürecinde yayımladıkları beyannamelerde kadınlara yönelik ayrı bir söylem/politika geliştirmelerine zemin hazırlamaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın konusu, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlere katılarak barajı geçen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), İYİ Parti, Halkların Demokratik Partisi (HDP)'nin seçim beyannamelerindeki kadına yönelik politika ve vaatlerinin incelenmesidir. İçerik analizi ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmak suretiyle, beyannamelerde kadının hangi tema/alanlarla ilişkilendirildiği, ön planda tutulduğu, görmezden gelindiğine yönelik cinsiyetçi yaklaşımın (gender), politika/vaatlere nasıl yansıtıldığının feminist perspektiften ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Her bir partinin, benzer temalar altında siyasal ideoloji ve kimlikleri doğrultusunda kadın sorunlarına yaklaştığı tespit edilmiştir. Türkiye'de kadının ataerkil zihniyetten dolayı karşılaştığı gerek özel gerekse de kamusal alandaki eşitsizliği/ayrımcılığı beyannamelerine yansıtarak, çözüm arayışı içerisinde kadın seçmeni yakalamaya çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca İstanbul Sözleşmesi'nin feshine yönelik tartışmalar, partilerin söylemleri üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Feminist Teori, Seçim Beyannameleri, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimleri, İstanbul Sözleşmesi'nin Feshi Tartışmaları.

Jel Kodları: J10, J16, J19

ANALYSIS OF POLITICAL PARTIES "POLICIES/PROMISES TOWARDS WOMEN" FROM FEMINIST PERSPECTIVE: AN INVESTIGATION SPECIFIC TO THE PRESIDENTIAL AND GENERAL ELECTION DECLARATIONS OF JUNE 24, 2018

ABSTRACT

Although women make up about half of the world's population, they are exposed to gender discrimination/inequality in economic, political and social sphere. Feminism develops around the women's movement that emerged in the 18th and 19th centuries, which aims to eliminate discrimination /inequality caused by cultural taboos in all areas by building the position of women against men on a more solid basis. This movement is questioned and transformed the place of women in the private and public sphere. Voting, choosing and entering the desired profession, participation in management, education right, working age, etc. struggles to exist in areas and shapes them in the context of gender. Women who win the struggle for participation in the political arena, which constitutes one of the areas of demand for rights, become as decisive on election results as men, thanks to their right to vote. This situation paves the way for political parties to develop a separate discourse/policy for women in the declarations they publish during the campaign.

In this context the subject of the study is the examined which passing the dam in elections Justice and Development Party (AK Party), Republican People's Party (CHP), Nationalist Movement Party (MHP), Good Party, Peoples' Democratic Party (HDP) promises/policies towards women in their declarations. By using

¹ Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü, zeynepbassahin@gmail.com

content analysis and document analysis methods, it was aimed to reveal from a feminist perspective how the gendered approach (gender) towards which themes/areas women are associated with prioritized, ignored in the declarations reflects on politics/promises. It was determined that each party approached women's issues under similar themes in line with their political ideology and identities. By reflecting the inequality/discrimination faced by women in Turkey due to patriarchal mentality in both private and public spaces in their declarations, it was concluded that they are trying to capture women voters in search of a solution. In addition, discussions on the termination of the Istanbul Convention were examined through the rhetoric of the parties.

Keywords: Gender, Feminist Theory, Election Declarations, June 24, 2018 Presidential and General Election, Istanbul Contract Termination Controversy.

Jel Codes: J10, J16, J19

1. GİRİŞ

Dünya nüfusu yaklaşık 7,795 milyar olup, cinsiyete göre oransal dağılımı 99 kadına karşılık 103 erkektir (UNFPA, 2020). Türkiye nüfusu 2019 verilerine göre 83.154.997 olup, oransal olarak %50,17 erkek, %49,83'ü kadındır (TÜİK, 2019). Bu veriler kadının nüfus içindeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Kadınların, sayısal çoğunluk açısından bakıldığında savaş dönemleri dışında nüfusun yaklaşık olarak yarısını oluştururken, başta toplumsal, siyasal, ekonomik olmak üzere pek çok alanda cinsiyet ayrımcılığı/eşitsizliğine maruz kaldığı görülmektedir. Bu durum kadınları evrensel ve bireysel olan meşru haklarını kazanma mücadelesine itmiştir. Bilhassa Aydınlanma dönemi akabinde kadınlar siyasal, idari, sosyal vb. alanlardaki cinsiyet eşitsizliğine ve toplum tarafından biçilen rollere karşı savaşım içine girmiştir. Başka bir ifadeyle, 19. yüzyıl ortalarından sonra giriştikleri erkeklerle eşit statü, hak ve özgürlük mücadelesi feminizmin doğmasına zemin hazırlayan koşulları oluşturmuştur. Feminizm, cinsiyet eşitsizliğine/ayrımcılığına, baskılara, ataerkil yapının biçtiği cinsiyet rollerine karşı duran, mücadele veren kadın hareketi etrafında şekillenip, gelişmiştir. Toplumsal, idari, siyasal, hukuki, sosyal vb. pek çok alanı toplumsal cinsiyet kavramıyla biçimlendirmiştir. Bu alanlardan sadece birini teşkil eden siyasal alanda katılım ve temsil hakkı kazanan kadınlar, seçim sonuçları üzerinde erkekler kadar belirleyici bir konuma ulaşmıştır. Siyasi alanın aktörleri, hedef kitlelerine kadınları dâhil etmek suretiyle kampanyalarındaki politika/vaatlerini şekillendirmektedir.

Seçim beyannameleri, seçim dönemi öncesinde hazırlanmak suretiyle seçmen kitlesi göz önüne alınarak partilerin söylem/vaatlerinin yer aldığı dokümanlardır. Beynamedeki vaatlerin bir sonraki seçim dönemine etkisi, seçmen tarafından verilen sözlerin ne derecede gerçekleştiğine yönelik performans ölçüğü sunması bakımından önemlidir. Seçim vaatlerinde partiler farklı seçmen kitlesine hitap etmeyi hedeflese de, ortak amaçları oy kullanma yeterliğine sahip erkek/kadın seçmendir. Kadın seçmenin oy verme davranışını etkileyen faktörlerin başında toplumsal kültür, cinsiyet rolleri gelmektedir. Siyasetin erkeksi bir alan olarak gören genel kabulde kadın anne, eş ve kız çocuğu olarak babasının ya da eşinin etkisiyle oy vereceği partiyi belirlemektedir. Söz konusu kalıp yargılarını kırarak bağımsız oy veren kadın sayısı giderek artmakta olduğundan, partiler seçim beyannamelerinde az da olsa bu kitleye dönük vaatlerde bulunduğu görülmektedir. Partilerin kadına yönelik politika/vaatlerini etkileyen en önemli etken siyasal/ideolojik kimliğidir. Partilerin siyasal kimlikleri/ideolojileri söylemlerinde farklılığı neden olurken, söz konusu durum politika/vaatlere yansiyarak kendini hissettirmektedir. Bu bağlamda seçim beyannameleri, siyasal partilerin politikalarını/vaatlerini yansıtan en önemli belgelerden biri olarak, partilerce kadının nasıl konumlandırıldığına dair önemli veriler sunmaktadır. Literatür incelendiğinde beyannameler bağlamında kadın konusunda yapılan çalışmalar çok az olduğu, feminizm özelinde ise bir araştırma yapılmadığı görülmüştür. Çalışmada söz konusu boşluğun doldurması amaçlanmaktadır.

Çalışmada ilk olarak cinsiyetçi yaklaşımın kavramsal çerçevesi akabinde feminist teori özelinde kuramsal analizi yapılmaktadır. Ardından seçime katılıp, grup kurma hakkı kazanan beş siyasi partinin,“(AK Parti, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP)”, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçim beyannameleri doküman, içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Söz konusu beyannamelerde kadının hangi temalar/alanlar içerisinde nasıl ele alındığı, görmezden gelindiği feminist perspektiften incelenmek suretiyle detaylı analiz edilmektedir. Ayrıca İstanbul Sözleşmesi'nin feshi sonrası gerçekleşen tartışmalar, söz konusu partilerin söylemleri üzerinden incelenmiştir. Sonuç kısmında ortaya konulan bilgiler doğrultusunda beş partinin beyannameleri, feminist teori özelinde genel bir değerlendirmeye tabi tutulup, bir takım öneri ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET YAKLAŞIMIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ANALİZİ

2.1 Kavramsal Çerçeve

Yüzyıllar boyunca insanların varoluş süreçlerinin anlamlandırılması amacıyla yaş, statü, sınıf vb. kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Bu kategorilerden sadece birine tekabül eden, davranış biçimlerini, yaşam standartlarını şekillendiren, cinsiyet olgusu içinde yer alan kadın ve erkek kavramıdır.

“Cinsiyet (sex)”, kadın (dişi) ve erkek (er) olmanın biyolojik tarafına; “toplumsal cinsiyet (gender)” kavramı kadınlık (feminen), erkeklik (maskülen) şeklinde toplumun, kültürün beklentisini ve onlara yüklediği anlamlara karşılık gelmektedir. Başka bir ifadeyle kadınlık, erkeklik kültürel bir yapıya (Dökmen, 2012: 19), toplum tarafından oluşturulmuş özelliklere gönderme yapmaktadır (Kaypakoğlu, 2003: 13). Giddens’a göre (2000: 104) toplumsal cinsiyet erkek ve kadın arasındaki fiziksel farklılıklardan öte erkeklik, kadınlık niteliklerinin toplumsal şekilde meydana getirdiği özelliklerden oluşmaktadır. Benzer görüşü paylaşan Scott (2007: 11), kadın ve erkeğin toplumsal hayattaki ilişkilerini biçimlendiren bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Özetle kadın, erkek cinsiyet kategorisine denk gelirken, maskülen (erkeklik), feminen (kadınlık) toplumsal cinsiyeti ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın, erkek arasındaki hiyerarşi/farklılıkların toplumsal yönüne vurgu yaparak, eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Marshall (1999: 98-99) bu farklılıkların toplumsal düzlemde meydana geldiğini vurgulamak suretiyle kavramın kapsamını belirlemektedir. Kadınlık ve erkekliğin kültürel olarak basmakalıp yargılara bürünerek, kurumlarda, örgütlerde cinsel işbölümüne neden olacak boyuta ulaştığını ifade etmektedir. Oakley “Sex, Gender Society” isimli eserinde (1972: 16), toplumsal cinsiyet kavramının bir kültür ögesi olduğunu ve sosyal sınıflamayı erillik, dişilik üzerinden açıkladığını belirterek, biyolojinin ötesinde bir anlam içerdiğini vurgulamaktadır. Butler ise (2010: 50) cinsiyet ekseninde ayrılmış bedenün yüklediği kültürel manalar bütünü olduğunu savunmaktadır. Kısaca, cinsiyet cinsel organa bakılarak belirlenirken, toplumsal cinsiyet toplumsal rollere göre kültürel ve toplumsal olarak inşa edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkekle ilişkili olduğu kabul edilen cinsiyetin kültürel anlamlarını ifade etmektedir (Dökmen, 2012: 28). Başka bir ifadeyle, cinsiyeti belirleyen biyolojik faktörlerin dışında, örf, adet, gelenek vb. toplumsal normlar tarafından biçimlendirilen rollere karşılık gelmektedir (Uluocak vd., 2014: 7). Toplumsal cinsiyette kadın, erkek rolleri birbirinden bu normlar bağlamında ayrılmaktadır. Bu rollerin farklılaşmasında içinde doğulan kültür belirleyici olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunu açıklayan iki farklı yaklaşım vardır. Bunlardan ilki Dahrendorf gibi öğrenmeyi ön plana alan “rol teorisi”, diğeri ise bilişsel mekanizmalara gönderme yapan “bilişsel kuram yaklaşımı”dır. Bunun yanı sıra tarihsel kökeni bakımından cinsiyet rollerini inceleyen pek çok bilim insanı, kadın ve erkek eşitsizliği/ayrımcılığının özünü, iş bölümü kavramıyla açıklamaktadır. Savunulan bu görüşe göre, erkeklerin silah, sürü, tutsak ve ürün sahibi olduğu; kadınların ise doğum, çocuk bakımı, ev işleri vb. nedenlerle ev içine kapandığı vurgulanmaktadır. Böylece roller bölünerek, şekillendirilmiş olmaktadır (Vatandaş, 2007: 34-35). Cinsiyet rollerinin öğrenilmesi söz konusu kuramlarda, çocukluk döneminde aile içinde başladığı ifade edilmektedir. Çocuğun kız ve oğlan doğuşuna göre, başka bir ifadeyle cinsiyetinin gerektirdiği davranış kalplarına uygun biçimde yetiştirilmektedir. Bu şekilde biçimlendirilen cinsiyet rolleri, kadına çocuk eğitimi, ev işleri vb. kamusal alana kapalı sorumluluklar yüklerken; erkeğe dış dünyada çalışma, iş imkânı, kendini gerçekleştirme, fırsatlardan istifada etme, kariyer vb. olanaklar sunmaktadır (Tankut, 1998: 41). Başka bir ifadeyle, kadın ataerkil aile yapısı içinde çocuk bakımı, ev işi/düzeni ve tertibini sağlama şeklinde özel alana sıkıştırılırken; erkek para kazanma, ailenin geçimini sağlamak amacıyla aktif çalışma hayatıyla kamusal alanda tam bir özgürlük içinde yaşamını sürdürmektedir. Bir tarafta ev içinde ücretsiz ev işçisi, statüsüz kadın diğer tarafta ev dışında kendini geliştirip iş ve kariyer sahibi statü sahibi erkek cinsiyete dayalı iş bölümünün erkeksi ve kadınsı şeklinde ayrılmasına, kadın aleyhinde eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Ailenin yanı sıra cinsiyet rollerini biçimlendiren başka araçlar da söz konusudur: okul ve arkadaş grupları, kitle iletişim araçları, kitap/dergi/gazete, oyuncaklar (Akkaş, 2019: 106-108). Bütün bu faktörlerin etkisiyle bireyler, cinsiyete yönelik kültürel özellikleri öğrenmeye, kazanmaya başlamaktadır. Bu şekilde oluşan cinsiyet rolleri, toplum tarafından bireyin yerine getirmesi istenen beklentilere dönüşmektedir (Saraç, 2013: 28). Bu beklentiler toplumsal cinsiyet yargılarını (önyargılar) oluşturmaktadır.

Farklı yer ve zamanlarda toplumun kadından beklediği roller, toplumsal kalıp yargıları (önyargılar) hakkında fikir vermektedir. Söz konusu yargıların kaynağı öznel deneyim, kanaat ve söylenti eksenli haberler olup, uzun zamanda değişik kaynağın aktarması sonucu toplumsal boyuta evirilmektedir (Vatandaş, 2007: 32). Kadınlara atfedilen “saçı uzun aklı kısa, kadının karnından sıpayı sırtından sopayı vb.”; erkeklere ise “adam ol, adam

gibi davran vb.” ifadelerdeki gibi kalıp yargıları gündelik hayatta sıkça karşımıza çıkan sosyal normlardır. Söz konusu önyargılar, toplumsal ayrımcılığa/eşitsizliğe neden olurken, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tersini ifade eden bir yaklaşıma dönüşmektedir.

“Toplumsal cinsiyet eşitliği” kadının, erkeğin her alanda hak, fırsat, özgürlük, sorumluluk bakımından eşitliğine gönderme yaparken; “toplumsal cinsiyet eşitsizliği/ayrımcılığı” her iki cins arasında farklı şekillerde beliren iktidar, konum, saygınlık farklılıklarını ifade etmektedir. Çocuklar biyolojik olarak kız ve oğlan şeklinde dünyaya geldikten sonra toplumun onlara yüklediği cinsiyet kalıp yargıları, rol ve statüler onların değişik işlev, konumda yer almasına neden olmaktadır (Giddens, 2000: 506-526). Kısaca sosyalleşme aşamasında kültürün etkisiyle kadına, erkeğe farklı rollerin biçilmesi toplumsal cinsiyet ayrımcılığına/eşitsizliğinin başlıca nedenlerindedir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri, yaşamın pek çok alanında baskın bir role sahip erkeğe karşı kadını ikinci plana itecek şekilde eşitsiz güç ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Erkeğe ve ona atfedilen görev/işlevlere biçilen değer, birçok açıdan kadınlardan daha üstündür. Tarihsel olarak bakıldığında toplumun erkek yönelimli yaklaşımla şekillendirildiği görülmektedir. Erkek normu, toplum için genel kural olarak kabul gören politikalar ve yapılar yansıır. Böylelikle politikalar ve yapılar çoğunlukla erkek üzerinden şekillendirilerek toplumsal cinsiyet ayrımcılığına/eşitsizliğine sebep olmaktadır (KSGM, 2008: 15). Bu ayrımcılığın/eşitsizliğin izlerini başta aile içinde olmak üzere eğitimden iş hayatına, sağlıktan siyasete kadar pek çok alanda görmek mümkündür.

Ailede, özellikle ataeril yapıda erkek, kız çocuk arasında ayrımcılığın/eşitsizliğin ilk izleri doğumla görülmektedir. Erkek çocuk doğduğunda, kıza oranla aileler daha çok mutlu, gururlu hissetmektedir. Devam eden süreçte kız çocuğu anne tarafından ev işleri vb. biçilen rollerle; oğlan çocuğu ise baba ile ev dışı güç gerektiren işlere yönlendirilip, yetiştirilmektedir. Kızın evlenip yuvadan uçacağı, oğlanın soyun devamı şeklinde görülmesi her iki cinse yüklenen değer farklılaşmasına neden olmaktadır. Böylece kızlar erken yaşta evlendirilip, okula gönderilmemekte özel alana sıkıştırılan rollerle yaşamaya mahkûm edilmektedir. Bu bağlamda eğitim, cinsiyet temelli ayrımcılığın/eşitsizliğin görüldüğü alanlardan biri olarak belirmektedir. Ailede başlayan bu süreç kız ve oğlanın okullaşma sürecine yansiyarak devam etmektedir. Okullaşma oranının kız çocuğundan az oluşu, iş/çalışma alanına yansiyarak geri plana itilmelerine neden olmaktadır. İş hayatına katılan kadınların belli meslek gruplarına (öğretmenlik, hemşirelik vb.) uygun görülmelerine ya da emeğinin erkeğe göre daha değersiz kabul edilmesi alt kademe işlerde düşük ücretle çalıştırılmalarına sebebiyet vermektedir. Gerek ulusal gerekse de yerel siyasette kadın temsiliyetinin yokluk seviyesinde olması cinsiyet eşitsizliğinin/ayrımcılığının siyasal alandaki görünümünü ortaya koymaktadır.

Günümüzde kadın ve erkek eşitliğinin nasıl bir seyirde olduğunu Dünya Ekonomik Forumu’nun Küresel Cinsiyet Uçurumu 2020 Raporu’nun verilerinde görmek mümkündür. Raporla Türkiye dâhil 153 ülkedeki cinsiyet eşitliği; “eğitim olanakları, siyasal hayata katılım, sağlık hizmetleri, ekonomi” başta olmak üzere yetmiş kriterden faydalanılmak suretiyle analiz edilmektedir. Raporla cinsiyet eşitliğinin en yüksek olduğu İzlanda, Norveç, Finlandiya, İsveç, Nikaragua, Yeni Zelanda, İrlanda, İspanya, Ruanda, Almanya ilk sıralarda yer alırken; cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu on ülke ise Umman, Lübnan, Suudi Arabistan, Çad, İran, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Suriye, Pakistan Irak ve Yemen olarak sıralanmaktadır (GGGR, 2020). İskandinav ülkelerinin listenin ilk sıralarında yer aldığı görülmektedir. Söz konusu ülkelerin cinsiyet eşitliği bağlamında ilk sıralarda yer almalarını sağlayan başlıca uygulamaları olarak; yönetim kurullarında kadın kotası uygulaması, örneğin Finlandiya’nın en genç kadın başbakanını seçmesi ve 19 kişiden oluşan hükümette 12 kadın bakanın yer alması, İspanya’da kadınların parlamentoda %47,4 ve bakanlıklarda %64,7 oranında temsile ulaşması, Nikaragua’da bakanlık pozisyonunda kadınların erkeklerden daha fazla olması gösterilebilir. Bu durumu kanıtlayan en güzel örnek ise küresel zenginliğin %64’ünü temsil edici vafsa sahip G7 ülkelerinde Japonya’nın 121. sırada olmasıdır. Japonya’da parlamentodaki kadın temsil oranı %10’dur. Üst düzey kadın yönetici oranı %15 olup, maaşlar ise erkeklerin yarısı kadardır. Japonya’nın cinsiyet eşitsizliğinde son sıralarda yer almasında bu uygulamaların etkili olduğu açıkça ortadadır.

Söz konusu raporda Türkiye, 153 ülke arasında 130. sırada yer almaktadır. Raporla Türkiye’nin cinsiyet eşitsizliğine ilk dört kategori üzerinden bakıldığında; ekonomik hayata katılım ve fırsat eşitliğinde 136. , eğitim imkânlarına erişimde 113. , sağlık hizmetlerinde 64. , siyasal hayatta temsilde 109. sırada yer aldığı görülmektedir. Raporla Türkiye’de işgücüne katılımın kadınlarda %37,5, erkeklerde %78,1; parlamentoda temsiliyet kadınlarda %17,5, erkeklerde %82,6 ve bakanlık pozisyonunda ise kadınların %11,8, erkeklerin %88,2 oranlarında olduğu görülmektedir. Okuryazar oranı kadınlarda %93,5, erkekler de %98,8 gösterilirken eğitim alanında sıralanan alt temalarda - sanat ve beşeri bilimlerde, mühendislik, teknoloji, sosyal bilimler, doktora mezunları vb. - oranların çok alt seviyelerde olduğu (GGGR, 2020) verilerle sunulmaktadır.

Türkiye’de siyasal alana bakıldığında katılım konusunda eşit haklara sahip olursa da temsil alanında eşitsizliğin varlığı kolayca gözükmektedir. Günümüzde gerek ulusal gerekse de yerel siyasette kadın temsili

yokluk seviyesindedir. Genel seçimlerdeki kadın temsiline 1935'te % 4,5; 1939'da %3,7; 1943'de %3,5; 1946'da 1,9; 1950'de 0,6; 1954'de 0,7; 1957'de %1,3; 1961'de %0,7; 1965'de %1,8; 1969'da %1,1; 1973'de %1,3; 1977'de %0,9; 1983'de %3; 1987'de %1,4; 1991'de %1,8; 1995'de %2,4; 1999'da %4; 2002'de %4,4; 2007'de %9,1; 2011'de %14,4; 2015 (Haziran) % 17,8; 2015 (Kasım) %14,73 ve en son seçim olan 2018'de %17,3 oranında olduğu görülmektedir (TBMM, 2020). Özellikle 2000'li yıllarda kadın temsiline görece artış görülse de bu yeterli seviyede değildir.

Ulusal seçimlerde görülen söz konusu artışın yerel seçimlere de yansıdığı görülmektedir. Yerel seçimlerde belediye başkanlığı düzeyinde kadın temsil oranı 1999'da %0,6; 2004'de %0,56; 2009'da %0,89 ve devamında az değişimlerle artmaktadır. Belediye meclis üyeliğinde kadın temsili 1999'da %1,6; 2004'de %2,37; 2009'da %4,54; 2014'de %10,74'e yükseldiği görülmektedir. İl genel meclis üyeliğinde ise, 1999'da %1,4; 2004'de %1,78; 2009'da %3,51; 2014'de %4,85 seviyelerinde kadın temsili söz konusudur. Son seçimler incelendiğinde 2019'da kadın temsiline büyükşehir belediye başkanlığında % 10, il genel meclis üyeliğinde % 4; belediye başkanlığında % 3; belediye meclis üyeliğinde %11 oranlarında (TUİK, 2019) olduğu görülmektedir. Bu oranlar ulusal ve uluslararası kadın platformlarında talep edilmekte olan %30/40 kadın kotasının çok gerisinde kaldığı alenen ortadadır.

Türkiye'de 2017 yılında iş gücüne katılımda erkekler %72,10, kadınlar %33,80; istihdamda erkeklerde 65,80, kadınlarda %29,30; işsizlik erkeklerde %8,80, kadınlarda %12,60 oranlarında olduğu görülmektedir (TUİK, 2017). 2019 yılında ise iş gücüne katılım erkeklerde %73,2, kadınlarda %35 istihdam oranı erkeklerde %64,20, kadınlarda %28,90; işsizlik oranı erkeklerde %12,3, kadınlarda %17,6 düzeyindedir (TUİK, 2019). Eğitim alanında 2018 verileri incelendiğinde ise okuryazar olmayan kadın sayısı 1.872. 141 iken erkek sayısı 325. 116 olduğu görülmektedir (TUİK, 2018). Tüm bu veriler kadının Türkiye'de yaşamış olduğu eşitsizlikleri sunmaktadır.

Özetle kadın için ailede başlayan ayrımcılık/eşitsizlik durumu, hayatının büyük kısmında varlığını sürdürmektedir. Ayrıca kadınlar şiddetten, ötekileştirilmeye kadar pek çok olumsuz durumla karşılaşmaktadır. Bu süreçte kadının rol/statüsünün güçlendirilmesi, erkek karşısında eşit haklara sahip olması ve bunlardan yararlanması için günümüzde hem anayasal düzeyde hem de yasalar düzeyinde iyileştirilmeler yapılarak, pek çok uluslararası anlaşmaya imza atılmak suretiyle ayrımcılığın/eşitsizliğin kadın lehine dönüştürülmesine çabalanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ile ilgili biyolojik, sosyal öğrenme, bilişsel gelişim toplumsal cinsiyet şeması, psikanalitik ve feminist yaklaşım/teori (Pehlivan, 2017: 497-521) söz konusudur. Çalışmada toplumsal cinsiyet feminist teori üzerine temellendirilmektedir.

2.2 Kuramsal Analiz

Politik bir terim olarak feminizm, 20. yüzyılın ürünü olup, 1960'lı yıllardaki kadın hareketi boyunca sosyal rolün geliştirilmesi, güçlendirilmesi anlamında kullanılmıştır (Heywood, 2014: 235). Fakat bu tarihten çok daha önce, 18. yüzyıl Aydınlanma dönemi sonrası, kadınların ekonomik, sosyal, siyasal vb. pek çok alandaki eşitsizliklere, toplumsal cinsiyet rollerine karşı bir mücadeleye giriştikleri görülmüştür. Feminizm kavramını ortaya çıkaran bu mücadelenin, 19. yüzyıl ortalarından sonra eşit hak, statü ve özgürlük karşısındaki savaşım sürecidir.

"Feminizm Nedir?" sorusuna birçok teori/yaklaşımın farklı cevabı kavram üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanımın yapılmamasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte genel bir çerçeve oluşturmak amacıyla birkaç tanıma bakılırsa, Mitchell (1984: 17) feminizmi erkeğe sosyal, siyasal ve toplumsal alanda tanınan hakların kadına verilmesi suretiyle güçlendirilmesi gerektiğini savunan teori olarak ifade etmektedir. Dahlerup'a göre bütün eylem, ideoloji ve politikaları içine alarak erkek egemenliğini, kadına yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmayı amaçlayan doktrindir (Schroeder, 2007: 46). Steeves ise (1994: 107), kadın erkek arasında var olan geleneksel değersizleştirilme hakikatini, söz konusu durumun değiştirilmesi gerekliliğinin teorik bağlamda kabul edilmesinin dolaylı şeklide ifadesi olarak izah etmektedir. Zalewski feminizmi (1995: 341), toplumsal cinsiyeti (gender) gerekli/esas analiz birimi şeklinde kabul eden teori, varsayım, felsefe ve yaklaşımın bir bütünü olarak kabul etmektedir. Marshall'a (1999: 240) göre, 18. yüzyılda İngiltere'de beliren, cinsler arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması, eşitliğin sağlanması, kadın haklarının yaygınlaştırılmasını amaç edinen toplumsal hareketlerdir. Benzer görüşü paylaşan Heywood (2014: 235), kadınların cinsiyetlerinden dolayı sosyal, siyasal alanda dezavantajlı konumda oldukları ve bu durumun ortadan kaldırılması gerektiğine dayanan siyasal bir hareket olarak ifade etmektedir. Çaha (2010, 55) kadın, erkek arasındaki iktidar ilişkilerini değiştirmeyi hedef edinen siyasal bir hareket olarak nitelendirmektedir. Her iki cins arasındaki ilişkiyi siyasal hayat, aile, iş dünyası, eğitim, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpazede sorguladığının altını çizerek; erkek üstünlüğünü ve merkezli toplumsal normları sonlandırmayı, yerine kadını değerleri yerleştirmeyi amaçlayan bir siyasal hareket olarak geliştiğini savunmaktadır. Bütün bu tanımlardan anlaşıldığı gibi, feminizm

toplumdaki egemen ataerkil yapıya karşı çıkararak, onu sorgulayan ve eleştiren, kadın haklarını savunan, özel ve kamusal alanda karşılaşılan sorunlara çözüm getirmeye çalışan bir harekettir.

Erkek karşısında avantajlı durumda olmayı amaçlayan feministler, cinsler arası siyasal ilişkiler olarak gördükleri erkek üstünlüğü ve kadının bağımlılığını ortadan kaldırmayı hedefledikleri halde değişik görüş ve siyasal konumlar tarafından tanımlanmaktadır. Seçme ve seçilme hakkının elde edilmesinden eşit eğitime, kamusal alanda elit konumda olan kadının kürtaj hakkının yasallaşmasına, kadın sünnetinin kaldırılması ve kısıtlayıcı/alçaltıcı giyim yönetmenliğine kadar pek çok gayeyi gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Reformist, devrimci siyasal stratejiler benimsenmektedir. Bu nedenle feminist teori zaman içinde farklı gelenek ve değerlere yöneldiği (Heywood, 2014: 235) görülmektedir.

Feministler 1960'larda "cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyetin (gender)" aynı şeyler olmadığına dikkat çekmiştir. İlkini doğuştan biyolojik, fiziksel; diğerinin kültürel, zihinsel olarak kadının, erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin doğal cinsiyet farklılığına vurgu yaptığı savunulmuştur. Kadına, erkeğe atfedilen toplumsal cinsiyet farklılıklarının, sosyal rollerin cinsiyetle aynı olmadığını göz ardı eden siyaset teorisini sorgulamışlardır (Tok, 2014: 242). Bu durum liberal, sosyalist, radikal vb. pek çok çeşidin ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır. Feminist hareket, taleplerin gerçekleşme durumuna göre zaman içinde belli başlı kırılmalar geçirmesi nedeniyle "birinci, ikinci ve üçüncü dalga" şeklinde sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur.

Feminizm 19. yüzyılda feodalizm çökmesiyle gelişen kapitalist sistemde, burjuvazi karşısına orta sınıf kadının özgürlük, eşitlik talepleri sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle Fransız İhtilali sonrası sivil toplum, siyasal ve devlet alanlarından dışlanan kadın, Endüstri Devrimi'yle ailenin ekonomik değer olarak kayba uğraması sonucu inisiyatifini kaybetmiştir. İş yeri ve aile ayrışmasında kadının yeri, aile olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında birinci dönem kapitalist süreç tekstile dayalı olduğundan kadın emeğine ihtiyaç duymuştur. Kamusal alandan dışlanan orta sınıf kadını ev ve iş yeri arasında bir sıkışmışlık yaşamıştır (Tong, 2008: 14). Bu bağlamda feminizm, İngiltere'de söz konusu orta sınıfın hak talepleri etrafında gelişmiştir. Bu dönem kadınların ilgi odağını, Fransız İhtilaline karşı yazılmış olan ilk modern feminist belge olarak kabul gören Mary Wollstonecraft tarafından kaleme alınan "Kadın Hakları Savunması" olmuştur (Walters, 1984: 158). 18. yüzyılda yazılmış bu eserde, kadınların erkeklerle eğitim, siyaset, hukuk alanında eşit haklara sahip olması gerektiği şiddetle savunulmuştur.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Wollstonecraft'ın eserindeki istekler doğrultusunda ortaya çıkan birinci feminist dalga, eğitimde fırsat eşitliği, eşit oy hakkı ve mülkiyet hakkı etrafında şekillenmiştir. Özellikle oy hakkı mücadelesinde, toplumda gelişen parlamenter sistemde aristokrasiden alınarak erkeklere sunulan egemenlik ilkesinden kendileri de pay sahibi olmak istemişlerdir. Bu bağlamda, yoğun kampanyalar düzenlenmiştir. Çaha (2010: 58) bu kampanyalara katılan kadınların annelik, eşlik görevlerini kabul ettiklerini fazladan bir yenilik olarak kamusal alanda vatandaşlık sıfatını elde etme mücadelesine giriştiklerini savunmaktadır. Bu çok iyimser bir görüşü yansıtmakla birlikte, söz konusu dönemde kadınlar ciddi bir şekilde aile kurumunu sorguladıkları görülmektedir. Kadınlar oy hakkını kazanarak her türlü cinsiyet ayrımının, önyargının kolayca ortadan kalkacaklarına inanmaktadır. Bu dönemdeki kampanyalarda kadınlar, gruplar halinde bir araya gelerek söz konusu harekete hız kazandırmıştır. Erkek egemen topluma savaş açan bu ivme, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda kadının konumunun iyileştirilmesi, erkekle eşit olma mücadelesi etrafında şekillenmiştir. Temel haklar şeklinde ifade edilen bu hakların- eğitim, oy, mülkiyet- Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde, Fransa'daki İnsan Hakları Bildirgesinde, doğal haklar öğretisini geliştiren teorisyenlerin yapıtlarında kadına ve haklarına yeterince vurgu yapılmadığını savunan feminist gruplar kadınları siyasal, sosyal alanlarda pek çok talebe yönelmeye itmiştir.

Doğal haklar öğretisini savunan feminist teorisyenler, kadınların erkekler gibi birer vatandaş olarak aynı oranda temel hakları/özgürlükleri hak eden "insan" olduğu gerçeğinin fark edilmesini istemiştir. Kadınların özel alanda sıkıştırılmasına ev işlerine mahkûm edilmesine karşı çıkararak, bunun dışında var olma, hareket etme özgürlüğünü savunarak, ev hayatının eleştirisini yapmıştır (Donovan, 2006: 21). Örneğin ABD'de de 1848 yılında imzalanan Seneca Fall Sözleşmesi, kadın haklarının söz konusu ülkedeki doğuşunu göstermektedir. Elizabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan "Duyguların Deklarasyonu" ile başta seçme ve seçilme olmak üzere pek çok konuda hak talep edilmiştir (Heywood, 2014: 236). Benzer şekilde İngiltere'de 1850, Almanya ve Fransa'da 1860, İskandinav ülkelerinde (Danimarka, Norveç vb.) 1870, Osmanlı'da 1900'lü yıllarının başında kadın hareketleri geliştiği görülmektedir. Birinci dalga kadın hareketi, ilk olarak 1876 yılında Yeni Zelanda'da oy hakkının yürürlüğe girmesiyle son bulmuştur. İlginç bir şekilde, oy hakkı söz konusu hareketi sekteye uğrattı, duraksattı. Kadınların tam bağımsızlık kazandıkları yönündeki düşüncelerinin bunda etkisi büyüktür.

Birçok ülkede seçme, seçilme hakkına kavuşan kadınlar, kültürel ve felsefi düşüncelerle 20. yüzyıl boyunca uluslararası politikada baskı faktörü olmuştur. Kadının safiyet ve anneliğin gizemli boyutu vb. yüce niteliklerine vurgu yapan "sexual romanticism (cinsel romantizm)" akımı yerini erkekle arasında herhangi bir

fark olmadığı için kadının ezilmesinin herhangi rasyonel yönünün olmadığını iddia eden “sexual rationalism (cinsel rasyonalizm)”e bırakmıştır (Jaggar, 1988: 5). Bu durum İkinci dalga feminist hareketin ortaya çıkışında, erkeklerle eşit yasal/siyasal haklara sahip olunmasının kadını ikinci konumunda, erkeğe olan bağımlılığında bir değişim meydana getirmedikinin anlaşılmasıyla belirmiştir. Söz konusu durumun fark edilmesindeki temel argüman kamusal alanda kadının yeterince yer alamaması neticesinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda ataerkil yapı, erkek egemenliği sorgulanmaya başlanmıştır (Tok, 2014: 243). Betty Friedan’ın 1963’te kaleme aldığı “Kadınlığın Gizemi” adlı eserinin feminist düşüncenin hareketlenmesini sağlamıştır. Friedan, kadını eve bağlayan kültürel mitleri hedefe alarak ev hanımı, eş rollerinin kadının mutsuzluğu, hayal kırıklığındaki etkisi üzerinde durmuştur. Orta sınıf kadının eğitim ve kariyer fırsatlarına odaklanıp, özel alandaki erkek egemenliğini göz ardı ettiği için radikal feministler tarafından eleştirilmiştir.

Feminist hareket 1970’lerde radikal ve devrimci bir seyir izlemiştir. Kate Millett’in “Cinsel Politika”, Germaine Greer’in kaleme aldığı “Hadım Edilmiş Kadın” vb. eserler, kadın üzerindeki baskının sınırlarını siyasal alandan kişisel, cinsel ve psikolojik alana çekerek genişletmiştir (Heywood, 2014: 236-237). Kadının özgürleşmesi misyonuyla beliren ikinci dalga hareket içindeki radikal feministler, söz konusu hedefe sosyal, siyasal normlarla değil devrimci ve radikal değişim ile ulaşabileceğini savunmuştur.

Bu dönemde feminizm hem teorik tartışmalarda hem de siyasi eylemlerle gelişme göstermiştir. Kürtaj hakkı hem eylem/kampanyaların merkez kavramı hem de ataerkil ideolojiye karşı bir sembol görevi üstlenmiştir. Teorik anlamda toplumsal cinsiyet ayrımı konusunda eleştiriler yükselmiştir. Bu konudaki öncü isim olan Simone de Beauvoir (1952: 249), “*Kadın doğulmaz, kadın olunur. Hiçbir ekonomik, biyolojik, psikolojik kader yoktur ki, dışı olan insanın toplum içinde bürünmüş olduğu figürü belirlesin, kadın şeklinde tanımlanan söz konusu yarattığı hadım ve erkek arası meydana getiren bu medeniyetin ürünüdür*” sözleriyle feminist kadınlara cesaret vererek, konu üzerinde farklı alanlarda çalışmalara öncülük etmiştir. Bu sözler kadınlığın kültürel, toplumsal durumuna gönderme yapmaktadır. 1960’larda feminist çalışmalarda görünür olan toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyet arasındaki farkı ifade etmektedir. Ayrıca erkekle olan ilişkilerinde kadının özne durumundan nesne durumuna geçemeyen çelişkilerle dolu durumunu yansıtmaktadır. Kısaca, radikal feministlerin katkılarıyla toplumsal cinsiyet ve cinsiyet ayrımı, bunların siyasal niteliğine, özel ile kamusal alan ayırımına dayalı siyaset anlayışı sorgulanmaktadır. Özel alan ait sorunların da siyasal nitelikte olduğu düşüncesi “özel alan politiktir” sloganına yansımaktadır.

1960’lı yıllarla birlikte dünyada değişen siyasi gelişmeler bağlamında feminizm, teorik ve kavramsal olarak genişleyerek farklı bir boyuta evrilmiştir. İlk olarak kadınlar arasında destek, birlik, dayanışma ilişkisi temelinde inşa edilen “kız kardeşlik” uzlaştırıcı bir hal almıştır (Mitchell ve Oakley, 1984: 11-12). İlaveten Üçüncü Dünya’daki homoseksüellerin, siyahların, mağdur ile mahrum, baskı altında olan kesimlerin verdiği özgürlük savaşının revaçta seyrettiği yıllarda kadın özgürlük, kurtuluş hareketleri feministler tarafından anlam ve kapsam (Jaggar, 1988: 5) olarak genişletildiği görülmektedir.

1990’lı yıllarda feminizm kadına yönelik baskının sebeplerini, söylemsel ve hiyerarşik bir yapı şeklinde oluşturulan esas kavramların, cinsel farklılık/heteroseksüellik, soyut araştırmasıyla yapmıştır (Schroeder, 2007: 67). İkinci dalga feminizmin uygulamalarına karşı bir duruş şeklinde beliren üçüncü dalga feminizmin, tek tip şeklindeki tezahür eden orta sınıf beyaz kadınların sorunlarını içeren evrensel algıya karşı çıkmıştır. Heywood’a göre (2014: 237) bunda etkili olan, hareketin radikalliğini yitirip, hedeflerine büyük ölçüde ulaşarak feminizm ötesi kayması, uzlaşmama konumundan geri adım atılarak post feminizm düşüncesinin yaygınlaşmasıdır. Özetle, parçalanma sürecine girilerek farklı feminizmlerin ortaya çıkmasına, kadınların tek bir kategori oluşturmayıp değişik özellik ve sorunlara sahip grupları oluşturabileceği anlayışı yayılmıştır. Feminizm daha uzlaşmacı, çeşitli bir görünüm kazanmıştır. Liberal, sosyalist, radikal geleneğe ek olarak post modern, lezbiyen, siyahi psikoanalitik vb. feminizm türlerinden söz edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde feministler cinsellik, kadına şiddet, kadının güçlendirilmesi vb. mikro politikalarla, ayrıca kadını baskılayan, sınırlayan konularla ve toplumsal dönüşümünün bilinç düzeyini yücelten eylemciliği, yaygınlaşmış eğitimin (Özveri, 2009: 210) savunusunu yapmıştır. Bireysel olarak kadın sorunlarına eğilmek istenen bu dönemde, ikinci dalgadaki eşitlik talebi, farklılığında önemli ve değerli olduğu bir algıya bırakmıştır (Leslie ve Drake, 1997: 15).

21. yüzyılın ilk çeyreği ise dördüncü dalga feminizmin doğuşuna tanıklık etmektedir. Kadınlar bu sefer dijital alanda yaşamış oldukları sorunları dile getirip, görünür olmaya seslerini daha geniş mecrada daha hızlı duyurmaya başlamıştır.

3. 24 HAZİRAN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI VE GENEL SEÇİM BEYANNAMELERİNDE SİYASİ PARTİLERİN “KADINA YÖNELİK POLİTİKALARININ/VAATLERİNİN” KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili Seçimleri 24 Haziran 2018 tarihinde Yüksel Seçim Kurumu'nun (YSK) belirlediği ilkeler, kurallar bağlamında tüm yurttan gerçekleştirilmiştir. Seçime katılan seçmenlerin %50,7 kadın, %49,3 erkek olmak üzere toplamda 57 milyon 58 bin 636'dır.

Sandık sayısının Türkiye genelindeki toplamı 194 bin 390'dır. YSK, 22 Nisan 2018 tarihindeki açıklamasında seçime on partinin, “Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), İYİ Parti, Vatan Partisi (VP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) Türkiye Komünist Partisi (TKP) ve Demokratik Parti (DP)”, gireceğini ilan etmiştir. Hür Dava Partisi'nin itirazı üzerine YSK tarafından 25 Nisan 2018'de seçime katılabileceği yönünde karar verilmiştir. 20 Mayıs 2018 tarihinde Büyük Birlik Partisi, Ak Parti; Demokrat Parti ise İYİ Parti listelerinden seçime gireceğini duyurmuştur. 21 Mayıs 2018'de Bağımsız Türkiye Partisi, seçime katılmayacağı yönünde beyan bildirmiştir.

Blok siyasetin yaşandığı, seçim ittifakının görüldüğü söz konusu seçimde, AK Parti, MHP, BBP “Cumhur İttifakı” çatısı altında Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleyeceklerini kamuoyuna duyurulmuştur. CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti “Millet İttifakı” adı altında seçime katılacaklarını fakat cumhurbaşkanlığı ilk turunda kendi adaylarını destekleme kararı aldıklarını beyan etmişlerdir.

3.1 Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmada, 2018 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri sonucu barajı geçip, mecliste grup kurma hakkı kazanan beş siyasi partinin beyannamelerindeki kadına yönelik politikalarının/vaatlerinin karşılaştırmalı analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilmek istenen hedefler şunlardır:

- ✓ Siyasi partilerin yayımladıkları seçim beyannamelerinin incelenmesi suretiyle kadına yönelik politika/vaatlerinde hangi temalar/alanlara ağırlık verildiğinin, ön plana çıkarıldığı, görmezden gelindiğinin tespit edilmesi,
- ✓ Söz konusu benzer tema/alanlarda kadına yönelik politika/vaatlerde bulunan siyasi partiler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların belirlenmesi,
- ✓ Kadının söz konusu alanlarda yaşadığı sorunların partilerin beyannamelerinde nasıl sorunsallaştırıldığı, bunlara ne gibi çözümlerin üretildiğinin irdelenmesi,
- ✓ Bütün bu bilgiler bağlamında, cinsiyetçi yaklaşımın siyasi partilerin yayımladıkları beyannamelerdeki politikasına/vaatlerine nasıl yansıdığına feminist perspektiften ortaya çıkarılmasıdır.
- ✓ Ayrıca İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilmesi sonrası yapılan tartışmalara söz konusu partilerin söylemleri üzerinden yer verilmiştir.

Çalışmada, nitel araştırmadaki süreçlerden olan içerik analizi ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle, beş partinin seçim beyannameleri detaylı olarak okunması suretiyle kadına yönelik politikalarını/vaatlerini içeren tema/alanlar belirlenmektedir. İnceleme, seçime katılıp barajı geçen mecliste grup kurma hakkı kazanan beş siyasi partinin seçim beyannameleri olarak yayımladıkları metinler ile sınırlı tutulmaktadır. Bu partilerin beyannamelerinde yer almayan söylem/vaatleri çalışma kapsamı dışında bırakılmaktadır. Bu kapsam dâhilinde çalışmada, partilerin meclis grubunda sahip oldukları milletvekili sayıları temel alınarak sırasıyla Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve İYİ Parti'nin seçim beyannameleri incelenmektedir.

Çalışma kapsamında öncelikle, 24 Haziran 2018 seçimlerine katılan siyasi partinin seçim beyannamelerinde kadına yönelik politikalarını/vaatlerini hangi başlıklar altında ve kaç sayfa halinde yer verdiklerine yönelik bilgiler aşağıda belirtilmektedir:

- ✓ AK Parti, “Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye”, “Yaparsa Yine Ak Parti Yapar” sloganı altında yayımladığı 362 sayfalık beyannamesinde, “İnsan ve Toplum” bölümünde “Kadın” alt başlığı altında 5 sayfayı ayırmaktadır. Fakat bu başlığın sonunda kadına yönelik vaatlerinin sadece burada değil, beyannamenin tüm başlıkları altında yer verildiği ayrıca vurgulanmaktadır.
- ✓ CHP, “Millet İçin Geliyoruz” sloganını tercih ettiği 244 sayfalık seçim beyannamesinde, “Toplum Kesimleri” bölümünde “Kadın” alt başlığında 3 sayfada bilgiler sunmaktadır.

- ✓ MHP, “Cumhur İttifakı Millet Aklı”, “Milli Diriliş Kutlu Yükseliş” sloganıyla yayımladığı 133 sayfalık beyannamesinde, “Politikalarımız” bölümünde “Kadın, Çocuk ve Aile” alt başlığında, sadece 1 sayfayı ayırdığı görülmektedir.
- ✓ İYİ Parti, “Milletimizle Sözleşme, Toplumda Birlik, Ekonomide Güven, Yönetimde Liyakat” sloganıyla yayımladıkları 138 sayfalık beyannamesinde, “Sosyal Politika, Eşit ve Adil Yaşam” bölümünde “Kalkınmanın Odağında Kadın” alt başlığında 3 sayfada açıklamalarda bulunmaktadır.
- ✓ HDP, toplamda 92 sayfadan oluşan beyannamesinde, “En Güzel Ülke Kadınların Eşit ve Özgür Olduğu Ülkedir” başlığı altındaki on beşinci bölümünü 5 sayfada yer vermektedir.

Çalışmada sadece, yukarıda ifade edilen bölüm alt başlıklarındaki politika/vaatlere yer verilmemekte olup, içerik analizi yöntemi kullanılmak suretiyle siyasi partilerin beyannamelerinin tamamı incelenmektedir. Bu bağlamda söz konusu yöntemin kullanılması sonucu partilerin beyannamelerde, kadına yönelik politikalarında/vaatlerinde en fazla ön plana çıkardıkları alan/temalar;

1. “Kadın” Kavramı, Hak ve Özgürlükler ve Siyasal Hayata Katılım
2. Eğitim
3. İstihdam ve Girişimcilik
4. Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmetler

şeklinde yer aldığı görülmektedir.

3.2 Literatür İncelemesi

Literatür incelendiğinde beyannameler özelinde kadına yönelik politikaların/vaatlerin araştırılmasına yönelik çok az çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Terkan’ın (2010) “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği)” başlıklı çalışmasında, incelediği partilerin parti programları, beyannameleri ve gazetede ki siyasal reklamları üzerinden kadına yönelik söylem ve politikaları incelenmiştir. Balcı ve Duğan’ın (2016) “Partilerin Seçim Bildirgelerinde Kadın Politikası (AKP, CHP, MHP, HDP Örneği 2015)” adlı çalışmalarında, partilerin kadına yönelik politikalarının neler olduğunu belirlemeye çalışılmıştır. Balcı ve Koçak’ın (2017) “7 Haziran ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kadına Yönelik Söylemler” başlıklı çalışmalarında seçime katılıp, barajı geçen her bir partinin öncelikli kadın söylemine odaklanılmış, akabinde beyannamelerindeki vaatlerde kadınlara yönelik metaforik söylemlerin olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüldüğü üzere feminizm özelinde parti beyannamelerinin incelenmesi yapılmamıştır. Bu çalışmada, partilerin beyannamelerindeki kadın söyleminin feminist perspektiften incelenmesine odaklanılarak, söz konusu alandaki önemli bir boşluğunun doldurulması amaçlanmaktadır.

3.3 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçim Beyannamelerinin Feminist Perspektiften Analizi

3.3.1 “Kadın” Kavramı, Hak ve Özgürlükler, Siyasal Hayata Katılım

Ak Parti’nin seçim beyannamesinde “Kadın” ana teması altında “kadın”lığın telaffuzunu, “toplumsal hayatın olduğu kadar ailelerimizin de temel direği” (Ak Parti, 2018) şeklinde muhafazakâr ideolojisine uygun olarak ataerki yapının ana unsuru olan aile içerisinde sunduğu görülmektedir.

“Güçlü Demokrasi” teması altında “Hak ve Özgürlükler” alt başlığı kısmında daha önceki iktidarları döneminde yaptıkları icraatları topladıkları “Neler Yaptık” başlığında; kadın hakları konusunda çok önemli düzenlemelerin yapıldığı vurgulanmaktadır. Kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması durumunun anayasal hükme dönüştürdüğü; BM nezdinde, İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol’ün onaylandığı; İş Kanunu’nda yapılan değişikliklerle kadınlar lehine hükümlerin getirildiğinin altı çizilmektedir. Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nu kurduğu, Ceza Kanunu’nda kadın haklarını güçlendirici değişiklikler yapıldığı ifade edilmektedir. Öğrenci, kamu çalışanları ve milletvekili kadınların kıyafetlerine yönelik kısıtlamaların ortadan kaldırıldığı; başörtüsü bağlamında dayatılan kısıtlayıcı/engelleme düzenlemelerin ortadan kaldırıldığı, yıllarca devam ederek toplumda gereksiz yere gerilim oluşturan söz konusu sorunun, temel haklar ve milletin talepleri doğrultusunda köklü bir şekilde çözüme kavuşturulduğu (Ak Parti, 2018) zikredilmektedir.

Aynı tema altında iktidara gelmeleri durumunda vaatlerinin yer aldığı “Neler yapacağız?” başlığı altında; hak ve özgürlükler konusunda ana amaçları anlatılmaktadır. Bu amaçları beyannamede cinsiyet, yaş, sosyal-ekonomik şartları, mezhebi, etnik kimliğine bakılmaksızın herkesin eşit vatandaşlık ve evrensel değerler, ilkeler temelinde güçlü demokratik bir ortak hayat bilincine vardırıan bir anlayışı hayata geçirilmek (Ak Parti, 2018) şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca hak ve hürriyetler bağlamında geçmişte sunulan kazanımların

kararlıkla korunacağı tekrarlanmaktadır. Burada söz konusu ifadelerle yetinilerek, kadına yönelik temel hak ve özgürlükler bağlamında herhangi bir ibareye yer verilmediği görülmektedir.

“Kadın” teması altında, önceki iktidarları döneminde yaptıkları icraatları topladıkları “Neler Yaptık” alt başlığında, siyasette kadınların daha güçlü bir şekilde temsil edilmelerini sağladıkları ifade edilmektedir. Bu bağlamda 2002 yılında parlamentoda 24 olan kadın vekil sayısının, Kasım 2015 seçimleriyle 81’e yükseldiğinin altı çizilmektedir. TBMM bünyesi içerisinde Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun oluşturulmasında öncülük edildiği ve söz konusu komisyonun etkili bir şekilde çalıştığı vurgulanmaktadır. Yerel yönetimlerde kadınların çok daha fazla yer aldığı ibaresi; 2009 yılındaki seçimlerde %0,9 olan kadın belediye başkanı oranının üçe katlanarak 2014’te %2,7’ye ulaştığı, kadın belediye meclis üyesi oranının 2009’da %4,5 iken, 2014’de %10,7’ye yükseldiği şeklindeki verilerle desteklenmektedir. Türkiye’nin 2015 yılında G20 dönem başkanlığı sırasında Kadın20 (W20) platformu ile İslam İşbirliği Teşkilatı’nda Kadın Danışma Konseyi’nin, kurulmalarına öncülük edildiği vurgulanmaktadır (Ak Parti, 2018). Bu ifadelerden, siyasal temsilin kadın açısından hala çözülmesi gereken bir sorun olarak durmaya devam ettiği açıkça ortadadır.

Aynı tema altında, iktidar olmaları halinde yeni dönemde yapacakları vaatleri topladıkları “Neler Yapacağız?” alt başlığında, Ak Partinin 2023 hedefleri doğrultusunda kadınların karar alma mekanizmalarındaki etkinliğinin daha da artırılacağı; siyasetten bürokrasiye, kültürel, sanatsal hayat ve faaliyetlerden sivil toplum alanı da içine alan her kademede kadının katılımının, rolünün güçlendirileceği ifade edilmektedir. Bu kapsamda kadınlarımızın konumunu daha da sağlamlaştırmak, uygulamalarının etkinliğini, gücünü artırmak üzere, kadına ilişkin mevzuatı ilgili tarafların görüşlerine başvurmak suretiyle tekrardan gözden geçirecekleri (Ak Parti, 2018) vurgulanmaktadır. Bu ifadelerden kadının karar alma mekanizmalarındaki yokluk sorunsalının gündeme taşındığı anlaşılmaktadır.

CHP seçim beyannamesinde, “Dış Politika: İstikrar ve İtibar” teması içinde yer alan “Uluslararası Kuruluşlar” alt başlığı altında; kadın ve çocukların haklarının savunulacağı, radikalizmle mücadele edileceği, çevre sorunları, küresel yoksulluk gibi hususlarda uluslararası teşebbüsleri sosyal demokrat bakış açısıyla destekleyecekleri vurgulanmaktadır. Ayrıca Türkiye’yi kadın erkek eşitliğine, laikliğe, hukukun üstünlüğüne ve sosyal haklara bağlı olan, Orta Doğu’daki ülkeler için rol model olacak, kalkınmış bir ülke ve bölgesel güç şekline dönüştürecekleri vaat edilmektedir (CHP, 2018). Söz konusu ifadelerinden anlaşılacağı üzere partinin ideolojik görüşü doğrultusunda kadın hakları savunusu ve cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmaktadır. Fakat herhangi bir kadın hakkından bahsedilmemesi, kadının öznellik hallerinin baştan reddedildiğine yönelik bir düşüncenin belirmesine neden olduğundan partinin mevcut yaklaşımıyla çelişen eril yapının izleri görülmektedir.

“Kamu yönetimi ve hizmetleri” temasında yer alan “Katılımcı yerel yönetimler” alt başlığı altında, yerel yönetimlerde seçimle göreve gelinen karar organlarında % 33 kadın kotası uygulayacağı (CHP, 2019) vaat edilmektedir. “Toplum Kesimleri” temasında bulunan “Kadınlar” alt başlığı kısmında “Eşitlikçi düzenlemeler” içinde yer verilen vaatlerde, Kadın Bakanlığı kurulacağına yönelik ibare yer almaktadır. Akabinde TBMM’de hali hazırda var olan Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun adının Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonu olarak değiştirileceği; yasaların cinsiyet eşitliğine uygunluğunun denetiminin yapılacağı (CHP, 2018) altı çizilmektedir. Bu ifadelerden toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusuna parti tarafından dikkat edildiği anlaşılmaktadır.

“Toplum ve Siyasal Katılım” başlığı içinde, kadınların yerel yönetimlere geniş ve etkin katılımının sağlanması amacıyla % 33 cinsiyet kotasının belediye meclislerinde de uygulanacağı; mahalli düzeyde kadın komisyonları kurularak, söz konusu komisyonların belediye meclisi toplantılarına etkin katılımının sağlanacağı (CHP, 2018) vurgulanmaktadır. Beyannamenin sonunda “Yeni Bakanlıklar, Kurumlar ve Kurullar” ekinde, Kadın Bakanlığı’nın toplumsal hayatta kadın-erkek eşitliğini sağlamak gayesiyle kurulacağı (CHP, 2018) yer alarak, söz konusu vadin tekrarlandığı görülmektedir.

MHP seçim beyannamesinde “Kadın, Çocuk ve Aile” teması altında, “kadın”lığın telaffuzu, Ak Parti’de olduğu gibi, partinin ideolojisi doğrultusunda aile içinde bir konumda tanımlanmaktadır. Aileye yönelik vurgu; manevi, milli değerlerin muhafaza edilmesi, yaşatılarak gelecek nesillere aktarılmasında, milli dayanışma ile bütünlüğün pekiştirilmesinde aile kurumuna çok büyük bir görev düştüğü savunulmaktadır. Ailenin Türk toplumunun yegâne taşı olarak görülerek, sosyo-ekonomik gelişmelerin neden olacağı olumsuzluklarına karşı korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Kadının aile içindeki konumunun güçlendirilmesi gerektiği; bireyler arasında bağlılığı ve ailenin bütünlüğünün koruyucu politikalarla geliştirilmesi gerektiği, ayrıca aileyi, sosyal fonksiyonlarını azaltacak unsurların yok edilmesinin önemli olduğu (MHP, 2018) ifade edilmektedir.

Aynı tema altında kadının adalet, eğitim, ekonomik haklar, sağlık, vb. birçok alanda fırsat eşitliğine sahip olması gerekliliği vurgulanarak, partinin mutlu kadınların huzur dolu Türkiye’nin garantisi olacağına inandıkları (MHP, 2018) düşüncesine yer verilmektedir. Partinin vaatleri incelendiğinde kadına saygı ibaresi

kullanılmak suretiyle kadın, erkek fırsat eşitliğinin sunulduğu eşit desteğin sağlanarak çağdaş bir yaklaşımla sorunların çözümüne yönelik etkin politikaların geliştirilip, yasal düzenlemelerin yapılacağı (MHP, 2018) ifade edilmektedir. Beyanname incelendiğinde partinin kadına yönelik politika/vaatlere çok fazla yer ayırmadığı görülmektedir.

İYİ Parti seçim beyannamesinde Genel Başkan Meral Akşener'in millete sesleniş konuşmasında İYİ'lerin, İYİ'liklerin zaferi için Türk milletinin kendisini ilk kadın cumhurbaşkanı yapmasını, bu bağlamda da liderlik ettiği İYİ Parti'yi desteklemelerini istemektedir (İYİ Parti, 2018). Burada ilk kadın cumhurbaşkanı vurgusu ön plana çıkarılarak, temsil açısından en yüksek kademe işaret edilmektedir.

“Kadın”lığın ifadesi “Kalkınmanın Odağında Kadın” temasında, ülke politikalarını iyileştiren ve geliştiren bireyler olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda kadınların politikanın odağında üreten vasfa sahip olacağı vurgulanmaktadır. “Siyaset Anlayışımız” ana teması altında, kadınların sosyal, siyasi hayatın her aşamasında ve konumunda layık olduğunun, hak ettiğinin sağlanacağı; yönetim, üretimin aşamalarına şartsız ve engelsiz biçimde katılmalarını insan hakları, sosyoekonomik ilerlemenin vazgeçilmezi olarak gördüklerinin (İYİ Parti, 2018) altı çizilmektedir.

“Kalkınmanın Odağında Kadın” teması altında kadının hayatın her alanında “özne” haline getirileceği, siyasi alanda, ekonomide, kültürel, sosyal hayatta ve karar alma mekanizmalarının her aşamasında var olması yönünde tüm engellemelerin kaldırılacağı vurgulanmaktadır Burada feministlerin kadını “nesne” durumundan “özne” ye yükseltmek istemeleri yönündeki taleplerinin izleri görülmektedir.

Kadınlar için, devlet kurumları, yerel yönetim kadroları ve siyasette kota uygulaması getirileceği böylece karar alma mekanizmalarında katılımın, temsilin artırılacağı ifade edilmektedir. Yönetimin her kademesinde özellikle MEB'in tüm teşkilatında kadın yönetici sayısının artırılacağı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın adının, Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı şeklinde değiştirilerek yeniden yapılandırılacağı (İYİ Parti, 2018) partinin vaatleri arasında yer almaktadır. Kadın temsili açısından önemli görülen kota uygulamasının gündeme alındığı ortadadır. Bakanlığın adından “kadın” kelimesinin çıkarılmasında o günlerde yaşanan polemiklerin beyannameye vaat olarak yer aldığı görülmektedir.

HDP seçim beyannamesinde “En Güzel Ülke Adaletin Olduğu Ülkedir!” temasıyla yayımlanan 1. bölümünde, “Siyasi Partiler ve Seçim Yasası'nı Değiştireceğiz!” alt başlığı altında; kadınların eşit temsiline, katılımının teminat altına alınacağı, eş başkanlık sistemini siyasi partilerin tüm kademelerinde yasal hale getirileceği ifade edilmektedir. HDP'nin yapacağını vaat ettiği demokratik anayasada cinsiyet özgürlüğüne vurgu yapılarak, beraberinde hak ve özgürlükler sayıldığı görülmektedir. Akabinde erkek tahakkümüne karşı kadının esas olduğunun (HDP, 2018: s.6) altı çizilmektedir. Beyanname HDP için kadın haklarının mor çizgileri (HDP, 2018) olduğu ifade edilmektedir. Fakat kadın hak ve özgürlüklerinin neler olduğuna dair bir ibareye yer verilmediği görülmektedir.

HDP beyannamesinin kadınların eşit, özgür olduğu ülkenin en güzel ülke olduğu temasının yer aldığı 15. bölümünün tamamının kadınlara yönelik vaatlere ayrıldığı görülmektedir. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Özgürlüğü” başlığıyla başlayan kısımda “Kadınlar değiştirir!” alt başlığında “kadın”lığın lafzı; her alanda var olan, sesini duyuran, erkekle eşit hak ve özgürlüklere sahip bir anlayışla sunulmaktadır. Erkek egemen yönetim anlayışı reddedilerek, Eş Başkanlık ve Cumhurbaşkanlığı telaffuzlarıyla, yönetimin her kademesinde kadın hâkim kılınmaya çalışılacağı vurgulanmaktadır. Eş Cumhurbaşkanlığı sisteminin, halkın ortak yönetimini hedefleyen çoğulcu bir yönetim mekanizmasıyla güçlendirileceği (HDP, 2018) ifade edilmektedir. Siyasal alanın her kademesinde cinsiyet eşitliğinin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Aynı alt başlık altında kadınların, kadın ve göçmen olmalarından kaynaklanan sorunlarının çözüme kavuşturulacağı; ne giyeceklerine, nasıl yaşayacaklarına, nereye gideceklerine kendilerinin karar vereceği güven içinde huzurlu, umutla yaşanacakları bir dönem vaat edilmektedir. Kadının bedenine, kimliğine ve emeğine herhangi bir iktidarın, erkeğin dokunamayacağı; kendilerini ilgilendiren sorunlarının bizatihi kadınlar, kadın kurumları ile çözüme kavuşturması gayesiyle Kadın Bakanlığı kurulacağı ifade edilmektedir. Kadınların evlilik, giyim tarzı ve savaş politikası üzerinden bölünmesine, makul olan/olmayan ayırımına tabi tutmasına izin vermeyecekleri, bu bağlamda farklılık, özgürlük ve barış getireceklerini belirtmektedirler. Kadın haklarına saygılı inanç özgürlüğünün savunulacağı, “başörtülerine de etek boylarına da kadınların kendilerinin karar vermesi gerektiği” ibaresiyle ortaya konulmaktadır. Engelli kadınlara yönelik engelsiz bir yaşamın sunulacağı; 8 Mart'ı kadınlara yönelik resmi tatil ilan edileceği vurgulanmaktadır. Kadınların istediği kadar çocuk sahibi olmasının destekleneceğinin “üç-beş çocuk doğurmaya yönelik baskıya karşı, doğurmak istemiyorsalar doğurmayacakları, ya da istedikleri kadar çocuk dünyaya getirebilecekleri” dillendirilmektedir. Erkek işi olarak görülen işlerde ve yönetim kademelerinde kadın kotası uygulanacağı diğer vaatler olarak (HDP, 2018) beyannameye yer almaktadır. Burada kadının bedeni üzerinde söz sahibi olması, devletin politikalarıyla onu düzenlemeye çalışmasına karşı bir duruşun sergilendiği görülmektedir.

3.3.2 Eğitime Yönelik Vaatler

Ak Partinin seçim beyannamesinde “Kadın” teması altında yer alan “Neler Yapmıştık?” başlığı altında, önceki iktidarları döneminde kadına yönelik eğitim alanında yapmış oldukları icraatlar sıralanır. Kadınlarda okur-yazarlık oranı, “6 yaş ve üzeri”, 2002 yılında % 79,9 iken, 2017 yılında % 94,1’e yükseltildiği; kadınların halka Kızlar Okula” ve “Ana Kız Okuldayız” projeleriyle binlerce kadına okuma yazma öğretildiği vurgulanmaktadır. “Ana, Baba, Çocuk Eğitimi” ve “Aile İçi Şiddet, Töre Namus Cinayetleri ve Çocuk İstismarı” projeleriyle halka eğitimler verildiğinin altı çizilmektedir. Tüm il ve ilçelerde 17 Kız Teknik Olgunlaşma Enstitüsü, 986 Halk Eğitim, 340 Mesleki Eğitim Merkezi, 234 Rehberlik Araştırma, 10 Turizm, 106 Bilim, Sanat ve 12 Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi olmak üzere toplamda 1.705 yaygın eğitim kurumunun faaliyete geçirildiği ifade edilmektedir. Parti beyannamesindeki söz konusu ifadelerle kadının eğitiminin ön planda tutulduğu, güçlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Beynamede “Neler Yapacağız?” başlığı altında kadının eğitimine yönelik, zorunlu örgün eğitim kademelerinin tamamında kız çocuklarının net okullaşma oranlarını %100 seviyesine çıkarılacağı altı çizilmektedir. Söz konusu amaçla erken çocukluk dönemi eğitiminin geliştirilmesi başta olmak üzere, kız çocuklarının eğitime devam etmelerinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınacağı vurgulanmaktadır. Kadınlarda okuryazarlık oranını %100 seviyesine yükseltileceği; kadınların niteliklerini geliştirmeleri için yeni eğitim programları uygulanacağı ve kariyer danışmanlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı (Ak Parti, 2018) sayılan diğer vaatler arasında yer almaktadır.

CHP seçim bildirgesinde “Toplum Kesimleri” teması altında “Kadınlar” alt başlığında, kadınların eğitimine yönelik vaatlerin yer aldığı görülmektedir. Kız çocukları, eğitimin tüm kademelerinde eşit şartlarda yer alacağı, burs programları ve yurt kontenjanlarının pozitif ayrımcılık bağlamında yeniden ele alınacağı vurgulanmaktadır. Eğitimi yarıda bırakmak zorunda kalan kadınların eğitimlerine devam etmelerinin önünü açacakları ifade edilmektedir. Cinsiyet ayrımcılığına dayanan konuların kaldırılması suretiyle yerlerine toplumsal cinsiyet derslerinin zorunlu müfredat kapsamına alınacağı altı çizilmektedir. Kamu kurumlarında ve özel sektörde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin partilerince destekleneceği (CHP, 2018) ifadelerine beyannamelerinde yer verdikleri görülmektedir.

MHP’nin seçim beyannamesine bakıldığında, “Kadın, Çocuk ve Aile” başlığı altında; kız çocuklarının okullaşması, eğitimlerine devam ederek meslek sahibi olmaları ve istihdamın artırılarak iş sahibi olabilmeleri için etkin politikaların geliştirileceği vaat edilmektedir (MHP, 2018). Parti beyannamesinde kadına yönelik eğitim anlamında başka bir vaade yer verilmemektedir.

İYİ Partinin seçim beyannamesi incelendiğinde “Kalkınmanın Odağında Kadın” başlığı altında, özellikle 45 altı kadınlarda okuryazar oranının 5 yıl gibi bir süre içerisinde %100’e çıkarılacağı; kadın eğitimine gerekli önem verilerek, etkin bir yaygın eğitim programının uygulanacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda halk eğitim merkezlerinin çok daha etkin şekilde kullanılmasının sağlanacağı; kız çocuklarında okullaşma oranının yükseltilmesinin önünü açacak politikaların uygulanacağı vurgulanmaktadır. Kız çocuklarının eğitimlerinin önündeki engellerin kaldırılması için çaba harcanacağı özellikle kırsal kesimde yaşayan ailelerin söz konusu konuda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların ivedilikle yapılacağı (İYİ Parti, 2018) partinin diğer vaatleri arasında yer almaktadır.

HDP seçim beyannamesinin 7. bölümde, en güzel ülkenin herkesin kaliteli eğitim hizmeti alabileceği ülke olduğu vurgusuna yer verdiği görülmektedir. Söz konusu bölümde “Parasız ve Eşit Eğitim Sistemi Mümkün” alt başlığı altında cinsiyetçi, ırkçı, tekçi, mezhepçi eğitim müfredatının ortadan kaldırılmak suretiyle demokratik, laik, özgürlükçü, bilimsel, anadilinde eğitimi temel alan, çoğulcu yeni bir müfredatın uygulanacağı ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği dersinin eğitim müfredatına ekleneceğinin altı çizilmektedir. Farklılıkları ve engelleri nedeniyle eğitim ortamlarından dışlanan, yeterli eğitim imkânı tanınmayan ve yahut başarısızlığa mahkûm edilen çocuklara pozitif ayrımcılık tanınacağı vurgulanmaktadır. Kız çocuklarının güçlenmesine ön ayak olacak eğitim hakkından eksiksiz ve mümkün olduğunca tam bir şekilde yararlanmalarını sağlayacak destekleme politikalarının uygulayacağı belirtilmektedir. Kadınların ve LGBTİ bireylerin eğitim kurumlarında şiddet, dışlanma, baskı, görmezden gelmeye maruz kalmalarını engelleyecek karar ve uygulamalarının hayata geçirileceği (HDP, 2018) partinin vaatleri olarak beynamede yer almaktadır. LGBTİ bireylere yer verilerek, “heteronormatif bakış açısının ve heteroseksüel değerlerin” ret edildiği görülmektedir.

3.3.3 İstihdam ve Girişimcilik Bağlamındaki Vaatler

Ak Parti beyannamesinde yer alan “Gelecek Vizyonumuz” teması altında, yeni hükümet sistemiyle söz konusu vizyonun çok daha fazla güçlendirilmesi suretiyle ülkeyi iş kadınlarının küresel ölçekte söz sahibi

olduğu bir yapıya dönüştürecekleri vurgulanmaktadır. Topyekûn kalkınma hedefi bağlamında, kadınların kalkınmanın her aşamasına daha aktif bir şekilde katılmalarının desteklenmeye devam edileceği ifade edilmektedir. Kadın girişimciliğini güçlendirmenin yanında işgücüne katılma oranının 2023 yılı sonuna kadar %40'ın üzerine (Ak Parti, 2018) çıkarılacağı vaat edilmektedir. Ayrıca özel olarak açılan “Kadın” başlığı altında söz konusu vaatlerin tekrarlandığı görülmektedir.

“Neler yaptık” alt başlığında, önceki iktidarları döneminde yapılan uygulamalara yer verilmektedir. Kadın istihdamının güçlü bir şekilde ve çeşitli teşvik mekanizmalarıyla desteklediğinin altı çizilmektedir. Bu amaçla işveren sigorta prim payının belirli oranlarda karşılandığı belirtilmektedir. 2011 yılında çıkarılan 6111 sayılı kanunla kadınlara pozitif ayrımcılık uygulayarak 18 yaşından itibaren çalışmaya başlamaları durumunda belli koşullar altında, 12 ve 48 ay süreleri boyunca sigorta primlerinin işveren hisselerinin İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacağına yönelik düzenlemeye gidildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca aynı kanunla ev kadınlarının kendi isteği doğrultusunda emekli olabilmelerinin sağlandığı ifade edilmektedir. Esnek çalışma saatleri düzenlemesinin uygulanmaya başlandığı; sigortalı olan yeni doğum yapan anneye verilen geçici iş göremezlik ve emzirme ödeneğinin artırıldığı; doğum sonrasında ise yarı zamanlı çalışma hakkının getirildiği belirtilmektedir. Kadınların iş ve aile yaşamına uyumlaştırma politikaları bağlamında, doğum nedeniyle ücretsiz şekilde izinde oldukları sürelerin memuriyet kıdeminden sayılmasını sağladıkları vurgulanmaktadır. Tüm çalışan kadınlara yönelik, doğum nedeniyle ilk defa çocuk sahibi olanlara 2 ay, ikinci çocuğunu doğuranlara 4 ay, üçüncü ve üzeri çocuk yapanlara ise 6 ay yarı zamanlı ve tam ücretli çalışma hakkı verildiği ifade edilmektedir. Ayrıca çocuk okula başlama yaşı gelene kadar her iki ebeveyne kısmi süreli çalışma hakkı tanındığı belirtilmektedir. Aile ve iş yaşamının dengelenmesi maksadıyla organize sanayi bölgelerinde kreş açılması yönünde uygulamaların başlatıldığı, çalışan kadınlara işverenlerce 1.000 TL'ye kadar yapılan kreş ödemelerinin vergiden istisna yapıldığı vurgulanmaktadır. Kadın çiftçilerimizin sigorta kapsamına girmesi için aile reisi olunması koşulunun kaldırıldığı; gelir vergisi kanununda yapılan değişiklikle evde yapılan üretimin satışından elde edilen gelirin vergiden muaf tutulduğu ifade edilmektedir. Ev kadınları, çalışan annelere erken emeklilik düzenlemeleri yapılmaya başlandığı; kadın istihdamı alanında izledikleri politika ve yürüttükleri projeler sayesinde kadınların işgücüne katılım oranının, 2002 yılındaki %27,9 seviyesinden 2017'de %33,6'ya yükseldiğinin (Ak Parti, 2018) altı çizilmektedir.

“Neler Yapacağız” başlığı altında ise iktidar olmaları halinde yapacakları vaatler sıralanmaktadır. Öncelikle kadın istihdamına yönelik getirilmiş olan teşviklerin daha güçlü şekilde devam ettirileceği vurgulanmaktadır. Ülke genelinde yer alan 300 organize sanayi bölgesindeki kreş ve gündüz bakımevlerinin yaygınlaştırılması amacıyla tüm taraflarla güçlü işbirliği içinde olunacağı belirtilmektedir. İşgücü piyasasındaki kaliteli kadın istihdamını artıracak şekilde beceri geliştirme, mesleki eğitim ile kadın girişimciliği olanaklarının kuvvetlendirileceği ifade edilmektedir. Kadına yönelik fırsat eşitliğini gözeten, pozitif ayrımcılık yapan işletme ve kuruluşlara yönelik sertifikasyon programı başlatılacağı; kırsal alanda kadınlara yönelik tarım ve dışı istihdam alanları oluşturacak mesleki beceri kazandıran eğitimlere yer verilerek bunların yaygınlaştırılacağı (Ak Parti, 2018) partinin diğer vaatleri arasında yerini almaktadır. Önceki parti beyannamesinde doğum yapan ve anne olan kadına yönelik vaatlerin çokluğu dikkat çekerken, bu dönemde genel olarak fırsat eşitliği ve pozitif ayrımcılığa vurgu yapıldığı görülmektedir.

“İstihdam” başlığı altında, “Neler yaptık” kısmında ise ülkedeki kadın istihdamının 2007-2017 yılları arasında yaklaşık 3,5 milyon kişiyle %63 oranında artırılarak OECD ülkeleri arasında ABD'den sonra en fazla yükselten ülke konumuna eriştiği, Avrupa ülkeleri içerisinde ise birinci sıraya ulaşıldığı belirtilmektedir. 2002'den 2018 yılına kadar İŞKUR aracılığıyla yaklaşık 1 milyon 723 bin kadının işe yerleştirildiği; 2016 yılında yarım çalışma uygulamasının hayata geçirilerek, kadınların çalışma hayatından kopmasının engellediği ifade edilmektedir. Sektör ve hedef kitle odaklı bir yaklaşımla istihdam teşviklerinin kapsamı ile destek tutarının artırıldığı; mesleki eğitim belgesi olanlarla işbaşı eğitim programlarına katılan kadınları istihdam eden işverenlere prim desteği sunulduğu vurgulanmaktadır. İlave İstihdam Teşviki ile 2018-2020 yılları arasında ortalama sigortalı sayısına ilaveden istihdam yapan işverenlerin vergi ve prim desteğiyle güçlendirildikleri (Ak Parti, 2018) ifade edilmektedir.

“Neler yapacağız” alt başlığı altında, kadınların işgücüne katılma oranıyla istihdamının çok daha fazla artırılabileceği vurgulanmaktadır. Kadınların eğitiminin her kademesinde çok daha faal olmasının önünün açılacağı; istihdam konusunda bölgelerin ve illerin işgücü ihtiyaçları düşünülerek eğitim, staj, işbaşı eğitimi vb. uygulamalarının etkin olarak sürdürüleceği belirtilmektedir. Bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması suretiyle her kesim için ulaşılabilir olmasının sağlanacağı ifade edilmektedir. Kadın kooperatiflerini destekleyerek sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla söz konusu alanda uzman STK'lar ile kamu ve özel sektör işbirliğinin sağlanması suretiyle yönetim, iş geliştirme, finansman, pazarlama ve tasarım hususlarında destek verecek yapılar oluşturulacağı vaat edilmektedir. Mevsimlik iş göcününün azaltılması, ücretsiz aile işçiliğinden üretken ve gelir sağlayıcı iş gücüne katılımının sağlanması amacıyla kırsaldaki kadın girişimciliğinin desteklenip güçlendirileceği, bunun yanı sıra yatırım imkânlarının da artırılabileceği vurgulanmaktadır. Yerel müesseselerdeki

kadın istihdamına yönelik program ve proje geliştirme kapasitelerini artırmaya yönelik teknik destek sağlanacağı (Ak Parti, 2018) sıralanan vaatler içinde yerini almaktadır. Beyannamede kadın istihdamının artırılmasına yönelik uygulama ve projelerin geliştireceği önemle vurgulandığı görülmektedir.

“Girişimcilik ve KOBİ’ler” alt başlığı altında, “Neler Yaptık” kısmında girişimciliği ve KOBİ’leri geliştirmek amacıyla önemli adımlar atıldığı; girişimci adaylara yönelik kendi işletmelerini kurmaları için geri ödemeli ve yahut ödemesiz olmak üzere 150 bin TL’ye kadar destek verildiği belirtilmektedir. 2018 yılına kadar yaklaşık 48.000 girişimciye 1,2 milyar TL destek verildiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda kadın girişimcilere sağlanan destek oranı 1.ve 2. bölgelerde %80, diğer bölgelerde %90 oranında olduğu belirtilmektedir. Kadın girişimciliğinin önündeki engellerin kaldırılması suretiyle ekonomik hayattaki rollerinin geliştirilmesine yönelik programların uygulandığını, bu bağlamda da 2012 yılından itibaren 19.550 kadın girişimciye 485,7 milyon TL tutarında destek ödemesi yapıldığı vurgulanmaktadır. Kendi işini kurmamış ancak “çalışan” olarak ekonomik hayatta yer almayı arzulayan kadınları istihdam eden KOBİ’lere KOSGEB aracılığıyla 50 bin TL’ye kadar destek verildiğinin altı çizilmektedir. “Neler Yapacağız” kısmında ise, kadınların ekonomik hayattaki rollerinin geliştirilmesine yönelik yeni destek mekanizmaları geliştirileceği (Ak Parti, 2018) belirtilmektedir.

CHP seçim beyannamesi incelendiğinde “Kısa Vadeli Hedefler” başlığı altında, kadın istihdamı, girişimciliği amacıyla teşvik ve vergi kolaylıklarının hızlıca uygulanacağı; her mahallede kamu, belediye ve özel kuruluşlar tarafından çalışan anneler için kreşlerin açılarak yaygınlaştırılacağı vaat edilmektedir. “Yüksek Katma Değerli Üretim Programı” başlığında, geleceğin üretim paradigması şeklinde adlandırılan Endüstri 4.0’ın sunmuş olduğu fırsat ve tehditlerin farkında olunarak İnternet’i; artırılmış gerçeklik, büyük veri, üç boyutlu yazıcılar vb. maliyetleri düşürerek verimliliği ve ürün kalitesini artıran tüketiciye yönelik yepyeni olanaklar sağlayan teknolojik araçları kullanabilecek, geliştirebilecek ve üretebilecek işletmeleri kurmak isteyen kadınların destekleneceği vurgulanmaktadır. “Sosyal İşletmeler ve Kobi Güç Birliği” başlıklı bölümde, kamu alımları yapılırken kadın girişimcilerin kurmuş oldukları firmalara destek amacıyla, %10-30 arasında ek maliyet avantajı sağlayacağı ifade edilmektedir. “Eşitliği Koruma, Ayrımcılıkla Mücadele” başlığı içinde, kadınları eve hapsederek iş gücüne katılımını zorlaştıran koşulların ortadan kaldırılması suretiyle kadın istihdamının erkeklerle aynı seviyeye ulaştırılacağı (CHP, 2018) vaat edilmektedir.

“Kadın ve Ekonomi” kısmındaki “Ekonomik Destekler” alt başlığında, yapılacak her yeni kadın istihdamına yönelik SGK primindeki çalışan payının %25’inin ödeneceği; çalışanlarının %20’den fazlasının kadın olduğu işletmelere, her % 5’lik ilave kadın istihdamı yapması durumunda 1 puan kurumlar vergisi istisnasının önünün açılacağı ifade edilmektedir. Kadın esnaf için gelir vergisinde indirimlere gidileceği, kadın kooperatiflerinin kuruluş maliyetlerinin bütçeden karşılanması suretiyle destekleneceği, bürokratik kolaylıklar sunulacağı belirtilmektedir. Kadının doğum yapmış olduğu dönemde sigortalı olmayanlar da dâhil olmak üzere bir yıllık doğum borçlanması hakkı tanınacağı, Bireysel Emeklilik Sigortası’nda devlet katkısının kadınlar için %33’e çıkarılacağı vurgulanmaktadır. SSK ve Bağ-Kur’dan yetim aylığı olarak geçinen kadınların çalışmaları durumunda aylıklarının kesilmesinin engelleneceği, kamu alımlarında ise kadın girişimcilerin kurmuş oldukları firmalara destek maksadıyla %10 ila %30 maliyet avantajı sağlanacağı (CHP, 2018) parti beyannamesinde öne çıkan vaatler arasında yer almaktadır.

“Çalışma Koşulları” kısmında, denetim yoluyla eşit işe eşit ücret kriterinin uygulanacağı; kadınların sendikal hayata katılımını artırmak maksadıyla altı ay boyunca aidatın bütçeden karşılanacağını altı çizilmektedir. Doğum yapmış olan kadınlara yönelik sağlanan emzirme izni süresinin iki saate çıkarılacağı belirtilir. İş Kanunu’nda kadınlara yönelik ayrımcılık içeren tanımlara yer verilmeyeceği, fiziksel, sözel psikolojik taciz ile mobbing kavramlarının şiddetin birer türü olarak kanuna ekleneceği belirtilmektedir. “Bakım Yüğü” alt başlığında, kadınların ev içi, tarım vb. yoğun çalıştığı alanlardaki kayıt dışılığın önüne geçileceği; çocuk, engelli, hasta, yaşlı bakımı ve temizlik vb. işlerin onların görevleri olmaktan çıkarılacağı; bu görevleri evde üstlenenlerin ise sosyal güvenlik kapsamına dâhil edileceği ifade edilmektedir. Gündüz ila evde bakım hizmetlerinin niteliklerinin yükseltip ücretsiz hale getirileceği; ebeveyn iznini kamuda altı ay olmak üzere artırılabileceği; çocuk bakımının ortak yükümlülük olduğu kabul edilmek suretiyle erkeklerinde bu izin sürecinden faydalanmasının sağlanacağı belirtilmektedir. İş yerlerinde emzirme odası ve kreş açma yükümlülüğünün yerine getirilmesinde sadece kadın çalışanların değil, tüm çalışanların sayısı dikkate alınarak belirleneceğinin altı çizilmektedir. Bütün mahallelerde yeterli sayı olmak üzere ücretsiz kreş açılacağı; çocuklarını özel kreşe gönderen ailelere ise belirli tutarda destek ödemesi yapılacağı vurgulanmaktadır. “Kadın İstihdamı” alt başlığında, kadınların çalışma hayatına katılımını aşamalı şekilde OECD ortalamasına yükseltileceği, meslek edinme kademelerinde kadınlara yüklenmiş olan toplumsal rollerin değil, onların yetenekleri ile iş gücü ihtiyacının belirleyici olmasının önünün açılacağı belirtilmektedir. Kuracakları Kadın Bakanlığı’nda ise tüm düzeylerde %70 oranında kadın istihdam edileceği; kamu ve özel sektörde kadınların yönetim kadrolarında daha çok yer alması için önlemler alınacağına (CHP, 2018) partinin diğer vaatleri arasında yer almaktadır.

MHP'nin seçim beyannamesi incelendiğinde “Kadın, Çocuk ve Aile” ana başlığında sadece kız çocuklarının okullaşma oranının yükseltilmesi ve eğitimlerini sürdürerek meslek sahibi, istihdam imkânlarının artırılarak iş sahibi olabilmeleri için etkin politikalar geliştirilmesi gerektiğinin (MHP, 2018) altı çizilmektedir. Bu ifadeler dışında herhangi bir vaade rastlanılmamaktadır.

İYİ Parti seçim bildirgesinde “Finansal İstikrar ve Mali Sektör Politikaları” başlığında, Ulusal İşgücü Karar Destek Sistemi kurmak suretiyle işgücü kalitesinin takibinin yapılacağı, bu sisteme bağlı ev kadınlarının işgücü piyasalarına katılımlarını sağlamak için beceri eğitimlerinin tespitine yönelik Mesleki İhtiyaç, Talep, Takip Sistemi oluşturulacağı belirtilmektedir. “İstihdam ve Çalışma Hayatı” başlığı içinde, kadınların işgücüne katılımının %50, kamuda yönetici olma düzeyinin %30 oranlarına çıkarılacağı vurgulanarak, bu seviyelere ulaşılabilmesi için çalışma saati ve prim ödemeleri bağlamında esnek iş gücü piyasası düzenlemelerine gidileceği (İYİ Parti, 2018) ifade edilmektedir.

“Kalkınmanın Odağında Kadın” kısmında, kadınların ekonomik sürece katılımlarının artırılması amacıyla sosyal ve ekonomi alanlarını içine alan Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı'nın hayata geçirileceği belirtilmektedir. “Kadınlar Türkiye'ye İyi Gelecek” alt başlığında, kadınların iş gücüne katılımını arttırmak amacıyla, çocuk ve aile yüklerinin bakımı için ayrılan sosyal yardım ödeneklerinin iki katına çıkarılacağı vurgulanmaktadır. “Kadının Emegini Koruyacağız” başlığında, kayıt dışı olarak çalışan kadınların sosyal güvenlik kapsamı içine alınacağı; mevsimlik tarım ve ev işçisi olanların her türlü sosyal güvenceden faydalanmalarının sağlanacağı ifade edilmektedir. Kırsal kesimde yaşayanlar için yöre ihtiyaçlarına göre beceri kurslarının düzenleneceği; yöresel ürünlerin pazarlanması için gerekli olanak ve mekânların oluşturulacağı böylece kadınların üretime yönlendirilmesinin amaçlandığı ifade edilmektedir. Bakım hizmeti vermekte olan kadınların sosyal güvenlik kapsamına dâhil edileceği, kadınların iş hayatından uzaklaşmalarını engellemek için işe başladıklarında çocukları için kreş desteği bireysel ve hane halkının gelir düzeyine göre kademeli şekilde sunulacağı belirtilmektedir. Tarım sektöründe sigortasız şekilde çalışan 18-40 yaş aralığında olan kadınların sosyal güvenlik kapsamına alınacağı, sigorta primlerinin ilk beş yıl karşılanacağı; girişimciler için gelir vergisi oranlarında üç yıl süre ile üç puan indirim yapılmak suretiyle teşvik edileceği (İYİ Parti, 2018) partinin beyannamesinde yer alan diğer vaatlerdir.

HDP'nin seçim beyannamesi incelendiğinde, “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler...” başlığında, KOBİ'lerde en az yarısının kadın olması koşuluyla beş milyon kişiye insan onuruna yaraşır şekilde yeni iş imkânı sağlanacağı ve kadın emeğinin yoğun olduğu KOBİ'lerin özel bir programla destekleneceği vurgulanmaktadır. “Emek Sömürsü Bitecek” başlığında, ev işçiliğinin de İş Kanunu kapsamına dâhil edileceği, bunların örgütlenme, işçi sağlığı, sosyal güvenlik vb. haklarının yasayla düzenleneceği, kadınların yarı zamanlı olarak çalışmasına dair düzenlemelerin kurumsal bakım hizmetleri ile destekleneceği ve işsizlik ödeneğiyle emeklilik haklarından yararlanma koşullarının genişletileceği belirtilmektedir. “Çocuk Hakları Korunacak” başlığı içinde, çalışan veya çalışmayan tüm kadınlar için yerel yönetim ve kamu finansmanı ile kreşlerin açılacağı, destekleyeceğine (HDP, 2018) yönelik vaatler partinin beyannamesinde görülmektedir.

3.3.4 Koruyucu ve Önleyici Hizmetlere Yönelik Vaatler

Ak Partinin seçim beyannamesinde, “Katılımcılık ve Sivil Toplum” ve “Güven İçinde Yaşama” başlığı altındaki “Neler yapacağız?” kısmında, kadına yönelik faaliyet gösteren STK projelerinin desteklenmesi yönündeki çalışmalara ağırlık verileceği; kadına yönelik güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıracağı (Ak Parti, 2018) belirtilmektedir.

“Kadın” özel başlığında “Neler Yaptık” kısmında, iktidarları döneminde kadınlara hak ettikleri değerin verildiği, ülkenin gelişme sürecindeki rollerinin güçlendirildiği ve kendilerine yönelik birçok reformun bu dönemde gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır. Kadınların bütün dünyada olduğu gibi ülkede de var olan geçmişten gelen dezavantajlı konumlarını avantaja çeviren birçok düzenlemeyi ilk kez hükümetleri döneminde gerçekleştirdiklerinin altı çizilmektedir. Kadınların hukuki alanda güçlendirilmesi amacıyla Anayasa'da, İş Kanunu'nda, Belediyeler Kanunu'nda, Türk Ceza Kanunu'nda, Türk Medeni Kanunu'nda ve Gelir Vergisi Kanunu'nda reform niteliğinde olan yasal düzenlemelerin hayata geçirildiği belirtilmektedir. Bu kapsamda Aile Mahkemelerinin kurularak, aile içi problemlerin evli hâkimlerce İhtisas Mahkemeleri'nde görülmesinin sağlandığı; Türk Ceza Kanunu'nda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına karşı şiddet konusunda düzenlerin yapıldığı; Anayasa'da kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık ilkesinin getirildiğinin altı çizilmektedir. Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun'un çıkarıldığı; töre cinayetlerinde suçluların en yüksek derecede cezalandırılmasının sağlandığı (Ak Parti, 2018) ifade edilmektedir.

“Kadına karşı şiddet” ile mücadelede sıfır tolerans ilkesinin gözetildiği; aile içi şiddetin, töre ve namus cinayetlerinin engellenmesine yönelik hukuki düzenlemelerin yapıldığı; Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nın ilgili tarafların katılımıyla güncellenmek suretiyle sürdürüldüğü

vurgulanmaktadır. Kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadelede daha etkin olabilmek için uluslararası sözleşmelere imza atıldığı, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi; 2003 yılında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) ilişkin ihtiyari protokolün yürürlüğe girdiği vurgulanmaktadır. Aile içi şiddetle mücadelede yönelik olarak; 81 İl Jandarma Komutanlıklarında Çocuk ve Kadın Kısım Amirlikleri oluşturulmak suretiyle bu birimlerde görev yapan personelin eğitimine özel önem verildiği (Ak Parti, 2018) ifade edilmektedir.

Kadına karşı şiddetle mücadelede, şiddet ihbarlarının daha hızlı bir şekilde iletilmesi amacıyla akıllı telefonlarda kullanılabilecek Kadın Acil Destek İhbar Sistemi (KADES) uygulamasını hayata geçirildiği yer almaktadır. Devlet kurumlarına başvuran kadınlara korunma, barınma hizmeti sunulduğu; ülke genelindeki Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerini (ŞÖNİM) sayısının 2018 yılı itibarıyla 73'e çıkarıldığı; 2012-2017 yıllarında söz konusu merkezden hizmet alanların sayısının 84 bine ulaştığı bilgisine yer verilmektedir. Ayrıca, nüfusu 100 bini geçen belediyelere kadın konukevi açma zorunluluğu getirildiği; 2002 yılında sadece 11 olan kadın konukevleri sayısını 144'e yükseltildiği; buralardaki kadınların meslek edindirme kurslarına yönlendirilerek sanatsal, sosyal, sportif faaliyetlere katılımlarının sağlandığı belirtilmektedir.

Kreş ve çocuk kulübü imkânı sağlanarak; sosyal koruma programlarının hiçbir kadının savunmasız ve sahipsiz kalmaması için etkin bir şekilde uygulandığının altı çizilmektedir. Dezavantajlı kadınların güçlendirmesi amacıyla psiko sosyal ve sosyokültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimlerine destek olunması amacıyla ülke genelinde 140 Aile Destek Merkezi (ADEM) ve 21 Sosyal Dayanışma Merkezinin (SODAM) hizmete açıldığı; eşi vefat eden kadınlara düzenli nakdi yardım programını başlatıldığı, 2017 yılı itibarıyla yaklaşık 283 bin kadına aylık 275 TL düzenli nakit desteğinin verildiği, sadece 2017 yılında toplam 838 milyon TL yardım yapıldığı vurgulanmaktadır. Uygulanan politikalarla erken yaşta ve zorla evliliklerin yarı yarıya azaltılarak, 2003 yılında %8,1 olan 16-17 yaş grubu kız çocuğu evlenme oranının 2017 yılında %4,2'ye gerilediğine ifade edilmektedir. Bütün annelere ilk çocuğunda 300 TL, ikincisinde 400 TL, üç ve üzerindeki için 600 TL ödeme yapılmasını içeren "Doğum Yardımı" programının hayata geçirilerek yaklaşık 3 milyon çocuk için 1,3 milyar TL ödeme yapıldığı (Ak Parti, 2018) belirtilmektedir.

"Neler Yapacağız" kısmında, koruyucu ve önleyici hizmetlerin güçlendirilmeye devam edileceği vurgulanmaktadır. Erken yaşta evlilik ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda uygulamalar ile tedbirlerin kararlılıkla devam ettirileceği; Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM), kadın konukevleri başta olmak üzere şiddet mağduru kadınlara hizmet sunan birimlerin hizmet kapasitelerinin arttırılacağı; dezavantajlı kadınların desteklenmesi amacıyla ADEM ve SODAM'ın daha da yaygınlaştırılacağı (Ak Parti, 2018) partinin vaatleri arasında yer almaktadır. Bu vaatlerde son yıllarda Türkiye'de kadına yönelik şiddetin ve cinayetlerdeki artışın parti tarafından önemsendiği görülmektedir.

"Aile, Çocuk ve Dinamik Nüfus" alt başlığında yer alan "Neler Yaptık" içinde, çalışan kadına yönelik üçüncü çocuğa kadar doğum borçlanması imkânının sağlandığı; sosyal risk unsurlarının tespit ve takibi için etkin mekanizmalar kurularak, Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) ile sosyal politikalar bağlamında arz odaklı yeni bir dönemin hayata geçirildiği belirtilmektedir. Görevlilerin tek tek kadınlara ulaşarak sosyal risk unsurlarını bire bir değerlendirdiği hane ziyaretleri sayesinde ailelerin ve dezavantajlı kesimlerin sosyal yardım ve hizmet ihtiyaçlarının bizzat yerinde tespit edilerek uygun hizmetlerden yararlanmalarının sağlandığı (Ak Parti, 2018) ifade edilmektedir. "Göç" başlığı altında "Neler Yaptık" kısmında, dezavantajlı durumda bulunan sığınmacı kadınlara yönelik şiddetin ve istismarın önlenmesi, resmi nikâh, kadın ve çocuk hakları konularında eğitim programları düzenlendiği bilgisi yer almaktadır. Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurulan kadın sağlığı, aile vb. hususlarda danışmanlık ve acil durumlarda hızlıca müdahale yapmak amacıyla 7 gün 24 saat altı dilde hizmet veren uluslararası hasta destek hattı 444 47 28'in kurulduğu belirtilmektedir. "Kentsel Dönüşüm ve Konut" başlığındaki "Neler Yapacağız" bölümünde, kadınlar dâhil dezavantajlı grupların konut gereksiniminin karşılanmasına yönelik sosyal konut projelerinin desteklenmeye devam edeceğinin (Ak Parti, 2018) altı çizilmektedir.

CHP'nin seçim beyanamesine bakıldığında, "Hakça Paylaşım" başlığı altında, yoksul olan hanelere sabit bir miktarda destek sağlanmasını hedefledikleri; Aile Sigortası projesiyle hanedeki kadınların hesabına aylık 1.000 TL yatırılarak, ekonomik yönden güçlendirilmesinin planlandığı (CHP, 2019) ifade edilmektedir. "Kadın ve Çocuk" başlığı altında, kadınlara ve çocuklara yönelik sağlık taramalarının sürekli olarak yapılacağı, her annenin ihtiyacı olan vitaminlerin ücretsiz verileceği; anne, bebek ve çocuk ölüm oranlarının hızla düşürülerek bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılacağı vurgulanmaktadır. Doğum ve yeni doğan bakım hizmetlerini AB ülkelerindeki seviyeye çıkarılacağı; bütün illerdeki doğumların ücretsiz ve sağlık personeli yardımıyla gerçekleşmesinin sağlanacağı; doğumlardaki fark ücretlerinin alınmayacağı; aile planlamasına erişimin önündeki engellerin kaldırılarak, bu hizmetlerin isteyen herkese ücretsiz sunulacağı (CHP, 2018) belirtilmektedir.

“Şiddet” başlığı altında, kadına yönelik şiddetin önlenmesinin öncelikli devlet politikası haline getirileceği; şiddetle mücadeleyle yönelik, sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ve ilgili tüm kamu kurumlarından oluşan özel bir birim oluşturulacağı; şiddete uğrayan kadınların gizliliğinin güvence altına alınacağı, mağdurların güvenli bir ortama kavuşturulmasının sağlanacağı ifade edilmektedir. “Yasal Düzenlemeler” başlığında, İstanbul Sözleşmesi’nin gereklerinin yerine getirilerek denetiminin sağlanacağı; kadına yönelik şiddetin Türk Ceza Kanunu’nda ağır suçlar kapsamına alınacağı; kadın cinayetleri ve cinsel dokunulmazlığa yönelik suçlarda cezaların ağırlaştırılacağı; haksız tahrik ve iyi hal indirimlerinin kaldırılıp, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda kadının ve çocuğun beyanının esas alınmasının önünün açılacağı belirtilmektedir. “Kurumsal Düzenlemeler” başlığında, kadın danışma merkezlerini, sığınma evlerini, cinsel şiddet kriz merkezlerini ülke çapında yaygınlaştırılıp niteliklerinin artırılacağı; sığınma evlerindeki kadınların gündelik ve ekonomik hayata katılımı için psikolojik ve maddi desteğinin sağlanacağı ifade edilmektedir. Şiddet mağduru kadın ve çocukların hukuki süreçlerde tekrar mağdur edilmelerinin önlenmesi, ayrıca mağdurlarla ilgilenecek kamu görevlilerinin konunun hassasiyetine uygun eğitim almalarının sağlayacağı (CHP, 2018) partinin beyannamesinde yerini alan diğer vaatlerdir.

MHP’nin seçim beyannamesinde “Demokrasi ve İnsan Haklarına İlişkin Temel Görüşlerimiz” kısmında, parti olarak kadınlara yönelik her türlü fiili ve hukuki ayrımcılığa, istismara karşı olduklarının altı çizilmektedir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için tedbirlerin alınacağı ve cezaların ağırlaştırılacağı belirtilmektedir. “27. Yasama Dönemindeki Başlıca Taahhütlerimiz” başlığında, kadınlara sigortalılık öncesi doğumları için doğum borçlanma hakkı verilmesi, kadına ve çocuğa karşı suçlarda cezaların ağırlaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Adli yardım desteği sağlanması, dava açma zaman aşımının kaldırılması için gerekli yasaların çıkarılması konusunda çalışmalar yürütüleceği (MHP, 2018) partinin vaatleri arasında yer almaktadır.

İYİ Parti beyannamesindeki “İç Güvenlik” başlığı altında, Suçların Önlenmesine Dair Kanun çıkartılarak kadın cinayetleri, cinsel istismar, cinsiyet ayrımcılığına dair suçlar için önleyici ve ıslah edici özel tedbirler alınacağı vaat edilmektedir. “Sosyal Politika, Eşit ve Adil Yaşam” başlığında, ailelerin problemlerine çözüm üretebilmek, kadın ve çocukların şiddete uğradıklarında bilgi, hukuki destek alabilecekleri uzmanlaşmış personele sahip Aile Danışma Merkezleri’nin her mahallede oluşturacağı (İYİ Parti, 2018) ifade edilmektedir.

“Kalkınmanın Odağında Kadın” teması altında, kadınların toplumsal ve ekonomik hayattaki konumunun güçlendirilmesine yönelik politikaların geliştirileceği; Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı’nın kararlılıkla uygulanacağı belirtilmektedir. Kadın yoksulluğunun ve dezavantajlı koşulların ortadan kaldırılacağı, şiddete karşı sıfır tolerans anlayışıyla mücadele edileceği, doğum öncesi borçlanma sorunlarının çözüme kavuşturulacağı, doğumdan sonra ilk defa sigortalı olan kadınların doğum yaptıkları tarih itibarıyla SGK primi borçlanmalarına imkân sağlanarak, bu konudaki mağduriyetlerin ortadan kaldırılacağı altı çizilmektedir. Kadına yönelik her türlü şiddet ve baskıyı engelleyecekleri; cinayetlere yönelik İyi Hal İndirimi Uygulamasının kaldırılacağı; şiddet uygulayan erkeğin oluşturulacak Terapi Evlerinde tedavi görmesine yönelik uygulamayı hayata geçireceği; kadına yönelik şiddet, cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi, muhtaç durumdakilerin desteklenmesi ve korunması öncelikli politikaları arasında yer aldığı vurgulanmaktadır. Kadınların yaşam biçimine ve kıyafet seçimine müdahale edilmesinin önüne geçilmesi konusunda idari ve hukuki tedbirleri artırılacağı; kadın intiharlarının, töre ve namus cinayetlerinin sık görüldüğü yörelerde kadınlara ve ailelerine yönelik önleyici, eğitici çalışmaların yapılacağı belirtilmektedir. Yerel yönetimlerin kadın sorunlarına ilişkin çalışmalar bağlamında teşvik edileceği; İstanbul Sözleşmesi, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Engellenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve ilgili uluslararası sözleşmeler ile 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un hükümlerinin etkin şekilde uygulanacağı ifade edilmektedir. Bu konuda yargı mensuplarına farkındalık eğitimleri verileceğine (İYİ Parti, 2018) yönelik vaatler partinin beyannamesinde yerini almaktadır.

HDP seçim beyannamesi incelendiğinde, “Sosyal Yardımları Sosyal Çalışma ile Destekleyeceğiz” başlığı içinde kadınlara yönelik sosyal destek paketlerinin sosyal adalet ve eşitlik ilkesine göre cinsiyet eşitliğini gözetir bir şekilde sunulacağı, eşi vefat etmiş kadınlara sunulan destekten boşanmış kadınların da faydalanmasının sağlayacağı belirtilmektedir. “25 Haziran’da Kadınlar Yönetimde Olacak” başlığında; evleri, işyerlerini, sokakları ve geceleri kadınlar için güvenli hale getirileceği; yaşadığımız alanlarda şiddet, taciz korkusu olmadan özgürce dolaşabileceği ifade edilmektedir. “Erkek Adaletin Yerine Gerçek Adaleti Getireceğiz!” kısmında, kadın cinayetleri davalarında erkeklik şeklinde ifade edilen iyi hal ve tahrik indirimlerine karşı suçluların adil cezalar almasının sağlanacağı; adaletin artık ertelenmeyeceği kamu vicdanında bir yara olan cezasızlığın ortadan kaldırılacağı altı çizilmektedir. Yalnızca kadına yönelik şiddetin ortaya çıkardığı sonuçları değil, şiddetin kendisini ortadan kaldırmayı hedeflediklerini önleyici politikalarla şiddetin asıl nedeni olan erkek egemenliğiyle mücadele edileceği (HDP, 2018) partinin vaatleri arasındadır.

4. İstanbul Sözleşmesi'nin (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin) Feshedilmesine Yönelik Partilerden Gelen Destekler ve Yükselen İtirazlar

12 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimi sonucunda Ak Parti, MHP, BBP'ten oluşan "Cumhur İttifakı" seçimlerden galip çıkmıştır. Ak Parti'nin oylarında bir önceki seçime göre düşüş yaşanmış olsa da almış olduğu %42,56 oy oranıyla seçimde birinci parti olmuş, mecliste grup kurma hakkını kazanan CHP %22,65, HDP %11,70, MHP %11,20 ve İyi Parti % 9,96'lık oranlarla onu takip etmiştir (TUİK, 2019). Ak Parti tekrardan iktidar olmayı başarmıştır. Çalışmanın bu kısmında Ak Parti'nin hali hazırda iktidarının sürmesi nedeniyle vaatleri ile icraatları arasındaki uyum, eksiklikler, fazlalıklar vb. yer verilmemiştir. Sadece Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 9 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesi gereğince feshettiği Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ne (İstanbul Sözleşmesi'ne) yönelik Cumhurbaşkanlığı'nın fesih gerekçeleri ile siyasi partilerin söz konusu karara yönelik destekleri, itirazları tartışmaya açılmıştır.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesini amaç edinen İstanbul Sözleşmesi, her türlü şiddetle mücadele ve önleme standartlarını belirlemiş olan, Avrupa Konseyi'ne bağlı ülkeleri hukuki olarak bağlayan, "toplumsal cinsiyet" kavramını tanımlayan ilk uluslararası belgedir (Bakırcı, 2015: 134-135). Sözleşmenin Türk iç hukukundaki uzanımı ise 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hakkındaki Kanun'dur.

Türkiye, kamuoyunda İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi"ni 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısı sırasında imzalayan "ilk ülke" olmuştur. Sözleşme, Ak Parti hükümeti tarafından Cumhurbaşkanı'nın imzaladığı 6251 sayılı kanun tasarısıyla 24 Kasım 2011'de TBMM Genel Kurulu'na sunulmuştur. Ak Parti, CHP, MHP ve HDP'nin oybirliğiyle 246 kabul, sıfır ret oyuyla mecliste onaylanarak, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Kararnamesi'yle feshedilmiştir. Son birkaç yıl öncesine kadar ciddi şekilde eleştirilmeyen sözleşme, şimdilerde belli başlı gerekçelerle çekilmeyi talep edenler ve destekleyenler şeklinde bir çatışmanın odağında yer almaktadır.

Türkiye'nin sözleşmeden çekilmesini talep edenlerin "temel tezi", sözleşmede yer alan belli başlı kavramların, -cinsel yönelim/tercih ile toplumsal cinsiyet kimliği gibi-, Türk toplum yapısına uymadığı, ataerkil yapıyı zarar verdiğidir. Özellikle bu kavramlar aracılığıyla LGBT+ bireylerin normalite edilmesi, cinsiyetsiz bir toplum oluşturulmaya çalışılmasıdır. Başka bir ifadeyle geleneksel toplum değerleri içinde önemli bir yeri olan "cinsiyet ve cinsellik algılarının" değiştirilmesi, yeni toplumların oluşturulmasının amaçlandığı, şiddet olgusunun giderilmesini aşan bir misyon olduğu düşünceleridir. Ayrıca sözleşmenin toplumsal desteğini kaybetmiş olduğu, LGBT bireyler ve bazı marjinal grupların kalkını haline geldiği düşünülmektedir. Sözleşmeyi destekleyenlerin temel dayanağı ise, sözleşmenin ilkte yaşam hakkı olmak üzere kadını toplumda koruyarak, onu yükselmeyi hedeflediğidir. Bu tezi savunanlar sözleşme olmadan kadının yaşamayacağına, yaşatılmayacağı iddia etmektedir (MEMUR-SEN, 2020: 11; Anadolu Ajansı, 2020).

Bu gün Türkiye'de sözleşme bağlamında tartışılan sorunların pek çoğunun, -cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kavramı, aile kurumuna zarar verdiği vb.-, 1995 yılında Pekin'de düzenlenen Uluslararası 4. Kadın Konferansı'nda da yapıldığı ayrıca ifade edilmelidir. Söz konusu konferans, toplumsal cinsiyet kavramının günümüzde kullanılan anlamıyla ilk kez resmi düzeyde kabul edildiği yerdir². Ayrıca, İstanbul Sözleşmesi'nin hazırlık aşamasında da pek çok tartışmanın yaşandığı görülmüştür. Sözleşmenin içeriğine yönelik bu tartışmalarda ilk olarak sözleşmenin kapsamına yönelik tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan ilki, "kadına yönelik şiddet mi yoksa ev içi şiddet sözleşmesi mi olacak" şeklinde cereyan etmiş, ülkeler nezdinde farklı savunmalar yapılmıştır. İkinci olarak "kadına yönelik şiddetin bir insan hakkı ihlali olup, olmadığına yönelik" bir tartışma yapılmıştır. Ayrıca diğer mağdur grupları, -engelli, çocuk, genç vb.-, da sözleşmenin kapsayıcı kapsayamayacağı gündeme gelmiştir. Diğer bir tartışma toplumsal cinsiyet kavramının tanımı hususunda cereyan etmiş, sözleşmenin 3. maddesindeki tanımda belirtilen şekliyle bir uzlaşma sağlanmıştır (Acar, 2015)³. İlaveden Avrupa'da 2000'li yıllarda, "toplumsal cinsiyet (gender) karşıtı/anti-gender" bir muhafazakâr hareket geliştiği ifade edilmelidir. Söz konusu hareketlerin Avrupa'da etkili olmasında Teolog Jutta Burggraf'ın

²Bu günkü tartışmaların 1995 yılındaki konferansta nasıl cereyan ettiğine yönelik bilgi için bkz. ŞİŞMAN, Nazife (1996), **Global Konferanslarda Kadın Politikaları**, İz Yayıncılık, İstanbul.

³Konuyla ilgili geniş bilgi ve tartışmalar hakkında bilgi için bkz. ACAR, Feride (2015), "İstanbul Sözleşmesi: Süreç ve Getirdikleri", İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kadına Karşı Şiddetle Mücadele: İstanbul Sözleşmesi paneli tebliği.

çalışmaları ve Gabriele Kuby'in pek çok dile çevrilmiş olan "Toplumsal Cinsiyet Devrimi ile Küresel Cinsel Devrim: Özgürlük Adına Özgürlüğün Yok Edilmesi" eserleri etkili olmuştur (Balogh, 2020: 3).⁴

Türkiye özelinde ise sözleşmeye dair yaşanan tartışmaların temelinde yatan problem, hem imzalanma öncesi ve onay işlemine kadar ki zaman diliminde hem de fesih süreci öncesinde, izlenecek süreç hakkında kamuoyunun fikrine başvurmaması, demokratik tartışmanın sürece dâhil edilmemesinde aramak gerekmektedir. Çünkü Avrupa ülkelerine bakıldığında sözleşmenin imzalanmadan önce ciddi şekilde tartışıldığı, anti-gender hareketlerce protesto edildiği görülmektedir.

Türkiye'de ciddi bir tartışma yaşanmadığı, son bir kaç yıl içinde muhafazakâr kesimin sesini yükseltmeye başlattığı, bazı medya kuruluşlarında, STK'ların demeçlerinde, kimi akademisyenlerin yazılarında sözleşmenin eleştirildiği görülmüştür. Sözleşmenin fesih sonrası tartışmalar doğal olarak cereyan etmiştir. Fakat bu süreçte tartışmalara ayrıca sözleşmeden çıkılma yöntemi damga vurmuştur. "Cumhurbaşkanlığı kararı ile sözleşmenin fesih edilemeyeceği bu bağlamda da işlemin anayasaya, ulusal ve uluslararası hukuka aykırı olduğu, meclisin ortak iradesiyle kabul edilen sözleşmenin ancak burada alınacak kararlar feshinin gerçekleşebileceği" şeklinde eleştiriler gelmiş, muhalefetten de itirazlar bu minvalde yükselmiştir. İktidarda söz konusu eleştirilere sözleşmenin feshedilmesini isteyenlerin taleplerini destekler nitelikte cevaplar vermiştir.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi kararıyla 20 Mart 2021 tarihinde tek taraflı olarak İstanbul Sözleşmesi'nin feshi sonrası, Cumhurbaşkanlığı'ndan ilk açıklama İletişim Başkanlığı'ndan gelmiştir. Yapılan açıklamada ise İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesine göre, herhangi bir tarafın Avrupa Konseyi'ne bildirimde bulunmak suretiyle sözleşmeyi feshedebilme izni verdiğini hatırlatmıştır. Söz konusu açıklamada "sözleşmenin imzalanma nedeni", Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ni kadının toplumsal hayattaki konumunu korumak ve kadına karşı her türlü şiddete karşı mücadele hususunda güçlü bağlılık sahipliğini göstermek olduğu belirtilmiştir. Fesih konusunda ise "temel gerekçe" olarak, başlangıçta kadın haklarının güçlendirilmesini teşvik etme gayesinde olan sözleşmenin, "Türkiye'nin toplumsal ve ailevi değerleriyle bağdaşmayan eşcinselliği normallaştırmaya çalışan bir kesim tarafından manipüle edildiği" gösterilmiştir. Sözleşmeden çekilmenin kadın haklarının ve güvenliğinin, kadına yönelik şiddetle mücadele edilmeyeceği anlamına gelmediğinin bu konuda pek çok reformun hayata geçirileceği vurgulanmıştır. CEDAW'a hali hazırda taraf olduğunun altı çizilmiştir (TC Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2021). İmzalama bağlamında aceleci davranıldığı, duygusal saiklerin etkili olduğu görülmektedir. Ayrılma gerekçelerinin sözleşmenin imzalanması öncesi dünyadaki diğer ülkelerde yapılan tartışmalarla benzer doğrultuda olduğu görülmektedir.

Öncelikle Ak Parti Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın muhalefetten gelen eleştirilere cevap verdiği görülmüştür. 26 Mart 2021 Cuma günü konuşan Cumhurbaşkanı ifadelerinde söz konusu fesih kararının meclisin yetkisinde olmadığını, Cumhurbaşkanlığı'nın yaptığının tamamen yasal olduğunu, herhangi bir geri adımın söz konusu olmadığını, üç ay içinde de ilgili karar için Avrupa Konseyi'nin açıklama yapacağını ve sözleşmeden çıkılmış olacağını belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Benzer yönde açıklamalar peşi ardına iktidar partisinden gelmiştir.

Ak Parti Genel Sekreteri Fatih Şahin, sözleşmenin feshine yönelik İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesini hatırlatarak, Cumhurbaşkanı kararıyla sözleşmenin feshedilmesi hem uluslararası hem de iç hukuka uygun olduğu ifade edilmiştir (CNNTÜRK, 2011). Eski Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına ilişkin açıklamasında ilk olarak, Ak Parti lideri ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2002'den bu yana kadar Türkiye'deki tüm kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik hayata katılım konusunda önemli düzenlemeleri hayata geçirdiğinin altını çizmiştir. Kadın haklarının teminatı olarak Anayasa, iç mevzuattaki düzenlemeleri olduğunu ifade eden Bakan Selçuk, hukuk sisteminin yeni düzenlemeleri hayata geçirecek kadar güçlü, dinamik olduğunu ifade etmiştir. Kadına yönelik şiddetin insanlık suçu olduğunu, bununla mücadelenin insan hakları meselesi olduğunu belirterek asıl olanın ilkeler olduğunu, şiddetle mücadelede dün, bugün ve yarın "sıfır tolerans" ilkesiyle kararlılıkla sürdürüleceğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun'un bizzat yaptığı açıklamada, Bakan Selçuk'un ilk ifadelerini tekrarlayarak Cumhurbaşkanı'nın kadınların siyasi, kültürel, ekonomik hayata katılımına yönelik mücadeledeki kararlılığını belirtmiştir. "Kadınlar, hayatın nesnesi değil öznesidir! Her zaman 'Güçlü Türkiye Güçlü Kadın' diyeceğiz" ifadelerini kullanmıştır (Anadolu Ajansı, 2021).

AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Fatma Betül Sayan Kaya ise İstanbul Sözleşmesi'nin yerine Ankara Mutabakatının hazırlandığını açıklamıştır. Sayan Kaya, sözleşmenin kadın haklarını iyileştirmek, kadına yönelik şiddetle mücadele etmek için imzalandığını fakat gelinen aşamada bazı kavramların Türk aile yapısını hedef aldığı, aile, toplum değerlerine uymayan söylem ve eylemlerin odağına çekildiğinin altını çizmiştir. Bazı odaklar tarafından sözleşmenin, "cinsiyetsizliğin, erkek ile kadın düşmanlığının" arka planı haline geldiğini bu

⁴ Detaylı bilgi için bkz BALOGH, Lidia (2020), "The Ratification Status of the Council of Europe's Istanbul Convention among EU Member" States, MTA Law Working Papers, MTA Tártsadalomtudományi Kutatóközpont, ss. 1-20.

nedenle fesih işleminin gerçekleştiğini vurgulamıştır. Kadına yönelik şiddetle savaşım, kadın hakları hususlarında net, iyi adımların atılacağını belirtmiştir. Kadın güçlü olursa ailenin ve Türkiye'nin güçlü olacağını altını çizmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). İktidar partisinden peşi sıra aynı cümlelerin sarf edilerek açıklamaların geldiği, sözleşmenin feshinin desteklendiği görülmüştür.

MHP'den Ak Parti'ye destek Genel Başkan Devlet Bahçeli'den gelmiştir. Bahçeli, İstanbul Sözleşmesi'nin beklentileri karşılamadığını ifade etmiş, sözleşmeyi imzalayıp taraf olmak kadar çekilmenin de imza atan ülke için hak, hukuki bir tasarruf olduğunu belirtmiştir. Sözleşmenin yayımlanmış bir Cumhurbaşkanlığı Kararı'yla feshinin doğru ve yerinde bir uygulama olduğunu ifade etmiştir (Hürriyet, 2021). Bahçeli Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi hem iç hem de uluslararası hukuka uygun olduğunu belirtmiştir (Sabah, 2021). Sözleşme'nin toplumsal cinsiyet kimliğine ilişkin hükümleriyle aileyi, manevi değerleri toplumsal düzen ve dengeyi tehdit ettiğini savunmuştur. CHP yönetimini eleştirerek, kendi parti teşkilatlarını saran taciz vakalarını unutmış gibi bilerek suyu bulandırmaya çalıştıklarını, bu bağlamda da Danıştay'a başvurduklarını vurgulamıştır. İYİ Parti'nin ve HDP'nin CHP ile aynı görüşleri seslendirdiklerini söyleyerek, hepsinin kriz çıkarma eğiliminde olduğunu iddia etmiştir (Hürriyet, 2021).

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, önce sosyal medyadan videolu bir paylaşımda bulunmuş konu ile ilgili açıklamalara yer vermiştir. Kılıçdaroğlu, gece yarısı yayımlanan bir kararnameyle kırk iki milyon kadının hakkının elinden alınamayacağını belirtmiştir. Tüm kadınlara seslenerek, hem kendilerinin hem de kız çocuklarının haklarına, hukuklarına, hayatlarına sahip çıkmaları gerektiğini vurgulamıştır. Kendisinin her yerde, ortamda kadın haklarını, hukukunu savunacağını belirtmiştir (Sözcü, 20 Mart 2021). İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının hukuki olmadığını söyleyen CHP Sözcüsü Faik Öztürk, sözleşmenin meclisten tüm partilerin tam desteğiyle geçtiğini ifade etmiştir. Söz konusu Cumhurbaşkanlığı kararının iptali için Danıştay'a iptal davası açılacağını belirtmiştir (TRT Haber, 2021).

22 Mart 2021 tarihinde CHP yönetimi, İstanbul Sözleşmesi'nin feshine yönelik kararın iptali için Danıştay'a giderek iptal davası açmıştır. Sözleşmeden çekilme kararının "Kadın beyanı esastır" ilkesine uymadığını, bu başvurunun Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile sözleşmenin feshedilmesi sonrası CHP örgütleri tarafından başlatılan mücadelenin bir başka aşaması olduğu belirtilmiştir (Cumhuriyet, 2021). CHP söz konusu sözleşmenin feshinin yol açacağı toplumsal, hukuksal sorunlarla Cumhurbaşkanlığı kararları, kararnamelerinin sebep olacağı sorunlar ve alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Meclis'te genel görüşme talep etmiştir. Önerenin gerekçesinde, TBMM tarafından usulüne göre yürürlüğe konulan, kanun hükmünde olan söz konusu sözleşmenin feshi yetkisinin bizatihi Cumhurbaşkanlığı'nca çıkarılan 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nden alındığının iddia ettiğini belirterek, söz konusu kararnamenin Cumhurbaşkanlığı'na, meclis tarafından kabul edilen uluslararası sözleşmeyi feshetme yetkisi vermediğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Üç gün sonra yapılan parti grup toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan'a seslenen Kılıçdaroğlu, cumhurbaşkanının meclisten oy birliği ile çıkan, kendisinin de imzalamış olduğu bir sözleşmeyi "feshettim" dediğini hatırlatarak, "hangi kadına kime sorduğunu, tanıştığını, sözleşmenin neresine karşı olduğunu" cevaplamasını istemiştir (Cumhuriyet, 2021).

Kılıçdaroğlu Haber Global Televizyonu'nun canlı yayımında İstanbul Sözleşmesi'nin aile yapısını bozduğu, zarar verdiğine dair soruya "hangi aile yapısı" diye cevap vermiş, sözleşmede "LBGT"yi özendirme" şeklinde bir ifadenin yer almadığını savunmuştur. "LBGT bireylerin aile yapısını bozmadığını, insanların yaşama tarzının siyasete sokulmaması gerektiği, herkesin inancına, özgürlüğüne saygı duyulması gerektiğini" ifade etmiştir (Yeni Şafak, 2021).

26 Mart 2021 Cuma günü bu eleştirilere yanıt veren Cumhurbaşkanı Erdoğan, söz konusu feshinin meclisin alacağı bir karar olmadığını, muhalefetin bu işi bilmediğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanlığı'nın atmış olduğu adımın tamamen yasal olduğunu, bu kararında kararlılıkla yol alacağını belirtmiştir. Üç ay içinde Avrupa Konseyi'nin kararını vereceğini ve sözleşmeden çıkılacağını söylemiştir. Kılıçdaroğlu'nun sorularına cevap vererek, "Biz kararımızı verdik gireriz ve girdiğimiz gibi çıkarız. Bunun kimse de ne önünü ne de arkasını karıştırmamasın. Çıkma kararını kendilerine bildirdik bu işte böylece bitmiştir" ifadelerini kullanarak, "muhalefetin pek çok şeyi karıştırdığını, uluslararası anlaşmanın altında midir üstünde midir bilmediklerini, havayı bulandırmaya çalıştıklarını" savunmuştur (Anadolu Ajansı, 2021).

CHP'li kadın milletvekillerinden İstanbul Sözleşmesi'ne tepkiler yükselmiştir. Sözleşmenin feshedilmesiyle hukukun, millet iradesinin ayaklar altına alındığını ve ülkeyi sözleşmeden tek taraflı olarak çeken iradeye boyun eğmeyeceklerini belirtmişlerdir (Cumhuriyet, 2021).

İYİ Parti Genel sekreteri Uğur Poyraz, bu kararın yasama yetkisinin açık bir ihlali olarak değerlendirerek, iktidarın tacizi, şiddeti, ölümleri sadece izlediğini, İstanbul Sözleşmesi'nin varlığının ise kadını yaşatacağını vurgulamıştır (T24, 2021). İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, fesih işleminin Cumhurbaşkanlığı Kararı'yla olmasını eleştirerek, söz konusu kararın anayasanın üstünde olmadığını belirtmiştir. Sözleşmenin tüm

partilerce 2011’de onaylandığını, anayasada kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamayacağını iddia etmiştir. Uluslararası sözleşmenin feshinin, hukuka aykırı şekilde yetki ve haddin aşılarda imzalandığını vurgulamıştır. “Madem kafanızı karıştıran maddeler vardı, sözleşmeyi neden imzaladınız, şimdi neden çıkıyorsunuz” şeklindeki ifadeleriyle iktidarı eleştirmiştir (TRT Haber, 2021). Söz konusu kararın feshi için İYİ Parti, Danıştay’a başvurmuştur. Akşener, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 3 maddesindeki “... bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve sona erdirmeye hükümünün” anayasaya aykırı olduğunu savunmuştur (Cumhuriyet, 2021). İYİ Parti’den CHP’nin eleştirilerine benzer açıklamaların yapıldığı görülmüştür.

HDP Grup Başkanvekilleri Meral Daniş Bektaş ve Saruhan Oruç İstanbul Sözleşmesi’ni feshetmenin olası olumsuz sonuçlarını tespit etmek amacıyla TBMM’nin özel ve acil gündemle toplanmasını istemişlerdir. Genel görüşme metninde, alınan kararın kadına yönelik şiddete ilişkin yaratacağı olumsuz etkilerin, tek taraflı bir beyanla sözleşmeden çekilme usulünün, hukuk ilkesine dönük tahribatın, mecliste çözüme kavuşturulması amacıyla genel görüşme talep etmişlerdir. Sözleşmeden çekilme yöntemi eleştirilmiş, tek taraflı irade beyanıyla sözleşmeden cayıldığını belirtilmiştir. Böyle bir yetkinin yasama organına ait olduğunu, alınan kararlar meclis iradesinin yok sayıldığı vurgulanmıştır. Türkiye’nin zaten söz konusu sözleşmeyi uygulamadığını söyleyerek, anayasaya aykırı şekilde tek taraflı alınan fesih kararıyla kadınların eşit yurttaş olarak kabul görülmediğinin altı çizilmiştir (HDP, 2021). CHP ve İYİ Parti’nin eleştirilerini tekrarlayan HDP, ek olarak zaten sözleşmenin uygulanmadığını iddia etmiştir. Özetle muhalefetten benzer eleştiriler yükselerek, tepkiler verilmiştir.

Pekin Konferansı’nda da benzer tartışmalar yapıldığı ayrıca ifade edilmelidir. Ülkemizde tartışmalar ise çok geç bir zaman dilimi sonrası, fesih kararı akabinde yapıldığı görülmüştür.

4. SONUÇ

Çalışmada, 24 Haziran 2018 cumhurbaşkanlığı ve genel seçimleri öncesinde seçime katılan, barajı geçen beş siyasal partinin, “(Ak Parti, CHP, MHP, İYİ Parti, HDP)”, beyannamelerindeki kadın söyleminin feminist perspektiften analizine odaklanılmaktadır. Ayrıca, “kadınlığın telaffuzu, hak ve özgürlükler ve siyasal hayata katılım, eğitim, istihdam ve girişimcilik, koruyucu ve önleyici sosyal hizmetler” temaları bağlamında cinsiyetçi yaklaşımın beş partinin beyannamelerine nasıl yansıdığı izleri sürülerek, literatürde hali hazırda bulunan boşluğa katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Ak Parti’nin diğer partilerden farklı olarak on altı yıl kesintisiz olarak iktidarda olması hasebiyle beyannamesinde öncelikle geçmiş dönemlerdeki icraatları, akabinde yapacağı vaatleri sıraladığı görülmektedir. İncelenmeye tabi tutulan temalar bağlamında ilk olarak “kadın”lığın nasıl telaffuz edildiği incelendiğinde, her bir parti siyasi ideoloji ve kimliği doğrultusunda tanımlama yapmaktadır. Ak Parti sağ, muhafazakâr demokrat kimliğiyle kadını, geleneksel toplumsal cinsiyetin rol kalıpları içerisinde anne ve eş olarak çocuk ve aile kavramlarıyla birlikte sunmaktadır. Kadını ailenin temel direği metaforuyla açıklamaktadır. Ataerkil yapıya uygun olarak kadın özel alan içerisindeki konumlandırılmaktadır. Güçlü toplum ve kalkınma için vazgeçilmez olarak kabul gören kadın hakları, refahı için sosyal hayatta önüne çıkan engellerin kaldırılması gerekliliği partinin temel önceliği olarak ifade edilmektedir. Temel haklar bağlamında daha önceki iktidarları döneminde anayasa ve kanunlarda düzenlenme yapıldığı, uluslararası sözleşmelere imza atıldığı böylece kadın ile erkek eşitliğinin sağlanmaya çalışılacak bir komisyonun kurulduğu görülmektedir. Kadının bedeni üzerinde hâkimiyeti başörtüsü meselesi üzerinden açıklanarak, temel hak olarak ifade edilen sorunun çözüldüğü vurgulanmaktadır. Seçim vaatlerinde, iktidarları sürecinde kadının hakları, hürriyetler bağlamındaki kazanımların korunarak güçlendirileceğinin teminatı verilmektedir. Fakat kadın hak ve özgürlüklerinin neler olduğuna dair herhangi bir ibareye yer verilmediği görülmektedir. Kadının siyasal alanda temsilinin artırılmasına yönelik yapılacak herhangi bir politika/vaade, %30/40 kadın kotası gibi, rastlanılmamaktadır. Kadın temsilinin ulusal ve yerel düzeyde artışına dair bilgiler sunulmaktadır. Fakat bu bilgiler kadının temsildeki yetersizliğini gözler önüne sermektedir. 2023 hedeflerinde yer alan her alanda kadın katılımının artırılacağı, konumunun sağlanmasını amaçlarıyla kadınla ilgili mevzuatın ilgili tarafların bilgisine başvurularak gözden geçirileceğine yönelik ifadeler söz konusu sorunun gündem dâhiline alındığının ipuçlarını vermektedir.

CHP, sosyal demokrat kimliğine uygun olarak, cinsler arasında ayrımcılığa ve eşitsizliğe karşı çıkarak, kadını eve kapatan, iş gücünden mahrum eden zihniyete karşı sosyal hak ile eşitlik vurgusu yapıldığı görülmektedir. Fakat beyannamede eşitlikçi düzenlemeler adı altında ayrı bir başlığın açılması, söz konusu sosyal eşitlik vurgusuyla çelişen ifadelerin izlerini sunmaktadır. Ak Parti gibi kadın hakları savunusu ve cinsiyet eşitliğine vurgu yapıldığı görülen beyannamede, hakların neler olduğuna yer verilmemesi kadının öznellik hallerinin baştan reddedildiğine yönünde bir düşüncenin belirmesine neden olduğundan partinin mevcut yaklaşımıyla çelişen eril yapının izleri görülmektedir. Siyasal temsil konusunda Ak Parti’nin aksine yerel yönetimlerde %33’lük bir kadın kotasının uygulanacağı vaat edilmektedir. Mahalli düzeyde kadın komisyonlarının kurulmasıyla belediye

meclisi toplantılarına etkin katılımın sağlanması düşüncesi, karar düzeyinde kadın katılımını arttıracaktır. Fakat hali hazırda parti bünyesinde bulunan kadın kollarının parti yönetiminde söz hakkının olmaması, söz konusu durumla çelişir bir yapı arz ettiği ortadadır.

MHP'nin seçim bildirgesi incelendiğinde "kadın"lığın telaffuzu aile içinde tanımlanmaktadır. Toplumun temel taşı görülen ailede kadının yerinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Cinsiyet rolleri bağlamında kadının özel alana hapsedilmesine yönelik eril yapının izlerine rastlanılmaktadır. Mutlu kadın, huzurlu Türkiye ve kadına saygı metaforlarıyla kadının yüceltildiği görülmektedir. Beynamede siyasetten ekonomiye sağlıktan eğitime her alanda fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir.

İYİ Parti'nin "kadın"lığın ifadesini ülke politikalarını iyileştiren ve geliştiren bireyler şeklinde yapmaktadır. Kadın hakları bağlamında Ak parti ve CHP olduğu gibi hiçbir bilgiye rastlanılmamaktadır. Kadının siyasal temsili bağlamından CHP gibi kadın kotası uygulamasına gönderme yapıldığı görülmektedir. Fakat öncelikle bir kadın olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı olma isteğini dillendirilmektedir. Yönetimin her kademesinde kadın yöneticilerin varlığının gerekliliği ifade edilmektedir.

HDP'nin beyannamesi incelendiğinde, "kadın"lığın lafzı; her alanda yer alan, sesini duyuran erkekle eşit haklara, özgürlüklere sahip bir anlayışla ifade edilmektedir. Eş Başkanlık ve Cumhurbaşkanlığı telaffuzlarıyla, yönetimin her kademesinde kadın varlığına vurgu yapılarak, erkek egemen anlayış reddedilmektedir. HDP'nin yapacağı demokratik anayasada cinsiyet özgürlüğüne dikkat çekilerek, hak ve özgürlüklerin beynamede sayıldığı görülmektedir. Ak Parti, CHP, MHP ve İYİ Parti'de olduğu gibi HDP'nin beyannamesinde de kadın haklarının neler olduğuna dair herhangi bir ibareye rastlanılmamaktadır. Bedeni, kimliği ve emeğine hiçbir erkeğin ve iktidarın dokunamayacağı, sorunların bizatihi kadınlar ve kadın kurumları ile çözüme ulaştıracak Kadın Bakanlığı kurulacağı vurgulanarak, kadının kamusal alanda her yönüyle güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle üç beş çocuk yerine doğurmama, istediği kadar doğurma, etek boyu, başörtüsü metaforların kullanıldığı beynamede, kadının bedeninin kendi inisiyatifinde olduğu vurgulanmaktadır. Söz konusu tema altında her bir partinin ideolojisinin gerekleri doğrultusunda kadını konumlandığı görülmektedir.

Ak Parti eğitim konusunda, kadına yönelik ayrımcılığın ve eşitsizliğin giderilmesi için okulların faaliyet, programlarında gerekli düzenlemelerin yapılacağını vurgulanmaktadır. Kız çocuğu okullaşma oranının %100 seviyesine çıkarılarak, cinsiyet ayrımcılığı neticesinde eğitimden yoksun bırakılmanın önüne geçileceği ifade edilmektedir. CHP, Ak parti gibi eğitimde pozitif ayrımcılığa gönderme yapmaktadır. İlaveten okullarda toplumsal cinsiyet dersinin müfredata ekleneceğinin altı çizilmektedir. Tüm kurumlarda, özel sektörde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin destekleneceği vurgulanmaktadır. MHP kız çocuklarının eğitimi, meslek ve iş sahibi olmaları için etkin politikaların uygulanacağı ifadelerine yer vermektedir. İYİ Parti ise, kız çocuğu ve kadın okuryazarlığının %100 seviyesine çıkarılacağı yönünde ifadelere yer vererek diğer partilerle benzer vaatlerde bulunduğu görülmektedir. HDP öncelikle cinsiyetçi olarak ifade ettiği eğitime yönelik yeni bir müfredatın yapılacağı, CHP gibi toplumsal cinsiyet dersinin müfredata ekleneceğine yönelik vaatlerde bulunmaktadır. Kız çocuklarının eğitimden eksiksiz şekilde yararlanması gerektiği vurgusu yanında, LGBT'li bireylerin benzer haklardan yararlanması gerektiği ifade edilmektedir. Heteronormatif bakış açısına ve heteroseksüel değerlere yönelik algının değişmesi gerektiği anlatılmak istenmektedir. Eğitim konusunda eril yapının değerlerinin yıkılarak kız çocuklarının, kadınların güçlendirilmesine yönelik vaatlerin yer aldığı görülmektedir.

Ak Parti beyannamesinde kadın istihdamı/girişimciliği özelinde çıkardıkları yasalarla pozitif ayrımcılık yapıldığı ifade edilerek, bu bağlamda yapılan icraatları sıralamaktadır. Çalışanlara yönelik doğum, izin, çalışma süreleri, kreş yardımı gibi konularda kadın lehinde iyileştirilmelere gidildiği vurgulanmaktadır. Kadına yönelik fırsat eşitliğini gözeten ve pozitif ayrımcılık yapan işletme/kuruluşlar lehine uygulamalar yapılacağı altı çizilmektedir. Beynamede doğum yapan ve anne olan kadına yönelik vaatlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Kadın istihdamına yönelik geniş bilgilerin yer aldığı beynamede, girişimciliğin ve iş hayatının iyileştirilmesine yönelik ciddi atılımların atıldığı akabinde bu yönde vaatlerde bulunduğu görülmektedir. CHP'de Ak Parti'yle benzer ifadeler kullanmak suretiyle kadın girişimciliği/istihdamı konusunda eşitsizliğin/ayrımcılığın giderilmesi vurgusuyla vaatlerini sıraladığı görülmektedir. MHP'nin beyannamesinde istihdamın güçlendirilmesi gerektiği sözcüğünden başka bir ifadeye yer verilmemektedir. İYİ Parti ise, Ak Parti ve CHP'nin vaatlerindeki gibi benzer ifadelerle yer vermektedir. Bu durum söz konusu alanda birbirinden hiç de farklı olmayan politikaların izleneceğini göstermektedir. HDP ise farklı olarak çalışan/çalışmayan tüm kadınları kapsam içine alarak vaatlerini sıraladığı görülmektedir. Ev işçiliği vurgusu yapılmaktadır. İş hayatında kadınlara yönelik ayrımcılık/eşitsizliğin giderilmesi ve girişimciliğe yönelik pozitif ayrımcılığın yapılması tüm partilerin beyannamelerinde rastlanılmaktadır.

Ak Parti koruyucu ve önleyici hizmetlere yönelik vaatlerinde, kadın şiddeti, cinayetlerinin Türkiye'de artan oranı karşısında yasa ve anayasada gerekli düzenlemelerin yapıldığı, şiddete karşı sıfır tolerans ilkesinin kabul

edildiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda Avrupa Konseyi (İstanbul) Sözleşmesini imzaladıklarını vurgulamaktadır. Kadın Acil Destek İhbar Sistemi (KADES), Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerini (ŞÖNİM), 140 Aile Destek Merkezi (ADEM) ve 21 Sosyal Dayanışma Merkezini (SODAM) kurarak, söz konusu temel ilkeyi destekleyici faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Kadına karşı var olan orantısız şiddetin engellenmesi amacıyla çalışmalara devam edileceği ifade edilmektedir. Sosyal politikardan, sağlığa, adalete kadar pek çok konuda kadının güçlendirileceği belirtilmektedir.

CHP benzer şekilde kadına yönelik şiddetin önlenmesi yönünde pek çok düzenlemenin yapılacağı, sağlık hizmetlerinin daha kaliteli bir şekilde sunulacağı vb. vaatlere yer verdiği görülmektedir. MHP ve İYİ Parti diğer partiler gibi kadına karşı şiddet, yoksulluk, dezavantajlı durumların ortadan kaldırılması, cinsel istismar, suçlar vb. konulara yer verdiği beyannamelerinde pozitif ayrımcılığa, eşitliğe vurgu yapılmaktadır. HDP'nin beyannamesinde sosyal eşitlik, adalet bağlamında cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirileceği yer almaktadır. Kadın şiddetin, cinayetinin esas kaynağı olarak gördükleri erkek egemenliğine karşı çıktığı açıkça dillendirilmektedir. Bu tema altında da benzer sorunlar dile getirip, çözüm arayışı içerisine girilerek kadın seçmenin yakalanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ak Parti beyannamesinde Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi'nin) imzalanmış olduğu ifade edilmekte, önceki iktidarları dönemindeki icraatları ve yapacağı vaatlerini söz konusu sözleşmeye atıfta bulunarak sıraladığı görülmektedir. Fakat iktidarları döneminde belli başlı kavramların, -cinsel yönelim/tercih ile toplumsal cinsiyet kimliği gibi-, sözleşmede yer aldığını belirterek, bu durumun Türk toplum yapısını bozduğu, belli başlı marjinal kimliklere dayanak sağladığını savunarak, eleştirmiştir. Akabinde ise sözleşmenin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'yle feshedildiği görülmüştür. Dünyadaki bazı ülkelerin imzalamadığı, kimisinin onaylamadığı, onaylasa de çekince koyduğu sözleşmeyi Türkiye, demokratik bir platformda tartışmaya açmayı beklemeden imzalamış, onaylamış, herhangi bir çekince dahi koymamıştır. Fesih sonrası yaşanan tartışma iklimi, sözleşmeye yönelik imza aşaması öncesinde dünyada yapılan eleştiriler paralelinde Türkiye'de de farklı olarak fesih sonrası cereyan etmiştir. Ayrıca fesih yöntemi tartışmalara damgasını vurarak, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunun önüne geçmiştir. Feshin gerekçeleri ve yöntemi, İstanbul Sözleşmesi'ne beyannamesinde hiç yer vermemiş olan MHP tarafından "sözleşmenin bekleneni karşılayamadığı" savunuyla desteklenirken; muhalefetçe eleştirilerek, kadınların haklarına, yaşamlarına sahip çıkması gerektiği ifade edilmek suretiyle sözleşmeye sahip çıktığı görülmüştür.

Türkiye özelinde tartışılması elzem olan, demokratik müzakere kanalları açılmak suretiyle söz konusu süreçte sözleşmenin iyi analiz edilmesi, dillendirilen çekincelerin incelenerek sözleşme bünyesinde aşılabileceğinin tespiti edilmesidir. Sonraki süreç ise çözüm bulunamaması durumunda iç hukuk bağlamında yapılacak düzenlemelerle daha etkin metotlarla kadına yönelik şiddetle mücadelede savaşımın kararlılıkla sürmesidir.

Sonuç olarak partilerin beyannamelerindeki kadına yönelik vaatlerinin seçim sonrası sürekliliği, değişimi, dönüşümü ve Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi'nin) feshedilmesine yönelik Ak parti iktidarın gerekçeleriyle muhalefetteki diğer partilerin bu işleme yönelik duruşları başka bir çalışmada detaylı bir şekilde incelenmesi elzemdir. Ayrıca dünyada söz konusu sözleşmenin imzalanma sürecinde ülkeler özelinde ne gibi tartışmaların yaşandığı, "anti-gender hareketler" özelinde incelenmesi gereklidir.

Ezcekle yapılacak benzer çalışmalarla, Türkiye'de kadının ataerkil yapı içerisinde yaşamış olduğu eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların, "ekonomik hayata katılımı, eğitim olanakları, fırsat eşitliği, kadınların siyasal açıdan güçlendirilmesi, sağlık vb. konularda", iktidarı muhalefeti ve tüm partileriyle nasıl görüldüğü, ne şekilde çözüm üretildiği farklı bakış açıları, yöntemlerle ortaya konulmak suretiyle literatüre katkı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

ACAR, Feride (2015), "İstanbul Sözleşmesi: Süreç ve Getirdikleri", İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kadına Karşı Şiddetle Mücadele: İstanbul Sözleşmesi Paneli Tebliği, [Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=0d6e6x-KF7s>, Erişim Tarihi: 30.04.2021].

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ – AK PARTİ (2018), Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi", [Erişim Adresi: www.akparti.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

ANADOLU AJANSI (2021), "CHP İstanbul Sözleşmesi İçin Meclis'te Genel Görüşme Talep Etti", [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

ANADOLU AJANSI (2020), "Tartışmaların Odağında İstanbul Sözleşmesi", [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 26.04.2021].

Bahar-2021

Spring-2021

Cilt: 10 Sayı: 19 (61-86)

Volume: 10 Issue: 19 (61-86)

ANADOLU AJANSI (2021), “Erdoğan’dan İstanbul Sözleşmesi Açıklaması”, [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

ANADOLU AJANSI (2021), “Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Kaya: Kadın Haklarının Teminatı İçin İstanbul Sözleşmesine İhtiyaç Olmadığını Görüyoruz”, [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

ANADOLU AJANSI (2021), Bakan Zehra Zümrüt Selçuk: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadeledeki Net Duruşumunuz Bir Metnine İndirgenemez”, [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

ANADOLU AJANSI (2021), “Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun: İstanbul Sözleşmesi Fesih Bildirimimiz Avrupa Konseyi Sekreteryası’na Ulaştı””, [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

AKKAŞ, İbrahim (2019), “Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı”, **Ekev Akademi Dergisi**, 97-118.

BALCI, Emre Vadi ve Duğan, Özlem (2016), “Partilerin Seçim Bildirgelerinde Kadın Politikası (AKP, CHP, MHP ve HDP Örneği-2015)”, **2.Uluslararası Medya Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı**, Bilal Arık ve Füsün Alver (Ed.), Antalya: Erciyes Ofset Yayınları, 672-684.

BALCI, Şükrü ve Koçak, Güner Pınar (2017), “7 Haziran ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kadına Yönelik Söylemler”, **The Journal Of Academic Social Science Studies (JASSS)**, 57, 549-569.

BALOGH, Lidia (2020), “The Ratification Status of the Council of Europe’s Istanbul Convention among EU Member” States, MTA Law Working Papers, **MTA Tárşadalomtudományi Kutatóközpont**, ss. 1-20.

BAKIRCI, Kadriye (2015), “İstanbul Sözleşmesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, 4, 133-204.

BEAUVOIR, Simone de (1952), **The Second Sex**, New York: Bentham Press.

BUTLER, Judith (2010), **Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.

CUMHURİYET (2021) “Kemal Kılıçdaroğlu’ndan İstanbul Sözleşmesi Tepkisi: “Erdoğan’a Soruyorum; Sen Bunun Neresine Karşısın?””, [Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

CUMHURİYET (2021) CHP’li Kadın Milletvekillerinden İstanbul Sözleşmesi Tepkisi”, [Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

CUMHURİYET (2021), “CHP İstanbul Sözleşmesi İçin Danıştay’a Başvurdu”, [Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

CUMHURİYET (2021), “Akşener, İstanbul Sözleşmesi’nin Feshi İçin Danıştay’a Başvurdu””, [Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI (2021), Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden Çekilmesine İlişkin Açıklama, [Erişim Adresi: www.iletisim.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.04.2021].

CUMHURİYET HALK PARTİSİ – CHP (2018), “Seçim Bildirgesi 2018”, [Erişim Adresi: www.chp.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

CNNTÜRK (2021), Ak Parti’li Şahin’den, “İstanbul Sözleşmesi Açıklaması”, [Erişim Adresi: <http://www.cnnturk.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

ÇAHA, Ömer (2010), **Sivil Kadın, Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, Ankara: Savaş Yayınevi.

DONAVAN, Josephine (2006), **Feminist Theory**, New York: L Continuum International Publishing.

DÖKMEN, Zehra (2012), **Toplumsal Cinsiyet**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ - HDP (2018). “Seçim Bildirgesi 2018”, [Erişim Adresi: www.hdp.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ - HDP (2021). “İstanbul Sözleşmesi’nin Feshedilmesine İlişkin Genel Görüşme Talebimiz”, [Erişim Adresi: www.hdp.org.tr/, Erişim Tarihi: 02.05.2021].

HÜRRİYET (2021), “MHP Lideri Bahçeli’den İstanbul Sözleşmesi Açıklaması”, [Erişim Adresi: <http://m.hurriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

- GIDDENS, Anthony (2000), **Sosyoloji**, Çev. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları.
- GLOBAL GENDER GAP REPORT –GGGR (2020), Word Economic Forum”, [Erişim Adresi: <http://www3.weforum.org/>, Erişim Tarihi: 23.12.2020].
- HEYWOOD, Andrew (2014), **Siyasi İdeolojiler**, Ankara: Adres Yayınları.
- İYİ PARTİ (2018), “Seçim Bildirgesi 2018”, [Erişim Adresi: www.iyiparti.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].
- JAGGAR, Alison M. (1988), **Feminist Politics and Human Nature**, New Jersey: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ – KSGM (2008), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, Ankara.
- KAYPAKOĞLU, Serdar (2003), **Toplumsal Cinsiyet ve İletişim**, İstanbul: Naos Yayınları.
- LESLIE, Heywood ve Drake, Jennifer (1997), **Third Wave Agenda: Being Feminist**, Doing Feminism, Minneapolis: University Of Minnesota Press.
- MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEMUR-SEN (2020), **Odak Analiz**, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ – MHP (2018), “Seçim Bildirgesi 2018”, [Erişim Adresi: www.mhp.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].
- MITCHELL, Juliet (1984), “Kadın ve Eşitlik”, **Kadın ve Eşitlik**, Juliet Mitchell ve Ann Oakley (Ed.), Çev. Fatmagül Bertkay, Ankara: Kaynak Yayınları, 23-50.
- MITCHELL, Juliet ve Oakley, Ann (1984), “Giriş”, **Kadın ve Eşitlik**, Juliet Mitchell ve Ann Oakley (Ed.), Çev. Fatmagül Bertkay, Ankara: Kaynak Yayınları, 11-22.
- OAKLEY, Ann (1972), **Sex, Gender and Society**, England: Gower House Press.
- ÖZVERİ, Derya (2009), “Feminist Teorinin Gelişim Sürecinde Uluslararası İlişkilere Bakışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, **Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış**, H. Çomak (Ed.), Kocaeli: Umut Tepe Yayınları, 205-216.
- PEHLİVAN, Pelin Vargel (2017), “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (31), 497-521.
- SABAH (2021), “MHP Lideri Bahçeli'den İstanbul Sözleşmesi Açıklaması! Hem İç Hukukumuz Hem De Uluslararası Hukuka Uygun”, [Erişim Adresi: <http://m.sabah.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].
- SARAÇ, Simge (2013). “Toplumsal Cinsiyet”, **Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları**, Lerzan Güntekin, Gül Güneş, Ceylan Ertung, Aslı Şimşek (Ed.), Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 27-34.
- SCHROEDER, Sühelya Kırca (2007), **Popüler Feminizm**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- SCOTT, Joan W. (2007), **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi**, Çev. Aykut Tunç Kılıç, İstanbul: Ayrıntı.
- SÖZCÜ (2021), “Kılıçdaroğlu'ndan ‘İstanbul Sözleşmesi’ Tepkisi”, [Erişim Adresi: <http://www.sozcu.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].
- STEEVES, H. L. (1994), “Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları”, M. Küçük (Ed.), **Medya, İktidar, İdeoloji**. Ankara: Ark Yayınları.
- ŞİŞMAN, Nazife (1996), **Global Konferanslarda Kadın Politikaları**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- TANKUT, Tülin Tınaz (1998), “Çocuk Edebiyatı ve Cinsiyet Ayrımcılığı”, **Evrensel Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi**, (84), 41-44.
- TERKAN, Banu (2010), “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği)”, **Selçuk İletişim Dergisi**, 6 (2), 115-136.
- T24 (2021), “İyi Parti: İktidar Tacizi, Ölümleri Sadece İzler””, [Erişim Adresi: <http://t24.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].
- TRT HABER (2021), “CHP, İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Kararının İptali İçin Danıştay'a Başvuracak”, [Erişim Adresi: <http://www.trthaber.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

Bahar-2021

Spring-2021

Cilt: 10 Sayı: 19 (61-86)

Volume: 10 Issue: 19 (61-86)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ – TBMM (2020), “1935-2020 Yılları Arasında Parlamento Yer Alan Kadın/Erkek Milletvekilleri”, [Erişim Adresi: www.tbmm.gov.tr/, Erişim Tarihi: 18.12.2020].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2019), “Milletvekili Genel Seçimleri”, [Erişim adresi: www.tuikweb.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 23.04.2021].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2019), “Mahalli İdareler Genel Seçim Sonuçları. Ankara: TÜİK”, [Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2018), “2018 Ulusal Eğitim İstatistik Verileri. Ankara: TÜİK”, [Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU – TÜİK - (2017, 2019), “2017 ve 2019 Ulusal İşgücü İstatistik Verileri”, [Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU - TÜİK (2019), “2019 Türkiye Nüfusu İstatistikleri”, [Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

TONG, Rosemarie (2008), **Feminist Thought: A Comprehensive Introduction**, London: Wesview Press, Inc.

TOK, Nafiz (2014), “Siyasal İdeolojiler”, Halis Çetin (Ed.), **Siyaset**, Ankara: Orion Yayınları, 169-255.

ULUOCAK, Şeref, Gökulu, Gökhan, Bilir, Olgun, Etizer Karacık, Nigar ve Özbay, Dilek (2014), **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet**, Ankara: Paradigma Akademi Yayınları.

UNITED NATIONS POPULATIONS FUND - UNFPA (2020), “World Populations Dashboard 2020”, [Erişim Adresi: ww.unfpa.org/, Erişim Tarihi: 12.12.2020].

VATANDAŞ, Celalettin (2007), “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, **Sosyoloji Konferansları**, (35), 29-56.

YENİ ŞAFAK (2021), “Kılıçdaroğlu LGBT’yi Savundu: Türk Aile Yapısını Bozmaz”, [Erişim Adresi: <http://www.trhaber.com.tr>, Erişim Tarihi: 02.05.2021].

WALTERS, M. (1984), “Kadın Hakları ve Kadınların Uğradığı Haksızlıklar: Mary Wollstonecraft, Harriet Martineau, Simone De Beauvoir”, Kadın ve Eşitlik, Juliet Mitchell ve Ann Oakley (Ed.), Çev. Fatmagül Bertay, Ankara: Kaynak Yayınları, 157-265.

ZALEWSKI, Marysia (1995), “Well, What is The Feminist Perspective on Bosnia?”, **International Affairs**, 72 (2), 339-356.

DUYGUSAL MANİPÜLASYON ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇE UYARLAMASI: GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI

Ceren AYDEMİR¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Austin ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen “Duygusal Manipülasyon” ölçeğinin Grieve ve Mahar (2010), Grieve (2011), Grieve ve Panebianco (2013), Hyde ve Grieve (2014) ve Nagler vd. (2014) tarafından kullanılan alt ölçeği olan “Duygusal Manipülasyon” un Türkçe uyarlamasını yapmak, geçerlilik ve güvenilirliğini incelemektir. Araştırma kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen, farklı meslek gruplarından (devlet memuru, öğretmen, akademisyen, özel sektör çalışanı) 141 çalışan ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde frekans analizi, güvenilirlik analizi, açıklayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizlerinden yararlanılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri $\alpha=0,926$ olarak hesaplanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonuçlarına göre ölçek tek boyutludur. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçlarına göre, elde edilen değerler tek boyutlu yapıyı doğrulamaktadır ve uyum iyiliği değerlerinin iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak duygusal manipülasyon ölçeğinin Türkçe formunun ilgili örneklem grubundan toplanan verilere göre geçerli ve güvenilir olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Duygusal manipülasyon, duygusal zekâ, geçerlilik, güvenilirlik

Jel Kodları: D23, L29, M19

THE TURKISH ADAPTATION OF THE EMOTIONAL MANIPULATION SCALE: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

ABSTRACT

The aim of this study is to adapt the “Emotional Manipulation” which is the subscale of the “Emotional Manipulation” scale developed by Austin et al. (2007) used by Grieve and Mahar (2010), Grieve (2011), Grieve and Panebianco (2013), Hyde and Grieve (2014) and Nagler et al. (2014) into Turkish and examine validity and reliability of the scale. The sample of the study consists of 141 employees from different occupational groups (officeholder, teacher, academician, private sector employee) determined by convenience sampling method. Frequency analysis, reliability analysis, explanatory factor analysis and confirmatory factor analysis were used for data analysis. The Cronbach’s Alpha value of the scale was calculated as $\alpha = 0.926$. According to the explanatory factor analysis (EFA), the scale was one-dimensional. According to the results of the confirmatory factor analysis (CFA) to test the construct validity of the scale, the obtained values confirm the one-dimensional structure and goodness of fit values were found to be good and acceptable. As a result, the Turkish version of the emotional manipulation scale was found to be valid and reliable according to the data collected from the relevant sample group.

Keywords: Emotional manipulation, emotional intelligence, validity, reliability

Jel Codes: D23, L29, M19

GİRİŞ

İnsan unsurunun organizasyonlar için öneminin artmasına paralel olarak, iş hayatında ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal faktörler de gündeme gelmeye başlamıştır. Günümüz rekabet koşullarında organizasyonların başarılı olup varlıklarını sürdürebilmesinde çalışanların yaptıkları iş ile ilgili yalnızca bilgi, beceri ve yetkinlik düzeyleri değil, aynı zamanda duygu durumları da etkili hale gelmiştir. Böylece araştırmalar, duyguların çalışma yaşamındaki rolüne odaklanmaya başlamıştır. Bu kapsamda ortaya atılan kavramlardan biri duygusal zekâdır. Duygusal zekâ, ilk kez Peter Salovey ve John Mayer tarafından “bireyin kendi duygularını ve başkalarının duygularını değerlendirmesi ve ifade etmesi, duyguların düzenlenmesi ve kullanımı” olarak tanımlanmıştır (Salovey ve Mayer, 1990). Başka bir ifade ile duygusal zekâ “kişinin kendi duygularının

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, cseyhan@nny.edu.tr

farkında olarak, yaşamını sürdürdüğü çevresindeki insanların duygularını tanıması, bunları etkin biçimde düzenleyerek kendi lehinde yönetme ve kullanma becerisi” olarak tanımlanmaktadır (Eren, 2014: 348). Duygularını bilen, onları kontrol edebilen, başkalarının duygularını anlayabilen çalışanlar organizasyonların etkinlik ve verimliliklerinde önemli rol oynamaktadır. Yöneticilerin temel görevlerinden birinin duyguları yönetmek olduğunu ifade eden Goleman vd. (2006)’ne göre yöneticinin duyguları ve bu duygulardan kaynaklanan davranışları organizasyonun performansında doğrudan etkilidir. Duyguları anlamak ve duyguları kendi lehine kullanmak arasında ince bir çizgi olarak duygusal zekânın karanlık yönünü vurgulayan duygusal manipülasyon kavramı ortaya çıkmıştır (Austin vd., 2007). Duygusal manipülasyon, bireyin başkalarının duygularını kendine hizmet eden bir çerçevede veya kendi yararına olacak şekilde manipüle etme yeteneğidir (Grieve ve Mahar, 2010: 945). Duygusal zekâsı yüksek olan bireyler bazen bunu kötüye kullanarak karşısındaki kişiyi manipüle edebilmektedir. Birey kendi gerçek duygusunu gizleyerek, karşısındaki kişinin nasıl hissettiğini de bildiği için onun zayıf yönlerini kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmektedir. Duygusal manipülasyon, negatif örgütsel davranış alanında değerlendirilebilecek bir konu olmakla birlikte, özellikle ilgili ulusal alan yazında konu ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum, konuyu araştırmaya değer kılmakta, aynı zamanda çalışmanın önemini ve özgünlüğünü de artırmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın temel amacı ulusal alan yazında ölçülebilmesi için duygusal manipülasyon ölçeğinin Türkçe diline çevirisi ile Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının yapılmasıdır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüzde organizasyonların başarısında insan kaynağının fiziksel beceri ve yeteneklerinin yanı sıra duygusal beceri ve yetenekleri de önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden kişinin hem kendi duygularını ve hem de çevresindekilerin duygularını anlaması, kontrol etmesi ve yönetebilmesi iş hayatı açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda ortaya çıkmış kavramlardan biri olan duygusal zekânın temeli Thorndike’in 1920 yılında tanımlamış olduğu sosyal zekâ kavramına dayanmaktadır. Thorndike sosyal zekâyı bireyleri anlama ve yönetme yeteneği olarak ifade etmiştir. Thorndike’in ortaya attığı sosyal zekâ modeline göre insanların üçüncü kişilerin duygularını anlama ve algılama yeteneği, onların genel zekâsından ayrı bir özellik olup; sosyal zekâ kapsamında yaptığı tanım duygusal zekâ tanımına benzemektedir (Gürbüz ve Yüksel, 2008: 176). Thorndike, model kapsamında insanların zekâsının mekanik, soyut ve sosyal olmak üzere üç boyutunun olduğunu ileri sürmektedir (Gürbüz ve Yüksel, 2008: 176). Thorndike duygusal zekâyı, sosyal zekâ teorisi kapsamında, insan ilişkilerinde anlayabilme ve akıllı bir biçimde davranabilme becerisi olarak tanımlamıştır. İlk defa duygu ve zekâ arasında ilişki kurarak duygusal zekâyı literatüre kazandıran Salovey ve Mayer (1990:189) duygusal zekâyı, “bireyin kendisinin ve diğerlerinin hislerini ve duygularını izleme, bunlar arasında ayırım yapma ve bu süreçten elde ettiği bilgiyi, düşünce ve davranışlarında kullanabilme yeteneğiyle ilgili olan sosyal zekânın bir alt formudur” şeklinde tanımlamışlardır. Goleman (1995:51) ise duygusal zekâyı, “kendini harekete geçirebilme, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, dürtüleri kontrol ederek tatmini erteleyebilme, ruh halini düzenleyebilme, sıkıntıların düşünmeyi engellemesine izin vermeme, kendisini başkalarının yerine koyabilme” olarak tanımlamaktadır. Duygusal zekâ, duyguları doğru anlatıp ifade edebilme, duyguları bilişsel süreçlere entegre edebilme, duyguları anlayabilme ve duyguların çeşitli durumlar üzerindeki etkilerini anlayabilme gibi duygusal yetenekleri içermektedir (Law, Wong ve Song, 2000: 485).

Duyguları doğru bir biçimde değerlendirme ve ifade etme duygusal zekânın bir parçasıdır. Bunu yapabilen bireyler kendi duygularını daha çabuk algılayıp tepki verebilir ve bu duyguları başkalarına daha iyi ifade edebilirler. Aynı şekilde başkalarının duygusal tepkilerinin ustaca tanınmasını ve onlara duygusal zekânın bir bileşeni olarak empatik tepkilerin verilmesi de duygusal zekâyı dahildir. Bu beceriler, bireylerin diğerlerinde duygusal tepkileri doğru bir şekilde ölçmelerini ve yanıt olarak sosyal anlamda uyarlanabilir davranışları seçmelerini sağlar. Bu tür kişiler başkaları tarafından samimi ve sıcak olarak algılanıp, bu becerilere sahip olmayan kişiler ise ilgisiz ve kaba görünebilirler. Duygusal zekâyı sahip olan kişinin en azından sınırlı bir pozitif zihinsel sağlık şekline ulaştığı düşünülebilir. Bu bireyler kendi duygularının ve başkalarının duygularının farkındadırlar. İç deneyimin olumlu ve olumsuz yönlerine açıktırlar, bunları sınıflandırabilirler ve uygun olduğunda bunları iletebilirler. Bu tür bir farkındalık genellikle kişinin kendi içinde ve başkalarında olumlu bir etki yaratacak ve bu nedenle iyiliğe katkıda bulunacaktır (Salovey ve Mayer, 1990). Duygusal zekâ iş hayatında bireylere, duygularının farkında olmayı, duygularını yönetebilmeyi, içlerindeki gizli enerjii kullanarak güçlü olmayı, kişilerarası ilişkilerinde anlayışlı olmayı ve karşısındaki insanları anlamayı öğreterek uzun süreli başarının ve mutluluğun anahtarını verebilmektedir (Cinel ve Oğan, 2021: 371). Tüm bu olumlu özelliklerin yanı sıra duygusal zekânın her zaman yararlı olmadığını, kişilere zararlı etkilerinin de olabileceğini düşünen bir araştırma grubunun yükselişi, yapının karanlık bir tarafının olduğu düşüncesini gündeme getirmektedir (Davis ve Nichols, 2016). Örneğin, yüksek duygusal zekâ kronik stresle karşı karşıya olan

yetişkinlerde semptomları içselleştirirken (Ciarrochi vd.,2002), çalışma ortamlarında, başkalarını duygusal olarak manipüle etmek için bir araç olarak kullanılabilir (Côté et al., 2011) (aktaran Davis ve Nichols, 2016). Buradan hareketle, duygusal zekânın karanlık yönü olarak değerlendirilen (Austin vd., 2007) duygusal manipülasyon kavramı, bireyin başkalarının duygularını kendine hizmet eden bir çerçevede veya kendi yararına olacak şekilde manipüle etme yeteneğidir (Grieve ve Mahar, 2010: 945). Farklı bir tanımla duygusal manipülasyon, istenilen bir sonuç elde etmek için diğerlerinin duygularını stratejik olarak etkileme eğilimidir (Grieve, 2011: 981). Diğer bir ifade ile, duygusal manipülasyon kişinin kendi çıkarları veya yararı için başkalarının duygularını etkilemesidir (Hyde ve Grieve, 2018: 108).

Duygusal manipülasyon, duygusal zekâ ve kişiliğin karanlık yönü birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan bir kavramdır. Uluslararası literatürde duygusal zekâ ile ilgili yapılmış birçok çalışmada kişiliğin karanlık yönüne odaklanılmıştır (Grieve, 2011: 981). Örneğin, çeşitli çıkarlar doğrultusunda bireyin manipüle edilmesi ile ilgili olan, kişinin kendi çıkarlarına önem vermesi ve manipülatif tutumlar çerçevesinde hareket etmesinden dolayı bir kişilik özelliği olarak nitelendirilen (Chen, 2010: 294) makyavelizm, duygusal manipülasyon ile kavramsal benzerlikler göstermektedir. Austin vd. (2007)'nin yaptığı bir çalışmada duygusal manipülasyon kavramının %16'sının makyavelizm tarafından açıklandığı bulunmuştur. Bu da iki yapının birbirine yakın kavramlar olduğunu göstermektedir. Grieve ve Mahar (2010) ise, duygusal manipülasyon konusunu incelemeyi psikopati kavramını içerecek şekilde genişletmişler ve psikopati ile duygusal manipülasyon arasında güçlü bir ilişki bulmuşlardır.

Duygusal zekâ, organizasyonlarda fayda sağlamaya yönelik kullanılırken, duygusal manipülasyon bireyin kendi menfaatine yönelik ve potansiyel olarak zararlı olup, duygusal zekânın olumlu olmayan sosyal amaçlar için kullanılmasını yansıtır. Negatif örgütsel davranışları araştıran çalışmaların içinde duygusal manipülasyon olarak değerlendirilebilecek davranış örnekleri bulunmaktadır. Örneğin, iş yeri nezaketsizliği kavramı kişiye alçaltıcı veya saygısızca söz söylemek ve kişiyi aşağılamak gibi duygusal manipülasyon ile ilişkilendirilebilecek konular içermektedir. Benzer şekilde, üretkenlik karşıtı iş davranışları da duygusal manipülasyon ile ilişkilendirilebilir (Hyde ve Grieve, 2018: 108). Duygusal manipülasyonun bireysel sonuçları olarak, benlik saygısının azalması veya ortadan kalkması, yoğun bir umutsuzluk nedeni ile yerleşik hale gelen anksiyete ve depresyon gibi psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkması sayılabilir (Haji ve Cuypers, 2006). Örgütsel sonuçları ise, bireyler/gruplar arası çatışma, performansta düşüş, organizasyona yönelik olumsuz davranışlar, üretkenlik karşıtı iş davranışları ve nezaketsizlik şeklinde değerlendirilebilir (Hyde ve Grieve, 2018).

Literatürde duygusal zekâ ile ilgili çok sayıda çalışma varken, duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin bu becerilerini insanları huzursuz etmek veya onları utandırmış hissettirmek gibi davranışlarda bulunarak başkalarının aleyhine kullanıp kullanmayacağını (duygusal manipülasyon) inceleyen fazla çalışma bulunmamaktadır (Hyde ve Grieve, 2018: 108). Duygusal zekânın bu karanlık tarafı, örgütsel davranış bilimi açısından önemli görüldüğü için araştırmaya konu olmuş ve ölçeğin Türkçe formu oluşturularak geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasının yapılması amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

Duygusal manipülasyon ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliğini inceleyen bu araştırmanın örneklemini kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen, devlet memuru, öğretmen, akademisyen, özel sektör çalışanı gibi farklı mesleklerden 141 kişilik çalışan grubu oluşturmaktadır.

Çalışmada demografik özellikler ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılanların %53,9'unun kadın, %46,1'inin erkek olduğu görülmektedir. Yaşa göre dağılıma bakıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğu (%57,4) 26-35 yaş aralığındadır. Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun (%51,8) evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, %51,8'inin lisans, %29,8'inin yüksek lisans ve %18,4'ünün doktora seviyesinde eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Mesleki deneyim açısından ise, meslekte 6-10 yıl arasında deneyimi olanlar örneklemin %46,1'ini oluşturarak çoğunluk sağlamıştır. Son olarak, katılımcıların görevlerine göre dağılımlarına bakıldığında, memurların ağırlıkta olduğu (%40,4) görülmektedir.

2.2. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, duygusal manipülasyonu ölçmeye yönelik ifadeler, ikinci bölümde ise demografik bilgilere yönelik sorular yer almaktadır. Duygusal manipülasyonu ölçmek için, Austin ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen ölçeğin Grieve ve Mahar (2010), Grieve (2011), Grieve ve Panebianco (2013), Hyde ve Grieve (2014) ve Nagler vd. (2014) tarafından kullanılan 10 ifadeden oluşan alt ölçeği kullanılmıştır. "Bir kişinin belli bir şekilde

davranmasını engellemek için onu nasıl utandıracağımı biliyorum.” ve “Bir kişi nasıl rahatsız hissettirilir biliyorum.” ifadeleri ölçekte yer alan ifadelerden bazılarıdır.

Ölçeğin Türkçe formunun oluşturulmasında Brislin ve diğerlerinin (1973) geliştirdiği 5 aşamalı yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem hedef dile ilk çeviri, ilk çeviriyi değerlendirme, orijinal dile geri çeviri, geri çeviriyi değerlendirme ve uzman görüşünün alınması aşamalarından oluşmaktadır. Duygusal manipülasyon ölçeği öncelikle bir İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Elde edilen Türkçe ölçek farklı üç alan uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede soruların anlaşılabilirliği ve kültürel uygunluğu gözden geçirilmiştir. Değerlendirme sonucunda elde edilen Türkçe ölçek, farklı bir İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Elde edilen İngilizce ölçek, özgün haliyle karşılaştırılmış ve son olarak iki uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman değerlendirmeleri sonrasında ölçeğin son hali ortaya çıkmış ve mevcut çalışmada kullanılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi ve Bulgular

Bu bölümde ölçeğin güvenilirliği ve geçerliliğine dair bulgulara yer verilmiştir.

2.3.1. Ölçeğin Güvenilirliği

Bu çalışmada duygusal manipülasyon ölçeğinin güvenilirliği Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ve madde-toplam puan korelasyonları yardımıyla incelenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri $\alpha=0,939$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer önceki araştırmalarla da kıyaslandığında ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir (Grieve ve Mahar, 2010 $\alpha=0,87$; Grieve ve Panebianco, 2013 $\alpha=0,93$; Hyde ve Grieve, 2014 $\alpha=0,81$). Duygusal manipülasyon ölçeğindeki maddelerin toplam puanı yordama gücünü ve ayırt ediciliğini belirlemek amacıyla madde analizi yapılmıştır. Madde analizine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	Madde Çıkarıldığında Ölçek Ortalaması	Madde Çıkarıldığında Ölçek Varyansı	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Çıkarıldığında Ölçek Alfa Değeri
1	21,1418	80,423	,752	,933
2	20,7234	76,544	,849	,928
3	20,9362	76,689	,821	,929
4	21,1986	78,817	,819	,929
5	21,1277	76,269	,848	,928
6	20,8652	77,460	,777	,931
7	21,3901	79,925	,820	,930
8	20,8865	82,001	,535	,945
9	21,5816	82,859	,721	,934
10	21,6809	85,133	,632	,938

Duygusal manipülasyon ölçeği için madde-toplam puan korelasyonlarının 0,53 ile 0,84 aralığında değiştiği görülmektedir. Madde-toplam puan korelasyonunun yorumlanmasında değeri 0,30 ve üzerinde olan maddelerin ölçülecek özelliği ayırt etme açısından yeterli kabul edildiği (Büyüköztürk, 2010) göz önünde bulundurulduğunda duygusal manipülasyon ölçeğine ilişkin madde-toplam puan korelasyonlarının tutarlılığının yeterli olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1).

2.3.2. Ölçeğin Geçerliliği

Araştırmada ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için önce AFA daha sonra DFA yapılmıştır.

Temel bileşenler yöntemi ve varimax dönüştürmesine göre uygulanan AFA sonuçlarına göre, örneklemin faktör analizi açısından uygunluğunu gösteren KMO değeri 0,918 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin açıklayabildiği toplam varyans %65,86’dır. Yapılan AFA sonuçlarına göre, özdeğeri 1’den yüksek faktör yükleri 0,45’in üzerinde 10 ifadeden oluşan tek bir faktör elde edilmiştir.

Tablo 2. Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi

Bileşen	Başlangıç Özdeğerleri			Yükleme Değeri Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam	Varyans %	Birikimli %
1	6,587	65,869	65,869	6,587	65,869	65,869
2	1,151	11,506	77,375			
3	,670	6,699	84,074			
4	,319	3,188	87,262			
5	,296	2,956	90,218			
6	,260	2,595	92,813			
7	,222	2,225	95,038			
8	,205	2,050	97,088			
9	,155	1,552	98,640			
10	,136	1,360	100,000			

Tablo 3. Duygusal Manipülasyon Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları

İfade no	İfadeler	Faktör yükleri
5	Yakın aile ve arkadaşlarımı nasıl tahrik edeceğimi biliyorum.	,886
2	Bir insan nasıl rahatsız hissettirilir biliyorum.	,871
4	İnsanların yaptıkları bir şeyi tekrar yapmalarını engellemek için nasıl utandıracağımı biliyorum.	,890
7	İnsanların gelecekte sergileyecekleri davranışlar için endişeli olmalarını sağlayabilirim.	,866
3	İki insanın birbirileri ile arasını bozmayı biliyorum.	,807
1	Bir insanın belli bir şekilde davranmasını engellemek için onu nasıl utandıracağımı biliyorum.	,817
6	Duygusal becerilerimi insanları suçlu hissettirmek için kullanabilirim.	,846
9	İnsanları rahatlatmaya çalışıyorum, böylece benimle aynı düşüncede olma ihtimalleri artacaktır.	,784
10	İnsanların gelecekte farklı davranış göstermelerini teşvik etmek için onların davranışlarıyla ilgili bazen gerçekte olduğumdan daha öfkeli hareket ediyorum.	,710
8	İnsanların gözünde iyi görünmek için onlara övgüler yağdırabilirim.	,589

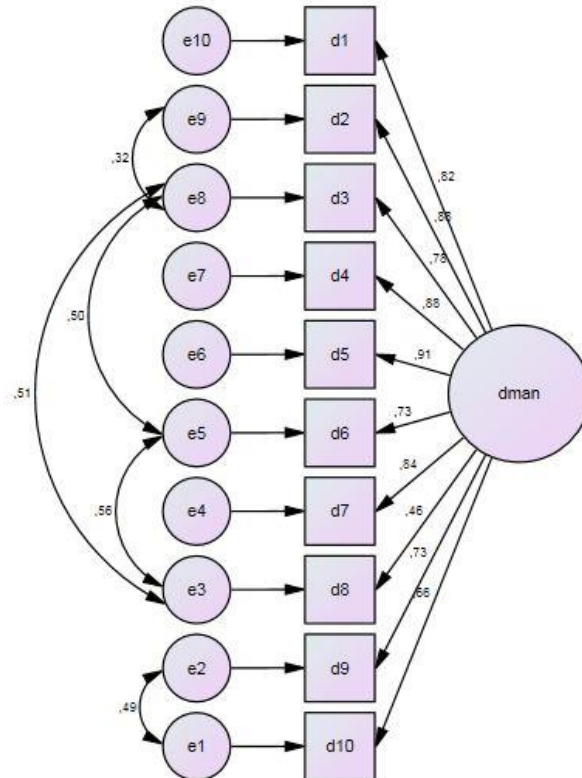
KMO: 0,918 Toplam açıklanan varyans: %65,869**Cronbach Alfa: 0,939**

Duygusal manipülasyon ölçeğinin AFA ile belirlenen faktör yapısının, elde edilen verilerle ne derece uyum gösterdiğini belirlemek aynı zamanda AFA ile keşfedilen faktörlerin kalitesini ve ölçek yapısını değerlendirmek (Hinkin, 1998: 114) için DFA uygulanmıştır.

Tablo 4. DFA Sonuçları

Ölçek	χ^2/sd	GFI	AGFI	CFI	NFI	RMSEA
Duygusal Manipülasyon	2,05	0,92	0,85	0,97	0,95	0,08

Tablo 4'te ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için yapılan DFA sonuçları yer almaktadır. Duygusal manipülasyon ölçüm modeli için χ^2 değerinin serbestlik derecesine (sd) oranı 2,05 olarak hesaplanmıştır. Diğer uyum iyiliği indeks değerleri ise RMSEA=0,08, GFI=0,92, AGFI=0,85, CFI=0,97, NFI=0,95 olarak hesaplanmıştır. Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, (2003)'ün ölçek geliştirme yazınındaki uyum indeksleri için belirlediği iyi ve kabul edilebilir referans aralıklarına göre duygusal manipülasyon ölçeği için elde edilen uyum iyiliği değerlerinin iyi (χ^2/sd , GFI, NFI, CFI) ve kabul edilebilir (RMSEA, AGFI) düzeyde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla elde edilen değerler tek boyutlu yapıyı doğrulamaktadır.

Şekil 1. Duygusal Manipülasyon Ölçeğine Ait Parametre Tahminleri

Diyagramda standardize edilmiş parametre değerleri yer almaktadır. Buna göre ifadelerle ait değerlerin genelinin 0,50'nin üzerinde bir yük ile duygusal manipülasyonu temsil ettiği görülmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Austin ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen ölçeğin Grieve ve Mahar (2010), Grieve (2011), Grieve ve Panebianco (2013), Hyde ve Grieve (2014) ve Nagler vd. (2014) tarafından kullanılan alt ölçeği olan "Duygusal Manipülasyon Ölçeği" nin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirliği incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, çalışmada ifadelerin faktör yükleri ölçeğin orijinal formundaki ifadelerin faktör yükleri ile hemen hemen yakın değerlerde hesaplanmıştır. Orijinal formda (Austin vd., 2007) 8., 9. ve 10. ifadeler en düşük faktör yüküne sahipken, bu çalışmada da benzer şekilde 8., 9. ve 10. ifadeler en düşük faktör yüküne sahiptir. Ayrıca ölçek güvenilirliği açısından, orijinal formu kullanan diğer çalışmalarda (Grieve ve Mahar, 2010; Grieve, 2011; Grieve ve Panebianco, 2013; Hyde ve Grieve, 2014) elde edilen Cronbach Alfa değerlerine kıyasla bu çalışmada daha yüksek bir değer elde edilmiştir.

Sonuç olarak duygusal manipülasyon ölçeğinin Türkçe formunun yeterli düzeyde geçerlilik ve güvenilirliğe sahip olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla Türkiye'de yapılacak olan çalışmalarda duygusal manipülasyon ölçeği geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak kullanılabilir. Organizasyonlarda duygusal manipülasyon konusunu araştırmak, bu özelliklere sahip olan çalışanların neden olduğu çatışmaları yönetmeye yönelik çeşitli yaklaşımlar geliştirilmesini; dolayısıyla bu çatışmaların olumsuz yansımalarının ortadan kaldırılmasını veya azaltılmasını sağlayabilir. Bu kapsamda, ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olması alan yazın için önem taşımaktadır.

Çalışma sınırlı bir örneklem grubuyla gerçekleştirilmiştir; ileride yapılacak olan araştırmalarda ölçeğin farklılaşmış ve geniş örneklemle itibariyle ele alınmasıyla daha genellenebilir sonuçlar elde edilerek ölçeğin güvenilirliği ve geçerliğine katkı sağlanabilir. Ayrıca tek tek farklı örneklem grupları üzerinde araştırma yaparak gruplar itibariyle duygusal manipülasyonun değişiklik gösterip göstermediği tespit edilebilir. Anket yönteminin yanı sıra araştırma mülakat yöntemiyle desteklenerek konunun daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılması ve konu ile ilgili güncel bilgiler elde edilebilir.

KAYNAKÇA

AUSTIN, Elizabeth J., Daniel FARRELLY, Carolyn BLACK ve Helen MOORE (2007), "Emotional Intelligence, Machiavellianism and Emotional Manipulation: Does EI Have a Dark Side?", **Personality and Individual Differences**, 43(1): 179-189.

BRISLIN, Richard W., Walter J. LONNER ve Robert M. THORNDIKE (1973), **Cross-Cultural Research Methods**, New York: John Wiley – Sons Pub.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2010), **Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı**, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

CİNEL, Mehmet Ozan ve Ela OĞAN (2021), "İş Hayatında Duygusal Zekâ ve Kariyer Uyum Yeteneği Arasındaki İlişki", **Alanya Akademik Bakış**, 5 (1), 369-391.

DAVIS, Sarah K. ve Rachel NICHOLS (2016), "Does Emotional Intelligence Have a "Dark" Side? A Review of The Literature", **Frontiers in Psychology**, 7, 1316.

GOLEMAN, Daniel (1995), **Duygusal Zekâ**, (Çev.Banu Seçkin Yüksel), 9. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.

GOLEMAN, Daniel, Richard BOYATZIS ve Annie MCKEE (2006), **Yeni Liderler**, 5. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.

GRIEVE, Rachel (2011), "Mirror Mirror: The Role of Self-Monitoring and Sincerity in Emotional Manipulation", **Personality and Individual Differences**, 51, 981-985.

GRIEVE, Rachel ve Doug MAHAR (2010), “The Emotional Manipulation–Psychopathy Nexus: Relationships with Emotional Intelligence, Alexithymia and Ethical Position”, **Personality and Individual Differences**, 48, 945-950.

GRIEVE, Rachel ve Laura PANEBIANCO (2013), “Assessing The Role of Aggression, Empathy and Self-Serving Cognitive Distortions in Trait Emotional Manipulation”, **Australian Journal of Psychology**, 65, 79–88.

GÜRBÜZ, Sait ve Murad YÜKSEL, “Çalışma Ortamında Duygusal Zekâ: İş Performansı, İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Bazı Demografik Özelliklerle İlişkisi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 2008, 9 (2), 174-190.

HAJI, Ishtiyaque ve Stefaan E. CUYPERS (2006), “Moral Responsibility and The Problem of Manipulation Reconsidered”, **International Journal of Philosophical Studies**, 12:4, 439-464.

HINKIN, Timothy R. (1998), “A Brief Tutorial on Development of Measures for Use in Survey Questionnaires”, **Organizational Research Methods**, 1(1), 104-121.

HYDE, Jane ve Rachel GRIEVE (2014), “Able and willing: Refining the measurement of emotional manipulation”, **Personality and Individual Differences**, 64, 131–134.

HYDE, Jane ve Rachel GRIEVE (2018), “The Dark Side of Emotion at Work: Emotional Manipulation in Everyday and Work Place Contexts”, **Personality and Individual Differences**, 129, 108-113.

LAW, Kenneth S., Chi-Sum WONG ve Lynda J. SONG (2000), “The Construct and Criterion Validity of Emotional Intelligence and its Potential Utility for Management Studies”, **Journal of Applied Psychology**, 89(3), 483-496.

NAGLER, Ursa. K. J., Katharina. J REITER, Marco R. FURTNER ve John F. RAUTHMANN (2014), “Is There a “Dark Intelligence”? Emotional Intelligence is Used By Dark Personalities to Emotionally Manipulate Others”, **Personality and Individual Differences**, 65, 47–52.

SALOVEY, Peter ve John D. MAYER (1990), “Emotional Intelligence”, **Imagination, Cognition, and Personality**, 9, 185–211.

SCHERMELLEH-ENGEL, Karin, Helfried MOOSBRUGGER ve Hans MÜLLER (2003), “Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures”, **Methods of Psychological Research Online**, 8(2), 23-74.

SOSYAL AĞLAR VE ÖRGÜTSEL DEĞİŞİM İLİŞKİSİNDE OLUMSUZ BAĞLARIN ETKİSİ

Dr. Ali Rıza KÖKER¹

ÖZET

Sosyal ağlar, örgütlere çeşitli olanaklar sunarken aynı zamanda kısıtlayıcı etkiler barındıran ilişkileri de kapsamaktadır. Örgütsel ağ çalışmalarının çoğu olumsuz ilişkiler neticesinde ortaya çıkan ayrıştırıcı faktörleri göz ardı ederek, ilişkisel güçleri yansıtan bağlar üzerinden elde edilen olumlu ilişki ve bağlara odaklanmaktadır. Örgütsel ağlardaki olumsuz bağlar çeşitli örgütlerarası olayları ve ilişkileri açıklamak üzere bir takım çalışmalara konu edilmişse de bu çalışmalarda örgütsel değişim üzerindeki etkilerin ele alınmadığı söylenebilir. Örgüt içinde bir bireyin sahip olduğu sosyal ağ bireye fayda sağlayabileceği gibi kariyerine zarar da verebilir. Bu bağlamda bu görüşlerden yola çıkarak bu çalışmanın amacı örgütsel ağların değişim üzerindeki etkilerini olumsuz bağlar üzerinden ele alarak yorumsamacı bakış açısıyla incelemektir. Yorumsamacı yaklaşımı, mevcut literatürde belirtilen kavramların teorik ilişkisinin ilk kez ortaya koyulmasına yönelik olarak kavramla ilgili çok fazla bilgi olmadığı durumlarda kuramsal açıklamalarla araştırma sorularına cevap aramaya çalışmaktadır. Çalışmanın amacıyla uyumlu olarak öncelikle değişim ve örgütsel ağlarla ilgili yazında yer alan temel bilgiler irdelenmiş ve bu iki konu arasındaki ilişkinin olumsuz bağlar göz önünde bulundurulmak suretiyle belirlenmesine yönelik önermeler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ağlar, Örgütsel ağlar, Değişim, Olumsuz bağlar

JEL Kodları: M00, M10, M19

IMPACT OF NEGATIVE TIES IN THE RELATIONSHIP OF SOCIAL NETWORKS AND ORGANIZATIONAL CHANGE

ABSTRACT

While social networks offer various opportunities to organizations, they also consist of relationships that contain constraints. Most of the organizational network studies focus on positive relationships and ties obtained through ties that reflect relational forces, ignoring the differential factors that arise as a result of negative ties. Although negative ties in organizational networks have been the subject of a number of studies to explain various inter-organizational events and relationships, it is seen that the effects on organizational change are not addressed in these studies. The social network that an individual has within the organization can benefit the individual as well as harm his career. Based on these views, the aim of this study is to examine the effects of organizational networks on change from an interpretative research perspective by considering negative bonds. The interpretative approach tries to find answers to research questions with theoretical explanations in cases where there is not much information about the concept for the first time to reveal the theoretical relationship of the concepts specified in the current literature. In line with the purpose of the study, firstly, the basic information in the literature on change and organizational networks was examined and propositions were developed for determining the relationship between these two issues by considering the negative ties.

Keywords: Social networks, Organizational networks, Change, Negative ties

JEL Codes: M00, M10, M19

¹ Sınai Mülkiyet Uzmanı, Türk Patent ve Marka Kurumu, ali.koker@turkpatent.gov.tr

1. GİRİŞ

Teknolojideki hızlı gelişmelerle, bilginin ve sermayenin hızlı yayılma kabiliyetinin artması sonucu küreselleşmenin etkilerinin yaygın olarak hissedildiği dünyada değişim olgusu sıklıkla telaffuz edilen bir kavram haline gelmiştir. Bu nedenle içinde yaşadığımız dönemin en büyük özelliğinin hızlı ve sürekli bir değişim süreci ile ilişkilendirilmesi olduğu söylenebilir. Örgütler de toplumun bir parçası olduğundan, bu değişimin dışında tutulmaları olanaksızdır. Örgütler, değişen şartların varlığının daimi olduğu günümüz ortamında, sadece bu değişen şartlara uyum sağlamakla yaşamlarını sürdüremezler. Hızlı yapısal değişimler döneminde yaşamını sürdürebilecek olanlar değişimde öncülük yapanlardır (Drucker, 1999). Örgütler, özellikle yoğun rekabetle karşı karşıya kaldıklarında, yetkinliklerini artırmak ve bunlardan yararlanmak ve rekabet avantajlarını sürdürülebilir kılmak için değişim gösterirler (Naeem, 2020). Bu nedenle değişim, örgütlerin dinamiklerini anlamak için gerekli görülen konular arasında görülmektedir (Aldrich, 1999).

Örgütlerde değişim konusu kaynak bağımlılığı (Pfeffer ve Salancik, 1978), işlem maliyeti teorisi (Williamson, 1979), örgütsel çevre bilim (Hannan ve Freeman, 1977), kurumsal kuram (DiMaggio ve Powell, 1983) gibi pek çok farklı örgütsel bakış açısıyla ele alınmış bir konudur. Buna bağlı olarak yazında; müşteri talepleri, ekonomik, demografik, yasal ve politik durumlar gibi çevresel faktörlerin örgütsel değişimin başlatılmasını ve uygulanmasını nasıl etkilediğini inceleyen pek çok çalışma bulunmakla birlikte değişim konusunun işlendiği bu çalışma alanlarından biri de örgütsel ağlardır. Ancak bu çalışma alanları içinde örgütsel ağ bakış açısıyla ele alınmış çalışmaları ayrı bir yere koymak gerekmektedir. Zira örgütsel ağlar bakış açısıyla değişim, diğer alanlardan ayrı olarak tek başına araştırılmamakta, aksine bu farklı çalışma alanlarının içinde yerleşik olarak değerlendirilmektedir (Borgatti ve Foster, 2003).

Örgütler müşterilerin, tedarikçilerin ve rakiplerin yanı sıra toplumun her seviyesinde var olan gruplar ya da bireylerle etkileşim içinde ilişkilerin görüldüğü, sosyal ağ yapılarında yer almaktadır. Gulati (1995) çalışmasında örgütlerin çeşitli aktörlerle geniş sosyal ve ekonomik ilişkilerden kaynaklanan bağlar kurabildiğine dikkat çekerek, söz konusu bağların tedarikçiler ile olan ilişkiler, ticari birliklere üyelikler, farklı örgütlerin çalışanları ve yöneticiler arasındaki ilişkileri kapsadığına ve tüm bu ilişkiler bütünüün örgütlerin teknolojik ve sosyal faaliyetleri ile ilgili bilgilerin aktarılmasını sağlayan bilgi kanalları olarak hizmet ettiği görüşünü savunmaktadır. Buna göre örgütsel ağ ilişkide bulunan taraflardan oluşan daha geniş kapsamlı bir çerçeve içerisinde incelemek gereklidir. Öte yandan örgütsel ağ çalışmalarına bakıldığında, çoğu ağ araştırmalarının olumsuz bağlar neticesinde ortaya çıkan ayrıştırıcı faktörleri göz ardı ederek, ilişkisel güçleri yansıtan bağlar üzerinden elde edilen sonuçlara odaklandığı görülmektedir (Everett ve Borgatti, 2014). Diğer bir ifadeyle araştırmacılar çoğu zaman bağların olumsuz oldukları gerçeğinin hiçbir önemi olmayacak şekilde analiz etmektedir. Oysa olumlu ilişkilere dayalı ağ ilişkileri neticesinde ortaya çıkan sonuçlar olumsuz ilişkilerin olduğu ağlarda gerçekleşmeyebilir. Bu nedenle ağ ilişkilerinde olumsuz bağlar neticesinde ortaya çıkan sonuçların da irdelenmesi gerekmektedir. Örgütsel ağlardaki olumsuz bağlar çeşitli örgütlerarası olayları ve ilişkileri açıklamak üzere bir takım çalışmalara konu edilmişse de (Van De Ven, 1976; Westphal, vd, 1997; Gulati, 1998; Hammond ve Glenn, 2004) bu çalışmalarda örgütsel değişim üzerindeki etkilerin ele alınmadığı görülmektedir. Diğer taraftan örgütsel ağlar ve değişim konusunun birlikte ele alındığı çeşitli çalışmalar (Ferreira ve Sungu, 2011; Battilana ve Casciaro, 2013) bulunsa da bu çalışmalarda da ağ ilişkileri içinde olumlu ve olumsuz ilişki ayrımının yapılmadığı, diğer bir ifadeyle örgütsel ağların yapı ve süreçlere etkisi açıklanırken örgütler arası ilişkilerin sadece olumlu ilişkilerle sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu nedenle olumsuz bağların etkileri, özellikle de örgütlerarası ilişkiler bağlamında düşünüldüğünde, üzerinde ayrıntılı inceleme yapılması gereken ve örgütsel alan anlayışını yeniden şekillendirme potansiyeline sahip önemli bir konu olarak görülmektedir. Bu görüşlerden yola çıkarak bu çalışmada amaçlanan örgütsel ağların değişim üzerindeki etkilerini olumsuz bağlar üzerinden incelemek ve olumsuz ilişkilerin önemini açığa çıkarmaktır. Çalışmanın amacıyla uyumlu olarak öncelikle değişim ve örgütsel ağlarla ilgili yazında yer alan temel bilgiler irdelenmiş ve bu iki konu arasındaki ilişkinin olumsuz bağlar göz önünde bulundurulmak suretiyle belirlenmesine yönelik önermeler geliştirilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Ağlarda Olumsuz Bağ ve İlişkiler

Sosyal ilişkiler aracılığıyla elde edilen faydalar üzerine kurulu olan sosyal sermaye birey, örgüt, toplum gibi düzeylerde sosyal ağları etkili kılmaktadır (Alan, 2017: 111). İnsanlar yaradılışlarından bu yana olumsuzluk duygusundan ve bu duygunun zararlı ve acı veren sonuçlarından etkilenmektedir. Tüm gruplar arası ilişkilerin olumsuzlukla veya çatışmayla son bulmayacağı hatta grupların barış ve huzur içinde bir arada bulunması arzu edilmektedir. Bilimsel araştırmalarda olumlu ilişkilerin hangi şartlar altında gerçekleştiğini konu edinen birçok çalışma bulunmaktadır. Sosyal sistemde bireyler arasındaki ilişkilerin niteliği örgütlerin etkileşimlerini oluşturmaktadır (Wang ve Thorngate, 2003). Bireyler arası ilişkilerin yerleşikliği sonucu aktörler arası bağların yerleşikliği oluşmaktadır (Granovetter, 1985). Örgüt içindeki çalışanların devamlı ihtiyaç duydukları ve gelecekteki gereksinimlerini karşılayacak her türlü kaynakları elde edebilecek bağlantılar ve kişiler zaman içinde çeşitli nedenlerle değişmektedir. Örgüt içinde bireyler arası olumsuz ilişkilerin oluşumu hem bireyin sahip olduğu bağların kalitesine hem de bireyin örgüt içindeki yapısal konumuyla ilgili olmaktadır. Örgüt içinde bir bireyin sahip olduğu sosyal ağ bireye fayda sağlayabileceği gibi kariyerine zarar da verebilmektedir.

Sosyal ağ araştırmacıları ilişkilerin olumsuz etkilerini genellikle ihmal etmiştir (Brass, 2001). Sosyal ağda olumlu ve olumsuz ilişkilerin belirlenmesine dair temeller yapısal denge kuramının varsayımlarına dayanmaktadır (Huising vd., 2012). Bu kuram çok kapsamlı bir literatüre sahiptir. Aktörler arasındaki dengesiz durum, aktörün dengeli duruma geçmeyi sağlamak için ilişki değişimine sevk eden sosyal süreci tetiklemektedir. Olumsuz ilişkiler olumlu ilişkilerden farklı olmakla birlikte, bu farklılıklar tek taraflı ve soyutlanmış ağ konfigürasyonları olumsuz ilişki olarak yorumlanmaktadır (Robins vd., 2009).

Morrison ve Nolan'a (2007) göre nefret ilişkilerini ifade eden olumsuz ilişkilere dair henüz tam bir tanım bulunmamaktadır. Böyle ilişkiler çatışmadan kaynaklanan saygısızlık, hoşlanmama, husumet ve zarar verici davranış içeren karşılıklı etkileşim olarak nitelendirilmektedir (Dillard ve Fritz, 1995: 12). Nefret, hoşlanmama, saygısızlık gibi olumsuz davranışların ağır bastığı ağ ilişkilerinde bir insanın diğer bir insana veya bir örgütün diğer bir örgüte karşı bu tarz duygular beslemesi nefret ağları olarak adlandırabileceğimiz ağ ilişkilerine neden olabilir. Nefret, eylemleri yönlendiren düşünce, inanç ve görüşlerin parçası haline geldiğinde, insanlar kendilerini ve diğerlerini, ideolojinin belirlediği bir bağlamda konumlandırmaya başlamakta ve nefret, bir kimliğin parçası olduğu zaman, o kimliğin kendisini nefret edilen gruptan bağımsız olarak konumlandırması olanaklı değildir. Nefret bağlarının oluşturduğu nefret ağlarında ortak bir ideoloji ve ağı özelliğini sahiplenme söz konusudur.

Labianca ve Brass'a (2006) göre olumsuz bağların dört farklı özelliği bulunmaktadır. Bunlar; 1) ilişki gücü 2) karşılıklık 3) biliş 4) sosyal mesafedir. Prell'e (2012) göre nefret ağlarının kavramsallaştırması aşamasında bağ ile ilişki arasındaki farkın anlaşılması gerekmektedir. Bağlar birbiriyle bağlantılı ilişkileri ifade etmektedir. İlişki ise belirli aktörler arasındaki belirli bağ setleridir. Olumsuz ilişkiler ve olumsuz olaylar insanın davranışları, bilişsel düzeyi ve psikolojik durumu üzerinde çok önemli etkiye sahiptir (Labianca vd., 1998).

Yazında sosyal ağlardaki bağlar olumlu ve olumsuz bağlar olarak ayırım yapılmaktadır. Bu ayırım yapılmasında Heider'in yapısal denge kuramının (Heider, 1958) açıklık getirdiği söylenebilir. Sosyal gruplar ve ağ dinamiklerine sosyal denge kuramını uygulamak, olumlu ve olumsuz ilişkileri analiz etmek olasıdır. Heider (1946) tarafından geliştirilen yapısal denge kuramında baskın bir şekilde vurgulanan ağ oluşumu türleri, ilişkilerin olumluluğunu ifade eden sevmeye ve olumsuzluğu ifade eden sevmeme olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Bu kuramın ilişkileri olay, kişi ve nesne olarak üç ögeli bir durum olarak açıkladığı söylenebilir. Üç ögeli bu durumlarda ilk kişi, diğer kişi ve üçüncü olarak bir öge bulunur ve ilk kişinin bakış açısına göre olumlu, olumsuz ya da sevmeye ve nefret biçiminde benzerlik ilişkileri ortaya çıkar. Bir aktörün diğerinden nefret etmesi durumunda dengesiz ilişki ortaya çıkar (Taylor, 1967). İnsanların ilişkilerinde denge kurma çabası içinde olmalarını anlatan yapısal denge kuramına göre dengesiz ağlar çok uzun süreli olmamaktadır (Heider 1958; Wasserman ve Faust 1994). Üç aktör arasında denge kurulamaması durumunda olumsuz ilişki oluşmaktadır (Heider, 1958). Nefret ağları gibi olumsuz bağların hâkim olduğu çalışmalarda sosyal denge kuramının göz önünde tutulması faydalıdır. Araştırmacılar hem güçlü hem zayıf bağların yer aldığı dengeli bir ağda örgütlerin karşılıklı güven, bilgi, problem çözme ve yenilikçi bilgi akışının kolaylaşması gibi faydalar sağlanarak ekonomik eylemlere imkân verdiğini belirtmektedirler (Uzzi, 1996,1997).

Granovetter'e (1973) göre aktörün kişisel ilişkilerinin geçişlilik özelliği bulunmaktadır. Birinin arkadaşı başka birinin arkadaşı da olabilmektedir. Aktörler belirsizlik ve tutarsızlıklarla baş etmek amacıyla sosyal ve bilişsel durumlarını dengeleme eğilimine göstermektedirler. Bu duruma örnek olarak E eğer R'yi seviyorsa ve R de

V'yi seviyorsa bu durumda E'nin V'yi sevmeme ihtimali yoktur (Krackhardt ve Kilduff, 1999:771). Huitsing ve arkadaşlarına (2012) göre olumlu ilişkiler iki aktör arasında devamlı oluşan ilişki halindeki bağlar olarak nitelendirilmektedir. Bu ilişkilerde geçişlilik çok sık gözlenmektedir. Ortak bir arkadaşım varlığı kurulacak arkadaşlığı kolaylaştırdığı belirtilmektedir. Bir örgütsel alandaki örgütlerin bağ ve ilişkilerinde de geçişlilik söz konusudur.

İletişimde zorlanma durumuyla sonuçlanan sosyal bağlardan oluşan tüm ilişkilerin olumsuzluk ilişkisi olduğu vurgulanmaktadır (Baldwin vd., 1997: 1374). Böyle ilişkiler iş gereksinimleri, duygusal sıkıntı, öfke gibi nedenlerle kaçınılmaz olarak sosyal ilişkilerde oluşmaktadır. Sonuç olarak olumsuz ilişkilerin düzeltilmesinde harcanan emek ve zaman örgüte zarar olarak yansımaktadır. Resmi olmayan iş ağlarında iletişim, tavsiye, etki ve arkadaşlık ağları oluşmaktadır. Bu ağlar grupları birbirine bağlamaktadır. Tavsiye ağları grup üyelerinin bilgi gibi kaynakları paylaşırken oluşan ilişkilerden oluşmaktadır. Arkadaşlık ağı grup üyelerinin karşılıklı iletişim ve etkileşimleri olarak tanımlanmaktadır. Olumsuzluk veya kötülük içeren ilişki ağları ise grup üyelerinin kendi gruplarındaki veya diğer gruplardaki iş arkadaşlarıyla ilişkilerini etkileyen her türlü kin, nefret, öfke, çatışma veya olumsuz düşünceyi barındıran bağlardan oluşmaktadır (Klein vd, 2004). Ayrıca, olumsuz bağların kurulması çok kısa bir zamanda gerçekleşmektedir (Wiseman ve Duck, 1985).

Prell'e (2012) göre bir aktör diğer aktörle ilişki bağlarıyla bağlı olduğunda bağ kavramından bahsedilebilmekte olup, ona göre olumsuz bağ nefret ve antipati, olumlu bağ ise hoşlanma ve sempati olarak genellemektedir (Prell, 2012). Yazında sosyal ağ çalışmalarının çoğunun olumlu bağları belirlemeye yönelik olduğu görülmektedir (Labianca ve Brass, 2006). Nefret bağları hakkındaki araştırmalar henüz çok yeni olduğu söylenebilir. Son on yıldır araştırmacılar sosyal ağlarda olumsuz ilişkilere ve bu ilişkilerin etkileri üzerinde çalışmaktadır (Labianca ve Brass, 2006). Olumsuz ilişkilerin olumlu hale getirilmesinin iş bulma, terfi veya daha iyi performans için önemi vurgulanmaktadır.

Pietinalho'ya (2008) göre düğüm ve bağların birlikte sunumundan ortaya çıkan ağlarda bağlar ilişki yoğunluğuna göre yani bağın gücüne göre çeşitlenmektedir. Farklı tür bağlar farklı tür ağları kimin kimleri sevdiği veya kimin kimlerden nefret ettiğini tanımlamaktadır (Pietinalho, 2008). Csaba ve Pál'a (2010) göre olumsuz bağlar olumlu bağlara göre örgütsel işlemleri daha kapsamlı olarak etkilemesi nedeniyle daha çok ilgi uyandırıcıdır. Nefret ve antipati gibi duyguya, eyleme ve fiziksel davranışa dönüştürülmesiyle dış gözlemcilerce fark edilmesi daha kolay olan bağlar eylemler üzerinde daha fazla etkiye sahiptir (Csaba ve Pál, 2010).

Olumsuz ilişkilerde başta nefret olmak üzere gizleme, hileli yönlendirme, çatışma, saygısızlık, anlaşmazlık, husumet ve bunun gibi davranışlar çok sık gerçekleşir. Gücü olan veya baskın olan kişiden korkulduğunda kişisel deneyim ve duygular o kişiyi düşman olarak algılamaktadır (Middents, 1990). Bir diğerine kasıtlı olarak zarar vermek sosyal değişim kuramından gelmektedir (Blau, 1964; Ekeh, 1974). Sosyal değişim kuramının amacı insanlar biriyle arkadaş olmaya veya ilişki kurmaya karar verdiklerinde ödül gibi olumlu bir beklenti elde etme umudu taşırlar (Rook, 1984). Diğer tarafta bireyler gelecekte birinin engelleyici veya zararlı olacağını düşündüklerinde o bireye hemen zarar verme veya engelleme girişiminde bulunurlar. Anlaşılsızlık çatışmaların ve ayrımların en büyük kaynağıdır. Diğerlerini görünüşleri, kültür, inanç ve diğer nitelikleri nedeniyle ayırma ve istememenin sonucunda çatışmalar yaşanır.

Bonacich ve Llyod'e (2004) göre örgütlerin statüsü de olumlu ve olumsuz ağ yapılarını etkilemektedir. Onlara göre örgüt çalışanlarının statülerini olumsuz bağlarıyla karşılaştırarak yapmış oldukları araştırmada merkezilik derecelerini ve olumsuz bağ sayılarını kullanmış, dengelenmiş durumdaki mevcut ilişkilerle statülerin başarısı kıyaslanmıştır (Bonacich ve Llyod, 2004). Einarsen'e (2000) göre düşmanca iş ilişkilerin ve eylemsel davranışların çok zayıf olması o örgütte olumsuz ilişkilerin olduğunun kanıtıdır. Olumsuz ilişkileri sosyal sermaye kapsamında ele almış ve çalışanları sosyal ağlarının hem zarar verici hem de kariyerlerini destekleyici özellikte olduğunu vurgulamıştır (Einarsen, 2000).

Olumsuz ilişkilerin nedenleri üzerine yapılmış en etkili çalışmalardan biri Sias, Heath, Perry, Silva ve Fix (2004) tarafından yapılmıştır. Onlara göre ilişkilere zarar veren unsurlar kişilik özellikleri, özel sorunların işe yansması ve terfi edememesidir. Krackhardt ve Stern (1988) ve Nelson (1989) sosyal ağ analizi yaparak gruplar arasındaki güçlü bağların olumlu etkilerini ortaya çıkarmışlardır. Çalışmaları neticesinde kişiler arasındaki etkileşimlerin her zaman olumlu olmadığı olumsuz da olabileceği, olumsuz ilişkilerin çatışma kaynaklı olması grup üyeleri arasındaki ilişkinin sıklığı ve kalitesini azalttığı bulgusunu ortaya çıkarmışlardır.

Ağ analizinde olumsuz ilişkilerin tespiti üzerine yapılan çalışmalar olumsuz bağların yakın sosyal ağlarla birlikte sosyal örgütlerin önemli bir yönü olduğunu belirtmiştir (Lbianca vd., 1998: 63). Fakat bir ağda olumlu bağların olmaması bağların olumsuz olduğu anlamına da gelmemekte olup, tarafsız bir ilişkinin olduğu da söylenebilir (Huising vd., 2012: 646). Bu nedenle örgütler arasında bu tür bağların analizinde aynı anda ölçüm yapılması uygun bir analiz tekniği olarak kullanılabilir.

Örgütsel ağlar içerisinde bilgi paylaşımına, kaynaklara erişime ve bunlara bağlı olarak yeniliklerin ortaya çıkmasına ve yayılmasına katkı sağlayan ilişkiler olabileceği gibi, bu bahsedilen avantajların tamamen ortadan kalkmasına neden olan ilişkilere rastlamamız mümkündür. Bireylerin günlük hayatlarında olduğu gibi, örgütsel düzeyde de örgütlerin diğer başka aktörlerle sahip olduğu tüm ilişkilerin olumlu ilişkilerden ibaret olduğunu söylemek mümkün değildir. Bazı aktörler birbiri ile rekabet halinde olmasından veya belirli bir konuda birbirine karşı çıktığından dolayı olumsuz bağ ilişkisi içinde olabilir (Stevenson ve Greenberg, 2000). Gulati ve arkadaşlarına (2002) göre bazı ağ ilişkileri örgüte avantaj ve fayda sağlamak suretiyle örgütün performansına yönelik katkı sağlamaktayken, bazı ilişkiler örgütlerin kapasitesini kullanmasını engelleyebilmektedir. Bu durumda örgütlerin içinde yer aldığı düzen içinde sahip oldukları bağlar hem olumlu hem de olumsuz ilişkileri bünyesinde barındıran kanallar olarak düşünülmelidir. Burada olumsuz ilişkilerle kastedilen, aktörler arasında görülen ve yinelenen olumsuz yargılar ve davranışlardır (Lbianca ve Brass, 2006). Olumsuz ilişkilerin yaşandığı örgütlerde çoğu kez rasyonellik ortadan kalkmakta, bireysel veya grupsal ego ön plâna çıkmaktadır. Çatışmaya dönüşen olumsuz ilişkilerde örgüt üyeleri birbirlerine karşı olumsuz davranışlar sergilemekte, aralarındaki dayanışma duygusu zarar görmekte, örgütsel güven azalmakta ve iş tatmini düşmektedir. Aynı zamanda kötü olarak değerlendirilen grup üyelerini daha az tehdit edici ve tehlikeli olarak algılanması ve kolay rakip olarak görüldüğü ifade edilmiştir (Valenzuela ve Raghuram, 2007). Örgüt içindeki olumsuz ilişkiler iş akışını ve hiyerarşik ilişkilerin işleyişini engellemesi nedeniyle önlenmeye çalışılan ve istenmeyen davranışları kapsamaktadır.

2.2. Örgütsel Değişim

Örgütsel değişim, uzun yıllar boyunca araştırmacıların ilgisini çeken ve büyük öneme sahip bir kavramdır. Şüphesiz örgütsel etkinliği artırmak ve örgütsel büyümeyi sağlamak için çok önemlidir. Örgütsel değişim örgütsel stratejinin ayrılmaz bir parçası olduğu söylenebilir. Burnes (2004) ise değişimin örgütsel yaşamın her yerde bulunan ve baskın bir özelliği olduğunu savunmaktadır. Örgütsel değişim, sürekli değişen yeniden yapılanma, birleşmeler ve yenilikler dünyasında çoğu organizasyonda yaygın bir olaydır. Örgütsel değişim, Daft (2005) tarafından, bir organizasyonda dahili veya harici olabilen yeni bir fikir veya süreç olarak tanımlanmıştır. Moran ve Brightman (2001) örgütsel değişimi, müşterilerin değişen taleplerine ayak uydurmak için organizasyonun yön değiştiren bir organizasyon olarak tanımlamıştır.

Değişim aynı zamanda bir organizasyon tarafından çalışanlarına veya müşterilerine sunulan yeni bir fikir veya davranış olarak da açıklanmıştır (Daft, 2005). Bu tür değişiklikler, yöneticilere, girdileri için çalışanları dahil etme fırsatı sunar ve resmi, planlı ve hedef odaklı olduklarından yöneticiler tarafından dahili olarak uygulanabilir (Sofat vd., 2015). Bu farklı örgütsel değişikliklerin, organizasyon içindeki veya dışındaki çeşitli olayların bir sonucu olduğu söylenebilir. Lunenburg (2010) tarafından belirtildiği gibi, dış değişiklikler, hükümet yasalarında ve düzenlemelerinde bir değişiklik, üretim ve süreç yeniliği, piyasadaki değişiklikler, işgücü piyasası karışıklığı ve iş dünyasının içselleştirilmesi şeklinde olabilir. Kuruluşlar, bu harici değişikliklerin çoğuna oldukça hızlı bir şekilde uymakla görevlendirilebilir, bu da yetersiz uygulama ve olumsuz çalışan deneyimine neden olur. Örgütü etkileyebilecek iç değişiklikler Pfeffer (1994) tarafından istihdam politikaları, idari süreçler ve insan sorunları olarak açıklanmıştır. Örgütsel değişiklikler aynı zamanda organizasyonun farklı alanlarına atıfta bulunan farklı değişim araçları olarak da tanımlanmıştır, örneğin teknoloji, pazarlama, kalite, maliyet stratejisi, insanları yönetme ve liderlik (Sofat vd., 2015). Örgütsel değişikliklerin organizasyonun içinden veya dışından birçok şekilde gelebileceği açıktır. Bununla birlikte, Fedor ve arkadaşları (2006) değişimin büyüklüğüne ve türüne bağlı olarak, örgütün bölümlerini çok farklı şekilde etkilendiğini belirtmiştir.

Örgütlerde değişim, örgüt içi değer yargılarının, örgüt içindeki aktörlerin uygulamalarının, birbiri ile etkileşimlerinin ve örgütsel faaliyetlerin mevcut olana göre farklılaşmasıdır (Basım vd., 2009). Örgütlerde değişime ilişkin çalışmaların kaynak bağımlılığı (Pfeffer ve Salancik, 1978), işlem maliyeti teorisi (Williamson, 1979), örgütsel çevre bilim (Hannan ve Freeman, 1977), kurumsal kuram (DiMaggio ve Powell, 1983) gibi pek çok farklı örgütsel bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Kaynak bağımlılığı (Pfeffer ve Salancik, 1978) kuramı uyarınca örgütsel değişim örgütlerin çevrelerine olan bağımlılıklarını azaltmak için

geliştirdiği stratejilerin bir sonucu olarak gerçekleşmekteyken, işlem maliyeti teorisine (Williamson, 1979) göre değişim beraberinde belirsizlik getireceği için işlem maliyetlerini artırıcı bir durum olarak görülmekte ve pek de tercih edilmemektedir. Örgütsel çevrebilimi kuramı ise değişimle en fazla ilişkili görülen bir alan olup (Amburgey ve Rao, 1996), bu kuramın geliştiricileri olan Hannan ve Freeman (1977) tarafından doğal seçim yoluyla gerçekleşen örgütsel değişim vurgulanmıştır. Anılan araştırmacıların görüşü örgütsel yapıların çevreye uyumunun popülasyon seviyesinde çeşitli koşulların değişimine bağlı olarak birbirinin yerini alan örgütsel formlarla gerçekleştiği yönündedir. Örgütsel formlar ise Darwin'in biyolojik hayatta olduğunu iddia ettiği gibi, rasgele bir çeşitlilik göstermektedir ve zaman içerisinde seçilen formdaki örgütlerde artış gözlenir. Görüldüğü gibi burada yapılan temel vurgu çevrenin belirleyiciliğidir. Çevresel değişime bağlı olarak örgütler bu değişime uyum sağlayabilmek üzere yapısal özelliklerini değiştirecek ve yeni yapılar ve yetenekler geliştirecektir (Baum ve Singh, 1994). Ancak bu noktada örgütlerin birbirleri ile etkileşiminin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Öyle ki sosyal sistem içerisindeki unsurların birbirleriyle etkileşimi ve hızlı bilgi aktarımı, çevresel değişime karşı gösterilen tepkinin sistem içerisindeki yayılımının hızını artırarak ani değişime neden olabilir. Böylece birbirleriyle etkileşen çok sayıda elemana sahip olan sistemlerin alışılmışın dışında davranış sergileyerek kendi kendisini örgütleyeceği düşünülebilir. March (1994) ise örgütlerin değişen çevreye birbirleri ile etkileşimde bulunarak uyum sağladıklarından, uyumlanabilme yeteneklerini sadece değişime karşı gösterdikleri tepkilerin değil, birbirleri arasındaki etkileşimden doğan dinamiklerin belirlediğini ifade etmiştir.

Örgütsel değişim türlerine bakıldığında örgütsel değişim literatüründe, çeşitli örgütsel değişim türleri tanımlanmaktadır. Myers ve arkadaşları (2012) ile Van de Ven ve Poole'e (1995) göre, bu değişikliklerin temel amacı, bir işletmenin ihtiyaçlarına göre ayarlanmasını garanti altına almaktır. Planlanan değişiklikler, bir kuruluşun iç ve dış ortamının taleplerini karşılayabilmesini sağlamayı amaçlayan bilinçli akıl yürütmeyi takiben, genellikle kasıtlı eylemler olarak tanımlanabilir. Değişiklikler öngörülemez ve önceden kesin ve net bir niyet yoktur. Değişimin sırası açısından, Watzlawick ve arkadaşları (1974), değişimi birinci ve ikinci derece değişim olarak sınıflandırmıştır. Birinci sıra artımlı anlamına gelir. Sürekli ve günlük değişimler (Weick ve Quinn, 1999) ve düzensiz değişim, örgütsel değişimi gelişimsel olarak kategorize eden tüm örgütü dönüştüren büyük değişikliklerle karakterize edilen radikal, çok boyutlu ve çok düzeyli değişim olarak tanımlanır.

2.3. Sosyal Ağ İlişkilerinde Olumsuz Bağların Örgütsel Değişim Üzerindeki Etkileri ve Önermelerin Gelişimi

En temel anlamda olumlu bağlantılar arkadaşlığı temsil ederken, olumsuz bağlantılar çekişmeyi temsil eder ve sosyal ağların incelenmesinde önemli bir sorun, bu iki güç arasındaki dengeyi anlamaktır (Easley ve Kleinberg, 2010). Labianca'ya (2014) göre olumsuz bağlar, olumsuz etkiye, başkaları hakkında yargılara veya başkalarına yönelik davranışsal niyetlere neden olan nispeten kalıcı ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda olumsuz bağların ilişkinin taraflarının diğer tarafa karşı düşmanlığı, dışlaması veya kaçınması ile karakterize edilen bir duruma karşılık geldiği düşünülebilir. Baz araştırmacıların olumsuz ilişkileri örgütler arasındaki rekabet ile ilişkilendirdikleri görülmektedir (Stevenson ve Greenberg, 2000; Sözen vd, 2018). Harrigan ve arkadaşları (2020) ise olumsuz ilişkileri daha geniş bir yelpazede ele alarak, kamuoyunun eleştirileri, karşı kampanyalar, hukuk davaları, rakip ürünler, paylaşılan pazar ve çelişen politik pozisyonları örgütler arası olası olumsuz ilişki örnekleri arasında göstermektedir.

Araştırmacılar, olumsuz ilişki ağlarının olumlu ilişki ağlarından temelde farklı olan çeşitli yapısal özelliklerine dikkat çekmektedir. Bu özellikler arasında, düğümler arasındaki düşük bağlantı ve düşük düzeyde geçişlilik yer alır (Everett ve Borgatti 2014). Diğer bir deyişle arkadaşların arkadaşları genellikle olumlu ilişki ağlarında arkadaş iken, düşmanların düşmanları olumsuz ilişki ağlarında mutlaka düşman olmak zorunda değildir (Easley ve Kleinberg, 2010). Labianca ve Brass'a (2006) göre örgütsel ağlardaki olumsuz ilişkilerin temel özellikleri arasında ilişkilerin kuvveti, karşılıklılığı, haberdar olma ve sosyal mesafe yer alır. Brass'a (2011) göre olumsuz ilişkiler gerçekte olumlu olanlardan daha iyi davranış öngörmektedir. Bireysel olarak düşünüldüğünde olumsuz ilişkiler, örgüte bağlılık gibi bireysel sonuçları ve bireylerin örgütün hedeflerine ulaşması için gerekli faaliyetleri koordine etme ve işbirliği yapma becerilerini olumsuz etkilediği için sosyal sorumluluk boyutuna sahiptir (Labianca ve Brass, 2006).

Ağ ilişkisindeki aktörler olumsuz bağ ilişkileriyle karşılaştığında, sosyal çevrelerini ve genel sosyal duruşlarını daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmek için motive olurlar ve bunu yaparken de olumlu ilişkilerini daha dikkatli gözden geçirerek bu ilişkilerdeki tutumlarını ve sonuçları cazip kılacak şekilde belirginleştirmeye

çalışırlar (Peeters ve Czapinski, 1990). Diğer bir deyişle, aktör sosyal çevresini daha iyi anlamaya çalışmak ve ağ içindeki genel sosyal duruşuna ilişkin mevcut ipuçlarını kapsamlı bir şekilde anlamlandırmaya çalışmak ile meşgul olur. Zira aktörler, başkalarıyla olan etkileşimlerinden kaynaklanan çeşitli cezaları ve ödülleri düşünür ve bu yargılara dayanarak ilişkilerini sonlandırır veya sürdürür (Labianca ve Brass, 2006). Birçok olumsuz ilişkiye sahip olmak, aktörün ağ içinde akan önemli bilgilere erişimini ve aynı zamanda potansiyel olarak gerekli sosyal desteği de engelleyecektir (Venkataramani vd, 2013).

Amburgey ve Rao (1996), ağ düzeneği yapısına sahip örgütsel formların sayılarının artmasının örgütlerin nüfus çevre bilimi alanında araştırma yapanların değişimi yeniden modellemesi gereğini ortaya çıkardığını belirtmektedir. Gulati'ye (1995) göre, örgütler diğer örgütlerle çeşitli sosyal ve ekonomik ilişkilerden oluşan bağlar kurabilmektedir. Bu bağlar tedarikçiler ile olan ilişkiler, ticari birliklere üyelikler, farklı örgütlerin çalışanları ve yöneticiler arasındaki ilişkileri kapsayabilir. Tüm bu ilişkiler örgütlerin teknolojik ve sosyal faaliyetleri ile ilgili bilgilerin aktarılmasında önemli rol oynayan bilgi kanalları vazifesi görür.

Örgütler toplumsal bağlamdan bağımsız varlıklar olarak düşünülemez, süregelen ekonomik faaliyetlerin sosyal ilişkilerin yaratacağı etkinin hissedilmesi kaçınılmazdır. Zira ağ düzenekleri ile ilgili çalışmaların temelleri ekonomik eylemlerin içinde yerleşik olduğu sosyal bağlamdan etkileneceği fikri üzerine atılmıştır (Gulati, 1998: 295). Bu nedenle, örgütlerin davranışlarının da sahip olduğu ilişkilerin bütününe oluşturduğu ağ yapılarında yerleşik olduğu ve tüm piyasa süreçlerinin de bu ağ ilişkilerinde süregelen sosyal ilişkiler içerisinde olduğunu söylemek mümkündür (Granovetter, 1985).

Değişim konusunun örgütsel ağlar kapsamında ele alındığı çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Naeem, 2020). Örgütsel ağlar, yenilikler yapmak için gerekli olan bilgiye erişim sağlamasının yanı sıra diğer örgütler tarafından geliştirilmiş yeni uygulamalarının öğrenilmesi için olanak sağlamaktadır (Pittaway vd., 2004). Gulati'ye (1995) göre örgütler arasında oluşan ilişki ağı örgütsel uygulamalar ile ilgili bilginin aktarılmasını sağlamaktadır. Başlangıçta ekonomik nitelikte temellere dayanan ağ ilişkileri zamanla bilgi paylaşımı ve aktörler arası etkileşimi de geliştireceğinden değişimle ilgili örgütsel yapının kurallarını da şekillendirmektedir (Uzzi, 1997). Diğer bir ifadeyle süreç içinde örgütlerin birbiri ile sosyal ilişkiler kurmaları farklı aktörlerden gelen bilgiler sayesinde çevresel değişimle ilgili gerekli adımların atılmasını sağlayarak örgütsel değişimi olumlu yönde etkileyecektir. Bir ilişkiyi çevresel değişimle ilgili gerekli adımların atılmasını sağlayarak örgütsel değişimi olumlu düzeyde yerleşiklik, ilişkinin tarafları üzerinde biçimsel örgüt yapısının değişimle paralel olması için daha yüksek düzeylerde normatif baskı hissettirecektir (Granovetter, 1992).

Örgütsel değişim konusunun doğrudan ele alındığı Ferreira ve Sungu'nun (2011) çalışmasında örgütsel değişimde sosyal ağların önemli olduğu, sosyal ağ üyelerinin çeşitli sosyal, fiziksel ve finansal kaynakların ve bilginin akışı için araç olduğu ve bir örgütün içinde yer aldığı ağ ilişkilerinin örgütsel değişim için temel itici güçlerden biri olduğu belirtilmektedir. Battilana ve Casciaro (2013) ise çalışmalarında ağ yapısının özelliklerinin vekilin değişim sürecini örgütte uygulayabilme yeteneğini nasıl etkilediği deneysel olarak ele alarak yazına katkı sağlanmış ve güçlü bağların değişime karşı direnç üzerindeki etkileri belirlenmiştir.

Örgütlerin sahip oldukları ekonomik ve sosyal ilişkiler neticesinde bir ağ düzeni içinde yer aldığı ve bu ilişki ağının örgüte bir bilgi akışı sağlayarak değişimle ilgili katkı da sağlayacağını söylemek mümkündür. Ancak bu çalışmaların çoğunda ağ araştırmalarının olumsuz bağlar neticesinde ortaya çıkan ayrıştırıcı faktörleri göz ardı edilerek, ilişki güçleri yansıtan bağlar üzerinden elde edilen sonuçlara odaklandığı görülmektedir (Everett ve Borgatti, 2014). Diğer bir ifadeyle araştırmacılar çoğu zaman bağların olumsuz oldukları gerçeğinin hiçbir önemi olmayacak şekilde analiz etmektedir. Oysa olumlu ilişkilere dayalı ağ ilişkileri neticesinde ortaya çıkan sonuçlar olumsuz ilişkilerin olduğu ağlarda gerçekleşmeyebilir. Bu nedenle ağ ilişkilerinde olumsuz bağlar neticesinde ortaya çıkan sonuçların da irdelemesi gerekmektedir.

Ekonomik faaliyetlerin örgütün içinde yerleşik olduğu sosyal bağlamdan etkilendiği ve bu eylemlerin de sosyal ağ yapıları içerisindeki aktörlerin konumundan etkileneceğine dair genel bir kanaat vardır (Gulati, 1998). Bu nedenle bir aktörün ağ içindeki merkez – çevre ayırımına göre belirlenen pozisyonunun o örgütün davranışlarını açıklamak için kullanılması mümkündür. Buna göre merkezilik, örgütün diğer örgütlere dolaylı ve direkt olarak bağlanma derecesi olarak tanımlanabilir. Bir örgütün merkezi konumda olması, ilişkilerinin genişliği, direkt ve dolaylı bağlar aracılığıyla ağ üzerindeki diğer aktörlerle ne şekilde ortak ilişkileri olduğu olarak tanımlanabilir (Gulati, 1999). Burt'e (1992) göre, bir ağdaki farklı konumların, değerli kaynaklara farklı derecelerde erişim ve kontrol sağlamaktadır. Freeman da (1979), bir örgütün ağ içinde merkez konumda yer almasının ağ düzeni içinde stratejik anlamda çok önemli bir pozisyonda bulunduğu göstergesi olacaktır.

belirtmektedir. Buna göre ağ düzeni içinde merkez konumda yer alan örgütlerin bilgi avantajlarına sahip olmasının yanı sıra, diğer örgütler ve kaynakları kontrol olanağı bulunmaktadır (Gulati, 1999). Bu nedenle ağ içinde merkezde olan bir örgütün, ilişki içinde olduğu diğer örgütlerin davranış biçimi üzerinde etkili olacağı düşünülebilir. Öte yandan çeşitli ağ düzeneği analizlerinde çevrede yer alan aktörlerin merkezde yer alan güçlü aktörlere göre bazı dezavantajlara sahip olduğu varsayımına rastlansa da, bazı aktörlerin bilinçli olarak çevre pozisyonunda kalmayı tercih edebileceği ve bu şekilde ağı stratejik olarak kullanabileceğine ilişkin düşünceler de vardır (Stevenson ve Greenberg, 2000).

Ağ düzeninde merkezi konumda yer alan bireyin çevrede yer alanlara göre daha hızlı ve daha fazla bilgi edineceği ve edindiği bilginin diğerlerine daha hızlı iletileceğine dair bulgulara çok fazla yer verilmiştir ve bu nedenle sosyal ağ düzeninde merkezi konumda olmanın avantajlı olduğu belirtilmektedir (Alan, 2017:116). Merkezde yer alan örgütün bilgi akışlarına aracılık etmesi neticesinde bu konum örgüte dış çevresel değişikliklerle ilgili güncel bilgilere daha fazla erişim imkânı sağlayacaktır (Ferreira ve Armagan, 2011). Bu da örgütün yenilikler ve değişim ile ilgili avantajlı olması anlamına gelmektedir. Merkez konumdaki örgüt rekabetçi üstünlüğünü sürdürmek ve bu pozisyon avantajını kullanmak ve korumak üzere yenilikler geliştirecek ve çevresel değişikliklerin etkisini kontrol altına alabileceği değişiklikler yapabilecektir. Zaten, rekabet avantajını sürdürmek isteyen merkezi merkez örgüte bu konumun kendisi değişmesi için bir miktar baskı uygulayacaktır (Ferreira ve Armagan, 2011). Öte yandan bu örgütün sahip olacağı olumsuz bağlar, örgütün konumunu anlamlandırmaya çalışmasına neden olacağı gibi, olumsuz ilişkilerin fazlalığı, örgütün ağ içinde akan önemli bilgilere erişimini ve ağdan alacağı sosyal desteği de engelleyecektir (Venkataramani vd, 2013). Baldwin ve meslektaşları (1997) ise bireylerin merkeziliği ne kadar fazla olursa o kadar az grup içinde olumsuz ilişkilere ve bağlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum ise örgütün yukarıda bahsedilen yenilik ve değişikliklerle ilgili çalışmalarına olumsuz yansıyacaktır. Oysa bilgiye daha geniş erişim nedeniyle, merkez örgütün çevresel değişimlerin gelecekteki yönlerini doğru bir şekilde tahmin etme ve proaktif olarak uyarlayabilme imkânı vardır ve bunun için de ağdan alacağı destek önemlidir. Bu görüşlerden yola çıkarak aşağıdaki önermenin geliştirilmesi mümkündür.

Önerme.1: Ağ içinde merkez konumda olan örgütün olumsuz bağlarının az olması örgüt bakımından değişimi olumlu yönde etkilemesi beklenir.

Sargut (2006) ağ içinde merkez konumda bulunan aktörlerin bilgi ve benzeri kaynaklara kolayca ulaşabildikleri için çevrede yer alanların merkezdekilere bağımlılığının hazla olduğunu ve bu nedenle çevrede yer alan bu aktörlerin bağımlı ve güçsüz bir konumda olacağını söylemektedir. Ağların dinamik yapıda olmasının etkisiyle örgütün ağ içindeki pozisyonu geçmiş ilişkilerinin ve ağ içindeki diğer örgütlerin geçmiş ilişkilerinin bir sonucu olup bu konum değişebilecektir (Gulati, 1995). Bu durumda merkezde yer alan ve gerek ağı gerekse ağın sunacağı tüm kaynakları kontrol etme olanağına sahip olan örgüt, bu avantajlı pozisyonu korumak üzere çevrede yer alan örgütlerin davranışlarını kontrol altında tutmak isteyecektir. Ağ düzeninde yer alan aktörler arasında rekabet ilişkisi gibi herhangi bir olumsuz bağın bulunmaması, durağan yapıdaki bu ağ düzeninde merkez örgütün izin verdiği kadarıyla yetinilmesine neden olacaktır. Bunun yanında çevre aktörlerin diğer ağ üyelerine karşı yükümlülükleri de asgari düzeydedir. Bu nedenle ağ içinde çevrede yer alan bir örgüt kendi ağına bağlı olmayan örgütlerle aracılık ilişkileri kurarak bilgi asimetrisini dengeleyebilir ve bu aracılık ilişkileri sayesinde diğerlerinin kendilerine yönelttiği olumsuzluklara karşı önemli bir otonom özerklik sağlayabilir (Baum ve Ingram, 2002). Bu görüşlerden yola çıkarak aşağıdaki önermenin geliştirilmesi mümkündür.

Önerme.2: Ağ içinde çevre konumda olan örgütün olumsuz bağlarının az olması örgüt bakımından değişimi olumsuz yönde etkilemesi beklenir.

Bu aşamada çevrede yer alan örgütün hangi konumdaki örgütlerle olumsuz ilişkiye sahip olduğu öneme sahip olabilir. Örneğin olumsuz ağ ilişkilerinin çevre aktörler arasındaki olması halinde merkezdeki örgüte kendini daha fazla kabul ettirmek önemlidir. Zira merkez örgütle ilişkilerin diğer aktörlerden daha fazla olacak şekilde geliştirilmesine ihtiyaç duyulacaktır. Bunun yanı sıra olumsuz bağ ilişkilerinin yoğunluğuna da bağlı olarak yaşanan olumsuzlukların etkisiyle başka ağ ilişkilerine yönelme adına değişim önem kazanacaktır. Öyle ki olumsuz ilişkiler, aktörler arasındaki çatışma algısıyla ilişkili olduğundan düşük grup içi bağlılığa yol açmaktadır (Everett ve Borgatti, 2014). Bu nedenle çevre örgütlerin kendileriyle güç ve statü bakımından eşdeğer diğer çevre örgütlerle olumsuz ilişkilerle karşılaştıklarında, başkalarıyla iletişim olanağı sunabilecek araçlarla iletişim kurma stratejisini kullanma olasılıkları yüksektir (Stevenson ve Greenberg, 2000). Bu da yeni bilgi ve kaynaklara erişim imkânı sunacağından değişim üzerinde olumlu etki yaratacaktır. O halde çevre

örgütler arasındaki olumsuz bağ ilişkilerinin bu örgütlere dinamizm getirebileceği düşünülebilir. Bu görüşlerden yola çıkarak aşağıdaki önermenin geliştirilmesi mümkündür.

Önerme.3: Ağ içinde çevre konumda olan örgütün çevrede yer alan diğer örgütlerle olumsuz bağlarının olması o örgüt bakımından değişimi olumlu yönde etkiler.

Merkez konumdaki örgüt bilgi ve fiziksel kaynaklar üzerindeki kontrolü nedeniyle, birbirine bağımlı olan diğer örgütleri koordine etmek için daha fazla güce sahiptir (Pfeffer ve Salancik, 1978). Olumsuz bağlar içeren bir ağda, çevrede yer alan aktör dışlanmamak ve muhalif hareketlere maruz kalmamak için bu pozisyonda kalmak isteyebilir (Stevenson ve Greenberg, 2000). Özellikle merkez konumdaki aktörle olumsuz ilişkiler ağındaki örgütlerin bütünü olanakların yitirilmesine neden olabilecektir. Zira ağ düzeneği içerisinde merkez konuma sahip olan örgüt çevrede yer alan örgütlere göre buldukları ağ düzeneğini denetim altına alma imkânına sahiptir. Merkez konumdaki örgüt bu olanakları sayesinde olumsuz bağın etrafındaki bilgi akışlarının engellenmesini, kasıtlı olarak çarpıtılmasını veya hatta tamamen sona ermesini sağlayabilir (Marineau ve Labianca, 2021). Bu durumda diğer aktörlerle yoğun bir ilişkisi olmayan çevre aktör, ağ içindeki ilişkilerini genişletme sorunuyla karşı karşıya kalabilir. Bunun yanı sıra merkezde yer alan örgütle olumsuz bağ ilişkisi içindeki çevre örgütler, meşruiyeti yüksek olan bu örgütün durumlar karşısında öğrenilmiş tepkilerini hızlı bir biçimde gözlemleme imkânına sahip olmadığından, başarısız da olmamak adına oluşan belirsizliğe karşı bir tepki ortaya koyamayabilir. Bu görüşlerden yola çıkarak aşağıdaki önermenin geliştirilmesi mümkündür.

Önerme.4: Ağ içinde çevre konumda olan örgütün merkezde yer alan örgütlerle olumsuz bağlarının olması o örgüt bakımından değişimi olumsuz etkiler.

4. SONUÇ

Bu çalışmada örgütsel ağların değişim üzerindeki etkileri olumsuz bağların etkisi göz önünde bulundurmak suretiyle ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle örgütsel ağlar ve değişim ilgili yazında yer alan temel bilgilere yer verilmiş ve bu iki kavram arasındaki ilişki olumsuz bağlar göz önünde bulundurulmak suretiyle ortaya koymaya çalışılmıştır. Ancak olumsuz ilişkiler göz ardı edilerek yapılan çalışmalarda bile örgütsel ağ ilişkilerinin değişim üzerindeki etkilerinin değişkenliği nedeniyle olumsuz bağların değişim üzerindeki etkileri örgütlerin ağ içindeki konumu referans alınarak değerlendirilmiştir. Buna göre merkez örgütlerin sahip oldukları olumsuz ilişkilerinin yoğunluğunun değişim üzerinde olumsuz etkiye sahip olması beklenirken, çevre örgütlerin sahip olduğu olumsuz bağların yoğunluğu ile değişimin doğru orantılı olacağı öngörülmektedir. Buna ilaveten çevre örgütlerin olumsuz ilişkilerinin merkez örgütlerle ve diğer çevre örgütlerle olmasına göre değişim üzerindeki etkisinin fark göstermesi beklenmektedir.

Bireyler olumsuz ilişkilerin kaçınılmaz olduğunu kabul etmelidir. Farklı ve karşıt görüşlerin ifade edilmesine olanak tanınmalı ve yapılan tartışmalar iyi bir fırsat olarak görülmelidir. Sonuç olarak yazında yer alan görüşlerin değerlendirilmesi ve bu görüşlere yönelik yapmış olduğumuz değerlendirmeler doğrultusunda, örgütsel ağların değişim üzerindeki etkilerinin olumsuz bağların göz önünde bulundurulduğu bir bakış açısından faydalanarak tespit edilmesine yönelik çeşitli önermeler geliştirilmiştir. Bu önermelerin gelecekte oluşturulacak araştırma yöntemleri ve yapılacak alan çalışmalarında ele alınmasının, konu hakkındaki bilgilerimizin artmasına önemli ölçüde yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Literatürde olumsuz bağların doğrudan örgütsel değişim konusuyla ilişkilendirildiğinde genel anlamda hem olumlu hem de olumsuz etki yaratabilecek potansiyelde olduğu görülmektedir. Keza olumsuz ilişkiler göz ardı edilerek yapılan çalışmalara göre örgütsel ağ ilişkileri kimi zaman değişim için bir tetikleyici olabilmekteyken, kimi zaman ise değişim için önemli bir direnç oluşturabilmektedir (Ferreira ve Armagan, 2011). Bu nedenle olumsuz bağların değişim üzerindeki etkilerinin daha özele indirgenmek ve örgütsel ağlara ilişkin sık kullanılan parametreleri göz önünde bulundurmak suretiyle değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Bu amaca yönelik olarak çalışmada örgütlerin ağ içindeki konumu referans alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Sosyal ağların işbirlikçi ve etkileşimli doğası, büyük değişim paydaşları arasında sosyalleşme süreçlerini kolaylaştırır. Bu nedenle, hem değişim yöneticileri hem de değişim alıcıları, ilgili olumlu ve olumsuz sonuçların daha fazla farkında olacaktır.

KAYNAKÇA

ALAN, Hale (2017), “Bilgi Yaratımı Sürecinde Sosyal Ağların Rolü: Bilişim Sektörü Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma”, **Uluslararası Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, 12 (2), 111-123

ALDRICH, Howard E. (1999), **Organizational Evolving**, London: Sage Publication Ltd.

AMBURGEY, Terry L. ve Hayagreeva RAO (1996), “Organizational ecology: Past, present and future directions”, **Academy of Management Journal**, 39(5), 1265-1286.

BALDWIN, Timothy T.; Michael D. BEDELL ve Jonathan L. JOHNSON (1997), “The Social Fabric of A Team-Based M.B.A. Program: Network Effects On Student Satisfaction and Performance”, **Academy of Management Journal**, 40, 1369-1397.

BASIM, H. Nejat.; Harun ŞEŞEN ve Fatih ÇETİN (2009), “Değişim ve Örgütler”, iç A.Kadir VAROĞLU ve H. Nejat BASIM (Ed.), **Örgütlerde Değişim ve Öğrenme**. Ankara: Siyasal Yayınları, 13- 43.

BAUM, Joel A.C ve Jitendra V. SINGH (1994), “Organizational hierarchies and evolutionary process”, **Evolutionary Dynamics of Organizations**, New York: Oxford University Press, 3-19.

BAUM, Joel. A. C. ve Paul INGRAM, (2002), “Interorganizational Learning and Network Organization: Toward a Behavioral Theory of The Interfirm”. iç. Mie AUGIER, ve James G. MARCH (Ed.), **The Economics of Choice, Change, and Organization: Essays in Memory of Richard M. Cyert**. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 191-218.

BATTILANA, Julie ve Tizian CASCIARO (2013), “Overcoming Resistance to Organizational Change Strong Ties and Affective Cooptation”, **Management Science**, 59(4), 819–836.

BLAU, Peter. M. (1964), **Exchange and Power in Social Life**. New York: Wiley.

BONACICH, Phillip ve Paulette LLOYD (2004), “Calculating Status With Negative Relations”, **Social Networks**, 26(4), 331 - 338.

BORGATTI, Stephen. P. ve Pacey C. FOSTER “The Network Paradigm In Organizational Research: A Review And Typology”. **Journal of Management**, 29(6), 991-1013.

BRASS, Daniel J. (1981), “Structural Relationships, Job Characteristics, and Worker Satisfaction and Performance”. **Administrative Science Quarterly**, 26(3), 331–348.

BRASS, Daniel J. (2001), “Social Capital and Organizational Leadership”. iç. Stephen. J. ZACARRO ve Richard KLIMOSKI (Ed.), **The Jossey-Bass Business & Management Series. The Nature Of Organizational Leadership: Understanding The Performance Imperatives Confronting Today's Leaders**, Josey-Bass, 132-152.

BRASS, Daniel J. (2011), “A Social Network Perspective on Industrial/Organizational Psychology”, **Handbook Of Industrial And Organizational Psychology**, Vol. 1, 107-117.

BURNES, Bernard (2004), **Managing Change: A Strategic Approach to Organisational Dynamics**, 4 th edn. Harlow: Prentice Hall.

CSABA, Zoltán László ve Judit PÁL (2010), “How Negative Networks Are Forming and Changing in Time? Theoretical Overview and Empirical Analysis in Two High-school Classes”, **Review of Sociology** 20(2), 69–95.

DAFT, Richard. L. (2005), **Management**, 6th Edition, . Thomas South Western:Chennai.

DILLARD, Joseph P. ve Janie FRITZ, (1995), Interpersonal Relationships and Organizational Performance. Paper presented at the Annual Convention of the Western Speech Communication Association, Portland OR.

DIMAGGIO, Paul J. ve Walter W. POWELL (1983), “Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality In Organizational Fields”. **American Sociological Review**, 48, 147-160.

DRUCKER, Peter F. (1999), **21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları**, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

EASLEY, David ve Jon KLEINBERG (2010), “Positive and Negative Relationships”. **Networks, Crowds, and Markets: Reasoning about a Highly Connected World**. Cambridge University Press, 119-152.

EINARSEN, Stale (2000), “Harassment and Bullying at Work: A Review of the Scandinavian Approach” **Aggression and Violent Behavior**, 5(4), 379-401.

EKEH, Peter. P. (1968), “Issues in Exchange Theory”, **Berkeley Journal of Sociology**. Vol.13: 42-58.

EVERETT, Martin G. ve Stephen. P BORGATTI (2014), “Networks containing negative ties”, **Social Networks**, Volume 38: 111-120.

FEDOR, Donald B.; Steven CALDWEL ve David M. HEROLD (2006), “The Effects of Organizational Changes on Employee Commitment: A Multilevel Investigation”, **Personnel Psychology Journal**, Vol. 59, No. 1, 1-29.

FERREIRA, Manuel. P. ve Sungru ARMAGAN (2011), “Using social networks theory as a complementary perspective to the study of organizational change”. **Brazilian Administration Review**, 8(2), 168-184.

GRANOVETTER, Mark S. (1973), “The Strength of Weak Ties”, **American Journal of Sociology**. 78:6, 1360–380.

GRANOVETTER, Mark S. (1985), “Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness”, **American Journal of Sociology**, 91, 481–510.

GRANOVETTER, Mark S. (1992), “Problems of explanation in economic sociology” iç: Nitin NOHRIA, ve Robert G. ECCLES (Ed.), **Networks and Organizations**, Boston: Harvard Business School Press, 25-56.

GULATI, Ranjay (1995), “Social Structure and Alliance Formation Patterns: A Longitudinal Analysis”, **Administrative Science Quarterly**, 40, 619-652.

GULATI, Ranjay (1998), “Alliances and networks”. **Strategic Management Journal**, 19(4), 293-317.

GULATI, Ranjay; Dania A. DIALDIN ve Lihua WANG (2002), "Organizational Networks". iç. Joel. A. C. BAUM (Ed.), **The Blackwell Companion to Organizations**, Oxford: Blackwell 281-303,

GULATI, Ranjay ve Martin GARGIULO (1999), "Where do Interorganizational Networks Come From?" **The American Journal of Sociology**, 104(5), 1439-1493.

HANNAN, Michael T. ve John FREEMAN (1977), "The population ecology of organizations", **American Journal of Sociology**, 82, 929-964.

HARRIGAN, Nicholas M., Giuseppe (Joe) LABIANCA ve Filip AGNEESSENS (2020), "Negative Ties And Signed Graphs Research: Stimulating Research On Dissociative Forces In Social Networks". **Social Networks**, 60, 1–10.

HEIDER, Florian (1946), "Attitudes and Cognitive Organization", **Journal of Psychology**, 21, 107-12.

HEIDER, Florian (1958), **The Psychology of Interpersonal Relations**. New York: John Wiley.

HUITSING, Gijs; Marijtje, A. J. VAN DUIJN; Tom A.B. SNIJDERS; Peng WANG; Miiia SAINIO; Christina SALMIVALLI ve Rene VEENSTRA (2012), "Univariate and Multivariate Models of Positive and Negative Networks: Liking, Disliking, and Bully-victim Relationships". **Social Networks**, 34, 645–657

KLEIN, Katherine. J.; Beng-Chong LIM; Jessica L. SALTZ ve David M. MAYER (2004), How Do They Get There? An Examination of the Antecedents Of Centrality in Team Networks, **Academy of Management Journal**, 47(6), 952-963.

KRACKHARDT, David ve Martin KILDUFF (1999), "Whether Close Or Far: Social Distance Effects On Perceived Balance In Friendship Networks" **Journal of Personality and Social Psychology**, 76, 770-782

KRACKHARDT, David ve Robert N. STERN (1988), "Informal Networks and Organizational Crises: An Experimental Simulation". **Social Psychology Quarterly**, 51(2), 123–140.

LABIANCA, Giuseppe (Joe) (2014), "Negative Ties in Organizational Networks." **Contemporary Perspectives on Organizational Social Networks** Vol. 40, 239-259.

LABIANCA, Giuseppe (Joe) ve Daniel J. BRASS (2006), "Exploring the Social Ledger: Negative Relationships and Negative Asymmetry in Social Networks in Organizations." **Academy of Management Review**, 31(3), 596–614.

LABIANCA, Giuseppe (Joe); Daniel J. BRASS ve Barbara GRAY (1998), "Social Networks and Perceptions of Intergroup Conflict: The Role of Negative Relationships and Third Parties." **Academy of Management Journal**, 41, 55-67

LUNENBURG Fred C. (2010), "Approaches to Managing Organizational Change", **International Journal of Scholarly Academic Intellectual Diversity**, Vol. 12, No. 1, 1-10.

MARCH, James G. (1994), **Primer On Decision Making: How Decisions Happen**. New York: Simon and Schuster.

MARINEAU, Joshua E. ve Giuseppe (Joe) LABIANCA (2021), “Positive and Negative Tie Perceptual Accuracy Pollyanna Principle vs. Negative Asymmetry Explanations”. **Social Networks**, 64, 83–98.

MYERS, Piers; Sally HULKS ve Liz WIGGINS (2012), **Organizational Change: Perspectives on Theory and Practice**. New York, NY: Oxford University Press

MIDDENTS, Gerald J. (1990), “Psychological Perspectives on Enemy-Making”, **Organization Development Journal**, Summer, 44-48.

MORAN, John ve Baird K. BRIGHTMAN (2001), “Leading Organizational Change”, **Career Development International**, Vol. 6, No. 2, 111-118.

MORRISON, Rachel L. ve NOLAN, Terry (2007), “Negative Relationships in the Workplace: A Qualitative Study”, **Qualitative Research in Accounting & Management**, 4 (3), 203 – 221.

NAEEM, Muhammed (2020), “Using social networking applications to facilitate change implementation processes: insights from organizational change stakeholders.” **Business Process Management Journal**, Vol. 26 No. 7, 1979-1998.

NELSON, Reed E. (1989), “The Strength of Strong Ties: Social Networks and Intergroup Conflict in Organizations”, **Academy of Management Journal**, 32 (2), 377-401.

PEETERS, Guido ve Janusz CZAPINSKI (1990), “Positive-Negative Asymmetry in Evaluations: The Distinction Between Affective and Informational Negativity Effects.” **European Review of Social Psychology**, 1, 33–60.

PFEFFER, Jeffrey ve Gerald R. SALANCIK (1978), **The External Control of Organizations**. New York: Harper & Row

PFEFFER, Jeffrey (1994), **Competitive Advantage Through People: Unleashing The Power of Workforce**, Boston: Harvard Business School.

PIETINALHO, Lauri (2008), “Evolution of interorganizational networks: Evidence from pulp and paper industry in 1992–2006,” Helsinki University of Technology, Faculty of Information and Natural Sciences master thesis

PITTAWAY, Luke; Maxine ROBERTSON; Kamal MUNIR; David DENYER ve Andy NEELY (2004), “Networking and Innovation: A Systematic Review of the Evidence”. **International Journal of Management Reviews**, 5/6 (3&4), 137-168.

PRELL, Christina (2012), **Social Network Analysis: History, Theory and Methodology**. London: SAGE Publications.

ROBINS, Garry; Pip PATTISON ve Peng WANG (2009), “Closure, Connectivity and Degree Distribu-Tions: Exponential Random Graph (P*) Models for Directed Social Networks.” **Social Networks** 31, 105–117.

SARGUT, A. Selami. (2006), Sosyal Sermaye: Yapının Sunduğu Bir Olanak mı, Yoksa Bireyin Amaçlı Eylemi mi? **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, 6 (12), 1-13.

SCOTT, Jacqueline (2000), **Social Network Analysis**, 2nd Edition, London: SAGE Publications.

SIAS, Patricia M; Renee G. HEATH; Tara PERRY; Deborah SILVA ve Bryan FIX (2004), “Narratives of Workplace Friendship Deterioration”. **Journal of Social & Personal Relationships**, 21(3), 321–340.

SOFAT Kanika; Ravi KIRAN ve Sanjay KAUSHIK (2015), “Management of Organizational Change and its Impact on Commitment: A Study of Select Indian IT Companies”, **International Global Business and Management Research Journal**, Vol. 7, No. 3, 69-87.

SÖZEN, H. Cenk; Nejat BASIM, ve Soner GOKTEN (2018), Negative ties and interorganizational dynamics: An alternative paradigm for organizational inquiry. International Conference on Economics and Management of Networks 15-17 November, Havana

STEVENSON, William B.; Danna GREENBERG (2000), “Agency and Social Networks: Strategies of Action in A Social Structure Of Position, Opposition And Opportunity”. **Administrative Science Quarterly**, 45, 651-678.

TAYLOR, HOWARD. F. (1967), “Balance and Change in the Two Person Group.” **Sociometry** 30(3), 262-279.

UZZI, Brian (1996), “Embeddedness and Economic Performance: The Network Effect”, **American Sociological Review**, 61, 674-698.

UZZI, Brian. (1997), “Social structure and competition in interfirm networks: The Paradox of Embeddedness.” **Administrative Science Quarterly**, 42(1), 35-67.

VALENZUELA, Ana ve Priya RAGHUBIR (2007), “The Role of Strategy in Mixed-Gender Group Interactions: A Study of The Television Show ‘The Weakest Link’”, **Sex Roles**, 57, 293-303.

VAN DE VEN, Andrew H. (1976), “On the Nature, Formation and Maintenance of Relations among Organizations.” **Academy of Management Review**, 1(4), 24-36.

VAN DE VEN, Andrew H. ve Marshall S. POOLE (1995), "Explaining Development and Change in Organizations", **Academy of Management Review**, Vol. 20, no. 3, 510-540.

VENKATARAMANI, Vijaya; Giuseppe (Joe) LABIANCA, G. J. ve Travis GROSSER (2013), “Positive and Negative Workplace Relationships, Social Satisfaction, and Organizational Attachment.” **Journal of Applied Psychology**, 98(6), 1028–1039.

WANG, Zhigang ve Warren THORNGATE (2003), “Sentiment and Social Mitosis: Implications of Heider’s Balance Theory.” **Journal of Artificial Societies and Social Simulation** 6(3), 1-2.

WASSERMAN, Stanley ve Katherine FAUST (1994), **Structural Balance and Transitivity**, Cambridge: Cambridge University Press

WATZLAWICK, Paul; John H. WEAKLAND ve Richard FISCH (1974), **Change Principles of Problem Formation and Problem Solution**. New York: W.W. Norton.

WEICK, Karl. E ve Robert E. QUINN (1999), “Organizational Change and Development.” **Annual Review of Psychology**, 50, 361–386.

WESTPHAL, James D; Ranjay GULATI ve Stephen M. SHORTELL (1997), “Customization or Conformity? An Institutional and Network Perspective on the Content and Consequences of TQM Adoption.” **Administrative Science Quarterly**, 42(2), 366-394

WILLIAMSON, Oliver. E. (1979), “Transaction cost economics: The governance of contractual relations.” **Journal of Law and Economics**, 22, 233–262.

WISEMAN Jacqueline P ve Steve DUCK (1995), “Having and managing enemies: A very challenging relationships” iç. Steve Duck ve Julia T. Wood, (Ed.), **Confronting relationship challenges**, Thousand Oaks, CA: Sage. 43–72.

KREDİ TEMERRÜT TAKASLARININ (CDS) BELİRLENMESİNDE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİN GÜCÜ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER İÇİN PANEL ARDL ANALİZİ

Utku ALTUNÖZ¹

ÖZET

Küreselleşmeye bağlı olarak artan kırılganlıklar ve bu durumun kaçınılmaz sonucu meydana gelen finansal krizler işletmeler için risk yönetimini oldukça önemli bir noktaya taşımıştır. 1990'lı yıllarla birlikte finans piyasalarında artan kredi riskini bölüp dağıtma amacına yönelik olarak tasarlanan Kredi Temerrüt Takası (CDS, Credit Default Swap) ile makroekonomik göstergelerin yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Çalışmada söz konusu ilişkiler gelişmekte olan ülkeler için 2010-2019 yılları için temel makroekonomik göstergelerle incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ülke risk primi EXC, GDP ve EMBU+ değişkenlerine en büyük tepkiyi vermektedir. Bu bağlamda kurda 1 birim artış risk primini %9 oranında arttırırken büyüme oranında %1 artış olması durumunda ülkenin risk primi % 4 oranında düşmekte ve cari işlemler dengesindeki %1'lik olumlu artış ülke risk primini %1,7 oranında düşürmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yabancı para cinsi bono ve tahvillerinin getirilerinin ABD hazine tahvili getirisinde meydana gelecek farkta meydana gelecek %1 artış ülke risk primini %3,7 oranında arttırmaktadır. Kısa dönemli sonuçlar uzun dönemi desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: CDS, Gelişmekte Olan Ülkeler, ARDL

JEL Sınıflaması: G01, E52, C53.

THE POWER OF MACROECONOMIC INDICATORS IN DETERMINING CREDIT DEFAULT SWAPS (CDS): A PANEL ARDL ANALYSIS FOR DEVELOPING COUNTRIES

ABSTRACT

Increasing vulnerabilities due to globalization and financial crises caused by this inevitable situation have brought risk management to a very important point for businesses. It has been observed that the Credit Default Swap (CDS, Credit Default Swap) designed for the purpose of dividing and increasing the risk of increasing credit in the financial markets with the 1990s is closely related to the macroeconomic indicators. In the study, the relations in question were analyzed for developing countries with basic macroeconomic indicators for 2010 and 2019. According to the results obtained, the country's risk premium gives the biggest response to EXC, GDP and EMBU + variables. In this context, 1 unit increase in exchange rate increases the risk premium by 9% while in case of 1% increase in the growth rate, the country's risk premium decreases by 4% and the 1% positive increase in the current account balance decreases the country risk premium by 1.7%. The 1% increase in the difference in the return on US Treasury bond yields of foreign currency bonds and bonds of developing countries increases the country risk premium by 3.7%. Short term results support the long term.

Key Words: CDS, Developing Countries, ARDL

JEL Classification: G01, E52, C53.

¹ Doç. Dr., Sinop Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, utkual@hotmail.com

1. GİRİŞ

Bir ülkenin siyasi, ekonomik ve finansal tüm risk etmenlerini bünyesinde barındıran ülke riski, o ülkenin dış borçlarını ödemede isteksiz davranma ya da ödeyememe ihtimali olarak tanımlanmaktadır. Ülke riskinin artması gerek yerli gerekse yabancı yatırımcıların o ülkeye yapacakları yatırımları ve finansal varlık fiyatlarını genellikle olumsuz yönde etkilemektedir. Yatırımcılar çeşitli ülkelerde yatırım yapmayı planladıklarında genelde o ülke riskinin nasıl bir seyir içinde olduğunu analiz etmektedirler. Bu bağlamda kredi temerrüt takasları (CDS) oldukça önemli referans kaynaklarıdır. Çünkü bir ülkenin riski artmaya (azalmaya) başladığında bu durumun ilk yansımaları kendini CDS piyasasında göstermekte ve CDS primleri yükselmektedir (düşmektedir).

İletişim teknolojileri ve bilgiye ulaşımındaki hızlı gelişmeler doğrultusunda finansal piyasalarda sayısız yenilikler ve farklı ihtiyaçlara hitap eden finansal araçlar geliştirilmiştir. Bu araçlar arasında en fazla kullanım alanı bulanlardan biri kredi türevleridir. Kredi türevleri finansal varlıkla ilgili olarak meydana gelen kredi riskinden korunma amacıyla gerçekleştirilen finansal sözleşmeleri ifade etmektedir (Ötger-Robe ve Podpiera, 2010:5). Kredi türevleri toplam getiri takası (total return swap, TRS), kredi spread opsiyonu (credit spread option, CSO), temerrüt takası (credit default swap, CDS), teminatlı borç yükümlülüğü (collateralized debt obligation) ve krediye dayalı tahvil (credit linked note, CLN) olarak sınıflandırılmaktadır. Sözü edilen kredi türevleri içinde en fazla tercih edilen kredi türevi CDS'lerdir. CDS'lerin daha fazla tercih edilmesinde ihraççının temerrüt riskini diğer risklerden ayırarak yalın bir şekilde yansıtması ve kredi riskinin ölçümünde ve fiyatlamasında uygun bir gösterge olarak kabul edilmesinin rolü büyüktür (Başarır ve Ketten, 2016: 370).

Küreselleşme ile artış gösteren kırılğanlıklara bağlı olarak finansal krizlerde de artış olmuş ve işletmeler için risk yönetimi önemli bir hal almıştır. 1990'lı yıllarla birlikte finans piyasalarında artan kredi riskini bölüp dağıtma amacına yönelik olarak JP Morgan tarafından tasarlanan Kredi Temerrüt Takası (CDS, Credit Default Swap), 1995 yılında finans literatürüne kazandırılmış olup piyasada oluşabilecek riskleri takip aracı olarak da kullanılmaktadır (Augustin, 2014:90). CDS'ler fiyat(spread,prim) şeklinde isimlendirilen belirlenmiş bir ödeme tutarı karşılığında muhtemel bir kredi olayı yaşanması durumunda koruma sağlayan sabit getirili türev enstrümanlarıdır (Ekrem vd, 2018: 489). Finansal piyasaların en önemli sistematik risklerinden birinin kredi riski olduğu göz önüne alındığında, söz konusu riskten korunmanın en temel yolu kredi temerrüt swaplarının kullanımınıdır. Ayrıca Türk tahvillerine ait CDS'ler 2003 yılından itibaren uluslararası pazarda yoğun olarak takip edilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle Kredi Temerrüt Takaslarının işlevinden bahsedilecek olup yerli ve yabancı literatür taramasının ardından CDS'lerin belirlenmesinde makroekonomik göstergelerin gücü gelişmekte olan ülkeler özelinde panel testler yardımıyla analiz edilecektir. Literatürde CDS'lerle ilgili çalışmalar genelde tek bir ülkeye odaklanmaktadır. Yine birçok makro ekonomik değişkenin analize dahil edildiği çalışma sayısı oldukça seyrek. Ayrıca gerek Türkiye ekonomisinde gerekse dünya ekonomisinde son dönemde meydana gelen gelişmeleri kapsayan CDS konulu çalışmalar yetersizdir. *Bu bağlamda çalışmada son dönem verilerin kullanılmasının, birçok makroekonomik değişkenin ve ülkenin analize dahil edilmesinin çalışmayı özgün kılacağı düşünülmektedir.*

2. KREDİ TEMERRÜT TAKASLARININ İŞLEVİ

Kredi Temerrüt Takası (CDS), alacaklının, borçlunun borcunu ödememesi/ödeyememesi riskinden kendisini korumak amacıyla yaptırdığı sigorta işlemi olarak düşünülebilir. Brandon ve Fernandez (2004) kredi temerrüt takaslarını, herhangi bir ülke hazinesinin ya da o ülkede faaliyet gösteren şirketlerin ihraç ettiği borçlanma senetlerini vadesi geldiğinde ödememesi riskine karşılık, yatırımcının satın aldığı bir sigorta olarak tanımlamaktadır. Yalnızca risk koruma yöntemi olmayan CDS'ler aynı zamanda arbitraj olanaklarından faydalanma özelliği de taşımaktadır (Hancı, 2014:10). Yapılan bir sözleşmeyi ifade eden CDS'ler farklı tarafları bir araya getirmektedir. Weistroffer (2009), CDS'de tarafları şekil 1'deki gibi açıklamaktadır (Weistroffer, 2009:4).

Şekil 1: CDS'de Taraflar ve CDS'in İşleyişi

Kaynak: Weistroffer, 2009:4.

Şekil 1'den görüldüğü gibi CDS sözleşmelerinde temel olarak korumayı satın alan taraf ve korumayı satan taraf olmak üzere 2 muhatap mevcuttur. CDS'te referans varlık (dayanak varlık) ihraç edilen borçlanma aracı karşılığında alınan borçtur. Genelde CDS'ler gelişmekte olan ülkelerin şirket tahvilleri, devlet tahvilleri, hazine bonoları ve gayrimenkul ipotegine dayalı menkul kıymetler için sigorta şirketleri ve bankalar tarafından düzenlenerek alacaklılara satılır. CDS'i satan kesim verdiği taahhüt nedeniyle borçlunun gecikmeye düşmesi durumunda CDS kontratının alıcısına vade sonuna kadar tahakkuk eden faizle birlikte borç tutarını ödemek zorundadır. Benzer şekilde CDS kontratını satın alan taraf ise muhatabının (borçlanma aracını ihraç eden) temerrüde düştüğü durumda işleyen faiz ve ana parasını alma hakkına sahiptir. Ayrıca borçlanma enstrümanını portföyünde tutma opsiyonuna sahiptir.

Son dönemde birçok finansal skandalla gündeme gelen ve verdikleri kredi notları sorgulanan kredi derecelendirme kuruluşlarının ülke risk göstergesi olarak verdikleri kararlar, piyasadaki anlık değişimleri fiyatlamada CDS'ler kadar esnek olamamaktadır. Bu bağlamda CDS'ler günümüzde ülke risk göstergesi olarak da kullanılmaya başlanmıştır (Şahin ve Özkan, 2018: 1940). Diğer bir ifadeyle kredi derecelendirme kuruluşlarının verdikleri kredi notları herhangi bir varlığın, firmanın ya da ülkenin ödeme gücüyle ilgili bilgi verirken, CDS'ler, kullanılan kredilerin alacaklılarına ödeme yeterliliğiyle ilgili bilgi vermektedirler (Çonkar ve Vergili, 2017: 60). Ayrıca kredi türleri arasında CDS'lerin kredi riskini bilanço dışına çıkarması bağlamında en likit piyasaya sahip ve en çok işlem gören ürünler olması, CDS'lere olan ilgiyi arttırmaktadır (Hull, 2012).

Piyasalarda alınıp satılan CDS primleri, CDS arz ve talebinin kesiştiği noktada yatırımcıların risk algısına göre belirlenmektedir. Bu bağlamda CDS'ler şu özelliklere sahiptir (Bozkurt ve Kaya, 2018: 2)

- Yatırımcıların, o ülke ile ilgili olarak nasıl bir risk algılaması içinde olduğunu ortaya koyar,
- Piyasaların, ilgili ülkenin borçlarını ödeyebilme yeteneklerine olan inancını temsil eder,
- Bu sebeplerden dolayı da ilgili tarafların için vazgeçilmez nitelikte göstergelerdir

CDS primlerinin rakamlarla ifade edildiği göz önünde tutulduğunda bir ülkenin risk priminin artması, CDS'e konu olan rakamın ve o ülkenin temerrüt olasılığının artması anlamına gelecektir. Ulusoy ve Yılmaz (2017), CDS primlerinin derece kuruluşları notlarının aksine oldukça hareketli ve dinamik bir yapıya sahip olduklarını dile getirmektedir. Bu özellikleri ile CDS'ler ülkelerde meydana gelecek politik ya da ekonomik gelişmelere anında tepki verebilmektedirler. Ulusoy ve Yılmaz (2017)'a göre harf olarak ifade edilen kredi derecelendirme kuruluşlarının notları birden fazla ülkeye aynı şekilde verilebilmektedir. Fakat bu durum aynı not grubunda yer alan ülkelerin ekonomik şartlarının veya taşıdıkları riskin aynı düzeyde olduğu anlamına gelmemektedir. Bu

nedenle CDS'ler rakamsal ifadeler olduklarından ve bu rakamlar küsuratlar halinde bile değişiklik gösterebilmekte, aynı nota sahip ülkelerin arasında daha doğru bir kıyas yapma olasılığına imkân sağlamaktadırlar.

Tablo 1'de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait 5 yıllık vadeli CDS primleri Aralık 2019 itibariyle izlenebilmektedir.

Tablo 1: Seçilmiş Gelişmiş ve Yükselen Ekonomilerin 5 Yıl Vadeli CDS Risk Primi

Ülkeler	5 Yıl Vadeli CDS Risk Primi	Ülkeler	5 Yıl Vadeli CDS Risk Primi
<u>Danimarka</u>	<u>7,85</u>	İspanya	<u>41,90</u>
<u>Almanya</u>	<u>8,8</u>	Şili	<u>41,99</u>
<u>Avusturya</u>	<u>8,91</u>	İsrail	<u>44,50</u>
<u>Finlandiya</u>	<u>9,94</u>	Rusya	<u>55,02</u>
<u>Norveç</u>	<u>10,6</u>	Polonya	<u>56,40</u>
<u>Hollanda</u>	<u>11,6</u>	Endonezya	<u>62,54</u>
<u>Amerika Birleşik Devletleri</u>	<u>15,70</u>	Katar	<u>65,00</u>
<u>Belçika</u>	<u>16,00</u>	Hindistan	<u>68,34</u>
Yeni Zelanda	<u>16,30</u>	Hırvatistan	<u>69,55</u>
Singapur	<u>19,28</u>	Kolombiya	<u>71,52</u>
Fransa	<u>19,50</u>	Meksika	<u>77,47</u>
Japonya	<u>20,00</u>	Brezilya	<u>102,80</u>
İsveç	<u>20,40</u>	Yunanistan	<u>113,60</u>
Güney Kore	<u>21,15</u>	İtalya	<u>125,10</u>
<u>İrlanda</u>	<u>22,80</u>	Kuzey Afrika	<u>162,91</u>
Birleşik Krallık	<u>28,1</u>	Bahreyn	<u>255,00</u>
Kanada	<u>29,80</u>	Türkiye	<u>279,33</u>
Çin	<u>31,39</u>	Mısır	<u>285,20</u>
Slovakya	<u>34,05</u>	<u>Pakistan</u>	<u>365,00</u>
Filipinler	<u>34,12</u>	Ukrayna	<u>415,35</u>
Malezya	<u>35,64</u>	Arjantin	<u>4729,36</u>
Portekiz	<u>38,10</u>	<u>Venezüella</u>	<u>72150,20</u>

Kaynak: <http://www.worldgovernmentbonds.com> sitesinden yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 1'deki ülkelerin 5 yıl vadeli CDS risk primleri incelendiğinde risk priminin en düşük olduğu ülkelerin genel anlamda gelişmiş ülkeler olduğu izlenebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin risk primlerine bakıldığında genel anlamda 45 üzeri değer aldığı anlaşılmaktadır. Türkiye 279,33 ile riskli bir ülke kategorisindeyken en yüksek risk primi siyasi karışıklıkların yaşandığı Venezüella'dadır.

Yatırımcılar yatırımlarına yön vermede önce yatırım yapacakları şirketin veya ülkenin risklilik durumunu göz önünde bulundurmaktadırlar. Bilhassa 1990'ların ortalarına kadar bu görev kredi derecelendirme kuruluşları tarafından yerine getirilirken 1990'ların ikinci yarısında bu görevi CDS primleri üstlenmiştir. Grafik 1, Türkiye'nin beş yıl vadeli borcunu iflasa karşı sigortalamanın maliyetini göstermektedir.

Grafik 1: Türkiye'nin 5 Yıl Vadeli CDS Risk Primi (2014 – 2019)

Kaynak: Bloomberg.com

Grafik 1'e göre 2014 yılından 2018 yılının ağustos ayına kadar genelde 100 ile 300 bandında bir değer alan Türkiye'ni 5 yıl vadeli risk primi, 2018 yılının ağustos ayında Ankara-Washington gerilimi ve sonucunda meydana gelen kur şoku neticesinde 558,574 ile tarihi seviyelere yükselmiştir. Her ne kadar sonrasında düşüş trendine girmiş olsa da Türkiye-Rusya yakınlaşması ve ABD ilişkilerindeki gerginlikler nedeniyle 270 banının aşağısına inmemiştir.

3. LİTERATÜR

Ming (1998) Amerikan Hazine tahvilleri ile gelişmekte olan ülkeler tahvillerinin getiri farkının nedenlerini araştırdığı çalışmasında iş ve dış borç çevirme oranı ile borç/GSYİH oranının ülkelerin borç ödeme yeteneklerini açıklamada en iyi oranlar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fung vd. (2008) çalışmalarında Asya ülkeleri (Tayland, Filipinler, Kore, Çin ve Malezya) ile ABD için CDS, borsa etkileşimini 2001-2007 yılları için analiz etmişlerdir. Söz konusu çalışmada hisse senedi piyasasının yüksek getirili CDS pazarına öncülük ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Norden ve Weber (2009) VAR analizi ile 1998-2002 periyodunda 58 firmanın CDS primleri, tahvil primleri ve hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi analiz ettiği çalışmalarında Granger nedensellik testinden yararlanmışlardır. Analiz sonucunda hisse senedi getirilerinin CDS primlerinin Granger nedeni olduğu ortaya konulmuştur. İlave olarak, pozitif hisse getirilerinin beraberinde negatif CDS primleri getirdiği de tespit edilmiştir. Ratner ve Chiu (2013), CDS'ler ile ABD hisse senedi piyasası arasındaki ilişkiyi 2004-2011 yılları için analiz ettikleri çalışmalarında CDS'lerin hisse senedi piyasasında etkili ve etkin bir koruma sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Heinz ve Sun (2014), CDS primlerinin belirleyicilerini Avrupa ülkeleri için 2007-2012 dönemi özelinde analiz etmişlerdir. GLS hata düzeltme modelinin kullanıldığı analizde CDS primlerinin belirlenmesinde ülkelerin makroekonomik göstergelerin, yatırımcı duyarlılığının ve likidite koşullarının etkili olduğu anlaşılmıştır. Ho (2016) CDS'lerin makroekonomik göstergelerle etkileşimini analiz ettikleri çalışmalarında CDS piyasasının uluslararası rezerv oranı, dış borç stoku ve cari işlemler dengesini uzun dönemde etkiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte kısa dönemde CDS piyasası dış borç stoku ve uluslararası rezervleri önemli derecede etkilemektedir.

Çiftçi ve Çeviş (2012), Avrupa Birliği üyesi 14 ülkeyi kullanarak makro ekonomik göstergeler ile CDS primleri arasındaki ilişkiyi sabit etki modeliyle tahmin etmişlerdir. 2004-2011 yıllarını kapsayan analizlerinde ülkeler için kamu borçları, rezervler, reel kur seviyesi ve faiz oranlarını kullanarak oluşturdukları kriz endeksini de analizlerine dahil etmişlerdir. Analiz sonucunda kriz endeksinin birim arması sonucu CDS priminin 5,6 puan arttığı ve benzer şekilde kamu borç stoku / GSYİH oranının 1 birim arttığı durumda da CDS priminin 11,9 birim arttığı anlaşılmıştır.

Kargı (2014) Türkiye’de 2005-2013 periyodu için CDS ile büyüme ve faiz oranları arasındaki ilişkileri Granger nedensellik yöntemi ile incelemiştir. Analiz sonucunda CDS dağılımlarında faiz oranlarının çok önemli bir rol oynadığı anlaşılmıştır. İlave olarak büyüme ve faiz oranları ile CDS dağılımları arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı da tespit edilmiştir. Yenice ve Hazar (2015) gelişmekte olan ülkeler için menkul kıymet piyasaları ile kredi temerrüt takası ilişkisini incelediği çalışmalarında Brezilya, Arjantin, Türkiye, Çin, Malezya ve Endonezya’yı örneklem olarak kullanmışlardır. Regresyon analizi sonuçlarına göre borsa endeksleri ile CDS primleri arasında ilişki ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Çalışma sonucunda en zayıf ilişki Endonezya’da en hassas ilişki ise Malezya’da tespit edilmiştir. Başarır ve Keten (2016) EMBI ve JP Morgan endeksinin kapsadığı 12 gelişmekte olan ülke için CDS primleri ile döviz kuru ve hisse senedi etkileşimini inceledikleri çalışmalarında Granger nedensellik ve johansen eş bütünlük testlerini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda hisse senetleri ile CDS primleri arasında karşılıklı nedensellik ilişkisine ulaşılrken döviz kurları arasında nedenselliğe ulaşılamamıştır. Bektur ve Malcıoğlu (2017) Türkiye’de CDS ile Borsa İstanbul 100 endeksi arasındaki nedensellik ilişkisini ve analize konu olan değişkenlerde meydana gelecek negatif ve pozitif şoklar arasındaki ilişkileri incelemiştir. Asimetrik nedensellik testi sonuçlarına göre Borsa’ya ulaşan olumsuz şoklar, CDS primine ulaşan olumsuz şokların Granger nedenidir. Bununla birlikte tersi durum söz konusu değildir. Öte yandan CDS primine ulaşan olumlu şoklar, Borsa’ya ulaşan olumlu şokların Granger nedenidir. Akkaya (2017) Türk tahvillerinin kredi risk primini etkileyen içsel değişkenlerin belirlemek amacıyla 2008- 2016 yıllarını kapsayan çalışmada CDS priminin aylık değişimlerinde altın fiyatı değişkenlerinin ve Borsa İstanbul getiri endeksinin dışsal olduğunu ve bu bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bağımlı değişkenin nedeni olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dinç vd. (2018) Türkiye ekonomisi için CDS’lerde oluşan kırılmaları ve söz konusu kırılmaların siyasi ve ekonomik nedenlerini 2012- 2016 yılları için analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda Türkiye’nin CDS priminde 2013 (Nisan), 2014 (Eylül), 2015 (Haziran) ve 2016 (Şubat) tarihlerinde anlamlı kırılmalara ulaşmışlardır. Söz konusu tarihlerde meydana gelen siyasi ve ekonomik olaylar kırılmalarda etkili olmuştur. Ekrem vd. (2018), ülke risk primleri ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi 2006-2017 yılları için kırılmalı beşli ülkeleri için inceledikleri çalışmalarında büyüme oranı ile CDS primi arasında ters yönlü ilişkinin varlığına ulaşmıştır. Analizde kamu borcu artışı ile CDS primleri aynı yönlü ilişkiye sahipken cari fazla ile CDS primleri ters yönlü ilişkiye sahiptir. EMBI+ artışları ise CDS primini arttırmaktadır.

4. AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın ampirik analiz bölümünde 2010: Q4 ile 2019: Q3 periyodunda seçilmiş yükselen ekonomiler için (Türkiye, Hindistan, Brezilya, Endonezya, Güney Afrika, Çin ve Güney Kore) CDS priminin belirlenmesinde makroekonomik göstergeleri gücü analiz edilecektir. Analize bu ülkelerin dahil edilmesinin temel amacı, bu ülkelerin her birinin gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olup G20 ülkeleri arasında yer almalarıdır. Bilhassa analize konu olan ülkelerin son yıllarda farklı özellik göstermesinden dolayı analizin daha güvenilir sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Bunun temel nedeni analize konu olan ülkelerin bazılarının büyük sıçramalar yaparken bazılarının da büyük düşüşler yaşamasıdır. Bu durumun da CDS'lere yansması da analizde bu ülkelerin seçilmesinin temel nedenlerindedir. Çalışmada kullanılan değişkenler, sembolleri ve elde edilen kaynaklar tablo 2’de izlenebilmektedir.

Tablo 2: Analize Konu Olan Değişkenler, Sembolleri ve Kaynakları

DEĞİŞKEN	SEMBOL	KAYNAK
Kredi Temerrüt Takası (Baz Puan)	CDS	Bloomberg
Büyüme Oranı	GDP	IMF,OECD
Ülkenin Toplam Borç Stoku / GSYİH	TDS	IMF,OECD
Reel Kur	EXC	IMF,TCMB
Cari Denge/GSYİH	CAD	IMF,TÜİK
Gelişmekte Olan Ülkelerin Yabancı Para Cinsi Bono ve Tahvil Getirilerinin ABD Hazine Tahvili Getirisinde Meydana Gelen Farkı (Baz Puan)	EMBI+	Bloomberg
Kapasite Kullanım Oranı	RCU	OECD,TÜİK

Not: EMBI+JP Morgan tarafından oluşturulan bir endekstir

Tablo 2’de büyüme değişkeni için bir önceki yıla göre yüzdelik değişim ve ülke toplam borç stoku değişkeni için kamu kesimi ve özel sektör borçlarının toplamı göz önünde bulundurulmuştur. Reel kur değişkeni için analize

konu olan her bir ülkenin ithalat ve ihracat ilişkisinde buldukları ülkelere göre ağırlıklandırılan ve TÜFE'ye göre yeniden hesaplanan döviz kuru endeksi (2010=100) kullanılmaktadır. Ödemeler dengesi değişkeni için cari işlemler hesabı / GSYİH oranı göz önünde tutulmaktadır. Çalışmada kullanılacak model eşitlik (1) de izlenebilmektedir.

$$\log(CDS) = \alpha_0 + \alpha_1 GDP + \alpha_2 TDS + \alpha_3 EXC + \alpha_4 CAD + \alpha_5 EMBI + \alpha_6 RCU \quad (1)$$

Tablo 2'deki değişkenlerden büyüme değişkeninin artmasının CDS katsayısını düşürmesi beklenmektedir. Ülkelerin borçlanmalarındaki artış, iflas riskin de beraberinde getireceği için CDS primlerinde artış beklenecektir. Cari denge değişkeni ile CDS primi de yakından ilişkili olmasından dolayı cari açık durumlarında CDS primi artarken cari fazla durumunda CDS priminin düşmesi beklenmektedir. EMBI+ arttıkça CDS primi de artacaktır. Reel kur arttığında, ülkelerin rekabetçiliği azalacağından CDS primlerinin yükselmesi beklenmektedir. Kapasite kullanım oranının artmasının da CDS primlerini düşürmesi beklenmektedir. Ekonometrik analizlerde sahte regresyon sorunu ile karşılaşmaması ve kullanılacak modelin belirlenebilmesi amacıyla her bir değişkenin birim kök testleri ile durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekmektedir.

4.1. Yatay kesit Bağımlılık Testleri

Panel analizlerinde birim kök testleri öncesinde yapılması gereken testlerden biri yatay bağımlılık testleridir. Yatay kesit bağımsızlığı, paneli meydana getiren her bir birimden herhangi birinde meydana gelecek şoktan analize konu olan tüm ülkelerin aynı şekilde etkilenme derecesine sahip olması ve herhangi bir ülkede meydana gelebilecek makroekonomik şokun panelde yer alan diğer ülkeleri etkilemediği düşüncesine dayanmaktadır. Küresel dünyada ülkelerde meydana gelen makroekonomik gelişmelerini kur şoklarının o ülke ile ticaret yapan diğer ülkeleri, hatta ülkenin yer aldığı coğrafyayı etkilediği yadsınamaz bir gerçekliktir. Bundan dolayı yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmadığı panel analizlerde ulaşılan tahmin sonuçları tutarsız ve sapmalı olabilecektir. Bu bağlamda seriler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı test edilmelidir (Menyah vd. 2014:389).

Yatay kesit bağımlılığının varlığını araştırmak amacıyla geliştirilen testlerin ilki Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen ve eşitlik (2) de görülen Lagrange Multiplier (LM) testidir.

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N P_{ij}^2 \quad (2)$$

(2) numaralı eşitlikte P, örnek tahmin olarak kalıntıların ikili korelasyonunu ifade etmektedir. Lagrange Multiplier (LM) testinde iki farklı hipotez kurulmakta olup yokluk hipotezi ve alternatif hipotez $H_0 = \text{yatay kesitler arasında ilişki yok}$ ve alternatif hipotez $H_1: \text{Yatay kesitler arasında ilişki var}$ şeklinde kurulmaktadır. Yokluk hipotezinde $T \rightarrow \infty$ olduğunda N sabite $\frac{N(N-1)}{2}$ derecesinde kıkare asimptotik dağılıma sahip olduğu ve testin zaman boyutu T'nin yatay kesit boyutu N'den büyükse tercih edileceğini varsaymaktadır. Söz konusu test Pesaran (2004) tarafından geliştirilerek literatürde CD_{LM} olarak isimlendirilmiş olup eşitlik (3) deki gibi ifade edilmektedir.

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (TP_{ij}^2 - 1) \quad (3)$$

3 numaralı denklemde $T \rightarrow \infty$ ve $N \rightarrow \infty$ durumunda yatay kesit bağımlılığının olmadığı iddia edilir. Bununla birlikte $N > T$ olduğu durumlarda CD_{LM} testi seviyede bozulmalar göstermektedir bundan dolayı yine Pesaran (2004), $> T$ olduğu durumlarda geçerli olan CD testini geliştirmiş olup eşitlik (4) de izlenebilmektedir.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N P_{ij} \quad (4)$$

Diğer bir yatay kesit bağımlılık testi Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilmiş olan LM_{adj} testidir ve eşitlik (5) de izlenebilmektedir.

$$LM_{adj} = \sqrt{\left(\frac{2}{N(N-1)}\right) \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N P_{ij} \frac{(T-k)p_{ij}^2}{\sqrt{v_{Tij}^2}}} \quad (5)$$

Eşitlik (5) de regresör numaraları k ile ifade edilirken v_{Tij}^2 , $(T-k)p_{ij}^2$ nin ortalamasıdır.

Bu testleri için:

Yokluk hipotezi H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur ve alternatif hipotez H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklinde kurulmaktadır. Yokluk hipotezinin reddedildiği ve yatay kesit bağımlılığının olmadığı durumlarda analize birinci nesil panel birim kök testleri ile devam edilirken yatay kesitin olması durumunda ikinci nesil panel birim kök testleriyle devam edilir (Baltagi, 2008: 284).

Tablo 3: Yatay Kesit Testleri

Test	İstatistik	Olasılık
<i>LM (Breusch ve Pagan, 1980)</i>	21,18	0,00
<i>CD_{LM} (Pesaran, 2004)</i>	1,87	0,02
<i>CD (Pesaran, 2004)</i>	-0,71	0,05
<i>LM_{adj} (Pesaran vd. 2008)</i>	1,91	0,00

Eğim katsayılarının homojenlik durumunu test etmek için yapılan Tablo3'deki yatay kesit testlerinin sonuçlarına göre örnekleme konu olan 7 ülkede yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade eden sıfır hipotez %99 önem düzeyinde kabul edilmektedir. Elde edilen sonuca göre analize konu olan ülkelerden herhangi birinde ortaya çıkacak etkinin diğer ülkeleri etkilemeyeceği söylenebilir. Bu nedenle analizin bundan sonraki kısmında birinci nesil panel birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada Levin, Lin ve Chu (2002), Levin, Lin, Chu ve Im, Pesaran, Shin (2003), panel birim kök testleri tercih edilecektir.

4.2. Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran, Shin (2003) Birim Kök Sınamaları

Klasik zaman seri analizlerindeki gibi panel analizlerde de ilk analiz edilmesi gereken basamak durağanlıktır. Çalışmada uygun ekonometrik modelin belirlenebilmesi amacıyla değişkenlere öncelikle Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran, Shin (2003) birim kök testleri uygulanacaktır. Levin, Lin ve Chu (2002) birim kök sınamasında, birim kök varsayımlarının denge düzeyinden yüksek oranda sürekli bir sapma göstermekte olan alternatif varsayımın karşısında kısıtlı bir etkiye sahip olduğunu değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda Levin, Lin ve Chu (2002) birim kök sınaması, söz konusu etkinin daha fazla hissedildiği küçük örneklemlerli uygulamalarda daha fazla hissedilmesinden dolayı önerilmektedir (Baltagi, 2005).

Levin, Lin ve Chu (2002) birim kök testinde paneldeki bütün birimlerin ilk dereceden kısmi oto korelasyon içerdiği varsayılır ve eşitlik (6) daki aşağıdaki temel ADF spesifikasyonunu kullanmaktadır.

$$\Delta y_{it} = \alpha y_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \beta_{ij} \Delta y_{it-j} + x'_{it} \delta + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

Eşitlik (2) de $\alpha = p - 1$ ortak kabul edilmekte fakat fark terimlerinde gecikme uzunlukları göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca α tahmini deterministik ve otokorelasyondan arındırılmış ve standartlaştırılan Δy_{it} ve y_{it} vekil değişkeniyle yapılmaktadır. Bu bağlamda oluşturulan hipotezler $H_0: \alpha = 0$ ve $H_1: \alpha < 0$ şeklindedir. Birim kök testine ait sonuçlar tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4: Levin, Lin, Chu Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Model	t istatistiği	Sonuç
CDS	<i>sabitli</i>	-6,711*	I(1)
	<i>sabitli ve trendli</i>	-5,655*	I(1)
	<i>sabitsiz ve trendsiz</i>	-4,908*	I(1)
GDP	<i>sabitli</i>	-8,867*	I(0)
	<i>sabitli ve trendli</i>	-6,812*	I(0)
	<i>sabitsiz ve trendsiz</i>	-5,211*	I(0)
TDS	<i>sabitli</i>	-7,166*	I(1)
	<i>sabitli ve trendli</i>	-5,511*	I(1)
	<i>sabitsiz ve trendsiz</i>	-3,877**	I(1)
EXC	<i>sabitli</i>	-4,656*	I(0)
	<i>sabitli ve trendli</i>	-3,411**	I(0)
	<i>sabitsiz ve trendsiz</i>	-2,412**	I(0)
CAD	<i>sabitli</i>	-8,312*	I(0)
	<i>sabitli ve trendli</i>	-7,412*	I(0)
	<i>sabitsiz ve trendsiz</i>	-5,511*	I(0)
EMBU+	<i>sabitli</i>	-6,311*	I(1)
	<i>sabitli ve trendli</i>	-5,511*	I(1)
	<i>sabitsiz ve trendsiz</i>	-4,908*	I(1)
RCU	<i>sabitli</i>	-6,312**	I(1)
	<i>sabitli ve trendli</i>	-5,312**	I(1)
	<i>sabitsiz ve trendsiz</i>	-3,112**	I(1)

Not: * ve ** sırasıyla; %1 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4'ten izlenebileceği gibi her bir değişken için sabitli, sabitli ve trendli ve sabitsiz ve trendsiz olmak üzere üç farklı model göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre tüm değişkenler seride durağan olmayıp GDP, EXC ve CAD değişkenleri seride durağandır. Geri kalan değişkenlerin tümü birinci farklar alındığında durağan hale gelmişlerdir. Diğer bir ifadeyle birim kök içermeyen değişkenler için H_0 hipotezi reddedilirken CDS, TDS, EMBU+ ve RCU değişkenleri için H_0 hipotezi reddedilememektedir. Birim kök analizinde gecikme değerleri, Schwartz Bilgi Kriteri (SIC)'ne göre otomatik olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılacak diğer bir birim kök testi Im-Pesaran-Shin (2003) tarafından geliştirilen test istatistiğinin bootstrap versiyonu olup eşitlik (7)deki gibi hesaplanır.

$$t = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_i T \quad (7)$$

Eşitlik (7)'de $t_i T$ ADF-t istatistiğini ifade etmektedir. LM istatistiği, Solo (1984)'nin önerdiği bireysel Lagrange test istatistiklerinin ortalamasıdır ve eşitlik (8)'de izlenebilmektedir.

$$LM = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^N LM_i \quad (8)$$

Im-Pesaran-Shin (2003) birim kök testi sonuçları tablo 5'te izlenebilmektedir.

Tablo 5: Im – Pesaran – Shin Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Model	t İstatistiği	Sonuç
CDS	Sabitli	-7,90*	I(1)
	Sabitli ve Trendli	-6,11*	I(1)
GDP	Sabitli	-6,56*	I(0)
	Sabitli ve Trendli	-5,32*	I(0)
TDS	Sabitli	-6,78*	I(1)
	Sabitli ve Trendli	-5,11*	I(1)
EXC	Sabitli	-5,10*	I(0)
	Sabitli ve Trendli	-4,11*	I(0)
CAD	Sabitli	-9,61*	I(0)
	Sabitli ve Trendli	-6,27*	I(0)
EMBU+	Sabitli	-8,10*	I(1)
	Sabitli ve Trendli	-7,70*	I(1)
RCU	Sabitli	-6,75*	I(1)
	Sabitli ve Trendli	-4,11*	I(1)

Not: *, %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5 sonuçlarına göre Im-Pesaran-Shin Birim Kök Test Sonuçları, Levin, Lin, Chu Birim Kök Test Sonuçları ile birebir paralellik göstermektedir.

Çalışmanın güvenilirliğinin artırılması amacıyla değişkenlere ayrıca ikinci nesil birim kök testi uygulanacaktır. İkinci nesil birim kök testleri analize konu olan bir ülkede meydana gelecek şokun diğer ülkelere farklı şekillerde etki ettiği tezini kabul etmektedir. Çalışmada Pesaran (2006) tarafından geliştirilen Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller (CADF) testi kullanılacaktır.

CADF test istatistiği eşitlik (9) tahmin edilmektedir (Pesaran, 2007: 268).

$$y_{it} = (1 - \theta_i) \mu_i + \theta_i y_{i,t-1} + u_{it} \quad (i=1, \dots, N; t=1, \dots, T) \quad (9)$$

Yukarıda kurulan denklem Yit'nin i yatay kesit düzeyinde ve t zamanında gözlemlenebilir bir değer olduğu varsayılarak oluşturulmuştur.

$$u_{it} = \gamma_i f_i + \varepsilon_{it}$$

ε_{it} : Hata terimi

f_i : Analize konu olan ülkelerin gözlemlenemeyen ortak etkileri

CADF test istatistiğinin hipotezleri aşağıdaki gibidir.

$H_0 : \beta_i = 0$ tüm i'ler için (seri durağan değildir)

$H_0 : \beta_i < 0, i = 1, 2, \dots, N, \beta_i = 0, i = N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N$ (seri durağandır)

Pesaran tarafından 2007 yılında geliştirilmiş olan CADF birim kök testlerinin ortalamasını alınarak panelin geneli için CIPS birim kök test istatistiği hesaplanmaktadır. CIPS istatistiğinin formülasyonu eşitlik (19)'daki şekilde gösterilmektedir (Pesaran, 2007: 277).

$$CIPS(N, T) = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (10)$$

Elde edilen tahminle Perasan(2007) değerlerle karşılaştırılmaktadır. Sonuçlar mutlak değerler olarak tablo değerlerinden büyükse H0 hipotezi reddedilir. CADF birim kök testine ait tahmin sonuçları Tablo 6'da izlenebilmektedir.

Tablo 6:CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	CADF İstatistiği	Gecikme sayısı	Kritik Değer (%5)
CDS	-1,87	2	-3,35
ΔCDS	-	-	-3,35
GDP	-28,10	2	-3,35
ΔGDP	-	-	-3,35
TDS	31,10	4	-3,35
ΔTDS	-	-	-3,35
EXC	-1,10	2	-3,35
ΔEXC	-	-	-3,35
CAD	-1,18	2	-3,35
ΔCAD	-	-	-3,35
EMBU+	40,17	2	-3,35
ΔEMBU+	-	-	-3,35
RCU	33,19	2	-3,35
ΔRCU	-	-	-3,35

Not: Tabloda her ülke için bireysel kritik değerler, Pesaran (2007) çalışmasındaki Tablo I (b)'den, panelin geneli için kritik değerler ise aynı çalışmadaki Tablo II (b))'den elde edilmiştir.

Tablo 6'da elde edilen CADF birim kök testi sonuçları birinci nesil birim kök testleri ile paralel doğrultuda olup bağımlı değişken birinci farkta durağandır. Diğer değişkenlerin ise bazıları seride bazıları da birinci farkta durağandır. Gerek birinci nesil gerekse ikinci nesil birim kök testleri sonucunda farklı dereceden durağanlık seviyelerine ulaşılması nedeni ile farklı durağanlık seviyelerinde eş bütünleşme ilişkisine imkân veren panel ARDL modelinin en uygun model olduğuna karar verilmiştir. Panel ARDL(p,q) modelinin genel formu eşitlik (11)'de izlenebilmektedir.

$$Y_{it} = \sum_{j=1}^p \delta_{ij} Y_{i,t-j} + \sum_{j=0}^q \gamma_{ij} X_{i,t-j} + \mu_i + e_{it} \quad (11)$$

Eşitlik (9) te bağımlı değişkenin vektörü Y_{it} ile ifade edilirken bağımsız değişkeni vektörü $X_{i,t}$ ile ifade edilmektedir. Eş bütünleşme ilişkilerinin analizlerinde uzun dönem dengelerden sapma problemiyle karşılaşmaktadır. Bu nedenle hata düzeltme modeli yardımı ile kısa dönemli ilişkiler ve kısa dönemli sapmaların ne kadar sürede dengeye geldiği analiz edilebilmektedir. Bu amaçla uygulanacak hata düzeltme modeli eşitlik (12) da izlenebilmektedir.

$$\Delta Y_{it} = \phi_i (Y_{i,t-1} - \beta' X_{i,t-1}) + \sum_{j=1}^{p-1} \omega_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{q-1} \delta_{ij} \Delta X_{i,t-j} + \mu_i + e_{it} \quad (12)$$

Eşitlik (12)'de kısa dönem katsayıları ω_{ij} ve δ_{ij} ile ifade edilmektedir. β , uzun dönem katsayıları ifade ederken ϕ_i hata düzeltme terimini ifade etmektedir. Hata düzeltme teriminin 0 ile 1 arasında ve negatif olması beklenmektedir. Paseran ve diğerleri (1999) Pooled Mean Grup tahmincisi (PMG) ve Mean Grup Tahmincisi (MG) olmak üzere ARDL modeli için iki tahminci geliştirmişlerdir. MG, ARDL tanımlama değişkeni üzerine herhangi bir sınır koymamaktadır. Ayrıca uzun dönem tanımlarını ARDL tahminlerinden ulaşılan uzun dönem tanımlama ortalamasından türetilir. Sözü edilen tahmindeki noksanlık, belirli parametrelerin paneli oluşturan birimler arasında aynı olmasına izin vermemesidir. Bu noksanlık PMG tahmincisi ile ortadan kaldırılmaktadır. Elde edilen tahmin katsayılarının heterojen mi yoksa homojen mi olduğuna karar verebilmek için Hausman tipi testler tercih edilmektedir. Elde edilen sonuçlar homojenliği gösterirse PMG tahmincisi heterojenliğe izin veren MG (Mean Group) tahmincisinden daha etkindir. Diğer bir ifadeyle uzun dönem katsayı tahminlerinin homojenliği durumunda PMG, tersi durumunda ise MG tahmincisi tercih edilmelidir. Analizde optimal gecikme sayısı

belirlenirken Akaike bilgi kriterinden yararlanılmış olup uygun modelin ARDL(4,3,2,2,2,2) olduğu anlaşılmıştır. Uzun dönem ARDL denklemi eşitlik (13)'deki gibidir.

$$LOG CDS_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} LOG GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} LOG TDS_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{3i} EXC_{t-i} + \sum_{i=1}^r \alpha_{4i} LOG CAD_{t-i} + \sum_{i=0}^s \alpha_{5i} LOG EMBU_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{6i} LOG RCU_{t-i} + \mu_t \quad (13)$$

Çalışmada uzun dönem ARDL tahmin sonuçları tablo 7'de izlenebilmektedir.

Tablo 7: Panel ARDL Tahmin Sonuçları

Uzun Dönem	PMG	MG	Hausman
LOGGDP	-0,044*	-0,042(0,00)	chi square (7) = 5.17
LOGTDS	0,091***(0,00)	0,112***(0,00)	Probability=0,58
LOGEXC	0,099*(0,01)	0,10*(0,00)	
LOGCAD	-0,017*(0,00)	-0,147*(0,00)	
LOGEMBU +	0,037*(0,00)	-0,041*(0,00)	
LOGRCU	-0,0131(0,160)	-0,016(0,171)	

Not: *,** ve *** sırasıyla %1,%5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Parantezi içindeki değerler standart hataları ifade etmektedir.

Tablo 7'deki sonuçlara göre kapasite kullanım oranı (RCU) değişkeni dışındaki tüm değişkenler istatistiksel olarak anlamlı ve beklentiler doğrultusundadır. Ayrıca Hausman testinden elde edilen sonuçlara göre katsayıların homojen olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre PMG tahmincisinin kullanılmasına karar verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ülke risk primi EXC, GDP ve EMBU + değişkenlerine en büyük tepkiyi vermektedir. Bu bağlamda kurda 1 birim artış risk primini %9 oranında arttırırken büyüme oranında %1 artış olması durumunda ülkenin risk primi % 4 oranında düşmekte ve cari işlemler dengesindeki %1'lik olumlu artış ülke risk primini %1,7 oranında düşürmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin yabancı para cinsi bono ve tahvillerinin getirilerinin ABD hazine tahvili getirisinde meydana gelecek farkda meydana gelecek %1 artış ülke risk primini %3,7 oranında arttırmaktadır. Uzun dönem sonuçlarına göre elde edilen tüm katsayıların işaretleri teorik beklentiler uyumludur. Uzun dönem modeliyle alakalı teşhis testi sonuçları tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Uzun Dönem Modeline Ait Teşhis Testleri

Teşhis Testleri	Katsayılar
R^2	0.912
Düzeltilmiş R^2	0.871
F istatistiği	376.118(0.000)
Breusch – Godfrey Testi	1.711(0.4212)
ARCH LM Testi	0.131 (0.434)
Jarque – Bera Normallik Testi	1.412(0.316)
Ramsey Reset Testi	2.011 (0.212)

Tablo 8'deki sonuçlar incelendiğinde modelde değişen varyans (ARCH LM Testi) ve otokorelasyon (Breusch-Godfrey LM Testi) probleminin olmadığı görülmektedir. Ayrıca hata teriminin normal dağılıma (Jarque-Bera Normallik Testi) sahip olduğu ve model kurma hatasının (Ramsey Reset Testi) olmadığı izlenmektedir. Uzun dönemli sonuçların ardında hata terimine dayalı kısa dönem sonuçları tahmin edilmiş olup elde edilen kısa dönem sonuçları tablo 9'da izlenebilmektedir.

Tablo 9: Panel ARDL Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

<i>Uzun Dönem</i>	<i>PMG</i>	<i>MG</i>
ΔLOGGDP	-0,034*	-0,036(0,00)
$\Delta \text{LOGGDP}(-1)$	-0,014*	-0,011(0,00)
ΔLOGTDS	0,076***(0,00)	0,080***(0,00)
$\Delta \text{LOGTDS}(-1)$	0,068***(0,00)	0,068(***)(0,00)
ΔLOGEXC	0,011*(0,01)	0,011*(0,00)
$\Delta \text{LOGEXC}(-1)$	0,076*(0,01)	0,070*(0,00)
ΔLOGCAD	-0,014*(0,00)	-0,11*(0,00)
$\Delta \text{LOGCAD}(-1)$	-0,010*(0,00)	-0,10*(0,00)
$\Delta \text{LOGEMBU} +$	0,030*(0,00)	-0,041*(0,00)
$\Delta \text{LOGEMBU} +(-1)$	0,018*(0,00)	-0,041*(0,00)
ΔLOGRCU	-0,0111(0,00)	-0,011(0,01)
$\Delta \text{LOGRCU}(-1)$	-0,009(0,000)	-0,009(0,001)
ECT	-0,30*(0,00)	-0,27(0,03)
Sabit	-0,68*(0,57)	-4,67(7,18)

Not: **, * ve **

* sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Parantezi içindeki değerler olasılık değerleridir.

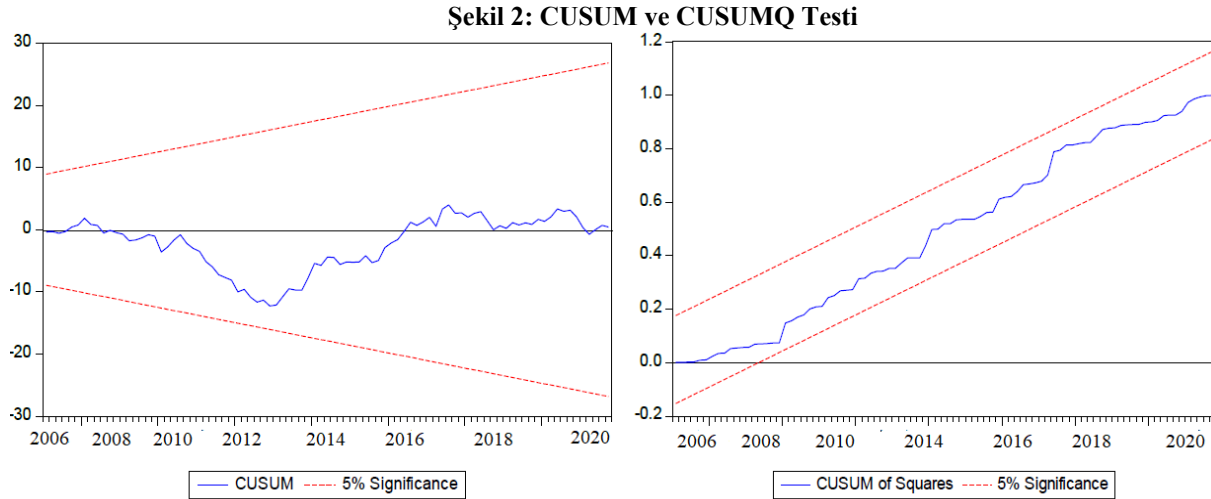
Ekonometrik modellerde hata düzeltme terimi (ECT) kısa dönemdeki bozulmaların ne kadar sürede dengeye ulaştığını gösteren bir ölçüt olup 0 ile 1 arasında ve negatif olması beklenmektedir. Tablo 8'teki sonuçlara göre ECT beklenen şekilde negatif ve 0 ile 1 arasında bir değer almıştır. Elde edilen 0,30 değeri kısa vadeli bozulmaların %30'unun bir çeyrekte ortadan kalkacağını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle kısa dönemli bozulmaların tamamının 3 çeyrekte ortadan kalktığı söylenebilir. Kısa dönem tahminlerinde dikkat çekici nokta uzun dönemde istatistiksel olarak anlamsız olan kapasite kullanım oranının kısa dönemde anlamlı olmasıdır. Bu sonuç kapasite kullanım oranının ülke risk primi üzerinde kısa dönemli etkiye sahip olup bu etkinin uzun dönemde ortadan kalktığını ifade etmektedir. Kısa dönem katsayı sonuçları incelendiğinde uzun dönemden daha az etkili olduğu ve süre uzadıkça etkilerin daha da arttığı söylenebilir. Yine kısa dönemli ilişkilerin bir dönem gecikmeli etkilerinde de zayıflamalar izlenebilmektedir. Kısa dönemli ilişkiler ile uzun dönemli ilişkilerin katsayı işaretleri birbiri ile aynı yönde olup etkiler her iki dönemde de aynı yöndedir. Kısa dönem modeline ait teşhis etsi sonuçları tablo 10'da izlenebilmektedir.

Tablo 10: Kısa Dönem Modeline Ait Teşhis Testleri

Teşhis Testleri	Katsayıları
R^2	0.948
Düzeltilmiş R^2	0.911
<i>F</i> istatistiği	367.311(0.000)
<i>Breusch – Godfrey Testi</i>	1.611(0.3212)
<i>ARCH LM Testi</i>	0.105 (0.654)
<i>Jarque – Bera Normallik Testi</i>	1.214(0.506)
<i>Ramsey Reset Testi</i>	2.011 (0.212)

Tablo 10'daki teşhis sonuçlarına göre ARDL modelinde oto korelasyon, fonksiyonel form ve değişen varyans problemlerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca sonuçlara göre hataların normal dağılım gösterdiği ortaya konmaktadır.

Ekonometrik analizin Parametrelerinin yapısal kırılmalarını ve istikrarını test etmek amacıyla, diğer bir ifadeyle modelin kararlılığının belirlenebilmesi amacıyla yapılan CUSUM ve CUSUMSQ testleri Şekil 2'de izlenebilmektedir.

Şekil 2'ye göre devamlı çizgi %5 önem seviyesinde kesikli çizgiler ile gösterilen sınırlar içinde kaldığı için parametrelerin kararlı olduğu ve yapısal değişme olmadığı anlaşılmaktadır.

Ekonometrik çalışmalarda nedensellik analizleri iki değişkenin nedensel ilişki içinde olup olmadıklarının anlaşılması için tercih edilmektedir. Granger nedenselliği “Y'nin öngörüsü, X'in geçmiş değerleri kullanıldığında, X'in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y'nin Granger nedenidir”. Şayet ifade edilen doğrusa nedensellik ilişkisi X→Y şeklinde ifade edilir. Granger nedensellik testi Denklem (14) ve (15)'deki regresyon modeline dayanmaktadır.

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^m \beta_j X_{t-j} + u_{1t} \quad (14)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \phi_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j X_{t-j} + u_{2t} \quad (15)$$

Denklem (14) ve (15)'de u hata terimlerini ifade ederken gecikme uzunlukları m ile ifade edilmektedir.

Tablo 11: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedensellik Yönü		F İstatistiği	Olasılık	
CDS	→	GDP	12,14	0,671
GDP	→	CDS	8,26*	0,000
CDS	→	TDS	9,14	0,078
TDS	→	CDS	7,14*	0,001
CDS	→	EXC	12,11	0,132
EXC	→	CDS	5,59	0,440
CDS	→	CAD	9,14	0,342
CAD	→	CDS	7,14	0,000
CDS	→	EMBU+	8,76*	0,000
EMBU+	→	CDS	9,49	0,54
CDS	→	RCU	18,14	0,189
RCU		CDS	5,37	0,541

Not: *, ve *

* katsayıların sırasıyla %1 ve %5 katsayıların anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir

Tablo 11'deki Granger nedensellik sonuçlarına göre GDP, TDS, CAD değişkenlerinden CDS primine granger nedensellik ilişkisinin varlığına ulaşılmış olup aynı durum CDS değişkeninden EMBU+ değişkenine doğru da söz konusudur.

5. SONUÇ

Herhangi bir enstrümana yatırım yapılmadan önce yatırım yapılacak ülke ve/veya firmanın riskinin en sağlıklı şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Bir ülkenin riskinin azalmaya (artmaya) başlamasıyla beraber bu duruma ilk tepkinin CDS piyasasında olduğu ve CDS primlerinin düştüğü (yükseldiği) düşünüldüğünde söz konusu analizin CDS primlerinden başlanması rasyonel bir davranış olacaktır. Bunun temel nedeni CDS primlerinin, ilgili ülkenin borçlarını ödeyebilme kabiliyetine olan inancını temsil etmesi ve yatırımcılar için vazgeçilmez bir gösterge niteliği taşımasıdır.

Bu çalışma CDS çalışmaları ile ilgili literatüre farklı bir bakış açısı sunmak amacıyla ülke risk primlerini makroekonomik değişkenler üzerinden açıklanmaktadır. Bu amaçla yapılan yatay kesit testi sonucunda analize konu olan ülkelerden herhangi birinde ortaya çıkacak etkinin diğer ülkeleri etkilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu nedenle çalışmaya birinci nesil birim kök testleri ile devam edilmiştir. Elde edilen birim kök testi sonuçlarına göre en uygun modelin ARDL olduğuna karar verilmiş olup analize konu olan ülkelerde makro ekonomik değişkenlerle CDS primi ilişkisi analiz edilmiştir. Uzun dönem analiz sonuçlarına göre kapasite kullanım oranı (RCU) değişkeni dışındaki tüm değişkenler istatistiksel olarak anlamlı ve beklentilerle uyumlu sonuç vermiştir. Diğer bir ifadeyle analizde yer alan makroekonomik değişkenler CDS primini açıklar niteliktedir. Modelden elde edilen diğer bir sonuç ise kısa vadeli bozulmaların %30'unun bir çeyrekte ortadan kalkacağıdır. Bunun anlamı bozulmaların tamamı yakınının 3 çeyrekte ortadan kalktığıdır. Elde edilen kısa dönem sonuçlar ile uzun dönem sonuçlar karşılaştırıldığında kapasite kullanım oranının ülke risk primi üzerinde kısa dönemli etkiye sahip olup bu etkinin uzun dönemde ortadan kalktığı görülmüştür. Kısa dönem katsayı sonuçları incelendiğinde uzun dönemden daha az etkili olduğu ve süre uzadıkça etkilerin daha da arttığı söylenebilir. Yine kısa dönemli ilişkilerin bir dönem gecikmeli etkilerinde de zayıflamalar izlenebilmektedir. Kısa dönemli ilişkiler ile uzun dönemli ilişkilerin katsayı işaretleri birbiri ile aynı yönde olup etkiler her iki dönemde de aynı yöndedir.

Türkiye, jeopolitik bakımdan oldukça stratejik bir konumda yer almaktadır. Türkiye ve benzeri ülkeler için ülke riskinin politik faktörlerden doğrudan etkileniyor olması olağandır. Bununla beraber ekonomik faktörler de ülke riski algısı üzerinde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle CDS'ler ve CDS'lerde meydana gelen ani değişimler irdelenirken politik ve ekonomik etmenlerin birlikte değerlendirilmesi en rasyonel davranış olacaktır.

KAYNAKÇA

AKKAYA, Murat.(2017), Türk Tahvillerinin CDS Primlerini Etkileyen İçsel Faktörlerin Analizi, **Maliye Finans Yazıları**, (107), 129-146

AUGUSTIN, Patrick.(2014), Sovereign credit default swap premia. **Journal of Investment Management**, 12(2):65-102.

BALTAGI, Badi (2008), **Econometric Analysis of Panel Data** (Fourth Edition). West Sussex: John Wiley & Sons.

BEKTUR, Çisem , Gürkan, MALCIOĞLU(2017), Kredi Temerrüt Takasları ile BİST 100 Endeksi Arasındaki İlişki: Asimetrik Nedensellik Analizi, **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** , 17 (3) , 73-83

BOZKURT, İbrahim. ve Muhammed, Veysel ,KAYA(2018), Arap Baharı Coğrafyasından Gelen Haberlerin CDS Primlerine Etkisi: Türkiye Örneği, **UIİİD-IJEAS**, 2018 (20):1-16 .

BRANDON, Kyle I. ve Fernandez, FRANK Fernandez,(2004), Financial Innovation and Risk Management: An Introduction to Credit Derivatives, **SIA Research Reports**, Volume: 5, No:13, December 8.

BREUACH,, Trevor ve Adrian, PAGAN(1980), The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics, **Review of Economic Studies**, 47(1), s. 239-253.

CONKAR, Kemalettin ve Gizem, VERGİLİ (2017), Kredi temerrüt swapları ile döviz kurları arasındaki ilişki: Türkiye için ampirik bir analiz. **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(4), 59-66.

ÇİFTÇİ, Dilek ve İsmail, ÇEVİŞ (2012), Küresel Finansal Kriz Işığında Avrupa Borç Krizi ve Kredi Temerrüt Swapları İlişkisi, **İktisat İşletme ve Finans**, 27 (321): 2012:57-84

DİNÇ, Mehmet, Ümit, YILDIZ, ve Mustafa, KIRCA (2018), Türkiye Kredi Risk Primindeki (CDS) Yapısal Kırımların Ekonometrik Analizi, **UIİİD-IJEAS**, 2018 (Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı):181-192.

EKREM, Bünyamin, İsmail, ÇEVİŞ, Reşat, CEYLAN ve Nihal, YAYLA (2018), Makroekonomik Göstergelerin CDS Primini Açıklama Gücü: Kırılgan Beşli Ülkeleri İçin Bir Panel Veri Analizi, **ICOAEF'18 IV. International Conference on Applied Economics and Finance**, 488-500.

FUNG, gay., Gregory, SIERRA, Jot, YAU ve Gaiyan., ZHANG (2008), Are the US stock market and credit default swap market related? Evidence from the cdx indices. **SSRN Working Paper**.

HANCI, Görkem (2014), Kredi Temerrüt Takasları ve BİST-100 Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Üretim Ekonomisi Kongresi**. 21-22 Mart 2014.

HEINZ, Frigyes Ferdinand ve Yan, SUN (2014), Sovereign CDS Spreads in Europe—The Role of Global Risk Aversion, Economic Fundamentals, Liquidity, and Spillovers, **IMF Working Paper**

HO, Sy, Hoa (2016), Long and Short-runs Determinants of the Sovereign CDS Spread in Emerging Countries. **Research in International Business and Finance**, 36, 579-590.

HULL, John C. (2012), **Options, Futures and Other Derivatives**. 8. b. United Kingdom: Pearson Education Limited.

KARGI, Bilal (2014), Credit Default Swap (CDS) Spreads: The Analysis of Time Series For The Interaction With The Interest Rates and The Growth in Turkish Economy. **Montenegrin Journal of Economics**. 10(1), 59-66

KYUNG So Im; , Muhammed, Haşim PESERAN and Yongcheol ,SHIN (2003), Testing for unit roots in heterogeneous panels, **Journal of Econometrics**, 115, (1), 53-74

LEVIN, Andr, Chien, Fu ,LIN ve Chia, Shang, James., CHU, (2002), Asymptotic and finite sample properties. **Journal of Econometrics**, 108, 1-24

MENYAH, Kojo; Şaban, NAZLIOĞLU ve Yemane, WOLDE-RUFAEL (2014), Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in African Countries: New Insights from a Panel Causality Approach, **Economic Modelling**, 37, pp. 386-394.

MIN, Hong (1998), The determinants of Emerging Market Bond Spread: Do economic fundamentals matter, **Policy Research Working Paper** ,1899, The World Bank

NORDEN, Lars ve Martin, WEBER (2009), The Co-movement of Credit Default Swap, Bond and Stock Markets: An Empirical Analysis, **European Financial Management**, 15(3), 529-562.

ÖTKER, Robe, Podpiera, Jiri, İNCİ (2010), The Fundamental Determinants of Credit Default Risk for European Large Complex Financial Institutions, **IMF Working Paper**, WP/10/153

PESERAN, Muhammed Haşim, Yongcheol ,SIN ve Ron, SMITH (1999), Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels, **Journal of the American Statistical Association**, Vol.94, No.446, 621-634.

PESERAN, Muhammed, Hashem; (2004), General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels, **University of Cambridge Working Paper**.

PESERAN, Muhammed, Haşim (2007). A Simple Panel Unit Root Test In The Presence Of Cross Section Dependence. **Journal Of Applied Econometrics**, 22(2), 265-312.

RATNER, Mitchell. ve Chih CHIU (2013), Hedging stock sector risk with credit default swaps. **International Review of Financial Analysis**. 5(30), 18-25.

ŞAHİN, Eyüp, Ensri ve Oktay, ÖZKAN (2018), Kredi Temerrüt Takası, Döviz Kuru ve BİST100 endeksi ilişkisi, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(3), 1939-1945.

WEISTROFFER, Christan. (2009), Credit default swaps. **Deutsche Bank Research**.

YENİCE, Sedat. ve Adalet, HAZAR (2015). "A Study For The Interaction Between Risk Premiums And Stock Exchange In Developing Countries". **Journal Of Economics, Finance and Accounting**, 2(2): 135-151.

